

Ilkka Virmasalo

PERHE, TYÖTTÖMYYS JA LAMA

Esitetään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S212)
lokakuun 26. päivänä 2002 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2002

PERHE, TYÖTTÖMYYS JA LAMA

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 204

Ilkka Virmasalo

PERHE, TYÖTTÖMYYS JA LAMA

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2002

Editors

Esa Konttinen

Department of Social Sciences and Philosophy/Sociology, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

URN:ISBN9513913015

ISBN 951-39-1301-5 (PDF.)

ISBN 951-39-1308-2 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2002, by University of Jyväskylä

ABSTRACT

Virmasalo, Ilkka

Families, Unemployment and the Economic Depression

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2002, 120 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 204)

ISBN 951-39-1301-5

English Summary

Diss.

This study focuses on one aspect of the sometimes problematic connection between family institution and labour market: the aim is to evaluate the extent to which family circumstances and the accumulation of unemployment in certain families are related to a person's unemployment risk when the most common factors are controlled.

The empirical analysis seeks answers for three main questions. Firstly, unemployment risk is evaluated in regard to person's family status. Second question is, whether the accumulation of unemployment within married and cohabiting couples is caused by some structural factors, or if there is a "genuine" causal relationship in this unemployment homogeneity. The last part of the study focuses on the intergenerational appearance of unemployment, and again the share of possible structural and causal explanations are under examination. The dramatic shifts in Finnish macro economy during the 1990s constitute the thematic background for the study. Although the time span under examination here is not longer than 15 years, it includes significant changes in economical conditions. During these years the proportion of Finnish individuals who encountered unemployment annually dashed from 7 per cent to over 20 per cent.

The results concerning family status and unemployment show that the proportion of the unemployed does not divide evenly by family status: adults living with their parents and divorced persons are more likely to encounter unemployment than others. Certain differences can be denoted also when the probability of unemployment is examined by gender and family status. Especially in the case of prime age (30-45 years old) men, the family status and unemployment seem to be associated in some way. Men with families (spouse and/or children) have considerably smaller probability for being unemployed than others. For women the family status is not as strong a predictor of labour market position than for men.

The analysis indicates that relationship between labour market statuses of spouses does exist. Controlling non-causal factors concerning *spouse selection* (age and educational homogeneity) and *shared restrictions* (local unemployment rate) does not remove unemployment homogeneity. This indicates that the predicting power of non-causal factors is insufficient and that causal processes are supposedly taking place in the formation of unemployment homogeneity.

The results pertaining to the "heredity" of unemployment point out that parents' unemployment not only enhances young person's unemployment risk, but also tends to prolong their unemployment. Only the most educated young people are able to resist the load of their parents' negative work history.

Key words: unemployment, family, economic depression, Finland

Author's address

Ilkka Virmasalo
Lampitie 14
40800 Vaajakoski
Finland

Supervisors

Doctor Jouko Nätti
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Doctor Raija Julkunen
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Reviewers

Doctor Heikki Ervasti
Department of Social Policy
University of Turku, Turku, Finland

Doctor Arja Jolkkonen
Karelian Institute
University of Joensuu, Joensuu, Finland

Opponent

Doctor Kari Vähätalo
The Department of Social Policy
University of Helsinki, Helsinki, Finland

ESIPUHE

Suurimman kiitoksen tämän tutkimuksen valmistumisesta ansaitsevat Suomen Akatemia sekä Jyväskylän yliopisto ja etenkin yhteiskuntapolitiikan yksikkö henkilöstöineen, jotka ovat taloudellisella tuellaan ja toimivan työskentely-ympäristön luomalla mahdollistaneet, ettei minun tarvitse sovittaa perinteistä ”sankaritutkijan” viittaa ylteni. Olen saanut noin viisi vuotta kestäneen väitöskirjan tekoprosessin ajasta suurimman osan tehdä tutkimusta täysipäiväisesti, eikä aikaa ole tarvinnut repiä juurikaan muilta toiminnoilta. Minä – ja sitä myötä myös perheeni – olemme siis olleet tässä suhteessa sikäli onnellisessa asemassa, ettei väitöskirjan tekoa tarvitse muistella koko loppuikäni tuskallisena odyseiana – etenkin jälkipolvet olivat tästä kiitollisia. On ollut hienoa ja kannustavaa, että aina tiukan paikan tullen, kun oma energia ja mielikuvitus eivät olisi välttämättä riittäneet ratkomaan työn jatkuvuuden edellytysten takaamista, on laitokselta löytynyt joku, joka on uskonut kykyihini ja motiiveihini siinä määrin, että tämä työ on vihdoinkin saatu vietyä kunnialla loppuun ilman katkoksia.

Mennäkseni henkilökohtaisuuksiin, haluan toki kiittää joitakin työn valmistumiseen vaikuttaneita tahoja aivan nimeltäkin. Ilman työn ohjaajina toimineiden ja alkuperäisen rahoituksen hankkijoiden Jouko Nätin ja Raija Julkusen myötävaikutusta väitöskirjaa ei olisi taatusti olemassa. Työn loppuvaiheessa puolestaan professori Marja Järvelän osoittama tuki ja luottamus työlleni on ollut ratkaisevan tärkeää. Lisäksi kiitos kuuluu myös muille henkilöille, jotka ovat työtäni lukeneet ja kommentoineet: Ilse Julkunen ja Kari Nyssölä antoivat hyödyllisiä vinkkejä ennen työn esitarkastukseen lähettämistä. Esitarkastajat Heikki Ervasti ja Arja Jolkkonen tekivät osaltaan erittäin tarkkaa työtä. Viimeisen silauksen antoi Esa Konttinen julkaisusarjan tieteellisen toimittajan roolissa. Teknisissä huolissa olen aina voinut kääntyä Olli Kalpion puoleen. Näiden työhöni suoranaisesti vaikuttaneiden henkilöiden lisäksi työn edistymistä ovat edesauttaneet niin ymmärtäväinen perhe, auttavaiset lähisukulaiset (isovanhempien pyyteeton panos lastenhoidossa on ollut valtava) kuin työyhteisökin (etenkin työelämän tutkijoiden hyvähenkinen pikku ”klikki”).

Jyväskylä, syyskuu 2002

Ilkka Virmasalo

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

1	JOHDANTO	9
1.1	Työn muutos, perhe ja yhteiskunta	9
1.2	Työttömyys ja perhe tutkimuksen kohteena.....	19
1.3	Työttömyys ja perhe empiirisesti.....	25
1.3.1	Työttömyys Suomessa 1990-luvulla.....	25
1.3.2	Suomalaiset perheet	29
1.4	Tutkimuksen tavoitteet, aineistot ja menetelmät	31
2	TYÖTTÖMYYS JA PERHEASEMA SUOMESSA 1980-95	37
2.1	Tutkimustehtävä ja käsitteet.....	39
2.2	Työttömien perhetausta	42
2.3	Perheasema ja työttömyysriski	43
2.4	Työttömyyden kesto	44
2.5	Työttömyys, perheasema, ikä ja sukupuoli.....	46
2.6	Perheaseman ja työttömyyden yhteys voimakkain ydintyökäisillä miehillä	48
2.7	Miesten perheettömyys riskitekijänä	49
3	PUOLISOIDEN TYÖMARKKINA-ASEMIEN YHTEYDESTÄ	52
3.1	Työttömyys ja parisuhde.....	52
3.2	Tutkimustehtävä ja käsitteet.....	54
3.3	Työttömyyshomogamia Suomessa.....	57
3.4	Työttömyys, parisuhde ja muuttuvat taloudelliset olot.....	62
4	PERIYTYVÄ TYÖTTÖMYYS? - VANHEMPIEN TYÖTTÖMYYDEN VAIKUTUS1990-LUVULLA TYÖMARKKINOILLE TULLEIDEN NUORTEN TYÖTTÖMYYSRISKIIN	65
4.1	Työttömyyden esiintyminen, kesto ja periytyvyys Suomessa ja Ruotsissa	69
4.2	Työttömyyden periytyminen vuosina 1991-96 työmarkkinoille tulleiden nuorten keskuudessa	74
4.2.1	Sukupuoli ja työttömyyden periytyminen.....	75
4.2.2	Yleisen työllisyystilanteen vaikutus työttömyyden periytymiseen	76
4.2.3	Koulutus, ikä ja työttömyyden periytyminen	80
4.2.4	Sosiaalinen tausta ja työttömyyden periytyminen	82
4.3	Periytyvää työttömyyttä vai muutoin kasautuvaa huono-osaisuutta.	83
4.4	Nuorten työttömyyden periytyvyys vaihtelevissa suhdanteissa	90

5	YHTEENVETO	94
5.1	Työttömyysriski, perheasema ja sukupuoli	94
5.2	Työttömyys kasautuu parisuhteisissa.....	96
5.3	Työttömyys ylisukupolvisena ilmiönä	97
5.4	Perheen rooli laman aikaisen työttömyyden selittäjänä.....	99
5.5	Perhe, työttömyys ja yhteiskunnalliset interventiot	100
5.6	Perhe työmarkkinakelpoisuuden määrittelijänä	104
	ENGLISH SUMMARY.....	109
	KIRJALLISUUS	111
	LIITE 1	121

1 JOHDANTO

1.1 Työn muutos, perhe ja yhteiskunta

Sekä palkkatyön yhteiskunnallisen merkityksen ja ilmenemisen että perheinstituution muutoksista viime vuosikymmeninä on yhteiskuntatieteissä esitetty monenlaisia näkemyksiä, jotka eivät ole aina kovinkaan yhteneväisiä. Etenkin amerikkalaisessa kirjallisuudessa palkkatyön muutoksen olemusta on palloeltu suuntaan jos toiseenkin. Työn on esimerkiksi sanottu näkökulmasta riippuen ”loppuvan” (Rifkin 1997) tai muuttuvan tärkeämmäksi (Hochschild 1997). Tai sitten työn on sanottu vievän enemmän aikaa (Schor 1991) tai vähemmän aikaa (Robinson ja Godbey 1997) kuin aiemmin. Varmuudella voidaan kuitenkin sanoa, että teollistunut maailma on sukupolven aikana kokenut radikaalin muutoksen niin työn sisällöissä kuin organisoinnissakin, ja palkkatyön muutokset heijastuvat vääjäämättä myös perheinstituution olemukseen.

Perheen arkkityyppi, eri sukupuolta oleva pariskunta sekä mahdollisesti lapsia, on edelleenkin tyypillisin perheen ja kotitalouden ilmenemismuoto, vaikka erojen ja ”uusiosuhteiden” kautta muodostuvat yksinhuoltajakotitaloudet, kahden kodin lapset, uusperheet ja muut vastaavat ilmiöt ovat tulleet yhä selkeämmin osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tämän tutkimuksen ongelmanasetteluun suhteutettuna perheinstituution muutoksessa on joitakin erityisen mielenkiintoisia piirteitä. Ensinnäkin se, kuinka monesti vaikeassa taloudellisessa asemassa oleva yksinhuoltajien joukko on selviytynyt kiristyvillä työmarkkinoilla (esim. Kangas & Ritakallio 1996, 46; Tilastokeskus 1994), ja toiseksi se, onko suhdanteiden heilahtelu vaikuttanut muita keskimäärin heikommin työmarkkinoilla menestyneiden yksin asuvien miesten asemaan (esim. Virmasalo 1998 ja 2000)?

Perhe on siis instituutiona ollut voimakkaan muutoksen alla viime vuosikymmenten aikana. Oikeammin koko teollisen yhteiskunnan kehitys on ollut perhejärjestelmän kannalta jatkuvan muutoksen aikaa. Perhe ei ole enää sama kaiken keskus kuin agraarissa yhteiskunnassa, jolloin se ei ollut vain kulutuksen, vaan myös tuotannon perusyksikkö. Erityisesti viime vuosikymmeninä tapahtuneet

muutokset, kuten avioerojen lisääntyminen, perhemuotojen kaikkinaisen monimuotoistuminen ja perheen perinteisten tehtävien siirtyminen yhteiskunnan eri instituutioiden harteille, ovat nostaneet esiin kysymyksen siitä, onko perheen merkitys yksilön elämän määrittelijänä vähentynyt modernin elämänmuodon paineessa? Ovatko perheeseen sitoutuminen ja perhearvot mennyttä aikaa? Ovatko vanhemmat menettäneet kontrollin lapsiinsa (esim. Lee & Newby 1989, 195–205)? Onko sukupuolijärjestelmän murros – naisten kasvava osallistuminen ja sitoutuminen työelämään, teknologiset muutokset ihmislajin uusintamisessa ja naisten emansipaatio – hajottanut patriarkaaliseen hegemoniaan perustuvan perheen merkityksen (Castells 1997, 135)? Jos näin on, niin onko myöskään järkeä tutkia työttömyyttä perheen näkökulmasta?

Eräs viimevuosien eniten puhuttaneita (etenkin mediassa, ei ehkä niinkään tieteellisessä keskustelussa) palkkatyön muuttuvaa roolia yhteiskunnassa käsitelaitä teoksia on amerikkalaisen Jeremy Rifkinin teos ”Työn loppu” (1997, engl. alkut. 1995). Rifkinin mukaan tavaroiden ja palveluiden tuotannon teknologinen kehitys on maailmanlaajuisesti saavuttamassa vaiheen, jossa tuotannon volyymin kasvu tai talouden elpymien eivät enää luo työpaikkoja kuten aiemmin. Uusien teknologisten innovaatioiden ja markkinavoimien yhteisvaikutuksesta teollistunut maailma on ”uudessa maailmanhistoriallisessa vaiheessa”, jota Rifkin kutsuu draaattisesti *palkkatyön loppuksi*. Perinteinen talousviisaus on nojannut oletukseen siitä, että teknologinen kehitys ja siitä seuraava tuottavuuden kasvu, johtavat automaattisesti työntekijöiden ostovoiman kasvuun ja sitä kautta kasvaviin markkinoihin. Nykyisen kehityksen vaiheen Rifkin näkee kuitenkin tästä radikaalisti erilaisena: teknologinen kehitys johtaa lähinnä tuotantoprosessin investointi-intensiivisyyteen ja näin ollen työttömyyden lisääntymiseen, josta on seurauksena yleismaailmallinen lama (Rifkin 1997, 37).

Vaikka teknologian kehitys on yleismaailmallinen ilmiö, ja elämme muutoinkin globalisoituneessa maailmassa, on Rifkinin teoksessa painotuksia, jotka tuntuvat ainakin suomalaiseseen arki- ja työmarkkinatodellisuuteen peilattuna liioitelluilta ja vierailta. Palkkatyön loppuminen kuulostaa, pysyväisluonteisesta massatyöttömyydestä huolimatta, tilastojen valossa jokseenkin yliampuvalta kuvaukselta vallitsevasta – tai edes lähitulevaisuudessa odotettavissa olevasta – asiain tilasta. Rifkin esittelee kirjassaan vaikuttavia lukuja suurten yhtiöiden työvoiman vähenyksistä (esim. Rifkin 1997, 26–27), mutta edes Yhdysvalloissa yleiset työllisyystilastot eivät selkeästi tue hänen näkemyksiään. Teoksen julkaisun aikaan (vuonna 1995) työttömyys oli amerikkalaisittain korkealla tasolla, joskaan ei korkeammalla kuin esimerkiksi viisi vuotta aikaisemmin: yhdysvaltalaisen *Bureau of Labor Statisticsin*¹ mukaan työttömyysaste oli sekä vuonna 1990 että 1995 5,6 %. Vuoden 1995 jälkeen työttömien määrä Yhdysvalloissa on laskenut.

Yhdysvaltojen suurin työvoimapoliittinen ongelma ei ainakaan toistaiseksi olekaan korkea työttömyys, vaan ennemminkin työntekijöiden aseman heikentyminen. Rifkinin mukaan palkkataso on jopa laskenut. Työ on hänen mukaansa myös sisällöllisesti köyhempää ja siitä johtuen stressaavampaa kuin aiemmin. Rifkinin analyysi käynnissä olevasta prosessista muistuttaakin kovasti Marxin kuva-

¹ Lähde: <http://www.bls.gov>, printattu 18.1.2002.

usta työväestön kurjistumisesta ja pääoman kasautumisesta: sosiaaliset erot hyvisä ja huonoissa asemassa olevien työntekijöiden välillä kasvavat, keskiluokka hiiptuu ja tuotantotapaa kontrolloiva pääoma keskittyy yhä harvempiin käsiin.

Eräs syy Rifkinin saamaan suureen julkisuuteen on ollut varmasti se, että historiallisen palkkatyön olemuksen muutosta koskevan analyysin lisäksi hän tarjosi ratkaisuehdotuksen vähenevän työn ongelmaan. Rifkinin mukaan uusi historiallinen tilanne ei välttämättä katastrofi, vaan mahdollisuus ”yhteiskunnan uudelleensyntymään”. ”Markkinatalouden jälkeiseen aikakauteen” menestyksekkäästi siirtyminen tulee mahdolliseksi, kun ensinnäkin teknologian kehityksen aikaansaaman tuottavuuden lisääntymisen hyödyt jaetaan tasaisemmin, eli työaika lyhennetään tinkimättä palkasta, ja toiseksi korostamalla markkinatalouden ulkopuolella toimivan *kolmannen sektorin* merkitystä (Rifkin 1997, 219). Työajan lyhentäminen on edelleenkin siinä määrin arka aihe, että sen tiimoilta ei ainakaan Suomessa virrinyt niin laajaa julkista keskustelua kuin kolmannen sektorin ja uuden yhteisöllisyyden mahdollisuuksista (ks. esim. Helander 1998, Helander & Laaksonen 1999, Hietala 1997, Hokkanen et al. 1999 ja Jarva 1998).

Vaikka Rifkin saikin paljolti ansion kolmannen sektorin vaihtoehdon esille tuomisesta työllistävänä vaihtoehtona, ei se yhteiskuntatieteilijöille ollut uusi keksintö. Esimerkiksi vuotta ennen Rifkinin teoksen suomennoksen ilmestymistä, julkaistiin suomalaisten tutkijoiden kirjoittama teos (Matthies et al. 1996), jossa samaa tematiikkaa käsiteltiin laajasti *välittävien verkostojen* nimikkeen alla. Julkisen ja yksityisen sektorin väliin jäävää toimintaa on tutkittu kolmantena sektorina, *non-governmental, non-profit*, välitason tai välittävänä organisaatioina aina 1970-luvulta alkaen (ks. esim. Matthies 1996). Kolmannen sektorin merkityksen kasvu liittyy kiinteästi työmarkkinoiden muilla sektoreilla tapahtuvaan muutokseen. Se on osa jälkiteollisen yhteiskunnan ”hyvinvoinnin sekataloutta”, joka pyrkii lisäämään kansalaisjärjestöjen, osuuskuntien, omaisten, vapaaehtoistyön, säätiöiden ja muiden perinteisen sektorijaotteluun sopimattomien organisaatioiden ja toimijoiden panosta sellaisten palveluiden tuottamisessa, joista tähän saakka on vastannut julkinen sektori (Matthies 1996, 11).

Suomessa ei ole kuitenkaan oltu täysin vakuuttuneita kolmannen sektorin mahdollisuuksista ja yhteen sovitettavuudesta pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin. Välittävän tason merkitystä on yleensä korostettu enemmän heterogeenisemmissä ja konfliktialttiimpina pidetyissä yhteiskunnissa (vastakohtana Pohjoismaille, joissa laajan julkisen sektorin kautta yhteneväisesti hoidettu sosiaaliturva on ollut perinteisesti tapa puskuroida yksilön riskejä). ”Klassiset” välittävät organisaatiot, kuten uskonnollisten järjestöjen kautta tehty hyväntekeväisyys tai itsehallinnolliset sosiaaliturvan rahastot, ovat tyypillisiä esimerkiksi konservatiivisille Keski-Euroopan valtioille, joissa ne koetaan turvaksi valtion holhousta ja joustamattomuutta vastaan (Matthies 1996, 14–17).

Ei-formaaliin toimintaan perustuvan ”hyvinvointipluralismin” sopivuus Pohjoismaihin on kyseenalaistettu usein naisten roolin näkökannalta (esim. Julkunen 1992). Pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin leimallisena ominaisuutena on pidetty sen naismyönteisyyttä. Vaikka hyvinvointivaltio toisaalta kritiikeissä esitetään byrokraattisena ja yhtäläisyyspyrkimyksissään tasapäistävänä, nähdään se kuitenkin luotettavammaksi kuin sekatalousmalli, jota leimaa epävarmuus, sattumanvaraisuus, suuri vapaaehtoistyön määrä, palkaton huolenpito ja julkisten työpaikko-

jen väheneminen (Matthies 1996, 15; Sihvo 1996 sekä Kotakari ja Rusanen 1996). Talouden suhdanteet, työelämän muutokset sekä kulttuurillisen ja yhteiskunnallisen hajaantumisen ja moniarvoistumisen prosessit koskevat kuitenkin myös Suomea ja muita Pohjoismaita. Hyvinvointivaltio on huonoina aikoina karsinut yleensä ensimmäisenä juuri naisille tärkeitä kohteita, kuten esimerkiksi perhepoliittiset tulonsiirrot. Tällöin naistenkaan lojaaliutta julkispainotteista mallia kohtaan ei voida pitää itsestäänselvyytenä, jos se kerran ei enää tarjoa heidän eniten tarvitsemiaan ja arvostamia palveluita (Matthies 1996, 15–17). Tämä on kuitenkin lähinnä spekulatiota, sillä tutkimukseen perustuvaa näyttöä tällaisesta pohjoismaisen hyvinvointi-ideologian hylkäämisestä ei ole.

”Uudesta yhteisöllisyydestä”, eli yhteisöjen ja perheen kasvaneesta merkityksestä, on käyty keskustelua myös amerikkalaisen Amitai Etzionin (esim. 1995) luoman kommunitarismien nimikkeen alla. Kuten Rifkinin kolmas sektori, myös tämä ideologia on herättänyt Suomessa runsaasti keskustelua (esim. Gylling 1999, Haatanen 1997, Hellsten 1999, Roos 1996 ja Suomela 1998). Karkeasti tulkittuna kommunitaristinen ohjelma pyrki tekemään tietoisiksi individualismin, ura- ja kulutuskeskeisyyden sekä muiden perhettä ja yhteisöä hajottavien voimien korostumisen tuhoisat vaikutukset nyky-yhteiskunnassa ja suuntaamaan poliittista päätöksentekoa yhteisöllisempään ja perhekeskeisempään suuntaan (McVeigh 2000). Näin normatiivisena suuntauksena kommunitarismi on myös altis kritiikille. Esimerkiksi Klaus (2000) toteaa sen olevan ”vain uusi versio vanhasta anti-liberaalista ja epärealistisesta yrityksestä integroida yhteiskuntaa mikrotasolla moraalista järjestelmää manipuloimalla”, ja että se on epärealistinen pyrkimyksessään muuttaa ihmisluonnetta sekä elitistinen pyrkimyksessään määrittää ihmisille keinotekoisia yhteisöjä.

Vaikka kolmannen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan merkityksen kasvun teemoista on etenkin käsitteellisesti huikea loikkaus siihen tematiikkaan (perheeseen/kotitalouteen liittyvien tekijöiden ja palkkatyön puutteen suhde), jota tämä tutkimus käsittelee, ovat nämä muutokset kuitenkin olennainen osa sitä kokonaisuutta, jossa perheiden ja yksilöiden työmarkkina-asemat määrittyvät. Vaikka Rifkinin näkemystä palkkatyön lopunajan käsillä olosta ei ottaisikaan aivan kirjaimellisesti, kuvataan teoksessa kuitenkin niitä haasteita, joita tämän ajan sosiaalipoliittikka joutuu kohtaamaan muuttuvassa maailmassa. Globalisoituvassa, nopeiden muutosten taloudessa huonoina aikoina sosiaalipoliittikka joutuu helposti tulilinjalle. Näin kävi myös 1990-luvun laman aikana Suomessa, jolloin täälläkin alkoi esiintyä yhä voimakkaammin kritiikkiä hyvinvointivaltiota kohtaan ja puhetta ”hyvinvointivaltion kriisistä” (esim. Karisto et al. 1998, 313–317).

Rifkinin ohella toinen populaari työn yhteiskunnallisen luonteen muutosta käsitellyt amerikkalaisteos on Arlie Hochschildin ”Time Bind” (1997). Tämän tutkimuksen kannalta Hochschildin teos on relevantimpi kuin edellä esitelty ”Työn loppu”, sillä se käsittelee eksplisiittisemmin juuri työn ja perheen/kodin suhdetta. Kirjan alaotsikko ”*when work becomes home and home becomes work*” kertoo paljolti mistä siinä on kyse: kodin ja työn merkitys on kääntynyt ihmisten mielissä. Pitkistä työpäivistä huolimatta ihmiset tuntevat viihtyvänsä paremmin työssä kuin kotona ja saavansa työympäristön kautta sen sosiaalisen kiinnittymisen tuoman tyytyväisyyden tunteen joka aiemmin on liitetty perheeseen. Toisin kuin aiemmin on hahmotettu, työstä on tullut palkkatyön peruseriaatteiden vastaisesti paikka, jossa

vietetään vapaaehtoisesti aikaa. Tästä seuraa se, että ihmiset tekevä perheen kannalta ”väärää” ajankäyttöllisiä ratkaisuja, eli työhön käytetään enemmän aikaa kun oikeasti olisi tarvittavaa. (Hochschild 1997, 35–45)

Koska työ ja sosiaalinen kanssakäyminen työkaverien kanssa assosioituvat perhettä selkeämmin tyytyväisyyteen, kodinhoito, kasvatus ja muut kodin toiminnot assosioituvat puolestaan ”työksi”, ja kodin askareisiin käytetty aika pyritään minimoimaan. Ei ole vaikea kuvitella perheen hyvinvoinnin kärsivän tällaisesta arvomaailman kumouksesta. Koska kodin toimintoja ei koeta itseisarvoisesti palkitseviksi, tulee niistä ”taylorisoituja”, eli niukka aika yritetään käyttää niin tehokkaasti kuin mahdollista ja perheen elämä jaetaan pieniin ”aikataskuihin”, joiden puitteissa kiirehditään organisoidusta tehtävästä toiseen epätyytyttävällä tavalla. Palveluita ostetaan (esim. syntymäpäiväkutsut) sen sijaan, että tehtäisiin itse. Lopujen lopuksi, perheen idean aina välillä palatessa mieliin, läsnäolon puutetta hyvitetään materiaalisilla lahjoilla (Parcel 1999).

Hochschildin tutkimuksen dramaattisia johtopäätöksiä latistaa selkeästi se, että se on kuitenkin vain tapaustutkimus yhdestä suuresta amerikkalaisesta yhtiöstä. Hänen päätelmänsä edellä kuvatusta arvomaailman muutoksesta perustuvat siihen, että vaikka kyseinen yhtiö oli ottanut käyttöönsä erilaisia perheellisille suunnattuja etuisuuksia, ei näitä etuisuuksia kuitenkaan käytetty juurikaan. Premisseinä tutkimusta aloitettaessa oli, että käyttämättömyys aiheutuisi koetusta työpaikan epävarmuudesta, taloudellisesta tilanteesta, tiedon puutteesta tai johtajien, yhtiön politiikasta huolimatta, kielteisestä suhtautumisesta. Kaikki premissit kuitenkin kumoutuivat (Hochschild 1997, 25–34). Näiden sijaan Hochschild löysi selityksen työkuulttuurista: yhtiössä oli tietoisesti luotu kulttuuri, joka sai työntekijät viihtymään työpaikallaan. Työympäristöön panostaminen ja työtehtävien rikastuttaminen olivat luoneet sitoutumisen mentaliteetin. Työssä viihtyminen ei johnutkaan ulkoisesta pakosta, vaan sisäistetystä sitoutumisesta.

Työpäivien venyminen ja työssä viihtyminen eivät äkkiseltään kuulosta mitenkään vieraalta idealta tänä päivänä, jolloin jo arkikokemuksen perusteella monet ihmiset selvästi omistautuvat työlleen, eivätkä koe pitkiäkään päiviä ongelmallisiksi, etenkin jos työ on mielekästä ja rahallinen korvaus riittäväksi koettu. Myös kodinhoidon ja kasvatuksen muuttunut rooli näkyy lapsiperheiden elämässä vaikkapa pakettiratkaisuna järjestettyinä McDonald’s-syntymäpäivinä, lomien ja muun vapaa-ajan vieton keskittymisenä erilaisiin kaupallisiin fasiliteetteihin ja tapahtumiin – siis vapaamuotoisen yhdessä tekemisen ja olemisen vähenemisenä.

Vaikka Hochschildin kuvaamat trendit ovat siis eittämättä olemassa olevia, ei niiden yleistettävyydestä kuvaamaan työn ja perheen suhdetta yleismaailmallisesti voi olla täysin vakuuttunut. On huomautettu (esim. Parcel 1999), ettei tämän case-studyn voi olettaa kuvaavan kokonaisvaltaisesti edes Yhdysvaltojen tilannetta, koska edes lähtökohtana ollut oletus siitä, että työaika on pidentynyt, ei ole yleispätevä (esim. Robinson ja Godfrey 1997). Suurin osa palkkatyöläisistä ei myöskään työskentele sellaisissa suurissa toimihenkilövaltaisissa yhtiöissä, jota tutkimuksessa kuvataan. Tulosten voidaankin kohtuudella olettaa koskevan lähinnä korkeammin koulutettuja, hyvissä toimihenkilöammateissa olevia työntekijöitä, mutta sosiaaliekonomisen asteikon toisessa päässä työtuntien määrä on vähentynyt, eikä sitouttaminen viihtymisen kautta ole kovinkaan tavallista.

Jo näiden esimerkkien perusteella näyttää siltä, ettei työn ja perheen suhteesta kannata etsiä yhtä ja kaiken kattavaa totuutta. Esimerkiksi toisenlaisesta näkökulmasta problematiikkaan käy vaikkapa ”Time bindin” kanssa samoihin aikoihin ilmestynyt Scott Coltranen ”The Family man” (1996), joka tuo usein unohdetun miesnäkökulman työn ja perheen suhteeseen. Coltranen tutkimuksen kohteena olivat pariskunnat (jälleen varsin rajallinen tutkimusaineisto – vain parikymmentä haastattelua), joissa molemmat puoliset olivat palkkatyössä ja isät olivat aktiivisesti mukana kasvatuksessa ja kotitöissä. Oletuksena oli, että naisten työssäkäynti lisää isien osallistumista kotityöhön ja samalla jakautuu myös kontrollivastuu kotityön organisaatiosta. Miehet siis paitsi osallistuvat kotityöhön enemmän, tekevät he myös entistä enemmän kodin asioihin liittyviä päätöksiä.

Coltranen tutkimuksessa mukana olleet pariskunnat edustavat täysin toisenlaista arvomaailmaa kuin Hochschildin tutkimuksessa. Perheissä, joissa isät olivat kodin hoidossa aktiivisia, päätökset ajankäytön suhteesta työn ja perheen parissa tehtiin hyvin lapsikeskeisesti – jopa niin että kummatkin puoliset olivat valmiita vähentämään työtunteja, ettei lapsi tarvitsisi ulkopuolista hoitoa. Kuten Hochschildkin, myös Coltrane näkee havainnossaan suppeasta kohdejoukosta huolimatta yleisemmän trendin. Hänen mukaansa ”jaettu vanhemmuus” on tulossa naisten työssäkäynnin lisääntyessä yhä yleisemmäksi. Kovin vakuuttavia todisteita hän kuitenkin kykene esittämään ja monet tutkimukset osoittavatkin miesten osallistumisen ja aktiivisuuden kodinhoidossa lisääntyneen vain hyvin hitaasti (ks. esim Lye 1996).

Puhuttaessa palkkatyön ja perheen kaltaisten keskeisten yhteiskunnallisten instituutioiden muutoksesta, on vaikeaa ohittaa viimevuosien ehkä eniten yhteiskuntatieteilijöitä puhuttanutta teoreetikkoa, Manuel Castellsia, sekä hänen kolmi-osaista teoskokonaisuuttaan ”The information age: Economy, Society and Culture” (Castells 1996, 1997 ja 1998a). Castellsin mukaan elämme informaationaalisena kapitalismin aikakautta, jonka keskeinen piirre on poliittisen ja taloudellisen toiminnan organisoituminen pääoma-, tieto- ja asiantuntijaverkostojen ympärille. Castellsin analyysissä informaatio- tai verkostoyhteiskunta on historiallinen vaihe, jonka teknologia on tehnyt mahdolliseksi. Verkostoyhteiskunnassa koko planeetan talouden ydin toimii yhtenä yksikkönä ja informaatiosta on tullut vallan pääasiallinen lähde. Teknologia ei ole varsinaisesti globaalin järjestelmän lähde, vaan väline, joka sallii kapitalismin organisoida itsensä tehokkaammaksi (Castells 1998b).

Castellsin mukaan yksilön kannalta globaalin verkostotalouden merkityksellinen ominaisuus on se, ettei sitä määrittele mikään näkyvä laki. Talous ja sitä pitkälti ohjaileva media toimivat informaation turbulenssien maailmassa ja ovat tästä johtuen kontrolloimattomia: ”it’s affected... ..when Monica Lewinsky² talks” (Castells 1998b). Tämä tekee toimintatodellisuudestamme ennalta arvaamattoman. Sen lisäksi, että informaatioyhteiskunta sulkee verkostojensa ulkopuolelle logiikkansa kannalta tarpeettomat (”neljäs maailma”: kts. esim. Anttiroiko 1999, 112), myös globaalissa kilpailussa mukana olevien elämää tulee leimaamaan kasvava ennakkoimattomuus: tarve jatkuvaan muutokseen työssä ja elämässä.

2

Monica Lewinsky oli Valkoisen talon harjoittelija, jonka suhde silloiseen Yhdysvaltojen presidenttiin, Bill Clintoniin, aiheutti laajamittaisen skandaalin oikeudenkäynteineen.

Työn suuri muutos informaatioyhteiskunnassa on se, että globaalin talouden vaatimuksista johtuva jatkuva dynaamisuus vaatii *joustavuutta* työssä, sen tehtävissä ja kvalifikaatioissa. Työ on yhä useammin esimerkiksi pätkätyötä tai aliurakointia. Teollinen vallankumous merkitsi itsenäisten yrittäjien ja ammattilaisten sosiaalistamista tehtäisiin ja organisaatioihin. Informaatiokausi tekee päinvastaisen: suuret organisaatiot purkautuvat ja uudelleenorganisoituvat verkostoiksi, joissa ihmiset kiertävät vaihtuvissa tehtävissä (Castells 1998b). Eli kaikki ikään kuin ”leijuu ilmassa” niin hyvässä kuin pahassakin riippuen yksilön kyvyistä. Ennakoimattomuuden hallinta sekä itsensä määrittely työn ja perheen kautta on luovaa ja mielenkiintoista niille, joilla on kykyjä siihen. Toisaalta niille joilla jokin osalualue ei ole hallussa, tilanne muuttuu helposti kontrolloimattomaksi.

Syntyperäisenä espanjalaisena ja amerikkalaisesta perspektiivistä yhteiskuntaa tarkastelevan Castellsin näkökulmasta vanha perhejärjestelmä on romahtanut: ”[P]atriarkaalinen perhe on tämän vuosituhannen lopulla saanut haastajakseen naisten työn muuntumisen ja naisten tietoisuuden muuntumisen toisiinsa erottamattomasti liittyvät prosessit. (Castells 1997, 135)”. Työn organisaation muuttuessa, myös perheen on muututtava ja niinpä maissa, joissa naisten työelämään osallistuminen lisääntynyt, mutta perhejärjestelmä pysynyt ennallaan, työuraan panostavat naiset valitsevat usein lapsettomuuden. Castells kärjistääkin työmarkkina- ja perhejärjestelmien ristiriidan niin, että jos ei löydetä uusia muotoja miesten ja naisten välisiin suhteisiin, eurooppalaiset kuolevat sukupuuttoon (Castells 1998b). Tämä heitto sukupuuttoon kuolemista viittaa lähinnä Castellsille Pohjoismaita tutumpiin katolisiin Etelä-Euroopan maihin kuten Italiaan ja Espanjaan, joissa syntyvyysluvut ovat erittäin alhaiset³.

Castellsin näkemykset perhejärjestelmästä ja sen suhteesta palkkatyön muutokseen eivät ota kovinkaan hyvin huomioon eri yhteiskuntien kulttuurillista variaatiota. Esimerkiksi Suomessa ja muissa Pohjoismaissa naisten kokopäiväinen työmarkkinoille osallistuminen ei ole enää mikään uusi asia, ja valtion suhde sukupuolijärjestelmään (individualismipainotteinen) on toisenlainen kuin esimerkiksi USA:ssa ja Keski-Euroopassa (perhepainotteinen), eli patriarkaalisuus Castellsin tarkoittamassa mielessä ei ole ollut täällä niin itsestään selvä piirre perheessä. Castellsin universaali teesi käynnissä olevasta prosessista saattaakin olla harhaanjohtava, ja voisi olla hedelmällisempää purkaa se maailmanlaajuisesti alue- ja kulttuurispesifeiksi teeseiksi. (Heiskala 1999, 126–127)

Pohjoismaisen näkökulman työelämän ja perheen muutokseen tuo tanskalaisen hyvinvointivaltioteoreetikon Gøsta Esping-Andersenin näkemys ”uudesta poliittisesta taloustieteestä”. Andersenin analyysin polttopiste on hyvinvointivaltiossa ja sen kriisissä mutta, kuten hän itse toteaa, niin kutsutussa hyvinvointivaltion kriisissä ei ole kysymys vain *valtion* kriisistä, vaan hyvinvointiregiimien eri komponenttien (valtion lisäksi perheinstituutio ja työmarkkinat) toimimattomasta vuorovaikutuksesta sekä niiden kyvyttömyydestä vastata muuttuvaan riskirakenteeseen (Esping-Andersen 1999, 4).

³

Syntyvyysluvut tuhatta henkeä kohti vuonna 1998: USA 14,6; Suomi 11,1 ja Italia 9,3. Lähde: United Nations, Department of Economic and Social Affairs (<http://esa.un.org>).

Sekä perheinstituutio että työmarkkinat toimivat nykyisessä, Esping-Andersenin jälkitekolliseksi nimittämässä, länsimaisessa teollisuusyhteiskunnassa huonosti. Ne ovat hänen mukaansa ”vallankumouksellisen muutoksen kourissa” (Esping-Andersen 1999, 1), eivätkä ulkoisten olosuhteiden muutoksen vuoksi kykene vastaamaan niihin vaatimuksiin, joita niille on totuttu asettamaan. Työmarkkinat eivät aiempaan tapaan pysty enää takaamaan työtä kaikille halukkaille, eikä perhe toimi enää sellaisena vakaana sosiaalisen integraation ytimenä, jollaisena sitä on totuttu pitämään. Jälkitekollinen, globalisoituva, informaatio-, tai miksi nykyisen kaltaista länsimaista teollisuusyhteiskuntaa halutaankin kutsua, ”lupaa monia ihmeitä, mutta tasavertaisuus ei todennäköisesti ole niiden joukossa (Esping-Andersen 1999, 1)”.

Vaikka Esping-Andersen näkeekin nyky-yhteiskunnan kontroversiaalisena ja komponentit kokonaisuuteen sopimattomana, vastustaa hän kuitenkin nostalgista diskurssia ”kapitalismin menneestä kulta-ajasta”. Vaikka talouden suhteelliset kasvuluvut olivatkin kulta-aikana pidetyillä 1950 ja -60-luvuilla suhteellisesti huikkeitä, on ihmisten hyvinvointi tänä päivänä kuitenkin aivan toisella tasolla kuin tuolloin, eikä massatyöttömyyskään hänen mielestään johdu muusta kuin lähinnä siitä, että suurempi osa kansalaisista on työmarkkinoilla. Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna hyvinvointivaltion kehitys oli 1900-luvun puolivälin tienoilla Esping-Andersenin mukaan kaikkea muuta kuin ”kypsässä vaiheessa”. Tänä päivänä itsestään selvinä pidettyjä sosiaaliturvan muotoja kehiteltiin vasta tuolloin edistyneimmässä maissa. (Esping-Andersen 1999, 1)

Työmarkkinoiden ongelma on siis Esping-Andersenin mukaan se, etteivät ne kykene enää käsittelemään täystyöllisyyden ja kasvavan eriarvoisuuden dilemmaa. Työmarkkinoiden ”sisäpiirin”, eli pääasiassa asemansa vakiinnuttaneiden miesten, kyky turvata työnsä ja tulonsa tapahtuu työmarkkinoiden huonosaisempien, nuoret ja naiset sekä etenkin nuoret naiset, kustannuksella (Esping-Andersen 2000, 757). Työmarkkinoiden sääntely juontaa juurensa ajoista, jolloin tyypillinen kotitalous oli sellainen, jossa mies vastasi toimeentulosta ja nainen ”reproduktiosta”, mutta ”tänä päivänä voidaan todeta, että sama sääntelyyn perustuva järjestelmä, joka suojaisi perhettään elättäneen miehen, aiheuttaa hänen vaimonsa ja tyttärensä työttömyyden (Esping-Andersen 2000, 762)”. Esping-Anderseninkaan kuvaus työmarkkinoilla vallitsevista trendeistä ei aivan istu suomalaisen työmarkkinatodellisuuteen. Toisaalta ikääntyvien miesten, joita hän pitää työmarkkinoiden kovana ytimenä, asema ei Suomessa ole niin turvattu kuin hän antaa olettaa. Toisaalta nuorten naisten asema ei ole Suomessa erityisen huono ainakaan verrattuna nuoriin miehiin.

Perheen kriisi jälkitekollisessa yhteiskunnassa ilmenee Esping-Andersenin mukaan (1999, 2; 2000, 757) heikentyneenä kykynä selviytyä hoivafunktiosta, lapsiperheiden kasvaneena köyhyysriskinä, avioerojen lisääntymisenä ja syntyvyyslukujen alenemisena. Erityisesti matalasti koulutetut nuoret vanhemmat kärsivät ”jälkitekollisesta riskirakenteesta”. Esping-Andersenin mukaan nykyinen riskirakenne ei suosi äitien pitkäaikaista poissaoloa työelämästä. Hänen mukaansa on taloudellisesti järkevää sekä mikro- että makrotasolla, että äidit palaavat työelämään mahdollisimman pian. ”Famelististen” yhteiskuntien (esim. Etelä-Euroopan maat) matala syntyvyys ja korkea perheen perustamisikä sekä yhden elättäjän perheiden korkea köyhyysriski ovat osoituksena siitä, että mikrotasolla olisi perhejär-

jestelmän toimivuuden kannalta otollisempaa jos yhteiskunta tukisi molempien vanhempien työssäkäyntiä esimerkiksi lastenhoidon järjestelmien kautta (Esping-Andersen 1999, 70). Makrotasolla Esping-Andersen näkee perhekeskeisyyden koko hyvinvointivaltiota uhkaavana tekijänä. Ensinnäkin, etenkin koulutettujen naisten kotiäitiys on ”inhimillisen pääoman haaskausta”. Toiseksi, naisten matalampi työmarkkinoille osallistumisen aste merkitsee suoraan vähentyneitä verotuloja valtiolle. Kolmanneksi, matala syntyvyys uhkaa hyvinvointivaltion taloudellisia perusteita tulevaisuudessa (Esping-Andersen 1999, 70).

Yhteenvetona edellä esitetyistä näkemyksistä voidaan todeta, että tarkasteltaessa työelämän muutoksia historiallisesti, on otettava huomioon myös miesten ja naisten suhteet työn ulkopuolisissa instituutioissa, etenkin perheessä. Globalisaatio ja kiristynyt taloudellinen kilpailu ovat epäilemättä muuttamassa suuresti elintapaamme ja sosiaalisia suhteitamme. Uusi muutos on purkamassa identiteettiä, joka palkkatyötä tekevillä on kehittynyt suhteessa talouden instituutioihin, etenkin yhtiöihin ja liittoihin. Työn ja kaiken siihen liittyvän voidaan sanoa olevan menettämässä sosiaalista funktiotaan, eli tulossa pysyvästi väliaikaiseksi (Carnoy 1999, 411–413). Vaikka muutosaikoina perheet ja yhteisöt kantavat suurimman vastuun sosiaalisen koheesion säilyttämisestä, sillä perheet välittävät edelleenkin suuren osan aikuisten maailmassa selviämiseen tarvittavasta tiedosta, naiset ovat huomattavasti aikaisempia sukupolvia vähemmän halukkaita omistaan elämänsä lasten kasvatukselle. Perinteinen perhemalli ei toimi: perheet ovat menettäneet vakautensa, joka vallitsi kun toinen vanhemmista oli pääasiassa kotona. Nykyään perheet ovat yleensä kaksi erillistä uraprojektia edeltävän yhtenäisen perheprojektin sijaan.

Ainakin amerikkalaisten kirjoittajien mukaan työn organisaation uusi tyyli, joka menestyksekkäästi vastaa globalisoituvan talouden kilpailullisiin vaatimuksiin, on tullut riippuvaiseksi tuottavasta ja joustavasta työvoimasta. Samanaikaisesti muutoksen keskellä olisi tarvetta myös vahvalle koossapitävälle perheelle, jossa olisi aikaa ja energiaa investoitavaksi koulutukseen ja yksilöiden hyvinvointiin. Pystyäkseen menestymään joustavilla työmarkkinoilla, toimijoilla on oltava kattava informaatioverkosto, jonka luomisessa koulutus auttaa. Tästä seuraa koulutuksen merkityksen korostuminen. Koska perheen merkitys koulutusvalmiuksien omaksumisessa on ratkaiseva, perheen merkitys lasten koulutuksessa on sekä entistä tärkeämpää että entistä vaikeampaa työelämän kasvavien vaatimusten takia (Carnoy 1999). Näin ajateltuna globalisoituneista ja joustavuutta korostavista työmarkkinoista on seurauksena vakava sosiaalinen dilemma: uusi työtyyli vaatii entistä suuremman panostuksen tietoon. Perheet ovat tärkeitä tiedon muodostumiselle niin lapsille kuin aikuisillekin, mutta joustavuus työmarkkinoilla kuitenkin häiritsee lapsikeskeisen ydinperheen ylläpitoa. ”Jäykät” työmarkkinat tekivät siis tavallaan perheiden olemisen helpommaksi, nykyisessä tilanteessa naisten tehtäväksi jää yrittää hoitaa epätyytyttävästi perinteistä rooliaan työn ohessa (Carnoy 1999).

Edellä esitellyistä kirjoittajista Rifkinillä on selkein kanta tämän tutkimuksen keskeiseen teemaan eli työttömyyteen. Hochschildille ja Coltranelle palkkatyön problematiikka on lähinnä ajan riittämistä. Castellsin painopiste on myös työn muuttuneessa organisaatiossa, mutta Rifkinin tapaan myös hän huomioi teknologisen kehityksen ja markkinavoimien yhteisvaikutuksen luoman syrjäytyneisyyden, jota hän kutsuu ”neljänneksi maailmaksi”. Neljäs maailma ei ole siis geologinen kate-

goria, vaan missä hyvänsä esiintyvää verkostoyhteiskunnan ulkopuolelle sulke-
mista. Globalisaatio linkittää yhteen kaiken, millä on merkitystä sen omalta kan-
nalta – ja sulkee ulkopuolelleen merkityksettömän. Merkityksettömäksi tekeminen
on pahempaa kuin riistäminen, koska silloin ei ole sosiaalista suhdetta, jota vas-
taan voisi taistella (Castells 1998b).

Yleisesti ottaen nykyteoreetikkojen visiot ”kolmannesta teollisesta vallanku-
mouksesta” sekä sen seurauksista ja uuteen tilanteeseen sopeutumisesta eivät ole
kovin radikaaleja. Ne heijastelevatkin tavallaan viimeaikojen yhteiskunta-
teoreettiselle keskustelulle tyypillisiä ”posthistoriallisia” trendejä, joita on luon-
nehdittu ”stagnaation utopioiksi” (esim. Rahkonen 1996, 115). Vaikka talousjärjes-
telmän ja työmarkkinoiden perusteiden todetaan muuttuneen, ei näihin järjestel-
miin haluta kajota, vaan ongelmaksi koetaan lähinnä yksilön ja perheen sopeutta-
minen vallitseviin oloihin. Ilmiö ei ole vain amerikkalaiseen yhteiskuntatieteeseen
liittyvä. Myös esimerkiksi tunnettu englantilainen refleksiivisyysteoreetikko Scott
Lash toteaa, ettei ongelmana ole työn laatu tai sen loppuminen sinänsä, vaan se
etteivät työläiset ole sopivia. Lashin mukaan nyky-yhteiskunnalle olisi eduksi jos
pystyttäisiin luomaan ”refleksiivisen työväenluokan kulttuuri”, joka on edellytys
kansainvälisen kilpailukyvyn säilymiselle – eli työpaikkojen säilymiselle (Lash
1995, 178).

Radikaalimpi lähestymistapa vähenevän työn problematiikkaan oli enemmän
pinnalla parikymmentä vuotta aiemmin, jolloin mm. André Gorz ja Ivan Illich,
joista molemmat ovat muuten syntyneet Wienissä 1920-luvun lopulla, julkaisivat
omat näkemyksensä palkkatyön tulevaisuudesta (esim. Gorz 1980 ja Illich 1990).
Gorzin ja Illichin peruslähtökohdat työn tulevaisuudesta ovat varsin yhteneväisiä:
yhteiskunnallisesti hyödyllistä palkkatyötä ei tule riittämään kaikille, joten järkevä
ratkaisu olisi tehdä ilman työtä olemisesta mielekäästä sen sijaan, että työttömät
ajetaan ”surulliseen toimettomuuteen” (Illich 1971, 63):

"Making" the necessities of life has ceased to take up his time. Unemployment is the re-
sult of this modernization: it is the idleness of a man for whom there is nothing to
"make" and who does not know what to "do" – that is, how to "act." Unemployment is
the sad idleness of a man who, contrary to Aristotle, believes that making things, or
working, is virtuous and that idleness is bad. Unemployment is the experience of the
man who has succumbed to the Protestant ethic. Leisure, according to Weber, is neces-
sary for man to be able to work. For Aristotle, work is necessary for man to have leisure.

Ja Gorzin (1982, 18) sanoin:

Työn lakkauttaminen on vapautusta van, jos se sallii autonomisten toimintojen kehit-
tymisen. Työn lakkauttaminen ei siis merkitse, että lakkautettaisiin tarve ponnisteluun,
halu toimintaan, rakkaus taitoon, tarve työskennellä muiden kanssa ja tehdä itsensä
hyödylliseksi yleisölle. Vastakohtana tälle työn lakkauttaminen on etenevää, eikä kos-
kaan täydelliseksi tulevaa, sen välttämättömyyden lopettamista, että me löydämme it-
semme ostamassa oikeutta elämiseen (mikä käytännössä merkitsee samaa kuin oikeus
palkkaan) myymällä aikaamme, omaa elämääme.

Illichin kritiikin kärki on ihmisten riippuvuudessa tavaroista ja palveluista, eli la-
mauttava sitouttaminen markkinatalouden ehdoilla selviämiseen. Lamattava si-

touttaminen tuhoaa ”mielekkään elämän” edellytykset. Työpaikattomien ”hyödyllinen työttömyys” uhrataan työmarkkinoiden laajentamiselle. Työttömyys ei ole vapautta tehdä hyödyllisiä asioita ilman palkkatyön vaateita vaan surullista joutilaisuutta (Illich 1990, 23–64). Myös Gorz näkee specialistit ihmisten autonomiaa uhkaavana ryhmänä kuten Illichkin. Työn tuottavuuden kasvaessa työmarkkinoiden laajentuminen suuntautuu uusiin palveluammatteihin, jotka eivät ole tuottavia, vaan ennemminkin vieraannuttavia ja riippuvuutta lisääviä (Gorz 1982, 36).

Näiden teoreetikkojen mielestä palkkatyön yhteiskunta on vain historiallinen välivaihe ja työn vähenemisen pitäisi olla vapauttavaa, jos vain sallittaisiin autonomisten toimintojen kehittyminen nykyisen kontrollipyrkimyksen sijaan. Nykyäänhän käytännössä työttömän ainoa hyväksyttävä päämäärä on pyrkiä takaisin työmarkkinoille. Tästä seuraa, että tuottavuuden kasvu johtaa työttömyysyhteiskuntaan, joka jakautuu suojattujen työläisten aristokratiaan, jotenkuten toimeentulevaan proletariaattiin ja kasvavaan joukkoon työstä syrjäytyneitä (Gorz 1982, 19). Samankaltaiseen johtopäätökseen yhteiskunnan jakautumisesta on päätynyt myös Kari Vähätalo (1998) suomalaisia työttömiä koskevassa tutkimuksessaan.

Keskustelu työyhteiskunnan problematiikasta on siis kuitenkin vanhempaa perua kuin edellä esitellyt anglosaksiset aikalaiskeskustelun mahtinimet. Gortzin ja Illichin teokset liittyvät Saksassa 1980-luvun alussa virinneeseen keskusteluun. Tämä työyhteiskunnan kriisi -keskustelun ensimmäinen aalto juontaa juurensa 1970-luvun öljykriisin jälkeiseen lamaan Euroopassa (Rahkonen 1996, 87). Suomessa debatti tuli ajankohtaiseksi aikana, jolloin aihe oli noussut pinnalle myös Yhdysvalloissa, mistä johtunee se, että täällä tukeuduttiin enemmän sikäläisiin kirjoitajiin, eikä niinkään eurooppalaisiin teoreetikoihin, kuten Gortziin, Offeen (esim. 1983) tai Dahrendorfiin (esim. 1980).

Tämän tutkimuksen ajallinen konteksti on maotamme 1990-luvulla koetellut taloudellinen murros, joka on osa yleismaailmallista työyhteiskunnan ”kriisiä”, joka täällä aktualisoitui kansainvälisesti tarkastellen myöhässä. Työyhteiskunnan ongelmat heijastuvat väistämättä tuottavaan työhön perustuvan hyvinvointivaltion ongelmiksi (Rahkonen 1996, 101). Hyvinvointivaltion taantuminen puolestaan horjuttaa helposti perheiden asemaa, etenkin Suomen kaltaisessa maassa, jossa perheet ovat tottuneet luottamaan yhteiskunnan tukiverkkoihin.

1.2 Työttömyys ja perhe tutkimuksen kohteena

Työttömyys vaikuttaa perheeseen ja perhe työttömyyteen. Työttömyyden ja perheen suhdetta on yhteiskuntatieteissä tarkasteltu monista eri näkökulmista. Myös työttömyyden, perheasemien ja talouden vuorovaikutukseen on kiinnitetty huomiota. Ehkä kuuluisin yhteiskuntatieteellinen työttömyystutkimus on jo 1930-luvulla tehty klassikko ”*Die Arbeitlosen von Marienthal*” (Jahoda 1975). Teos on kuvaus pienen kylän kohtaloista sen jälkeen, kun ainoa merkittävä työllistäjä lopetti toimintansa. Eräs tutkimuksen merkittävimpiä tuloksia liittyy perheisiin, jotka jaoteltiin erilaisiin ryhmiin sen mukaan, kuinka nämä työttömyyden kokivat. Myöhemmin työttömyyden ja perheen suhdetta on tarkasteltu monista eri näkökulmista, joista yleisimpiä ovat ehkä perheen vaikutus työttömyydestä selviämiseen

(esim. Kortteinen ja Tuomikoski 1998, Walsh & Jackson 1995), työttömyyden vaikutus rooleihin kotitaloudessa ja kotityön jakamiseen (esim. Gallie et al. 1994, Pahl 1984), sekä työttömyyden vaikutus perhesuhteisiin (esim. Atkinson et al. 1986, Baum et al. 1993, Bohle 1994, Lampard 1994, Lester 1995). Työttömyyteen, perheasemiin ja talouteen liittyvää tutkimusta on tehty sekä Suomessa että muualla (esim. Dex & Gustafsson 1995, Kangas & Ritakallio 1996, Laiho 1998).

Siitä, mikä perhe on, on jo vuosikymmeniä esitetty erilaisia määritelmiä. Suomalaisessa kyselytutkimuksessa (Reuna 1997) ihmiset olivat lähes yksimielisiä siitä, että aviopari lapsineen muodostaa perheen (98 % samaa mieltä). Osa ihmisistä edellyttää avioitumista perheen statuksen saavuttamiseksi: 24 % vastaajista ei pitänyt avoparia lapsineen perheenä. Hieman paradoksaalisesti kuitenkin vain 7 % eväsi perheen statuksen yksinhuoltajilta ja heidän lapsiltaan. Konservatiivisimpien kriteerien mukaan siis ainoastaan avioliitoksi kanonisoitu parisuhde sekä vanhemman ja lapsen suhde ovat perhesuhteita. Rajankäynti aukottoman määrittelyn luomiseksi perhe-ei-perhe-akselilla on lähes päättymätön erilaisten variaatioiden ja näkökulmien sekamelska. Esimerkiksi uusioperheet (pariskunnat, joiden kanssa asuu lapsia, jotka eivät ole heidän yhteisiään) näyttäytyvät tilastollisissa luokituksissa selkeästi perheinä, mutta emotionaalisesti uusioperheen lapsi ei välttämättä hyväksy uusiovanhempaa ikinä perheenjäsenekseen (Jallinoja 2000, 187–198).

Vaikka perheen rigidi ja patriarkaalin olemus onkin murtunut ja moninaistunut, ei se välttämättä merkitse sitä, että sen merkitys olisi kadonnut tai edes merkittävästi vähentynyt. Ensinnäkin, tilastollisesti tarkasteltuna, lisääntyneistä eroista huolimatta naimisissa olevien määrä ei ole juurikaan laskenut (Taulukko 1). Eronneet menevät useimmiten uudestaan naimisiin tai ainakin solmivat uuden parisuhteen. Kyse ei ole niinkään perheinstituution merkityksen häviämisestä, vaan ennemminkin joustavammasta suhtautumisesta siihen (esim. Lee & Newby 1989, 295). Uusperheitä, eli parisuhteita, joissa on sen alusta lähtien mukana vähintään yksi lapsi, joka ei ole pariskunnan yhteinen, oli Tilastokeskuksen mukaan vuonna 1999 kaikista suomalaisista lapsiperheistä n. 8 %. Myös Giddensin (1990, 115–134) mukaan se, että perinteinen ”ikuinen” ydinperhe on muuttunut ”kulutus-tavaraksi”, joka voidaan heittää pois tai vaihtaa uuteen, ei merkitse moraalin rapiota, kuten konservatiiviset tahot (esim. kirkko) mielellään asian tulkitsevat. Ilmiö voidaan tulkita liberaalimmassa viitekehyksessä positiivisemmin yksilöllisen vallinnan mahdollisuuden parantumisena ja repressiivisen perheinstituution sopeutumisenä modernin yhteiskunnan ja ”affektiivisen individualismin” vaatimuksiin: perhesuhteistakin haetaan laatua ja tyydyttävyyttä. Tämä vastakkainasettelu konservatiivisen ja liberaalin muutoksen tulkinnan välillä hajotti myös perhettä tutkineet yhteiskuntatieteilijät pitkäksi aikaa kahteen leiriin (Jallinoja 2000, 9–10).

Joidenkin yhteiskuntatieteilijöiden mielestä myös työelämän nykyinen olemus korostaa perheen merkitystä yksilön elämässä. Suuri osa ihmisistä työskentelee olosuhteissa, jotka ovat lähinnä tylsistyttäviä ja sosiaalisilta suhteiltaan esineellistyneitä. Tällaisen työn rinnalla koti ja perhe saattavat hyvinkin edustaa pako- paikkaa – ”turvaa sydämettömästä maailmasta” (Giddens 1990, 131–134). Bergerin (1991, 92–94) mukaan perhe on intiimiytensä vuoksi merkittävä sosiaalinen kontrollijärjestelmä. Perhe ei edusta samanlaista pakkovaltaa ja muodollisia vaateita kuin jotkut muut sosiaaliset kontrollijärjestelmät, mutta koska perheenmuodostus on osa identiteetin määrittelyä, on perheen taholta koettu hylkääminen, kunnioi-

tuksen menetys tai halveksunta seurauksiltaan psykologisesti raskaampi kuin vähemmän intiimeissä suhteissa (Berger 1991, 93). Perheen voimakas latautuminen ankean palkkatyön vastapainoksi voidaan siis nähdä myös riskinä: jos odotukset eivät jostain syystä täytykään, voi seurauksena olla hyvinkin perheen hajoaminen (Tuohinen & Vuorinen 1987, 52).

TAULUKKO 1 Väestö Suomessa siviilisäädyn mukaan 1950, -90 ja -99 (%)

Siviilisäätty	1950	1990	1999
Naimaton	53	46	47
miehet	56	50	51
naiset	51	42	43
Naimisissa	39	42	39
miehet	41	43	39
naiset	38	41	38
Eronnut/leski	7	13	15
miehet	3	8	10
naiset	11	18	19
Yhteensä	100	100	100

Lähde: Tilastokeskus

Yksi varteenotettava näkökulma perheinstituution muutoksen ympärillä käytyyn keskusteluun on se, että huomio keskittyy liian usein joihinkin äärimmäisiin ilmiöihin sekä epätavallisiin ja kurioositeettinsa vuoksi mielenkiintoisiin ”innovaatioihin”, ennemmin kuin todella tyypillisiin ilmiöihin (Hakim 1999). Monet perheen keskeisistä funktioista eivät ole juurikaan muuttuneet: perhe tapahtumineen tarjoaa joustavoituneista rakenteistaan huolimatta edelleenkin keskeisen sosiaalisen tilan yksilölle (Scott 1997). Hakim (1999, 35) pitää perheen rakenteessa tapahtuneita muutoksia pinnallisina, eivätkä ne ole muuttaneet kotitalouden keskeisiä tehtäviä, eli ”yhteinen jääkaappi” -määrittely toimii edelleenkin suurimmassa osassa perheitä. Ydinperhe on edelleen määrällisesti selkeästi hallitseva perhemuoto. Ihmiset myös ainakin kyselyissä väittävät useimmiten perheen olevan edelleenkin eniten merkitystä elämään tuovan asian. Perhe on varmasti muuttunut instituutiona, mutta mitä todennäköisimmin se ei ole muuttunut merkityksettömäksi.

Työn tai työttömyyden kannalta perhe on, kuten esimerkiksi alueelliset erot työttömyydessä tai etninen tausta, tärkeä aspekti siinä, miten työttömyyden taakka yhteiskunnassa jakautuu. Useimmissa työttömyyttä ja perhettä koskevissa tutkimuksissa tarkastelun suunta on työttömyydestä perheeseen päin, eli millaisia ovat työttömyyden vaikutukset perheissä (esimerkiksi vaikutukset ihmissuhteisiin, työnjakoon, talouteen ja terveyteen). Yksilön asemaa perheessä tai perhetyyppiä on käsitelty työttömyyttä selittävänä tai ennakoivana tekijänä varsin harvoin, johon ehkä näiden tekijöiden monitahoisesta suhteesta toisiinsa. Syytä ja seurausta on joskus vaikea erottaa toisistaan, ja mahdollisia väliin tulevia tekijöitäkin on lukuisia. Perheen käyttämistä tutkimuksen perusyksikkönä haittaa myös se, ettei laadukkaita kotitalouspohjaisia aineistoja ole ollut juuri olemassa ja niiden tuottaminen on vaivalloista. Perheen ja työttömyyden yhteys on yhteiskunnallisesti merkittävä kysymys mahdollisuuksien tasa-arvoisuuden, oikeudenmukaisuuden sekä kääntäen syrjäytymisen ja jopa köyhyyden kulttuurillisen uudistamisen kautta.

Työttömyydellä ja perheellä on lukuisia leikkauskohtia, joita on mahdollista tematisoida yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteeksi. Varhaisimmat merkittävät tutkimukset käsittelivät pääasiassa työttömyyttä kokeneiden perheiden sisäisiä suhteita ja suhdetta ympäröivän yhteiskuntaan (esim. Bakke 1969 ja Jahoda 1975). Näiden varhaisten tutkimusten mukaan työttömien sosiaalinen eristyminen oli tavanomaista. Myöhempien tutkimusten mukaan työttömien asema yhteiskunnassa ei kuitenkaan ole näin synkkä. Työttömien, etenkin naisten, sosiaaliset suhteet eivät välttämättä juurikaan kärsi työttömyydestä (esim. Gallie et al. 1994, Gallie 1999). Työttömien sosiaalisia suhteita koskeviin tutkimustuloksiin liittyy kuitenkin se varaus, että vaikka työttömät käyttävätkin jopa enemmän aikaa sosiaaliseen kanssakäymiseen ja heillä on määrällisesti yhtä laajat sosiaaliset verkostot kuin työssä käyvilläkin, ovat heidän sosiaaliset suhteensa mahdollisesti laadullisesti erilaisia.

Viime aikoina yleinen työttömyyden vaikutusta perheeseen hahmottava teema on ollut työttömyyden vaikutus perheen sisäiseen työnjakoon ja rooleihin perheessä (esim. Huang & Perrucci 1994, Lobo & Watkins 1995, Mauno 2000, Morris 1987). Miehillä on näiden tutkimusten mukaan useimmiten perinteisistä rooliroolitoimista johtuen hankaluuksia omaksua ”koti-isän” roolia työttömyyden kohdattessa. Vaikka vaimo kävisikin palkkatyössä, jää tälle yleensä miehen kotona olosta huolimatta edelleen myös päävastuu kotityöstä (esim. Lobo & Watkins 1995, Morris 1987). Kotityön jakautumista koskevan tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin kovin ristiriitaisia (Gallie et al. 1994). Suhde kotityöhön on kuitenkin merkittävä tekijä työttöminä olleiden miesten ja naisten välisten kokemuksellisten erojen tarkastelussa – miehiltä puuttuu luonnostaan legitiimi syy olla kotona. Toisaalta, siinä missä vanhemmuus lisää nuorten miesten aktiivisuutta työnhaussa, naisille se on syy jäädä työelämän ulkopuolelle (esim. Malmberg-Heinonen & Julkunen 2001).

Huoli työttömyyden ylisukupolvisista vaikutuksista näkyy tutkimuksissa, jotka käsittelevät vanhempien työttömyyden vaikutuksia lapsiin (esim. Becker & Nietfeld 1999, Nietfeld & Becker 1999, Näätäsaari 1994, Perrucci 1994, Soidre-Brink 1998, Steinkamp & Meier 1985). Työttömyydellä on todettu olevan negatiivisia vaikutuksia lasten/nuorten koulumenestykseen ja -uraan. Saksalaisen tutkimuksen (Nietfeld & Becker 1999) mukaan etenkin vanhempien toistuvan ja pitkäkestoi-

sen työttömyyden haittaavan lapsen älyllistä kehittymistä ja suoriutumista koulutusjärjestelmässä. Vanhempien sosiaalisen ja kulttuurillisen pääoman merkitys lapsen menestykselle ovat kuitenkin tärkeämpiä tekijöitä kouluttautumishalukkuuden ja kouluttautumiskyvykkyyden kannalta kuin ajoittainen sosioekonominen deprivatio. Vaikuttavina tekijöinä koulumenestyksen ja vanhempien työttömyyden välillä on arvioitu olevan mm. taloudellisen tilanteen ja muun kotitalouden kyvyn sopeutua työttömyyden mukanaan tuomiin muutoksiin sekä ilmapiirin ja kommunikaation sujuvuuden perheessä (Becker & Nietfeld 1999, Nietfeld & Becker 1999, Perrucci 1994).

Perheen taloudellisen tilanteen ja työttömyyden yhteys on ilmeinen. Eräät varhaisimmista aihealueen tutkimuksista käsittelevätkin tätä teemaa (esim. Bakke 1969). Talouden heikkenemisen dramaattisuus vaihtelee kuitenkin erilaisissa perheissä huomattavasti (Laiho 1998). Taloudellisella tilanteella on luonnollisesti huomattava merkitys siihen kuinka perhe selviää työttömyyden koettelemuksista. Yhteiskunnallisella tulojaolla, tai perhetasolla toisen puolison työpanosta lisäämällä, ei kyetä yleensä täysin korvaamaan menetettyjä tuloja (esim. Seitchik 1991 ja Broman et al. 1990). Amerikkalainen tutkimus (Broman et al. 1990) väittää työttömyyden stressivaikutuksen johtuvan enimmäkseen juuri taloudellisista vaikeuksista, eikä niinkään työelämästä syrjäytymisestä itsestään, kuten yleensä oletetaan.

Perheen vaikutusta työttömyyteen on useimmiten tutkittu tarkastelemalla perheen ja sosiaalisten suhteiden merkitystä työttömyydestä selviämiseksi (esim. Baum et al. 1993, Morris & Irwin 1992, Walsh & Jackson 1995 sekä Suomessa Kortteinen & Tuomikoski 1998). Tämä tematiikka korostaa työttömyydestä selviämisen vaativan taloudellisen turvan lisäksi myös sosiaalista ankkuroitumista ja ”mieltä” elämään. Amerikkalaisessa tutkimuksessa (Baum et al. 1993) todettiin naisten olevan yleensä moraalinen selkäranka työttömyydestä kärsivissä perheissä. Perhe – laajemmin suku – ovatkin erityisen tärkeässä asemassa työttömien sosiaalisessa kiinnittymisessä, sillä on havaittu muiden kuin sukulaisuuteen perustuvien suhteiden heikkenevän etenkin pitkäaikaisen työttömyyden myötä (Morris & Irwin 1992). Hyvät perhesuhteet ja puolisolta saatu tuki lieventävät sekä työttömyyden subjektiivisesti koettua ahdistavuutta että tarvetta tukeutua ammattiauttajiin (Walsh & Jackson 1995).

Tämä tutkimuskokonaisuus on kolmen osatutkimuksen kautta pyrkinyt selvittämään työttömyyden ja perheen tai perheasemaan yhteyttä. Tältä saralta löytyy suhteellisen tuoretta ja relevanttia tutkimusta vertailujen pohjaksi Pohjoismaista, joissa massatyöttömyys ja sen seuraukset ovat olleet ajankohtainen ongelma viime aikoina. Suomessa on olemassa tutkimustuloksia työttömyyden kasautumisesta kotitalouksiin (Aalto 1996, Virmasalo 1998) ja perheaseman vaikutuksesta työttömyysriskiin (Laiho 1998, Virmasalo 2000). Työttömyyden kasautumista on tutkittu myös Ruotsissa (Nordenmark 1999a ja 1999b) ja Norjassa (Halvorsen 1999). Työttömyyden periytymistä, eli esiintymistä perättäisissä sukupolvissa, on aiemmin selvitetty ruotsalaisessa tutkimuksessa (Soidre 1999a).

Keski-Euroopassa massatyöttömyys ja siihen liittyvä problematiikka oli ajankohtainen joitakin vuosia Pohjoismaita aiemmin. Alankomaissa ja Britanniassa erityisesti työttömyyden kotitaloustasoinen kasautuminen ja siihen liittyvä alaluokkaistumisen riski saivat huomiota jo 1980 ja -90 lukujen taitteessa (esim. Davies et al. 1994, DeGraaf & Ultee 1991, Henkens et al. 1993, Payne 1987 ja Ultee et al. 1988).

Muualta maailmasta on vaikeampi löytää aiheeseen liittyviä julkaisuja, mutta ainakin Australiassa (Bradbury et al. 1986) ja Kanadassa (Cook & Beaujot 1996) on tehty perhetaustan ja työttömyyden yhteyttä koskevaa tutkimusta.

Selkeimmin tähän tutkimuskokonaisuuteen verrattavissa olevaa tutkimusta löytyy Ruotsista, missä on tehty sekä teoreettisesti että menetelmällisesti samankaltaista tutkimusta perheen ja työmarkkina-aseman suhteesta (ks. Gullberg & Börjeson 1999). Etenkin nuorisotyöttömyys ja perhetausta siihen liittyvänä tekijänä ovat saaneet runsaasti huomiota (esim. Blomskog & Schröder 1999, Soidre 1999a ja 1999b). Työttömyyden kasautuminen parisuhteissa ja työttömyyden periytyminen ovat olleet Ruotsissa jo pitkään tunnettuja ja tunnustettuja ongelmia, joiden olemassaolosta on tutkimuksilla osoitettua näyttöä, mutta kovin vakuuttavia analyysejä näiden ilmiöiden taustoista ei ole tehty kuin aivan viime vuosina (ks. Nordenmark 1999b ja Soidre 1999b). Viimeisimmät ruotsalaistutkimukset ovatkin ansiokkaasti yrittäneet luoda teoreettista viitekehystä työttömyyden kasautumisilmiöille. Työttömyyden kasautumisessa parisuhteissa tai ylisukupolvisesti on kuitenkin kyse monisyisistä ilmiöistä, joissa limittyvät erilaiset rakenteelliset ja psykososiaaliset taustatekijät, mikä tekee teorioiden todentamisen empiirisillä aineistoilla erittäin haastavaksi.

Työttömyyden kasautuminen perhetasolla saa vahvistuksen kaikissa aiheesta tehdyissä selvityksissä. Näissä tutkimuksissa lähdetään yleensä siitä, että ainakin yritetään selittää epäsuotuisa työmarkkina-asema ”rakenteellisilla” tekijöillä, kuten koulutuksella, paikallisella työmarkkina-tilanteella tai iällä. Rakenteellisilla tekijöillä onkin aina jonkin verran selitysvoimaa, mutta ne eivät yleensä pysty tyydyttävästi selittämään koko ilmiötä (esim. DeGraaf & Ultee 1991: puolisoiden työmarkkina-asemien muutoksien yhteydestä, Halvorsen 1999: puolisoiden työmarkkina-asemista, Henkens et al. 1993: aviopuolisoiden työmarkkina-asemista, Payne 1987: työttömyyden kasautuminen perheisiin, Soidre 1999a: työttömyyden periytyminen ja sukupuolisuus, Teachman 1994: työttömyyden kesto ja perheasema, Ultee et al. 1988: työttömyyden kasautuminen parisuhteeseen). Selitykset rakenteellisten tekijöiden residuaaliksi jäävälle työttömyyden kasautumiselle ovat monenkirjavia, mutta viittaavat yleensä yhteiskunnan eriarvoistaviin tendensseihin, kuten köyhyyskulttuuriin, ”lannistamiseen” (discouragement) tai heikommassa asemassa olevien perheiden huonoihin kontakteihin työelämään.

Yksilökeskeisempää lähestymistapaa aiheeseen edustaa esimerkiksi Juha Varilan ”työmarkkinakelpoisuudesta” lähtevä tarkastelu (Varila 1992 ja 1997). Vaikka Varila ei tarkastele varsinaisesti työttömyyttä tai perhettä, vaan työmarkkinakelpoisuuden muotoutumista, ovat nämä elementit kuitenkin vahvasti mukana yhtälössä: perhe kelpoisuutta määrittävänä tekijänä, työttömyys sen seurauksena. Yksilön tietotaidoista ja tahdosta lähtevä työmarkkinakelpoisuus on mielenkiintoinen konsepti perheen ja työttömyyden kasautumisen väliin tulevana selittäjänä. Etenkin parisuhteisiin kasautuvaa työttömyyttä tarkasteltaessa voidaan spekuloida sillä, onko huonon kelpoisuuden omaavilla yksilöillä taipumus hakeutua toistensa tykö, vai syntykö ”epäkelpoisuus” suhteen sisällä?

1.3 Työttömyys ja perhe empiirisesti

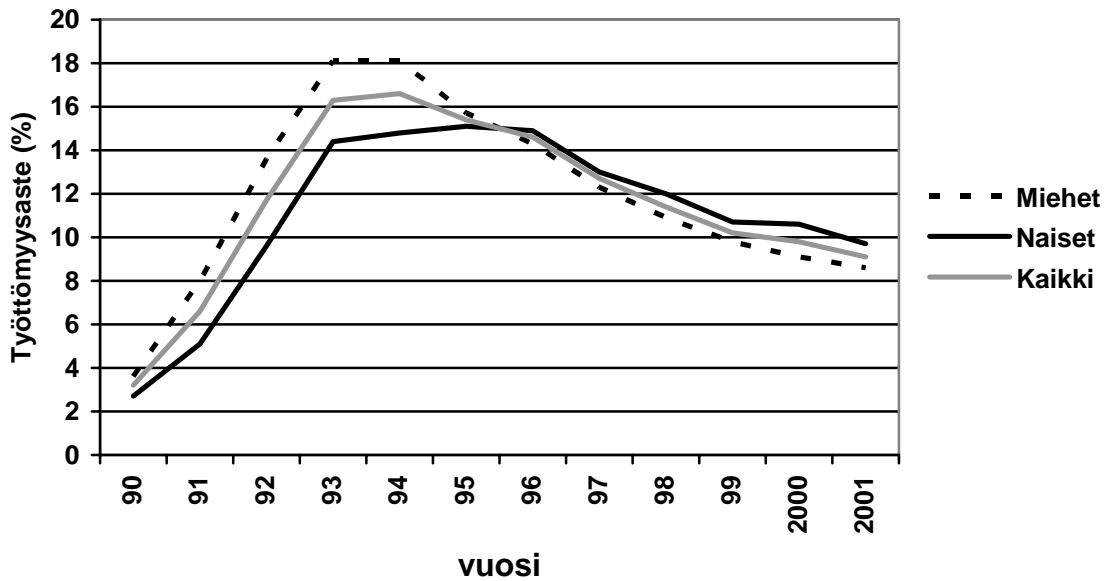
1.3.1 Työttömyys Suomessa 1990-luvulla

Työmarkkinoita ajatelleen 1980-luku päättyi Suomessa varsin valoisissa merkeissä. Vuoden 1990 työttömyysaste oli nousukauden lopulla vuosikeskiarvona matalampi kuin kertaakaan sitten 1970-luvun puolivälin (Tilastokeskus, työvoimatutkimus). Käännös oli kuitenkin jo tapahtunut, sillä miesten työttömyysaste oli noussut jonkin verran useita vuosia jatkuneen laskun jälkeen. Kokonaisuutena työttömyysastetta painoi kuitenkin edelleen alaspäin naisten erittäin hyvä työllisyys. Miesten työttömyyden kasvun taustalla oli lähinnä nuorten työmarkkinoiden orastava tukautuminen.

Ennen 1990-luvun lamaa Suomea pidettiin työllisyyden mallimaana: työllisten osuus työikäisistä oli suurempi kuin esimerkiksi OECD-maissa keskimäärin, pitkäaikaistyöttömiä oli vähän, eikä edes nuorten työttömyys ollut kovin yleistä. Vallinnut usko korkean työllisyyden jatkuvuuteen kulmineitui vuoden 1987 työllisyyslakiin, jonka tarkoituksena oli ”järjestää Suomen kansalaiselle mahdollisuus tehdä työtä (Työllisyyslaki 1987-03-13/275, §1)”. Lain nuoria ja pitkäaikaistyöttömiä koskevat työllistämismittaukset kumottiin lamavuonna 1993. Yleisesti ottaen 1980-luvulla työelämän keskeiseksi ongelmaksi ei koettu työn riittävyyttä, vaan työn laadulliset piirteet. Työpaikkojen vanhakantaiset hierarkkiset suhteet ja nousukaudelle ominainen työntekijöiden heikentyminen vaivasivat etenkin vanhempia työntekijöitä, joiden halusta siirtyä ennen aikaisille eläkkeille oltiin kovasti huolissaan (esim. Julkunen & Nätti 1994, 11). Huoli ei ollutkaan aivan aiheeton, sillä uusien joustavien varhaiseläkkeiden muotojen tultua voimaan vuonna 1986, erilaisille eläkkeille siirtyikin ennätysmäärä suomalaisia (Hytti 1998, 25–26).

Vuoden 1991 jälkeen ei ole enää ollut epäselvää, mikä on keskeisin ongelma työelämän ja oikeastaan koko suomalaisen yhteiskunnan suhteen. Vuodesta 1990 vuoteen 1994 työttömyysaste nousi vuosikeskiarvona 3 %:sta 17 %:iin (Kuvio 1). Määrällisesti tämä tarkoittaa vuosikeskiarvoilla mitattuna nousua 82 000 työttömästä 408 000:een⁴ (Kuvio 2). Tilastokeskuksen tietojen mukaan työttömyys saavutti huippunsa vuoden 1994 toisella neljänneksellä, jolloin työttömänä oli keskimäärin 461 000 suomalaista (267 000 miestä ja 194 000 naista). Myös suhteellisesti tarkasteltuna työttömyyden kehitys oli huikeaa vuosina 1990–94: kokonaisuutena työttömien määrä lisääntyi noin 398 % (miesten 380 %, naisten 427 %).

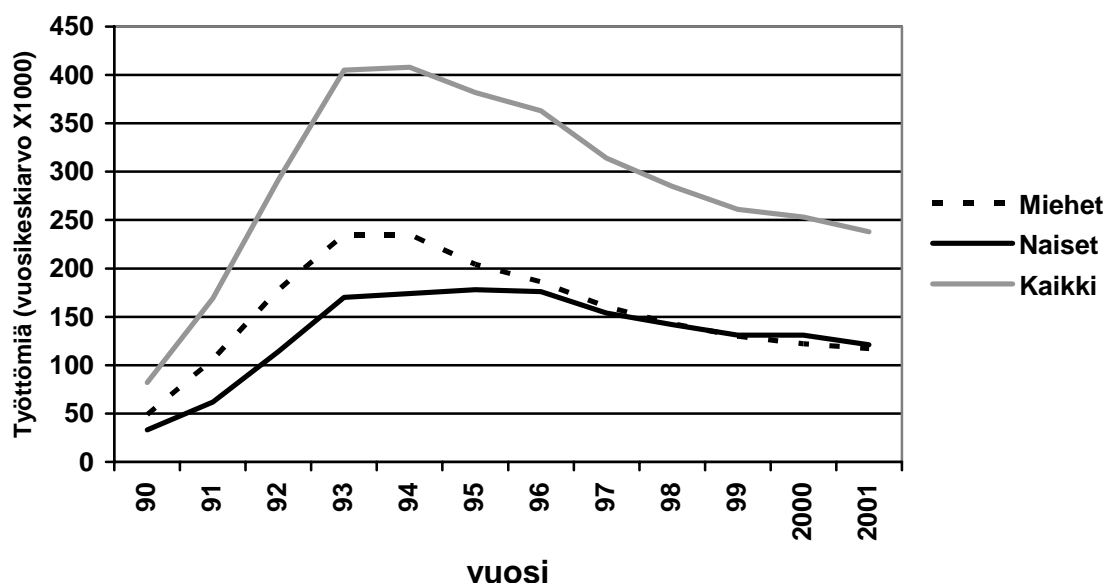
⁴ Tiedot ovat Tilastokeskuksen WWW-palvelusta. Luvut vaihtelevat huomattavasti lähteestä riippuen: Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan työttömiä olisi ollut 1994 456 000 – Työministeriön mukaan erilaisesta määrittelytavasta johtuen jopa 494 000. Tilastokeskus laskee työttömiksi vain ne henkilöt, jotka ovat Tilastokeskuksen itsensä tekemien haastattelujen mukaan viimeisen neljän viikon aikana aktiivisesti hakeneet työtä.

KUVIO 1 Työttömyysaste Suomessa vuosina 1990–2001. (Lähde: Tilastokeskus. Työvoimatutkimus)

Sukupuolten välillä on selvää eriaikaisuutta työllisyyden ja työttömyyden kehityksessä, eli lama iski naisvaltaisiin aloihin (julkinen sektori) myöhemmin kuin miesvaltaisiin (esim. Työpoliittinen aikakauskirja 3/2001, taulukot 5–8). Miesten työttömyys kääntyi laskuun vuoden 1994 toisen neljänneksen jälkeen, mutta naisten työttömyys jäi sahaamaan huippulukuihin. Naisten työttömyysasteen vuosikeskiarvo nousi vielä vuonna 1995, ja vuonna 1996 naisten työttömyysaste oli ensimmäistä kertaa korkeampi kuin miesten. Vuonna 1999 naisia oli jo miehiä enemmän työttöminä myös lukumääräisesti (Kuvio 2). Nuorten työttömyys on trendinä noudattanut muutoin yleistä työllisyyden kehitystä, mutta alle 25-vuotiaiden työttömyys alkoi nousta vuotta aikaisemmin kuin muiden. Nuorten työttömyys kasvoi lamavuosina niin huikeasti, että se on laskusta huolimatta pysytellyt edelleenkin varsin korkealla tasolla.

Tämän tutkimuksen tarkasteluajanjakso päättyy vuoteen 1997 (tarkastelujaksoista ja otoksista tarkemmin luvussa 1.4), jolloin työttömyys kokonaisuutena oli ollut jo muutaman vuoden laskussa. Työttömyysaste oli Tilastokeskuksen mukaan tuolloin 13 %, eli viitisen prosenttia vähemmän kuin laman pohjalla. Lukumääräisesti tämä tarkoittaa, että vuosikeskiarvona työttömiä oli edelleenkin 314 000 (Kuvio 2). Naisten työttömyysaste oli siis jo kohonnut suuremmaksi kuin miesten, mutta lukumääräisesti miehiä oli työttöminä vielä jonkin verran enemmän. Nuorten työttömyysaste oli vielä varsin korkea, sillä työvoimaan kuuluneista alle 25-vuotiaista joka neljäs oli työtön (Tilastokeskus. Työvoimatutkimus).

KUVIO 2 Työttömien määrä Suomessa 1990–2001. (Tilastokeskus. Työvoimatutkimus)

Vuonna 1997 *työllisten* lukumäärä oli vuosikeskiarvona 2 169 000, kun se ennen lamaa (1990) oli vielä yli kaksi ja puoli miljoonaa, eli yli 300 000 työpaikkaa oli kadonnut tuolla välillä (Tilastokeskus. Työvoimatutkimus). Työnantajasektoreita suhteellisesti tarkasteltaessa valtio on laman aikana kaikkein ronskeimmin ”saneerannut toimintaansa”. Valtiosektorin työpaikkoja oli vuonna 1997 yli kolmannes vähemmän kuin 1990. Kaikki työpaikat eivät kuitenkaan kadonneet, sillä suuri osa valtiosektorin työpaikkojen vähennyksestä johtuu yksityistämistoimista. Työntekijöiden määrällä mitattuna valtiota laajemmalla kuntasektorilla vähennys on ollut huomattavasti maltillisempi: vuoteen 1997 mennessä kunnat työllistivät jo lähes saman määrän työntekijöitä kuin ennen lamaa (vähennystä vain 1 %). Kunta-ala laskua pehmentää esimerkiksi se, että vuosien 1994 ja 1997 välillä 120 valtion oppilaitosta siirtyi kuntien hallintaan, mikä merkitsi 7000 työntekijän siirtymistä valtiolta kunnille (Janatuinen 2001).

Lukumääräisesti eniten työpaikkoja katosi yksityiseltä sektorilta, jonka palveluksessa olevien työntekijöiden määrä oli vuodesta 1990 vuoteen 1997 vähentynyt 246 000:lla (vähennystä 14 %). Toimialoista suhteellisesti huonoiten lamasta olivat vuoteen 1997 mennessä palautuneet rakentaminen (työpaikkojen vähennys 35 %) ja maa- ja metsätalous (vähennys 31 %). Maa- ja metsätalouden kohdalla kyse ei tietenkään ole yksinomaan laman vaikutuksesta, vaan myös alan yleisestä rakennemuutoksesta. Toimialoista lukumääräisesti eniten työpaikkoja katosi teollisuudesta (vuosina 1990–97 työpaikkojen vähennys 93 000, pudotusta 17 %). Toimialaryhmän ”julkiset ja muut palvelut” työpaikkojen määrään ei lama juuri vaikuttanut, sillä vuonna 1997 toimialalla oli jo joitakin tuhansia työpaikkoja enemmän kuin 1990. (Tilastokeskus. Työvoimatutkimus)

Siitä milloin lama meni ohi – vai onko mennyt ollenkaan – on esitetty monenlaisia mielipiteitä. Tosiasia on kuitenkin se, että monista hyvältä näyttävistä talouden tunnusluvuista huolimatta työllisyys on edelleenkin keskeinen kansallinen ongelma. Aloittaisesta ja ajoittaisesta työvoimapulasta huolimatta työttömiä on

edelleen paljon. Se, että joidenkin asema työmarkkinoilla on parantunut, ei paljon helpota niiden tuskaa, joille työttömyys tai vajaatyöllisyys on edelleenkin todellisuutta. Vaikka esimerkiksi Uudellamaalla työttömyysaste on jo varsin kohtuullinen, on se monin paikoin Itä- ja Pohjois-Suomessa vain hiukan parempi kuin pahimpina lamavuosina⁵. Työttömyys ei muutoinkaan jakaudu tasaisesti: nuorten ja matalasti koulutettujen työttömyys oli tässä tutkimuksessa käytetyn väestölaskenta-aineiston perusteella huomattavan korkealla vielä vuonna 1997. Ikääntyvien henkilöiden työpaikkojen vähentyminen ei näy niinkään työttömyytenä kuin lisääntyneenä eläkeläisten osuutena, joskin 1990-luvun lopulla jo enemmistö ikääntyvistä työntekijöistä poistui työmarkkinoilta työttömyyden kautta (Gould 1999, 12).

Vaikka joillakin aloilla, kuten informaatioteknologiassa ja elektroniikkateollisuudessa, osajista on ollut ajoittain jopa pula, oli vielä vuoden 2000 lokakuussa esimerkiksi teollisuustyöntekijöitä Työministeriön tilastojen mukaan työttöminä noin 65 000, palvelutyöntekijöitä 38 000, hallinto- ja toimistotyön alalla 33 000, sosiaali- ja terveysalalla 30 000. Pitkäaikaistyöttömiä oli samana ajankohtana yli 120 000, joista yli 40 000 oli ollut yli kaksi vuotta ilman työtä. Yli 50-vuotiaita työttömiä työnhakijoita, joiden työllistymismahdollisuudet ovat keskimäärin varsin heikot, oli lähes 100 000. (Työministeriö. Työllisyyskatsaus 10/2000.)

Keväällä 2001 myös vuosia jatkunut informaatioteknologian ja elektroniikkateollisuuden voimakas ekspansio alkoi taittua. Tähän on julkisessa keskustelussa esitetty useitakin syitä, kuten esimerkiksi se, että Yhdysvaltojen huonontuneet talousnäkyvät heijastusvaikutuksineen ovat laskeneet tuotteiden kysyntää, suurin odotuksin ladattu tietoverkoissa tapahtuva kaupankäynti on osoittautumassa ainakin tässä vaiheessa monille pettymykseksi ja matkaviestimien uudet innovaatiot eivät ole levinneetkään kuluttajille toivotulla vauhdilla.

Vaikka 90-luvun lopun nousukausi ei olekaan tuonut kaikille turvattua työtä, ovat nousukausi-ilmiot kuitenkin vaikuttaneet työttömyyden kuvaan julkisuudessa ja puhetapoihin. Lamavuosien shokeeraava työttömyys oli julkisuudessa käydyn työttömyyskeskustelun kannalta sikäli tervehdyttävä ilmiö, ettei juuri kukaan siinä tilanteessa voinut syyllistää yksilöä tilanteestaan. Työttömyys saattoi iskeä keneen tahansa, myös koulutettuihin ja aiemmin hyvässä asemassa olleisiin. Etenkin nuoremmat oppivat suhtautumaan tilanteeseensa ilman paniikkia (esim. Siurala 1994). Nyt kun työtä on taas enemmän, vaikkakin valikoidusti, tarjolla, on jälleen palattu yksilökeskeisempään suhtautumiseen. Ollaan jälleen huolissaan työttömien moraalista. Esimerkiksi *tuloloukkuproblematiikalla* viitataan siihen, että työttömät saavat joutenolostaan liikaa rahaa, eikä pienempipalkkainen työnteko kannata. Myös nuorien tilanteesta ollaan erityisen huolissaan. Lakisääteiset työllistämismenpiteet olivat ja menivät, mutta nyt nuoria ”aktivoidaan” vaatimalla heiltä tutkintoja, osallistumista koulutuksiin ja muihin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin.

⁵ Esimerkiksi Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen mukaan työllisten määrä on lisääntynyt vuodesta 1993 vuoteen 1999 Uudenmaan maakunnassa 24 prosenttiyksiköllä, Pirkanmaalla 21 prosenttiyksiköllä ja Pohjois-Pohjanmaalla 18 prosenttiyksiköllä, mutta Lapissa, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa vain 3 prosenttiyksiköllä. Koko maassa työllisten määrä kasvoi kyseisenä ajanjaksona 16 prosenttiyksiköllä.

Työttömyyttä koskeva yhteiskuntatieteellinen keskustelu on heijastellut 1990-luvun puolesta välistä lähtien selkeästi huolta pitkittyvän työttömyyden seurauksista. Työmarkkinat näyttävät jakavan ihmiset enenevässä määrin selviytyjiin ja putoajiin. Pitkäaikaistyöttömyys on muodostunut pysyväksi ilmiöksi nousukaudesta huolimatta. Työministeriön (Työpoliittinen aikakauskirja 3/2001) tietojen mukaan keskimääräinen työttömyysjakson pituus oli vuonna 1996 kolme kertaa pidempi kuin 1991. Vaikka niin työttömyys yleensä kuin pitkäaikaistyöttömyyskin liittyvät yleensä uudesti muotoutuneilla työmarkkinoilla kykenemättömyyteen vakiinnuttaa asema työmarkkinoilla, on vakava työttömyys kohdannut huomattavan usein myös aiemmin vakaalla uralla olleita. Vuonna 1999 joka kolmannella pitkäaikaistyöttömällä oli ollut ennen työttömyyttään ”vakituinen” työpaikka (Keinänen 2000). Muutoinkin pitkäaikaistyöttömyydessä on tapahtunut selkeä rakenteellinen muutos. Ennen lamaa pitkittynyt työttömyys piinasi leimallisesti huonosti koulutettuja, mutta laman aikana koulutettujen osuus pitkäaikaistyöttömistä nousi moninkertaiseksi (Keinänen 2000).

Pitkittyvän tai toistuvan työttömyyden mukanaan tuomat ongelmat niin yksilölle kuin yhteiskunnallekin ovat luonnollisesti vakavampia kuin satunnaisen työuran katkon. Jatkuessaan työttömyys rassaa niin taloutta kuin terveyttäkin. Esimerkiksi mielenterveysongelmien on todettu liittyvän usein pitkäaikaistyöttömyyteen (Karila 1996). Erityisen hankalaksi työelämään palaaminen on osoittautunut juuri niille työttömille, joilla on taipumusta myös sairasteluun (Suikkanen et al. 1996). Terveystilan ja työttömyyden välinen vuorovaikutus on kuitenkin moniselitteinen, eikä sen kausaalisuudesta ole yksiselitteistä näyttöä (Lehtinen et al. 1989, 112–118). Työttömyyden taustoja tutkittaessa on myös todettu, että pitkään työttömänä olleet ovat keskimääräistä useammin kokeneet vastoinkäymisiä (esim. taloudellisia ongelmia, väkivaltaa, alkoholismia) lapsuudenkodissaan (Tennilä 1996).

1.3.2 Suomalaiset perheet

Vaikka perheen on sanottu muuttuneen suuresti viime vuosikymmeninä, ja että perhe instituutiona olisi jopa aikansa elänyt, on suomalainen perherakenne ainakin tilastojen mukaan pysynyt melko vakaana. Parisuhteeseen tai sukulaisuuteen perustuva sitoutuminen ei ole edelleenkään aivan ”poissa muodista”. Myös modernin yhteiskunnan jäsenille on ominaista kaiken hektisyyden keskellä hakeutua kiinteisiin ihmissuhteisiin, jotka tukevat älyllistä ja sosiaalista kehitystä (Gerris 1994, 159). Myös erilaiset kyselytutkimukset vahvistavat kuvaa suomalaisten uskosta perheeseen ja sen tärkeyteen. Perhe mainitaan poikkeuksetta yleisimmin tärkeimmäksi tai eniten sisältöä tuovaksi asiaksi elämässä (esim. Sinkkonen ja Kinnunen 1996). Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole varsinaisesti käsitellä muutoksia suomalaisessa perheessä tai problematisoida perheen syvintä olemusta tai funktioita.

Perinteinen mielikuvaperhe isine, äiteineen ja yhteisine lapsineen ei ole enää hegemoninen, vaikkakin edelleen selvästi yleisin, perheen ilmenemismuoto. Avoparit, yksinhuoltajat, kahden kodin lapset ja uusperheet ovat tulleet viime vuosikymmeninä arkipäiväiseksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Perheiden koostumusta tutkimusajankohtana käsitellään tarkemmin työttömyyttä ja perheasemaa

koskevassa luvussa (Luku 2). Aineistosta johtuen tämän tutkimuksen analyysiosan käsitys perheestä on ilmiön nykyisen monimuotoisuuden huomioon ottaen hie-man yksioikoinen. Tilastokeskuksen väestölaskentatiedoista poimitussa otoksessa perhe samaistuu, kuten muissakin tilastollisissa tutkimuksissa, käytännön pakosta *kotitalouteen* – tilastoituun, samassa paikassa asuvaan ryhmään. Perheet muodostuvat käytetyssä aineistossa samassa asutokunnassa asuvista avo- ja aviopareista, jotka ovat eri sukupuolta, sekä näiden kanssa mahdollisesti asuvista lapsista.

Lisäksi luvussa 2 yksilön perheasemaa määriteltäessä erilaiset yhden hengen kotitaloudet, jotka siis eivät varsinaisesti ole perheitä, on tyypitelty omiin kategorioihinsa (sivu 40). Vaikka muuttuja on nimetty perheasemaksi, ei se siis yhden hengen kotitalouksien tyypittelyn vuoksi tarkasti ottaen ole sitä. Perheasema ei ole muutoinkaan käsitteenä täysin vakiintunut. Suppeimmillaan perheasemalla tarkoitetaan sellaista luokittelua joka käytetyssä väestölaskenta-aineistossakin oli yhtenä luokittelun lähtökohtana. Siinä perheasemat ovat: perheeseen kuulumaton, päämies (pariskunnissa aina mies, nainen vain yksinhuoltajana), puoliso (aina nainen) ja lapsi. Nykyisin Tilastokeskus käyttää myös laajempaa perheasemaksi kutsuttua luokittelua, joka muistuttaa jo huomattavasti enemmän luvussa 2 käytettyä muutujaa (kts. sivu 40).

Nämä rekistereihin perustuvat luokittelut luonnollisesti latistavat melko lailla nykyperheiden koko kirjoa: esimerkiksi uusperheet, erilaiset huoltajuusmallit ja homosuhteet hukkuvat massaan ”normaaleina” perheinä tai ei-perheinä. Tämän kaltaisen rekisteriaineistoihin perustuvan tutkimuksen ongelma onkin selkeästi se, etteivät rekisterit ja yleiset tilastot periaatteessa kerro juuri mitään perheestä sellaisena emotionaalisenä sitoutumisen yksikkönä, jona se teorioiden tasolla yleensä ilmenee. Perheeksi määritellyiltä yksiköiltä ei ole kysytty kokevatko he itsensä perheeksi, tai onko heillä käytännössä mitään yhteistä. Tämä on kuitenkin paras ja ainoa keino lähestyä perhettä rekistereihin perustuvilla aineistoilla, ja näistä puutteista huolimatta voidaan todeta käytettyjen kategorioiden operationalisoivan tyypillisen perheen funktionaalisenä yksikkönä vähintäänkin tyydyttävästi. Kolmannessa ja neljännessä luvussa käsiteltävät osatutkimukset ovat määrittelyjen kannalta selkeämpiä koska ne käsittelevät perinteisiä ydinperheen perhesuhteita: puolisoita (luku 3: mukana tosin myös avopuolisot) ja vanhempi-lapsi-suhdetta (luku 4).

Perherakenteen muutoksista on vaikeaa saada aivan täsmällistä pitkittäistietoa, koska kuten perherakenne itsessäänkin, myös luokittelut ovat eläneet aikojen saatossa niin, että järkeviä vertailukohtia on hankala löytää. Esimerkiksi avoparien tilastointi omaksi ryhmäkseen alkoi Tilastokeskuksen tilastoissa vasta vuonna 1990. Karkean kuvan trendeistä antaa perinteisen siviilisäädyn kolmijaon (naimaton–naimisissa–eronnut/leski) osuuksien muutos viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana (Taulukko 1). Lukuja tarkastellessa ei välity kuvaa mistään äärimmäisen radikaalista muutoksesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Suhteellisesti tarkasteltuna eronneiden tai leskien ryhmän kasvu on tosin huomattava: ryhmä on vuoteen 1999 mennessä kasvanut kaksi kertaa suuremmaksi kuin 1950. Etenkin ”avioliiton jälkeisissä tiloissa” olevien miesten osuus on kasvanut suhteessa voimakkaasti. Naimisissa olevien osuus ei puolen vuosisadan aikana ole juuri ole muuttunut, joskin se oli ennen lamaa (1990) jonkin verran suurempi kuin vuonna 1999.

1.4 Tutkimuksen tavoitteet, aineistot ja menetelmät

Tutkimuksen empiria koostuu kolmesta osatutkimuksesta, joista ensimmäinen käsittelee työttömyyden ja perheaseman yhteyttä, toinen työttömyyden kasautumista parisuhteisiin ja viimeinen työttömyyden periytymistä, eli työttömyyden esiintymistä peräkkäisissä sukupolvissa. Tutkimuksen tarkastelujaksona on ajankohta, jolloin Suomi kävi läpi suuria työelämään vaikuttavia mullistuksia: 1990-luku alkoi taloudellisen nousukauden ja matalan työttömyyden merkeissä, sukeltaakseen jo ennen vuosikymmenen puoltaväliä syvään taantumaan ja ennätystyöttömyyteen, noustakseen taas vuosikymmen loppua kohti uuteen kukoistukseen. Tutkimuskonaisuuden tarkoitus on selvittää *missä määrin perheasema ja työttömyyden kasautuminen perhetasolla vaikuttavat yksilön työttömyysriskiin, kun yleisimmät työllisyyteen vaikuttavat tekijät kontrolloidaan.*

Vuosikymmen lopun taloudellinen kasvu ei ole tuonut Suomen työttömyysongelmaan niin suurta helpotusta, kuin olisi voinut olettaa. Työvoiman määrällisen kysynnän laskiessa laajamittaisesta ja yhä useammin pitkittyvästä työttömyydestä näyttää tulleen pysyvä osa suomalaista työmarkkinatodellisuutta. Näissä olosuhteissa työttömyyden kasautuminen perheisiin ja työttömyyden kytkeytyminen erilaisissa perheasemissa oleviin ihmisiin ovat merkittäviä yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä. Vaikka Suomalaista yhteiskuntatieteellistä työelämäntutkimusta onkin kritisoitu siitä, että se näkee murroksia siinä, missä oikeastaan vain suhdanteet vaihtelevat (esim. Koistinen 1999, 19–20), voitaneen 1990-luvun lamasta ja sen seurauksista todeta, että jotain pysyväisluontoista tai ainakin pitkäaikaista muutosta on työmarkkinoilla tapahtunut.

Taloustieteelliset teoriat työttömyydestä eivät yleensä ole asettaneet tarkastelun keskiöön sitä, miksi joku on työtön, vaan pelkästään sen miksi työttömyyttä on (Koistinen 1999, 161–182). Yhteiskuntatieteellisissä työttömyysteorioissa työttömäksi valikoituminen sen sijaan on keskeisiä kysymyksiä. Yhteiskuntatieteellinen työttömyystutkimus onkin useimmiten juuri yksilön ominaisuuksiin keskittyvää (Koistinen 1999, 183). Suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä työttömyystutkimuksessa ja sen painotuksissa on tapahtunut muutoksia 1990-luvun suurtyöttömyyden myötä.

Yksinkertainen määrällinen tarkastelu osoittaa tutkimuksen lisääntyneen 1990-luvulla huomasti: Suomen yliopistokirjastojen sähköisestä yhteisluettelosta, LINDAsta, löytyi vuoden 2002 alussa 322 suomessa julkaistua teosta, joissa asiansanana esiintyi ”työttömyys” (tarkastelu ei ole täysin eksakti, sillä kaikki kyseistä teoksista eivät välttämättä käsittele työttömyyttä Suomessa). Näistä vain 96 (30 %) oli julkaistu ennen vuotta 1990 ja 226 (70 %) siis vuonna 1990 tai sen jälkeen. Bibliografisten tietojen perusteella myös tutkimuksen painotuksessa näkyy muutosta. Ennen vuotta 1990 julkaistussa kirjallisuudessa painotus näyttää olevan mikrotason ongelmanasettelussa (eli lähinnä erilaisissa työttömien terveyteen ja hyvinvointiin liittyvissä aiheissa), joskin myös joitain laajemmin perspektiivin (esimerkiksi työttömyysturvan ja työllisyyden yhteys, politiikan implikaatiot) tarkasteluja on tehty. Uudemman, vuodesta 1990 eteenpäin, tutkimuksen suurempaan volyyymiin mahtuu varsin monenlaista näkökulmaa. Aiemmat teemat ovat olleet edelleenkin edustettuina, mutta etenkin laman jälkeisinä vuosina erilaiset syrjäy-

tymiseen (varsinkin nuoret ja ikääntyvät) liittyvät teemat ja työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset ovat hyvin edustettuina. Myös työttömyyden ja perheen yhteyttä on tarkasteltu aiempaa enemmän viime vuosina. Korpi (1998, 4) esittää samankaltaista siirtymää mikro-orientoituneesta makrotason tutkimuksiin tapah-
tuneen myös Ruotsissa.

Yhteiskuntatieteellisessä työttömyyskirjallisuudessa olennaisimpia työttömyyteen vaikuttavia tekijöinä tulevat yleensä esiin *koulutus* (esim. Vesalainen & Vuori 1998, Nyyssölä 1997), *ikä* (esim. Santamäki-Vuori 1996, Nyyssölä & Pajala 1999) ja *alueelliset työmarkkinat* (esim. Jolkkonen 1998, Tervo & Korhonen 1994, Vartiainen 1995). Koulutus ja ikä ovat helposti kontrolloitavissa käytetyissä rekisteriaineistoissa, mutta sen sijaan paikalliset erot yksilölle tarjolla olevan työn runsaudessa tai vähyydessä ovat vaikeammin havainnollistettavissa. Yleisimmin tätä eroa on kuvattu pendelöintitilastoihin perustuvien *työssäkäyntialueiden* työttömyysasteiden kautta (esim. Vartiainen 1995). Myös tässä tutkimuksessa on käytetty tätä mittaria kuvaamaan alueellisia eroja, vaikka se ei kovin hyvä *yksilön* työnsaanti-
mahdollisuuksien kuvaaja olekaan. Esimerkiksi miesten ja naisten tai eri toimialojen työmarkkinat poikkeavat usein alueellisesti usein toisistaan (esim. Coombes, Green & Owen 1988, Katajamäki 1988).

Ensimmäinen osatutkimuksen pääkysymys on *vaihteleeko työttömyysriski ja työttömyyden kesto eri perheasemien välillä*, ja selittykö tämä mahdollinen vaihtelu muilla työmarkkina-asemaan vaikuttavilla tekijöillä. Perheasemaksi nimetty muuttuja rakentuu tässä tarkastelussa perhetyypistä ja Tilastokeskuksen suppeasti määrittelemästä perheasemasta sekä yhden henkilön kotitalouksissa myös siviilisäädystä. Erityisesti huomio keskittyy työttömyyden ja perheaseman suhteen mahdolliseen vaihteluun sukupuolten välillä. Ratkaisua etsitään tarkastelemalla seuraavia kysymyksiä: Miten työttömänä olleiden joukko muodostuu eri perheasemista ja onko tässä jakaumassa tapahtunut muutosta tarkasteluajanjakson kuluessa (1980-95)? Mikä on työttömien osuus eri perheasemissa, ja miten osuudet ovat muuttaneet ajallisesti ja suhteessa toisiinsa? Kestolla on todettu olevan suuri merkitys moniin työttömyyden negatiivisiin vaikutuksiin, kuten terveyteen tai työnhakuaktiivisuuteen (kts. esim. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 166–179; Koistinen 1999, 188–189), joten on syytä myös tarkastella liittykö perheasema myös todennäköisyyteen kärsiä pitkittyneestä työttömyydestä. Lopuksi monimuuttujamallilla etsitään iän, sukupuolen ja perheaseman keskinäisiä vaikutuksia riskiin joutua työttömäksi.

Toinen pääteema on *puolisoiden työttömyyden yhteys*, eli työttömyyshomogamia. Vastausta haetaan kysymykseen: lisääkö toisen puolison työttömyys toisen työttömyysriskiä? Lisäksi tarkastellaan selittykö puolisoitten kasautuva työttömyys mahdollisesti muilla työmarkkinoihin tai parinmuodostukseen liittyvillä tekijöillä. Ideana on vakioita oleellisimmat työttömyyteen vaikuttavat tekijät (ikä, koulutus ja paikallinen työttömyysaste), jotka yleensä myös kasautuvat parisuhteisiin parinmuodostuksen kautta. Jos näiden tekijöiden vakioiminen ei oleellisesti pienennä työttömyyden kasautumista, voidaan olettaa, että kyseessä on jokin kausaalisuonteinen prosessi (esim. Halvorsen 1999, Nordenmark 1999a).

Kolmas osatutkimus virittää kysymyksen siitä, *kasvattaako vanhempien edeltävä työttömyys 1990-luvulla työmarkkinoille tulleiden nuorten työttömyysriskiä*. Ja kuten muissakin tarkasteluissa, vakioidaan myös tässä muiden työttömyydelle altistavi-

en tekijöiden vaikutus. Jos näiden tekijöiden vakiointi ei eliminoi vanhempien työttömyyden vaikutusta nuoren työttömyysriskiin, on syytä olettaa vanhempien työttömyydellä olevan jälleen jonkinlainen ”aidosti kausaalinen” yhteys nuoren työttömyyteen. Kausaalisen yhteyden taustalla puolestaan voi olla monenlaisia tekijöitä kuten puolisoiden välisessä työmarkkina-aseman riippuvuudessakin (Soidre-Brink 1998).

Tutkimusperinteellisesti tämä tutkimuskokonaisuus liittyy työttömyystutkimuksen lisäksi *sosiaalisen eriarvoisuuden* tutkimukseen. Sosiaalisen eriarvoisuuden tutkimus voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen (Korpi 1998, 6): 1) liikkuvuustutkimukseen, 2) stratifikaatiotutkimukseen ja 3) köyhyystutkimukseen. Edellä mainituista osa-alueista työttömyys yleisimmin liitetään köyhyystutkimukseen, mitä tämä tutkimus *ei* ole. Sen sijaan liikkuvuus ja stratifikaatio, jota ei perinteisesti ole pidetty kiinteästi työttömyystutkimukseen kuuluvina (Korpi 1998, 8), liittyvät tämän tutkimuksen tematiikkaan kiinteästi. Liikkuvuustutkimukset keskittyvät yleensä sosiaaliseen nousuun, sillä sosiaalinen lasku on ollut ilmiönä sen verran marginaalinen, ettei sitä ole juurikaan tutkittu (Korpi 1998, 8). Koska teollistuneissa maissa asema työmarkkinoilla on suurin piirtein synonyymi sosiaaliselle asemalle, voidaan työttömyys, sen kestosta riippumatta, nähdä osoituksena sosiaalisesta laskusta (Korpi 1998, 13), ja perhe sosiaalisena ympäristönä on yksi mahdollinen tätä liikettä ennustava tekijä.

Aineistona on käytetty Tilastokeskuksen toimittamaa väestölaskennan pitkäikäistiedostoa, johon on yhdistetty muuttujia työssäkäyntitilastosta (Liite 1: aineiston tietuekuvaus). Tällainen rekisterien yhdistely on mahdollista, koska lainsäädäntö suhtautuu yleisesti ottaen varsin suojeasti rekisterien tutkimuskäyttöön (Valkonen et al. 1998, 13). Suomessa tukijoilla onkin varsin hyvät edellytykset tehdä tämän kaltaisiin rekisteriaineistoihin perustuvaa tutkimusta. Täällä tuotetaan runsaasti erilaisia kansalaisista, yrityksistä ja muista yhteisöistä tietoja sisältäviä rekistereitä, jotka ovat vielä yleisesti ottaen kohtuullisen hyvätasoisia ja luotettavia – joskaan eivät koskaan virheettömiä. Vaikka rekistereihin perustuvat tutkimukset ja selvitykset eivät ole mikään uusi keksintö (varhaisimmat esimerkit 1600-luvulta Englannista) ovat ne olleet kuitenkin suhteellisen harvinaisia, ja vasta aivan viime vuosien tietotekninen kehitys onkin tuonut tämän mahdollisuuden yhä useamman tutkijan ulottuville (Valkonen et al. 1998, 17).

Tässä tutkimuksessa käytetyn tiedoston pohjana on väestölaskennan pitkäikäistiedostosta poimittu noin yhden prosentin otos Suomessa asuneista suomalaisista vuosilta 1970–90 (n. 60 000). Tässä otoksessa mukaan tullessiin yhdistettiin ensivaiheessa vuonna 1970 samoissa kotitalouksissa asuneet henkilöt (yhteensä n. 200 000). Seuraavaksi yhdistettiin vuoden 1975 tiedoista jälleen kaikki ne henkilöt, jotka asuivat tuona vuonna alkuperäisen otoksen henkilöiden tai ensivaiheessa otokseen lisättyjen henkilöiden kanssa samoissa kotitalouksissa (yhteensä n. 260 000). Sama proseduuri on toistettu viiden vuoden välein (1980, -85, -90 ja -95). Vuoden 1995 yhdistelyssä otokseen lisättiin yhden prosentin otos vuoden 1990 jälkeisen väestölaskentatietoihin tulleista uusista tapauksista, sekä näiden kanssa samoissa kotitalouksissa asuvien henkilöiden tiedot takautuvasti vuoteen 1970 saakka. Yhteensä tiedostossa on noin 680 000 tuhannen suomalaisen tiedot. Vuosilta 1970–85 tietoja on vain viiden vuoden poikkileikkauksista, mutta vuodesta 1987

lähtien vuoteen 1996 (tai joissain tapauksissa vuoteen 1997) useimmat tiedot ovat vuosittaisia.

Tutkimuksessa käytetyn aineiston vahvuuksia on sen laajuus ajallinen kattavuus sekä erityisesti tämän tutkimuksen kannalta se, että aineisto on kotitalouspohjainen. Laadukkaat kotitalouspohjaiset aineistot ovat harvinaisia ja usein hankalia koota, joten tältä osin aineisto on varsin onnistunut. Tapausten suuri määrä puolestaan takaa sen, että analyyseissä tapauksia riittää saamaan edustavan otoksen monenlaisista asetelmista. Tietosisältö puolestaan kattaa laajalti ne relevantit tekijät, jotka yleensä rekisterien kautta voidaan saada. Vaikka aineiston suomaa mahdollisuutta tehdä jopa pitkittäistarkastelua ei tässä ole juurikaan hyödynnetty, tuottavat vertailukelpoiset poikkileikkaustarkastelut sellaista uutta tietoa työn ja perheen yhteydestä Suomessa, johon ei aiemmilla tutkimuksilla ole ollut mahdollisuuksia. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi rekisteriaineistoille ominainen vahvuus on se, ettei siinä tapahdu *survey*-aineistoille tyypillistä mittavirheitä aiheuttavaa katoa (Valkonen et al. 1998, 18). Aineiston luotettavuutta parantaa myös se, että koko populaatio (suomalaiset) kuuluu siihen aineistoon, josta poiminta on suoritettu. Hyviin puoliin voidaan laskea myös tapausmääriin nähden varsin kohulliset kustannukset.

Jokaiseen kolmen pääteeman tarkasteluun on edellä kuvatusta tiedostosta tehty oma, kulloistakin tutkimustehtävää palveleva poimintansa, joissa jokaisessa on eri kohdejoukko ja myös tutkimuksen kohteena eri ajankohtia. Puoliso- ja sukupolvitarkasteluissa on suoritettu myös henkilötason tietojen yhdistely kotitaloustasoisiksi. Ensimmäiseen, työttömyyden yleisyyttä eri perheasemissa koskevaan, tarkasteluun on valittu ajankohdiksi neljä poikkileikkausta viiden vuoden välein: 1980, 1985, 1990 ja 1995. Kunakin poikkileikkausajankohtana perusjoukkona ovat *18–64 -vuotiaat henkilöt, joille on pystytty määrittämään edellä kuvatuin kriteerein* (sivu 26) *perheasema* (n. 60 000–70 000 / ajankohta). Mukaan on pyritty samaan mahdollisimman pitkä aikajänne perherakenteen muutoksen tarkasteluun, mutta aikaisempia vuosia (1970 ja -75) ei voitu ottaa mukaan puutteellisista tiedoista johtuen.

Työttömyyden ja parisuhteen yhteyttä on tarkasteltu kolmena poikkileikkausajankohtana: 1990, -93 ja -96. Kohdejoukkona ovat kunakin ajankohtana yhdessä asuvat *avo- ja avioparit, joissa molemmat puoliset ovat kuuluneet työvoimaan* (työssä tai työttömänä vuoden lopun poikkileikkaustiedon pääasiallisen toiminnan mukaan). Siis sellaiset parit, joissa vähintään toinen puoliso on ollut esimerkiksi kotityössä, opiskelijana tai eläkkeellä, eivät ole mukana poiminnassa. Lisäehtona on vielä, että parit ovat asuneet yhdessä vähintään kahden vuoden ajan ennen poiminta-ajankohtaa. Otokset eivät näin ollen edusta koko Suomen populaatiota, mutta näin määriteltyä tutkimuksen perusjoukkoa varsin hyvin. Otoksien koot ovat 62 000–74 000 avo- tai avioparia.

Työttömyyden perinnöllisyyttä tarkastelevan asetelman lähtökohtana on vertailtavuus vastaavaan Ruotsissa tehtyyn tutkimukseen (Soidre 1999a). Kohdejoukkona on vuonna 1990 *vanhempiansa kanssa asuneet nuoret, joiden syntymävuosi on välillä 1968–74*. Nuorten työttömyyttä seurataan vuosilta 1991–96. Perinnöllisyyttä on tarkasteltu kahdella eri asetelmalla. Ruotsin mallin mukaan tehdyssä asetelmassa on mukana aineistosta koko ikäluokka (n.24 000). Tässä ryhmässä on siis tarkasteltu kuinka suurella osalla nuorista on ollut työttömyyskuukausia tarkastelujaksolla, erittelemättä, sitä onko nuori ollut lainkaan työvoimaan kuuluva. Toisessa tarkas-

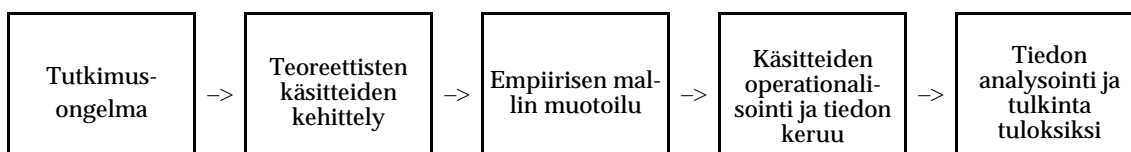
telussa ovat kohteena Suomen osalta samasta joukosta ne nuoret, jotka ovat tulleet työmarkkinoille vuosien 1991 ja -96 välillä (n.9000). Työmarkkinoille tuloksi on tässä määritelty se, että kahden peräkkäisen vuoden pääasiallinen toiminta on ollut työllinen tai työtön.

Aineistojen analyysissä on käytetty tilastollista SPSS-ohjelmaa ja menetelminä pääasiallisesti ristiintaulukointeja sekä loglineaarisia logistista regressiota ja *logit*-menetelmää. Logistiset mallit ovat käyttökelpoisia testattaessa malleja tutkittaessa, joissa tarkastellaan useiden selittävien muuttujien vaikutusta ja yhteisvaikutusta yhteen selitettävään dikotomiseen muuttujaan. Vaikka logistinen regressio onkin yleensä kätevämpi työkalu silloin kun halutaan samaan mallin saada useampia selittäviä muuttujia, myös logit-malleja on käytetty lähinnä sen vuoksi, että useimmat käytetyt muuttujat ovat luonteeltaan luokittelevia tai korkeintaan järjestyksasteikkolaisia. Logitia on käytetty myös sen vuoksi, että sen avulla voidaan logistista regressiota helpommin osoittaa ne ryhmät, jotka poikkeavat selittävän muuttujan (tässä työttömyyden esiintyminen) suhteen muista ryhmistä.

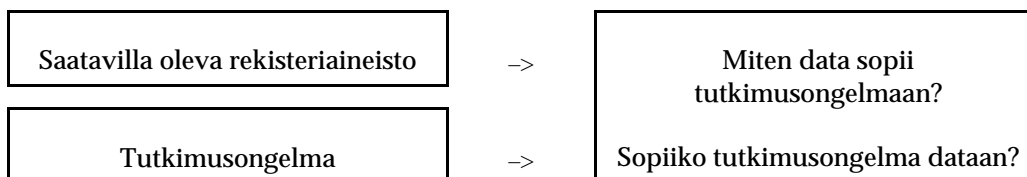
Logistista regressiota on käytetty kvantitatiivisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa perinteisten ristiintaulukointien ja korrelaatioiden ohella jo pidempään (esim. Halvorsen 1999, Heikkilä 1990, Nordberg 1996, Soidre 1999a, Ultee et al. 1988). Logit sen sijaan on ainakin Suomessa vähemmän käytetty menetelmä, mutta muuttujavaatimustensa (kategoriset selittävät muuttujat) puolesta erittäin käyttökelpoinen ja havainnollinen vaihtoehto moniulotteisille ristiintaulukoinneille. Logististen mallien etu yleisesti ottaen on se, että niiden avulla voidaan samanaikaisesti tarkastella useampien muuttujien vaikutusta työttömyyteen ja saada halutessa esiin myös muuttujien yhteisvaikutukset.

Käytetyn aineiston luonteen vuoksi monet tutkimustehtävään liittyvien kysymysten kausaaliset selitykset jäivät enemmän tai vähemmän spekulatioiden varaan. Hallinnollisiin tarpeisiin luodun rekisteriaineiston käyttö tutkimustarkoituksiin vaatii aina jonkinasteisten kompromissien tekemistä ja aineiston puutteiden hyväksymistä. Väestölaskentatietojen pohjalle rakennetussa tiedostossa oli valtava määrä tapauksia (n.680 000) ja muuttujia, mutta käyttökelpoisten muuttujien rakentaminen, ja relevantin kohdejoukon määrittely kulloiseenkin tutkimustehtävään osoittautui aikaa vieväksi ja huolellisuutta vaativaksi toimenpiteeksi. Vaikka kyseessä on viralliset rekisterit, ilmeni puutteellista ja ristiriitaistakin tietoa yllättävän paljon. Esimerkiksi tulotiedot olivat varsin hankalasti hyödynnettävissä. Myös luokittelujen, kuten tämän tutkimuksen kannalta olennaisten esimerkiksi työmarkkina- ja perheasemien, muutokset haittasivat pidempijänteisten vertailujen suorittamista.

Rekisteriaineistoon perustuvan tutkimuksen prosessi on yleensä jokseenkin toisenlainen kuin esimerkiksi perinteisemmän survey-tutkimuksen. Survey-tutkimuksen, ja empiirinen tutkimuksen yleensäkin, pitäisi noudattaa seuraavalaista prosessin kulkua (Torp 2000):

Rekisteriaineistot sisällöltään valmiiksi määriteltyinä eivät kuitenkaan suo aina mahdollisuutta tähän ”puhdasoppiseen” prosessin etenemiseen, ja käytännössä tutkimus muotoutuu useimmiten jotakuinkin näin (Torp 2000):

Tällä tavoin on tapahtunut myös tämän tutkimuksen kohdalla: saatavilla olleeseen aineistoon yritettiin räätälöidä sopiva tutkimusongelma. Aineiston ja tutkimusongelman lopullinen vastaavuus tuli ilmi vasta prosessin kuluessa.

Erityisesti työttömyyshomogamian analysoinnissa hankaluutena oli mahdottomuus päätellä vuositason tiedosta tapahtumien ajallista järjestystä. Samoista lähteistä olisi muodostettavissa myös sellainen tiedosto, jossa työttömyysjaksojen ajallinen järjestys olisi määriteltävissä, mutta näiden tietojen operationalisointi on erittäin hankalaa. Rekisterit eivät myöskään ole yleensä erityisen reaaliaikaisia. Esimerkiksi yksittäisen henkilön työttömyyden päättymisen kirjaamiset viivästyvät työvoimatoimistoissa usein, mikä vaikuttaa tiedon luotettavuuteen.

Tutkimuksen kokonaisuuden kannalta rekisteriaineistojen suurin puute on kuitenkin niiden olematon sensitiivisyys käsiteltävien ilmiöiden prosesseja tai mekanismeja kohtaan. Tämä ominaisuus tuli ilmi erityisesti työttömyyshomogamian tarkastelussa, jossa kasautuvien ja puolison ominaisuuksien vakiointi ei tuottanut kovinkaan hyvää tulosta työmarkkina-asemien riippuvuuden selittämisessä. Edes aihetta käsittelevässä luvussa (Luku 3) esitettyjä monimutkaisemmatkaan regressiomallit eivät poistaneet puolison aseman vaikutusta. Tarkempaan analyysiin pääsemiseksi pitäisi olla käytettävissä vähintäänkin tarkoitukseen soveltuvia kyselyaineistoja, kuten norjalaisessa (Halvorsen 1999) ja ruotsalaisessa (Nordenmark 1999a) tutkimuksissa. Tosin näidenkin tutkimusten aineistoista puuttuu esimerkiksi olennainen tieto puolisojen työttömyysjaksojen keskinäisestä ajallisesta järjestyksestä.

Nopeasti muuttuvissa taloudellisissa suhdanteissa ja työmarkkinoiden rakenteen muutoksissa, aineiston puutteeksi on noussut myös sen ”ikäntyminen”. Pääasiallisena materiaalina olleen väestölaskenta-aineiston tietosisältö ulottuu vuoteen 1996, eli se on tätä loppuraporttia kirjoitettaessa jo viitisen vuotta ajastaan jäljessä. Tänäkin aikana suomalaisilla työmarkkinoilla on tapahtunut paljon. Työttömyysaste on laskenut jatkuvasti, työllisten määrä noussut ja miesten työttömyysaste on painunut matalammaksi kuin naisten. Hieman kärsineestä ajankohtaisuudesta huolimatta varsinaiseen tutkimustehtävään, eli perheen, työttömyyden ja laman vuorovaikutuksen tarkasteluun, aineisto tarjosi relevantin perustan.

2 TYÖTTÖMYYS JA PERHEASEMA SUOMESSA 1980–95⁶

Perhesuhteilla on suuri merkitys työttömyydestä selviytymisessä. Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 167) mukaan työttömyydestä selviytyminen edellyttää kahden perustavan elämänongelman hallintaa: taloudellisen tilanteen lisäksi kyse on elämisen mielestä ja merkityksellisyydestä. Pelkästään raha mahdollisuutena osallistua edes jotenkin kulutusyhteiskunnan vaihtosuhteisiin ei yksistään riitä pitämään yksilöä pinnalla työttömyyden kurimuksessa. Etenkin pitkien työttömyysjaksojen ja syrjäytymisen uhan rasittamat ihmiset kaipaavat yhteisöllistä ankkuroitumista ja luottamuksellisia suhteita. Perheen merkitys korostuu työttömyyden kaltaisen palkkatyöperustaisesta yhteiskunnasta eristävän kokemuksen kohdalla. Tässä luvussa tarkastellaan tilastollisesti työttömyyden yhteyttä perheaseman Suomessa vuosina 1980–95. Vaikka tarkastelujakso ei ole sen pidempi kuin 15 vuotta, mahtuu tähän ajanjaksoon merkittäviä taloudellisten suhdanteiden heilahdeluja 1980-luvun lopun ylikierroksilla käyneestä ”kasinotaloudesta” vuonna 1993 työttömyyden osalta pohjansa saavuttaneeseen lamaan.

Työttömyyden ja perheaseman suhde on monella tapaa merkityksellinen. Taloudellisesti tarkasteltuna huomio kiinnittyy ensimmäisenä monien tulonsiirtojen riippuvuuteen perheasemasta. Myös puolison mahdolliset tulot tekevät työttömyysjaksosta taloudellisesti siedettävämmän. Niistä työttömistä, jotka eivät elä parisuhteessa, yksinhuoltajien, yksin asuvien ja vanhempiansa luona asuvien taloudelliset resurssit poikkeavat niin ikään suuresti toisistaan. Tulonsiirtojen, työttömyyden ja kotitalouden ongelmalliseksikin koetun suhteen eniten huomiota saanut piirre on työttömyys- tai kannustinloukkutematikat, eli oletus siitä, että hyvä tuloturva ehkäisee halukkuutta työllistymiseen, koska huonosti palkattu työ ei lisäisi kotitalouden käytössä olevia varoja oleellisesti tai ollenkaan (esim. Kannustinloukkutyöryhmä 1996).

Työmarkkinoiden uudelleen muokkautumisella on sanottu olevan vaikutusta perheinstituution uusintamiseen (esim. Wallace 1987, 5). Perinteisesti on oletettu,

---

6 Tämä luvun aikaisempi versio on julkaistu *Yhteiskuntapolitiikka* -lehden numerossa 4/2000 (Virmasalo 2000).

että ainakin perheen päänä pidetyllä miehellä on perhettä perustettaessa työpaikka. Tästä johdettuna tämän hetkiset laaja nuorisotyöttömyys ja nuorten epävarmat työsuhteet lykkäisivät potentiaalisesti perheen perustamista. Wallacen (1987, 225–228) mukaan perheen uusintamisessa epävakaisissa oloissa ilmeneekin selkeää epäjatkuvuutta, sillä vaikka perinteinen perhemalli onkin edelleen tyypillisin valinta myös nuorille, ”uudet perhemallit” ja perheen perustamisen lykkääminen ovat selkeästi yleistyneet.

Työttömyys vaikuttaa myös perheen sisäisiin valtasuhteisiin ja työnjakoon. Esimerkiksi miehen jääminen pois työelämästä saattaa asettaa kyseenalaiseksi hänen aikaisemman roolinsa taloudellista päätöksentekovaltaa käyttävänä ”perheen päänä”. Kotitöiden jakaminen perheissä, joissa on kohdattu työttömyyttä, saattaa myös muodostaa jännitteitä. Vaikka perheissä, joissa nainen on työssä ja mies työttömänä, miesten osuus kotitöistä on kasvanut, tekevät naiset siltikin useissa näistä talouksista enemmistön kotitöistä (Sutela 1999, 61–62). Perhesuhteet vaikuttavat niin ikään merkittävästi siihen, miten työttömyydestä henkisesti selvitään. Luottamuksellisten sosiaalisten suhteiden merkitys henkisen hyvinvoinnin ylläpitäjänä korostuu voimakkaasti tilanteessa, jossa syrjäytymisen vaara on oleellinen.

Palkkatyöhön perustuvaan yhteiskuntaan sosiaalistuneiden täytyy työn menettäessään kehittää olemiselleen jokin muu mieli, ”syy nousta ylös aamulla”, ja tässä eksistentialisessa prosessissa perheellä on usein merkittävä rooli (Kortteinen ja Tuomikoski 1998, 167). Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu miesten passivoituvan naisia helpommin työttöminä (esim. Laite ja Halfpenny 1987, Martin ja Wallace 1985). Tämä ei tarkoita, ettei työttömyys koettelisi kohdalle sattuaan myös naisia. Etenkin pitkään työelämässä olleille ja urasuuntatuneille naisille työttömyys on yhtä lailla identiteettiä ravisteleva kokemus kuin miehillekin. Vaikka epävarmuus, masennus ja laskenut itsetuottamus ovat myös työnsä menettäneiden naisten ongelmia, on heillä kuitenkin yleensä sosiaalisesti helpompaa ”peräytyä” työmarkkinoilta ja keskittyä perheeseen sekä muiden sosiaalisten verkostojen ylläpitämiseen (Kurvinen 1999). Mitalin käänköpuoli on se, että naiset joutuvat puolestaan usein kärsimään työelämässä ollessaan työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmista (Kurvinen 1999.). Kaikki sukupuolieroja työttömyyden kokemisessa käsittelevät tutkimukset eivät kuitenkaan tue naisten ”helpompaa” työttömyyttä. Joissain tutkimuksissa on päädytty siihen, että naiset kokevat työttömyyden vähintäänkin yhtä raskaaksi kuin miehetkin, tai että naisten työmotivaatio on jopa miehiä korkeampi (esim. Malmberg 1997, Nordenmark 1995)

Työmarkkinoiden ainoa muutos ei ole työttömien määrän kasvu. Niin sanotun avoimen työttömyyden ja vakaan työllisyyden välissä työmarkkinoilla on entistä enemmän ”harmaata aluetta” kuten epätyypilliset työsuhteet, vajaatyöllisyys, piilotyöttömyys, tukityöt ja muut työvoimapolitiittiset toimenpiteet (Julkunen & Nätti 1997). Tämä tarkoittaa sitä, että nykyään yhä harvemmat voivat odottaa työuraltaan sellaista katkottomuutta ja vakautta kuin mihin aikaisemmin on totuttu. Työsuhteiden epätyypillisyys, yleisimmin osa- tai määräaikaisuus, vaivaa etenkin nuoria, sillä yhä harvempi uusi työsuhde on vakituinen. Vanhempien ongelmana on ennemminkin työmarkkina-aseman mustavalkoisuus: modaalisesti vanhemmat työntekijät selvisivät lamasta keskimäärin paremmin (vähemmän irtisanomisia) kuin nuoremmat, mutta ikäänntyvien on kerran palkkatyön ulkopuolelle pudottuaan ollut erittäin vaikeaa palauttaa asemaansa.

2.1 Tutkimustehtävä ja käsitteet

Työttömyyden ja perheen suhde ei ole sosiaalitieteellisen tutkimuksen kohteena mitenkään erityisen suosittu, ja ne tutkimukset, joita on tehty keskittyvät yleensä siihen, miten työttömyys vaikuttaa perheeseen. Siitä miten perhe vaikuttaa työttömyyteen on selvästi vähemmän tutkittua tietoa, minkä vuoksi myöskään varsinaisia hypoteeseja tai teoreettisia oletuksia tämän osatutkimuksen lähtökodaksi on vaikea asettaa. Joitakin tutkimuksia on mm. perheen vaikutuksesta työttömyydestä selviämiseen (esim. Kortteinen ja Tuomikoski 1998, Walsh & Jackson 1995). Suomesta on myös selvitys työttömien perheasemista (Laiho 1998). Perheasema työttömyyttä selittävänä tekijänä on kuitenkin varsin vaikeasti hallittava muuttuja, koska perheasemaan liittyy niin paljon muitakin tekijöitä, jotka määrittävät työmarkkina-asemaan liittyviä tekijöitä: faktisesti ikä, spekulatiivisesti esimerkiksi terveys, elintavat sekä myös työttömyys itsessään.

Koska tässäkin yhteydessä ei ole järkevää lähteä edes yrittämään työttömyyden selittämistä perheasemalla, jää tämän osatutkimuksen luonne lähinnä kuvailevaksi. On tyydyttävä tarkastelemaan näiden asioiden yhteyttä ja jätettävä kausaalinen selittäminen enemmänkin spekulatioiden varaan. Tarkastelu toimii kuitenkin rakentavana avauksena perheen ja työttömyyden suhteeseen. Tavoite on siis selvittää vaihteleeiko työttömyysriski eri perheasemien välillä, ja selittykö tämä vaihtelu mahdollisesti muilla työmarkkina-asemaan vaikuttavilla tekijöillä, kuten iällä, sukupuolella tai koulutuksella. Merkittävä alateema on työttömyyden, perheaseman ja sukupuolen vuorovaikutus. Olennaiset kysymykset ovat: Miten työttöminä olleiden joukko muodostuu eri perheasemista, ja onko tässä jakaumassa tapahtunut muutosta tarkasteluajanjakson kuluessa? Mikä on työttömien osuus eri perheasemissa, ja miten osuudet ovat muuttuneet ajallisesti ja suhteessa toisiinsa? Liittyykö perheasema todennäköisyyteen kärsiä pitkittyneestä työttömyydestä?

Käytetty aineisto ei tarjoa kovin hyviä mahdollisuuksia työttömyyden ja perheaseman väliin tulevien tekijöiden analysointiin, mutta tarkastelun lopuksi monimuuttujamallilla etsitään iän, sukupuolen ja perheaseman keskinäisiä vaikutuksia riskiin joutua työttömäksi. Työttömyydellä ja iällä on Suomessa ollut selkeä yhteys: toisaalta työttömyysriski on kohdistunut voimakkaimmin työuransa alkuvaiheessa oleviin nuoriin, ja toisaalta ikääntyville työntekijöille on ollut tyypillistä työttömyyden pitkittyminen (Vähätalo 1998, 120). Työttömyyden negatiivisten psyykkisten vaikutusten on puolestaan havaittu olevan voimakkaimpia siinä ”ydintyöikäisten” ikäryhmässä, jossa työttömyys on harvinaista (esim. Kortteinen 1994, Vähätalo 1992). Naisten työttömyys oli suomessa miesten työttömyyttä harvinaisempaa aina 1990-luvun lopulle saakka, tarkasteltiinpa työttömyyttä sitten työttömyysasteella tai työttömien määrällä (Kuvio 1 sivulla 21, Tilastokeskuksen työvoimatutkimus). Perinteisesti on oletettu, ettei naisten kulttuurillisen aseman vuoksi (mahdollisuus päteä esim. kodin kautta) työttömyys ole heille kokemuksesta niin rankka kuin miehille, joille työuran keskeisyys on kulttuurillinen oletusarvo (esim. Kortteinen 1992). Kaikki tutkimukset eivät tätä oletusta kuitenkaan tue (esim. Alm 1998, Lampard 1994 ja Gallie & Vogler 1994). Lisäksi suomalaisten naisten kokopäiväinen työelämään osallistuminen on siinä määrin yleistä, ettei voida

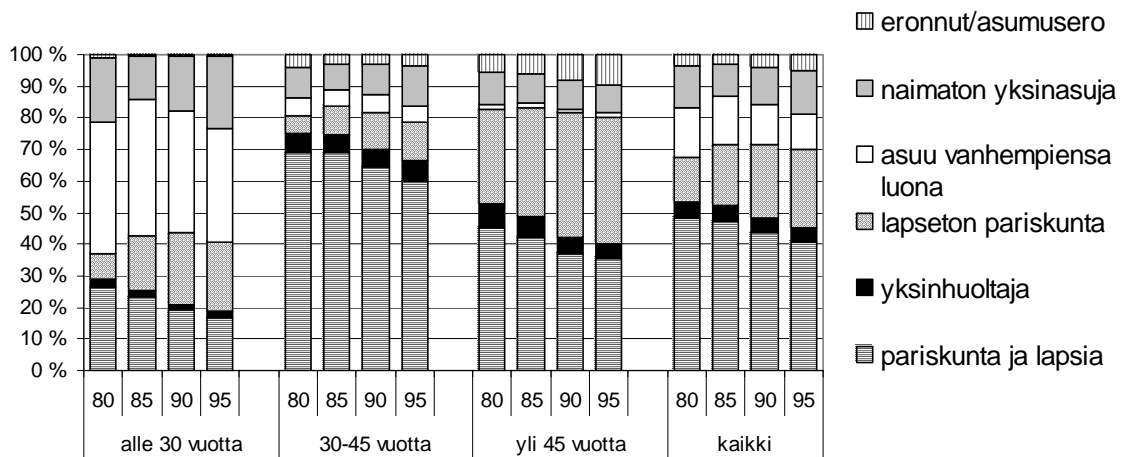
olettaa hyvin koulutetulle ja urasuuntautuneelle naiselle työttömyyden olevan automaattisesti sukupuolen vuoksi helpompi kokemus kuin miehelle (Vähätalo 1998, 127).

Työttömiksi on seuraavassa tarkastelussa määritelty ne henkilöt, joilla on ollut joko työssäkäyntitilaston mukaan työttömyyskuukausia kyseisen vuoden aikana, tai heille on väestölaskenta-aineistossa määritelty asemaksi työtön (= ollut työttömänä väestölaskennan poiminta-ajankohtana loppuvuodesta). Koska luvuissa ovat mukana kaikki vuoden aikana työttömyyttä kokeneet, ovat luvut poikkileikkausajankohtiin tai vuosikeskiarvoihin perustuvia työttömyysprosentteja suurempia. Esimerkiksi vuonna 1995 työttömyyttä kokeneiden osuus oli aineistossa 18 %, kun Tilastokeskuksen vuosikeskiarvo oli 15 %. Käytetyllä määrittelyllä saadaan kuitenkin parempi kuva työttömien vuotuisesta ”virrasta”, eivätkä pitkät työttömyysjaksot korostu, kuten poikkileikkaustiedoissa. Käytetyillä kriteereillä työttömien joukko tosin poikkeaa taustoiltaan jonkin verran poikkileikkausmäärittelystä. Etenkin nuorten, jotka ovat usein olleet vain vähän aikaa työttöminä, osuus on suurempi kuin esimerkiksi Tilastokeskuksen vuosikeskiarvoissa.

Rekisteriaineistoon pohjautuvissa tutkimuksissa perheen ottaminen tarkastelun keskiöön vaatii aina jonkinlaisten valintojen ja kompromissien tekemistä sen suhteen, miten perhe käsitteellistetään. Tämän luvun perheasemaa kuvaava muuttuja on yhdistelmä väestölaskennan perhetyypistä, perheasemasta ja siviilisäätyä kuvaavista muuttujista. Näiden muuttujien perusteella perusjoukko jaettiin kuuteen ryhmään: 1) Pariskunta ja lapsia -ryhmään kuuluvat avio- ja avoparit, joiden kanssa samassa taloudessa asuu huollettavia alaikäisiä lapsia; 2) yksinhuoltajia joiden perhetyypiksi on määritelty äiti ja lapsia tai isä ja lapsia; 3) lapsettomia pariskuntia ovat avo- ja avioparit, joilla ei ole huollettavanaan alaikäisiä lapsia; 4) vanhempiansa luona asuvat ovat siviilisäätyyn katsomatta henkilöitä, jotka asuvat samassa taloudessa ainakin toisen vanhempansa kanssa; 5) naimattomien yksinasujien kanssa samassa kotitaloudessa ei asu muita samaan perhekuntaan kuuluvia, eivätkä he ole aiemminkaan olleet avioliitossa, tai he ovat leskiä, joilla ei ole alaikäisiä lapsia; 6) eronneiksi tai asumuserossa oleviksi on luokiteltu ne, joiden parisuhde on purkautunut ja joilla ei ole huollettavana alaikäisiä lapsia. (Taulukko 2) Perheasemajakauma tarkasteltavassa joukossa on muuttunut jonkin verran viidentoista vuoden aikana (Kuvio 3). Alle 30-vuotiaiden ikäryhmässä laskusuunnassa ovat etenkin vanhempiansa luona asuvien sekä lapsiperheiden osuudet. ”Ydintyöikäisten” (30–45-vuotiaat) joukossa lapsiperheiden osuus on hiukan laskenut suhteessa muihin ryhmiin. Yli 45-vuotiailla näyttää puolestaan eronneiden suhteellinen osuus jatkuvasti kasvavan Tilastokeskuksen mukaan koko väestössä naimissa olevien osuus on vuosina 1980–1995 vähentynyt noin 5 prosenttiyksikköä, lisääntynyt on lähinnä eronneiden ja leskien osuus.

TAULUKKO 2 Perheasemamuuttujan muodostaminen

Määritelty perheasema	Väestölaskentatiedoston muuttujat		
	Perhetyyppi	Siviilisääty	Perheasema
Pariskunta ja lapsia	aviopari + lapsia, avopari + ei-yhteisiä lapsia <i>tai</i> avopari + yhteisiä lapsia	–	päämies <i>tai</i> puoliso
Yksinhuoltaja	äiti + lapsia <i>tai</i> isä + lapsia	–	päämies
Lapseton pariskunta	aviopari ilman lapsia <i>tai</i> avopari ilman lapsia	–	päämies <i>tai</i> puoliso
Asuu vanhempiensa luona	–	–	lapsi
Naimattomat yksinasujat	perheeseen kuulumaton	naimaton <i>tai</i> leski (ei huollettavia lapsia)	perheeseen kuulumaton
Eronneet	perheeseen kuulumaton	asumuserossa tai eronneet	perheeseen kuulumaton

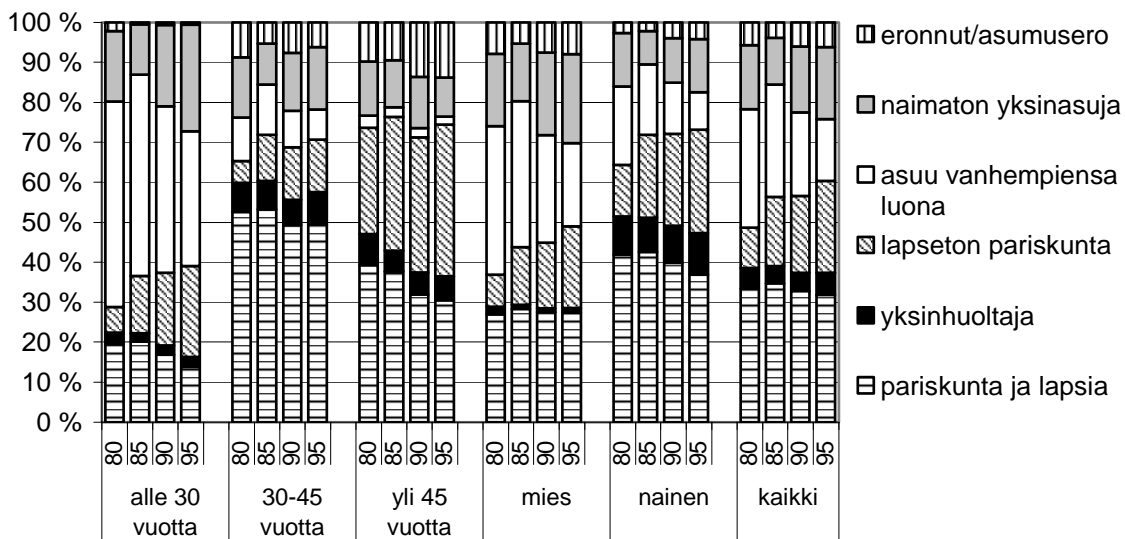

KUVIO 3 18-64-vuotias väestö Suomessa iän ja perheaseman mukaan

2.2 Työttömien perhetausta

Työttömien perhetausta on muuttunut jonkin verran vuosina 1980–95 (kuvio 4). Lapsettomien pariin osuus työttömyyttä kokeneista on kohonnut yli kaksinkertaiseksi vuosina 1980–95, mutta kyse on suurilta osin perherakenteen muutoksesta, sillä myös koko perusjoukosta tämän ryhmän osuus on noussut 14 prosentista 25 prosenttiin (kuvio 3). Vanhempiensa luona asuvien osuus työttömien joukosta on pudonnut puoleen. Lapsiperheiden osuus on pysynyt jokseenkin ennallaan. Yksin asuvien (naimattomat ja eronneet) osuus on myös pysynyt suurin piirtein samana lukuun ottamatta vuotta 1985, jolloin se oli muita ajankohtia pienempi.

Vertailtaessa miesten ja naisten työttömyyden jakautumista perheaseman mukaan, huomio kiinnittyy lapsiperheiden vanhempien osuuksien vaihteluun sukupuolittain. Miehiin verrattuna alaikäisten lasten huoltajien osuus on naisilla huomattavasti suurempi. Ero on tasoittunut tarkastelujakson aikana, mutta oli ainakin vielä vuonna 1995 varsin selkeä, sillä työttömyyttä kokeneista miehistä alle 30 % oli alaikäisten lasten huoltajia, mutta naisista lähes 50 %. Myös lapsettomiin pariskuntiin kuuluvien osuus on ollut naisilla suurempi kaikkina tarkastelujako-kohtina. Miehillä työttömyys sen sijaan näyttää naisia useammin liittyvän puuttuvaan parisuhteeseen, joskin ero hieman kaventunut 1990-luvulla.

KUVIO 4 Suomessa työttömänä olleet iän, perheaseman ja sukupuolen mukaan 1980–95

Tarkasteltaessa ikäryhmiä erikseen, havaitaan alle 30-vuotiaiden ryhmässä työttömien perherakenteellisen kehityksen noudattelevan melko lailla kehitystä koko perusjoukossa. Ainoastaan naimattomien yksinasujien osuus on kasvanut työttömyyttä kokeneiden joukossa jonkin verran enemmän kuin perusjoukossa. Ydin-

työikäisten (30–45-vuotiaat) ryhmässä eri ajankohtien väliset muutokset työttömyyttä kokeneiden perheasemissa ovat olleet melko vähäisiä. Lapsiperheiden osuus työttömistä ei tosin ole tässä ikäryhmässä pudonnut työttömyyttä kokeneissa yhtä paljon kuin perusjoukossa. Yli 45-vuotiaiden ryhmässä on huomion arvoista eronneiden suhteellisen suuri osuus työttömistä etenkin 90-luvulla. (Kuvio 4.)

2.3 Perheasema ja työttömyysriski

Seuraavaksi tarkastellaan eri perheasemissa olevien riskiä joutua työttömäksi. Vuodesta 1980 vuoteen 1990 työttömänä olleiden kokonaismäärä kasvoi vain hieman. Vaikka työttömyystilastojen valossa laman ja työttömyyden dramaattisin vaihe, eli vuosi 1993, jääkin tarkasteluajankohtien 1990–95 väliin, on kohdejoukossa vielä vuoden 1995 aikana työttömyyttä kokenut yli 20 % työvoimaan kuuluneista, kun vielä vuonna 1990 osuus oli vain 8 %. Työttömyyskokemukset yleistyivät eniten vanhempiensa luona asuvilla aikuisilla, yksinhuoltajilla sekä naimattomilla yksinasujilla. Pariskuntien, joilla on lapsia, työttömyys lisääntyi keskimääräistä vähemmän. Edellä todettiinkin lapsettomien pariskuntien osuuden työttömistä kasvaneen, mutta tämän ryhmän työttömyysaste ei kuitenkaan ole noussut keskimääräistä enempää. (Taulukko 3).

TAULUKKO 3 Työttöminä olleiden prosentiosuudet Suomessa perheaseman mukaan 1980–1995

perheasema	1980			1985			1990			1995		
	miehet	naiset	kaikki	miehet	naiset	kaikki	miehet	naiset	kaikki	miehet	naiset	kaikki
pariskunta ja lapsia	5	6	6	6	7	6	6	7	7	17	20	18
yksinhuoltaja	14	7	8	8	7	7	8	9	9	24	27	26
lapseton pariskunta	6	5	6	7	7	7	7	7	7	19	21	20
asuu vanh. luona	17	12	16	19	13	17	17	11	15	37	26	33
naimaton	13	6	10	13	5	9	17	6	12	34	21	29
eronnut/as.ero	16	7	12	14	7	11	17	9	13	34	21	28
kaikki	9	6	7	9	7	8	10	7	8	23	21	22

Sukupuolten välillä on perheasemittain selkeitä eroja työttömyysriskissä. Miesten työttömyysriski on ollut perinteisesti suurempi kuin naisten, ja vielä vuonna 1995 miehet olivat naisia useammin työttömänä. Miesten työttömyysriski on perheaseman suhteen selvästi kaksijakoinen. Parisuhteessa tai lasten kanssa asuvien miesten työttömyys on aina huomattavasti harvinaisempaa kuin yksin tai vanhempiensa luona asuvien miesten. Verrattuna naisiin niissä perheasemissa, joissa miesten työttömyys on harvinaisinta (pariskunnat), ei sukupuolten välillä ole juuri eroa työttömyyskokemusten

yleisyydessä. Yksinhuoltajilla sukupuolierot vaihtelevat ajankohdasta riippuen. Vuonna 1980 yksinhuoltajamiesten työttömyysriski oli huomattavasti naisia korkeampi, 1985 ja 1990 eroa ei juuri ole, 1995 miesten työttömyysriski on jonkin verran naisia matalampi. Vuosien 1990 ja 1995 välillä naisten työttömyys on lisääntynyt sekä pariskunnissa että yksinhuoltajilla jonkin verran enemmän kuin miehillä. (Taulukko 3.)

Yksin tai vanhempien luona asuvien miesten työttömyys on kaikkina ajankohtina huomattavasti yleisempää kuin naisten. Eronneiden miesten työttömyyskokemukset ovat vuosina 1980–90 alle kymmenen prosenttiyksikköä eronneita naisia yleisempiä, mutta 1995 ero kasvaa noin kolmeksitoista prosenttiyksiköksi. Naimattomilla yksinasujilla lama ja suurtyöttömyys eivät ole kasvattaneet sukupuolten välistä eroa työttömyysriskissä yhtä voimakkaasti kuin eronneilla. Vanhempiensa luona asuvien sukupuolien välinen ero on hieman pienempi kuin eronneiden ja naimattomien, mutta vuoden 1995 luvut osoittavat, että suurtyöttömyys on kasvattanut huomattavasti eroa miesten tappioksi. (Taulukko 3.)

2.4 Työttömyyden kesto

Työttömyyden kestoa on mitattu työttömänä olleiden keskimääräisillä työttömyyskuukausilla kalenterivuotta kohden kunakin poikkileikkausajankohtana. Tällä mittarilla lyhenivät vuoden yhteenlasketut työttömyysjaksojen kestot vuodesta 1980 vuoteen 1990, mutta laman myötä työttömien määrän lisäksi myös keskimääräinen kesto nousi selvästi. Työttömyyden keskimääräinen vuotuinen kesto vaihtelee sukupuolen, iän ja perheaseman mukaan. Työttömyyttä kokeneilla miehillä työttömyyskuukausia on yleensä hieman naisia enemmän. Sukupuolten ero ei ole kuitenkaan kovin suuri. (Taulukko 4.)

Eronneiden työttömyysjaksojen kestot ovat olleet koko tarkastelujakson selvästi muita pitempiä ja vanhempiensa luona asuvien muita lyhyempiä. Muiden ryhmien keskinäiset suhteet ovat vaihdelleet jonkin verran. Vuodesta 1980 vuoteen 1985 työttömyyden keskimääräinen kesto tai sen vaihtelu perheasemittain eivät muuttuneet juurikaan. Vuonna 1990 työttömyyden keskimääräinen kesto oli lyhyimmillään, ja erot perheasemien välillä ovat varsin pieniä edellä mainittuja ääripäitä lukuun ottamatta. Vuodesta 1990 vuoteen 1995 työttömyyden kesto piteni kaikissa ryhmissä selkeästi. Pahimmin laman jyrän alle työttömyyden keston suhteen näyttävät jääneen eronneet ja yksinhuoltajat, vähemmällä ovat selvinneet vanhempiensa luona asuvat ja lapsipariskunnat. (Taulukko 4.)

Pariskunnissa työttömyyden kesto on kaikkina ajankohtina sukupuolittain lähes sama. Myös eronneilla sukupuoliero on vuoden 1985 otosta lukuun ottamatta (miehillä keskimäärin lähes kaksi työttömyyskuukautta enemmän) varsin vaatimaton. *Selkeä ero sen sijaan on naimattomien yksinasujien ja vanhempiensa luona asuvien ryhmissä, joissa miesten työttömyys on ollut jatkuvasti huomattavasti pitkäkestoisempää kuin naisten.* Erot ovat olleet suurimmillaan vuosina 1985 ja 1995. (Taulukko 4.)

TAULUKO 4 Kalenterivuoden yhteenlaskettujen työttömyysjaksojen keskimääräinen kesto Suomessa perheaseman mukaan 1980–1995 (kuukausia)

perheasema	1980			1985			1990			1995		
	miehet	naiset	kaikki	Miehet	naiset	kaikki	miehet	naiset	kaikki	miehet	naiset	kaikki
pariskunta ja lapsia	5,3	5,8	5,5	5,2	5,4	5,3	4,1	3,9	4,0	6,8	6,6	6,7
yksinhuoltaja	7,3	6,3	6,5	7,9	5,9	6,2	3,7	4,1	4,0	8,9	7,6	7,8
lapseton pariskunta	6,0	6,1	6,0	6,0	6,3	6,1	4,4	4,7	4,5	8,1	7,7	7,9
asuu vanh. luona	4,9	4,1	4,7	5,6	3,7	5,1	3,9	3,0	3,7	6,3	4,7	5,9
naimaton	6,2	4,8	5,8	6,9	4,2	6,1	5,0	3,4	4,6	8,3	6,6	7,8
eronnut/as.ero	6,8	7,4	6,9	7,4	5,5	6,9	5,1	4,9	5,0	8,9	8,7	8,9
kaikki		5,6			5,7			4,3			7,4	

Laman myötä pitkittyneen työttömyyden luonne ei täysin paljastu tässä aineistossa, koska työttömyys ja sen kesto on määritelty eri tavalla kuin poikkileikkauslukuihin perustuvissa tilastoissa. Työttömyyden kestossa on mukana vain kyseisen kalenterivuoden työttömyyskuukaudet. Työttömyyden keskimääräisen keston kasvu vuosien 1990 ja 1995 välillä 1,8-kertaiseksi (3,8 kuukaudesta 6,7 kuukauteen) onkin huomattavasti maltillisempi luku kuin mitä viralliset tilastot kertovat. Työministeriön tilastojen (Työpoliittinen aikakauskirja 3/2001, Taulukko 16) mukaan työttöminä olleiden keskimääräinen työttömyyden kesto on vastaavana aikana pitkittänyt peräti kolminkertaiseksi (viidestätoista neljäänkymmeneenviiteen viikkoon) ja vuonna 1995 peräti 30 %:lla työnhakijoista työttömyys oli kestänyt yli vuoden ja 12 %:lla yli kaksi vuotta.

Käytetty aineiston määrittelytapa tuo julki sen, että vaikka tilastojen mukaan työttömien määrä väheni vuodesta 1985 vuoteen 1990, kasvoi työttöminä vuoden aikana olleiden määrä. Huolimatta työttömyyden hienoisesta laskusta, yhä suurempi osa työvoimasta oli ainakin satunnaisesti ilman työtä, eli aiemmin tyypillinen vakaa ns. normaalityösuhdemalli (Julkunen & Nätti 1995, 11–15) näyttäisi myös tämän aineiston perusteella olevan menettämässä asemaansa. Toki suurin osa palkkatyöläisten työsuhteista on edelleenkin varsin vakaita, mutta etenkin nuorten työurat alkavat usein katkonaisilla työsuhteilla. Kasvava pitkäaikaisyöttömyys on puolestaan selkeästi ikääntyvien työttömien ongelma (Santamäki-Vuori 1996).

2.5 Työttömyys, perheasema, ikä ja sukupuoli

Työttömyyskokemusten yleisyyden vaihtelua tarkastellaan seuraavassa henkilön perheaseman, iän ja sukupuolen suhteen logit-mallilla, jossa selitettävänä muuttujana on työttömyyden kokeminen tarkasteluvuoden aikana. Koska iän ja sukupuolen interaktiot työttömyyskokemusten suhteen vaihtelevat eri ryhmissä ja eri perhetyyppien osuus vaihtelee ikäryhmittäin, on käytännöllisintä tehdä sama yksinkertainen malli kaikille ikä/sukupuoliryhmille erikseen. Tällä tavoin saadaan paremmin esille mallin sopivuutta ja merkitsevyyttä kuvaavat suuret kullekin ryhmälle ja vaikutukset ovat helpompia tulkita. Itse malli sisältää näin ollen vain kaksi muuttujaa: työttömänä olemisen selitettävänä ja perheaseman riippumattomana muuttujana.

Taulukossa 5 esitettyjen logit-proseduurilla luotujen työttömyysriskisuhteiden (odds) tuloksin *referenssinä on aina kustakin ryhmästä ne henkilöt, joiden perheasema on pariskunta ja lapsia* (suhdeluku vakioitu 1:ksi). Referenssiryhmän valintaan ei liity mitään arvolutausta, joskaan sille ei myöskään ole sen rationaalisempaa perustelua kuin se, että se on perheasemaryhmistä osuudeltaan suurin (siihen kuuluu ajankohdasta riippuen noin 40–50 % tapauksista). Muiden ryhmien riskisuhteet ilmaisevat siis kuinka moninkertainen on ollut laskennallinen riski olla työttömänä kunkin tarkastelujakson aikana suhteessa lapsipariskuntiin. Esimerkiksi taulukon ensimmäisen rivin ensimmäinen luku (4,9) kertoo, että alle kolmekymmentävuotiaiden eronneiden tai asumuserossa olevien miesten riski olla työttömänä on ollut vuonna 1980 suhteellisesti 4,9:1 verrattuna ikäryhmän niihin miehiin, jotka ovat vanhempana lapsiperheessä, ja että tapauksia on niin paljon, että ero on tilastollisesti merkittävä.

Entropy-suure ilmaisee kuinka suuri osuus riippuvan muuttujan hajonnasta selittyy käytetyllä mallilla kussakin ryhmässä. Ensimmäinen taulukon entropialuvuista kertoo esimerkiksi vuoden 1980 tapauksessa, että alle 30-vuotiailla miehillä mallin selittämä osuus on $0,026 (= \frac{\text{mallin osuus}}{\text{koko hajonta}})$. Vaikka entropialuvut ovatkin kautta linjan varsin vaatimattomia, ei se kuitenkaan välttämättä tarkoita, etteivätkö muuttujat olisi voimakkaastikin toisistaan riippuvia.

Ensimmäinen silmiinpistävä seikka on se, että naisilla työttömyyden vaihtelu käytettyjen muuttujien suhteen on huomattavasti vähäisempää perheaseman suhteen kuin miehillä. Naisten sarakkeissa selitysasteet ovat yhtä poikkeusta (vuosi 1995, ikäluokka alle 30 vuotta) lukuun ottamatta pienempiä kuin miehillä. Saman seikan voi havaita myös riskisuhteista: merkityksellisiä eroja referenssiryhmään on naisilla huomattavasti harvemmin kuin miehillä ja arvot ovat pienempiä. (Taulukko 5.)

TAULUKKO 5 Perhetyyppien/asemien, iän ja sukupuolen mukaiset ”vedonlyöntisuhteet” (odds) sille todennäköisyydelle, että henkilö on ollut työttömänä tarkastelu-
vuoden aikana

1980	alle 30 v.		30–45 v.		Yli 45 v	
	M	N	M	N	M	N
eronnut/as.ero	4,9	2,3	3,6	–	3,2	–
naimaton	1,4	–	3,3	–	3,3	0,5
asuu vanh. luona	2,3	1,5	3,4	–	4,0	–
lapseton parisk.	–	–	1,6	–	1,2	–
yksinhuoltaja	3,0	1,6	4,2	1,5	2,9	–
pariskunta + lapsia	1	1	1	1	1	1
<i>Entropy</i>	<i>0,026²</i>	<i>0,006</i>	<i>0,045</i>	<i>0,003</i>	<i>0,035</i>	<i>0,004</i>
1985						
eronnut/as.ero	–	–	2,7	2,2	3,2	–
naimaton	2,0	0,7	2,4	–	2,5	0,6
asuu vanh. luona	2,5	–	4,2	1,3	2,9	–
lapseton parisk.	–	–	2,0	1,4	–	–
yksinhuoltaja	–	–	1,7	–	–	0,7
pariskunta + lapsia	1	1	1	1	1	1
<i>Entropy</i>	<i>0,019</i>	<i>0,003</i>	<i>0,039</i>	<i>0,007</i>	<i>0,024</i>	<i>0,004</i>
1990						
eronnut/as.ero	–	–	4,5	2,4	2,8	1,5
naimaton	1,7	–	3,3	–	2,8	0,3
asuu vanh. luona	1,4	–	3,2	–	1,9	2,3
lapseton parisk.	–	–	1,8	1,5	–	–
yksinhuoltaja	–	1,8	2,3	1,4	–	–
pariskunta + lapsia	1	1	1	1	1	1
<i>Entropy</i>	<i>0,009</i>	<i>0,003</i>	<i>0,045</i>	<i>0,006</i>	<i>0,028</i>	<i>0,010</i>
1995						
eronnut/as.ero	–	–	3,5	1,9	2,6	1,3
naimaton	1,6	1,6	2,9	–	1,9	0,6
asuu vanh. luona	–	–	3,3	–	2,1	–
lapseton parisk.	–	1,5	1,7	1,3	–	1,1
yksinhuoltaja	–	2,0	1,7	1,6	1,7	1,4
pariskunta + lapsia	1	1	1	1	1	1
<i>Entropy</i>	<i>0,004</i>	<i>0,010</i>	<i>0,049</i>	<i>0,007</i>	<i>0,019</i>	<i>0,004</i>

– referenssiryhmänä pariskunnat, joilla lapsia

– tilastollisesti ei-merkitsevät (luottamusväli 95 %) arvot jätetty pois

Selitysasteissa on tapahtunut ajallista muutosta lähinnä nuorimman ja vanhimman ikäluokan miehillä. Nuorilla miehillä merkitykselliset erot perheasemien välillä

ovat lähes kadonneet työttömyyden lisääntymisen myötä, eli pahimmin työttömyydestä kärsineessä ikäryhmässä huonontunut tilanne on demokratisoinut – tai satunnaistanut – riskin jakautumista perheaseman sekä siihen mahdollisesti liittyvien taustamuuttujien suhteen. Miesten kohdalla referenssiryhmän vallinta näyttää olevan onnistunut, sillä miehillä merkitykselliset poikkeamat työttömyysriskissä ovat aina tästä ryhmästä ylöspäin, eli lapsiperheissä työttömyysriski on muita pienempi. Naisilla merkityksellisiä poikkeamia on myös toiseen suuntaan: vanhimmassa ikäryhmässä naimattomien yksinasujien työttömyysriski on ollut kaikkina ajankohtina merkittävästi pienempi kuin referenssiryhmän. (Taulukko 5.)

2.6 Perheaseman ja työttömyyden yhteys voimakkain ydintyöikäisillä miehillä

Erityisen suuri yhteys perheaseman ja työttömyyden välillä näyttää olevan ydintyöikäisten (30–45-vuotiaat) miesten keskuudessa. *Ydintyöikäisillä lapsiperheellisten työttömyysriski on aina merkittävästi muita miehiä pienempi.* Tässä ikäryhmässä, jossa miesten työttömyys muuten on varsin vähäistä, läheisten sosiaalisten suhteiden merkitys työuran määrittelijänä näyttäisikin olevan merkittävimmillään. (Taulukko 5.)

Yksin tai vanhempiansa luona asuvien 30–45-vuotiaiden miesten työttömyysriski on kaikkina tarkasteluajankohtina huomattavasti lapsiperheellisten miehiä korkeampi. Yksinhuoltajamiesten työttömyys vaihtelee varsin runsaasti tarkasteluajankohtien välillä, eikä tämän lukumäärältään pienen ryhmän työttömyysriskin suhteessa lapsiperheellisten riskiin ole havaittavissa selkeää trendiä. Lapsettomassa parisuhteessa elävien ydintyöikäisten miesten työllisyystilanne on lähimpänä lapsiperheellisiä, mutta näilläkin työttömyysriskisuhde on 1:1,6–2,0.

Saman ikäluokan *naisilla perheaseman yhteys työttömyyskokemuksiin on selvästi vähemmän dramaattinen kuin miehillä.* Naisilla ainoastaan eronneiden tai asumuserossa olevien riski on kautta linjan selkeästi referenssiryhmää suurempi (vuonna 1980 ei kuitenkaan tilastollisesti merkittävästi). Merkittävin ero sukupuolten välillä on naimattomien yksinasujien ja vanhempiansa luona asuvien kohdalla. Miehillä näihin ryhmiin liittyy huomattavan suuri työttömyysriski, mutta naisilla tilastollisesti merkittävää poikkeamaa verrattuna referenssiryhmään ei ilmene kuin yhtenä ajankohtana, ja silloinkin on melko lievänä.

Logit-analyysiin lisättiin ydintyöikäisten ryhmässä perheaseman lisäksi riippumattomaksi muuttujaksi eri malleihin koulutusta kuvaava muuttuja (mallin tuloksia ei esitetty tässä). Koulutus oli luokiteltu kolmeen työttömyyskokemusten yleisyyden perusteella toisistaan poikkeavaan tasoon: 1) ei ammatillista koulutusta tai alemman keskiasteen koulutus, 2) ylemmän keskiasteen tai 3) korkeampi koulutus. Tässä mallissa perheaseman ja koulutustason interaktio ei juuri tuottanut toisistaan työttömyysriskin suhteen poikkeavia ryhmiä. Vaikka koulutus siis itsenäisesti vaikuttaakin voimakkaasti työttömyysriskiin, ei sillä ole merkittäviä interaktiota perheaseman kanssa.

2.7 Miesten perheettömyys riskitekijänä

Perheasemalla ja työttömyyskokemusten yleisyydellä näyttää tulosten perusteella olevan jonkinlainen yhteys. Logit-mallin (Taulukko 5) perusteella suhteellisessa tarkastelussa erityisesti ydintyöikäisten (30–45-vuotiaat) miesten työttömyys ja perheasema kytkeytyvät toisiinsa. Miesten, joilla ei ole puolisoa tai huollettavia lapsia, todennäköisyys olla työttömänä on ollut kaikkina tarkasteluajankohtina huikeasti lapsiperheiden isiä suurempi. Pisimpään työttömyysjaksot ovat kestäneet keskimäärin eronneilla ja naimattomilla miehillä.

Verrattaessa suomalaisten kotitalouksien työssäkäyntiä muihin teollisuusmaihin voidaan havaita työttömyyden olevan huomattavan korkealla tasolla: esim. 1996 Suomessa OECD-tilaston mukaan 15 % työvoimasta oli työttömänä OECD-maiden keskiarvon ollessa 11 %. Johtuen lähinnä kansainvälisesti tarkasteltuna varsin laajasta naisten työmarkkinoille osallistumisesta, ei-työllisten (työttömät + työvoiman ulkopuoliset työikäiset) osuus ei ole kuitenkaan poikkeuksellisen suuri. Sen sijaan yleistä Suomessa on se, että ansiotyössä käymättömien kanssa samassa kotitaloudessa ei asu ketään ansiotyössä käyvää. Se, että kukaan ei ole ansiotyössä, on normaali tilanne sellaisissa kotitalouksissa, joissa molemmat puoliset ovat (tai yhden aikuisen talouksien ainoa aikuinen) eläkkeellä tai opiskelijoita. Suomessa kuitenkin työttömien ydintyöikäisten (OECD-tilastoissa tämä tarkoittaa 25–54-vuotiaita) miesten todennäköisyys asua kotitaloudessa, jossa kukaan ei ole ansiotyössä, on kansainvälisessä vertailussa huomattavan suuri. Tämä johtuu siitä, että Suomessa keskimääräistä useammin työikäiset asuvat yhden aikuisen kotitalouksissa ja siitä, että tällaisissa kotitalouksissa riski olla työelämän ulkopuolella on täällä suurempi kuin muissa maissa. (OECD Employment Outlook 1998, Virmasalo 1998 ja 2000)

Näyttääkin siltä, että etenkin suomalaisen miehen työllisyydellä on jonkinlainen yhteys perheasemaan. Miesten työttömyyskokemukset ovat kaikkina tarkasteluajankohtina yleisempiä kuin naisilla, mutta tämä ero ei suinkaan jakaudu tasaisesti kaikkiin perheasemiin. Parisuhteessa elävien miesten ja naisten työttömyyden yleisyydellä ei ole juurikaan eroa. Pahimmista lamavuosista parisuhteessa elävät miehet selvisivät nuorinta ikäluokkaa lukuun ottamatta jopa paremmin kuin naiset. Myöskään yksinhuoltajissa ei ole havaittavissa juurikaan sukupuolieroa vuotta 1980 lukuun ottamatta. Sen sijaan yksin asuvien eronneiden miesten työttömyysriski on huomattavan suuri. Eronneista suomalaismiehistä tehdyssä haastattelututkimuksessa (Bruijin, Homm & Talasterä 1994) miehet itse pitivät työntekoa tärkeänä keinona selvitä erosta henkisesti, joten vaara vakavaan syrjäytymiseen on ilmeinen tässä ryhmässä.

Suomalaisen miehen kohdalla huono työmarkkina-asema näyttää valitettavan usein liittyvän perheettömyyteen. Tämän on todennut myös Räsänen (1993) toimeentulotukea saavia miehiä koskevassa tutkielmassaan. Räsänen mukaan työttömyyden ja perheettömyyden välillä vallitsee miehen sosiaalisen sukupuolen määrittämä kaksoissidos, jossa nämä ominaisuudet ruokkivat toisiaan. Perheettömien miesten sosiaalisissa suhteissa korostuu usein samankaltaisista yksilöistä koostuvien kaveripiirien osuus. Tällaiset kaveripiirit saattavat olla hyvinkin kiinteitä, mutta tarjoavat kuitenkin harvoin apua todellisten elämänongelmien hallin-

taan ja ratkaisuihin. Perheettömillä miehillä saattaa siis olla laajakin sosiaalinen verkosto, joka kuitenkin koostuu yleensä samankaltaisista miehistä. Yhteys näissä verkostoissa perustuu ennemminkin yhteisiin intresseihin tai tekemiseen kuin molemminpuoliseen yhteisymmärrykseen. Näin ollen ne eivät tarjoa sellaista emotionaalista tukea ja säädylisyyteen ohjaavaa motivaatiota, joita tarvittaisiin esimerkiksi työttömyyden kohdatessa.

Myös Matti Heikkilä totesi vuonna 1990 julkaistussa köyhyyttä ja huono-osaisuutta käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessaan, että perheettömät keskiikäiset miehet ovat aivan oma lukunsa suomalaisessa yhteiskunnassa. Etenkin syrjäseuduilla asuvat perheettömät, muutoinkin sosiaalisesti eristyneet miehet, joiden työmarkkina-asema on epävakaa ja vapaa-aikakin passiivista, profiloituivat kaikilla huono-osaisuuden mittareilla (Heikkilä 1990, 236–237). Erityisesti tyypillistä tälle riskiryhmälle, jonka kooksi Heikkilä arvioi tuolloin 20 000–30 000 henkilöä, oli toimeentulotukeen turvautuminen. Toinen ryhmä, jolle Heikkilän mukaan on tyypillistä kohonnut köyhyysriski, monilapsiset perheet (yli kolme lasta), ei työttömyysriskiltään näyttäyty tämän tutkimusten tulosten mukaan työmarkkinoilla erityisen huono-osaisena, eli köyhyys näissä perheissä ei johtune työn puutteesta.

Vaikka yksinasuminen ei mikään kohtalonomainen tuomio työttömyyteen ole miehilläkään, näyttäisi palkkatyön vaatima miehinen itsekuri olevan valitettavan usein naisen – ja osittain myös lasten – harteilla. Tällaisissa tapauksissa palkkatyöläisperheessä nainen on kasvattava ja huolehtiva taho paitsi lapsille, myös miehelle, eli ikään kuin palkkatyöläisen ulkoistettu itsekuri, joka huolehtii miehen kunniallisuudesta. Aineisto tukee selkeästi olettamusta parisuhteen työvoimaan kuulumista tukevasta vaikutuksesta. Toisaalta myös huollettava lapsi auttaa ankuroitumaan sosiaalisesti vaikka puolisoa ei olisikaan (kts. myös Kortteinen & Tuomikoski 1998, 100–104). Itse asiassa puolison ja lapsen, tai niiden puuttumisen, vaikutus miehen työllisyyteen näyttää olevan suurin piirtein samaa luokkaa: vuonna 1995 yksinhuoltajien ja niiden parisuhteessa elävien miesten, joilla ei ollut huollettavia lapsia, työttömyysriskisuhde verrattuna lapsiperheellisiin oli täsmälleen sama (Taulukko 5).

Työttömyydestä tai muusta ei-työllisyydestä saattaa muodostua elämäntapa miehille, joilla ei ole perheeseen liittyviä velvoitteita. Etenkin nuorille miehille, joilla ei välttämättä ole edes kokemusta vakiintuneesta palkkatyöstä, ei työssäkäynti näyttäyty samanlaisena moraalisenä pakkona, kuin mihin aikaisemmat sukupolvet ovat oppineet ja tottuneet. Työtä ei koeta välttämättömäksi sen itsensä tai edes taloudellisten palkkioiden vuoksi. Välttämättömään elämiseen tarvittavan rahamäärän voi saada tukina tai mahdollisesti rekistereissä näkymättömän harmaan talouden kautta, eikä palkkatyön ulkopuolella olemiseen liittyvää vapautta hevin edes vaihdettaisi mahdollisesti pitkästyttävään työhön ja sen tuomiin elämänrytmin rajoituksiin (Räsänen 1993, 87). Räsänen (1993) tutkimuksen kohteena oli joukko toimeentulotukiasiakasmiehiä ja ajankohta ennen lamaa, joten sen tulokset työn merkityksestä yksilölle eivät ole yleistettävissä koko kansakunnan tilaan tänä päivänä, mutta kertovat kuitenkin tällaisenkin palkkatyön välttämättömyyden kieltävän alakulttuurin olemassaolosta.

Kolikon toinen puoli on luonnollisesti se, kuinka palkkatyövoimaan kuulumattomuus vaikuttaa miesten kykyyn ja mahdollisuuksiin solmia pysyviä parisuhteita ja pitää niitä yllä. Miehen primaari viitekehys on uusi isyys keskustelusta

(esim. Huttunen 1994) huolimatta edelleenkin hänen asemansa työmarkkinoilla. Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 99) mukaan työttömyyden ja ilman parisuhdetta elämisen vuorovaikutus kulkee molempiin suuntiin: eronneiden miesten riski jäädä työttömäksi on kolminkertainen naimisissa pysyneisiin verrattuna, ja työttömiä olleiden riski erota on viisinkertainen työllisiin verrattuna. Vaikka lisääntynyttä riskiä ei voidakaan tulkita miksiäkään kohtalonomaiseksi kausaaliteetiksi, työttömyys ja perheettömyys voivat muodostaa kehän, joka pitää miehet irrallaan kummastakin sfääristä.

Onko eri perheasemien ja työttömyyden suhde muuttunut tarkasteluajanjakson kestäessä? Mahdollisen työttömäksi valikoitumisen ja perheaseman yhteyden kannalta erityisen mielenkiintoinen aikaväli on vuodesta 1990 vuoteen 1995, jolloin työttömyys kasvoi massamittoihin. Prosentuaalisesti työttömyyttä vuoden aikana kokeneiden osuus nousi kohdejoukossa kyseisellä aikavälillä neljällätoista prosenttiyksiköllä, eikä minkään perheaseman kohdalla kasvu poikkea kokonaisuutena tavattomasti tuosta keskiarvosta (vaihteluväli 12–19 %), eli lama iski perheasemien perusteella kohtalaisen demokraattisesti eri ryhmiin. Laman vaikutuksien epätasaisuus liittyy lähinnä ikään: etenkin työmarkkinoille pyrkivät nuoret kärsivät suhdanteiden vaikutuksista, kun taas yli 45-vuotiaiden työsuhteet olivat edelleenkin keskimääräistä vakaammalla pohjalla.

Tämän osatutkimuksen keskeinen tavoite oli selvittää perheaseman ja työttömyyden keskinäistä vuorovaikutusta. Puolisoiden välinen epäsuotuisien työmarkkina-asemien yhteys on havaittu monissa aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Aalto 1996, Davies et al. 1994, Halvorsen 1999, Henkens et al. 1993, Payne 1987, Ultee et al. 1988), mutta aineistot, joissa puolisoiden tiedot on voitu yhdistää, ovat yleensä melko suppeita. Tulokset tämän suhteen ovat seuraavat. Ensinnäkin, lapsiperheissä on lähes poikkeuksetta harvemmin työttömyyttä kuin muissa perhetyypeissä. Toiseksi, perheettömien miesten ja naisten välillä on ero työttömyyden todennäköisyydessä – naimattomien ja eronneiden naisten työttömyys on kutakuinkin kaikkien naisten keskitasoa, mutta vastaavissa miesryhmissä työttömyys on selvästi keskitasoa yleisempää. Ja kolmanneksi, pitkittynyt työttömyys on yleisintä eronneilla. Etenkin viimeisessä kohdassa on hyvä miettiä vuorovaikutuksen suuntaa, eli onko ero syy pitkittyneeseen työttömyyteen vai päinvastoin. Tähän kysymykseen tämä tutkimusasetelma ei kyennyt vastaamaan.

3 PUOLISOIDEN TYÖMARKKINA-ASEMIEN YHTEYDESTÄ

Korkealle jäänyt työttömyysaste ja etenkin pitkäaikaistyöttömyyden yleistyminen nostavat yhdessä työttömyyden kotitaloustasoisien kasaantumistaipumuksen kanssa sosiologisesti mielenkiintoisia kysymyksiä mm. epätasa-arvosta, köyhyydestä, syrjäytymisestä. Tässä luvussa tarkastellaan, kuinka voimakas riippuvuus puolisoitten työmarkkina-asemilla on keskenään, ja mitkä seikat mahdollisesti selittävät tätä *työttömyyshomogamiaa*. Suomessa työmarkkinoilla olevien naisten määrä on kansainvälisesti tarkasteltuna hyvin korkea, ja suurin osa aktiivi-ikäisistä perheistä on kahden elättäjän perheitä (dual-earner families). Niinpä onkin luonnollista tarkastella, toisin kuin kansainvälisissä tutkimuksissa yleensä, puolisoitten työmarkkina-asemien suhdetta toisiinsa sukupuolen suhteen symmetrisesti, eli vaimon/avopuolison aseman vaikutusta miehen asemaan tarkastellaan samalla tavalla kuin miehen aseman vaikutusta puolisonsa asemaan. Mukana tarkastelussa ovat siis sekä avo- että avioparit. Ja koska tavoitteena on tutkia ensisijaisesti työttömyyden vaikutusta työttömyyteen, ovat mukana vain ne parit, joissa molemmat puoliset kuuluvat työvoimaan.

3.1 Työttömyys ja parisuhde

Työttömyyshomogamiaa selittävät teoriat jakautuvat pääasiassa kahteen suuntaukseen: kausaalisiin ja ei-kausaalisiin selityksiin (esim. Halvorsen 1999). Ei-kausaalisia selityksiä ovat puolisonvalikoitumishypoteesi (*spouse selection*) ja yhteiset rajoitukset (*shared restrictions*). *Puolisonvalikoitumishypoteesi* nojautuu yleiseen havaintoon siitä, että ihmisillä on taipumus valita puolisoikseen henkilö, jolla samankaltaisia ominaisuuksia. Tällaisia usein puolisoitten välillä korreloivia ominaisuuksia, jotka vaikuttavat myös työmarkkina-asemaan, ovat esimerkiksi ikä ja koulutus. Tästä havainnosta johdettuna on päätelty, että työttömyyden kasautuminen parisuhteisiin olisi lähinnä näiden muiden parinmuodostuksessa kasautuvien ominaisuuksien johdannainen, eikä puolison työttömyydellä sinänsä olisi juuri-

kaan merkitystä työttömyysriskiin (Henkens et al. 1993, Ultee et al. 1988). Puolison valikoitumisella voidaan viitata myös joihinkin ikää tai koulutusta vaikeammin mitattaviin yksilöiden ominaisuuksiin kuten elintapoihin (esim. alkoholin käyttö) tai arvostuksiin (esim. ”työmoraali”).

Yhteiset rajoitukset on rakenteellisempi tapa hahmottaa työttömyyshomogamia. Keskeinen idea on se tosiseikka, että puoliset yleensä asuvat ja työskentelevät samalla maantieteellisellä alueella ja näin ollen jakavat yleisimmät työmarkkinoiden reunaehdot, kuten työttömyysasteen ja talouden struktuurin. On toki selvää, että korkean työttömyyden alueilla on todennäköisempää löytää monityöttömiä pariskuntia kuin matalan työttömyyden alueilta. Brittiläinen tutkimus (Irwin & Morris 1993) väittääkin kotitalouksien tulonhankintastrategioiden perustuvan pitkälti työvoiman kysyntään ja työllistymismahdollisuuksiin, ja että kirjallisuudessa yleensä ylikorostetaan esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmien vaikutusta. Suomessa alueelliset erot työttömyysasteessa ovat olleet huomattavat koko tarkasteltavan ajanjakson (1990–96). Yleinen työvoiman kysyntään, mikä tässä tarkoittaa Tilastokeskuksen määrittelemää työssäkäyntialueen työttömyysastetta, perustuva määrittely ei ole perusteltavissa kattavaksi alueellisia eroja kuvaavaksi muuttujaksi, koska alueellisia eroja työvoiman kysynnässä ja työssäkäyntialueissa on niin sukupuolten kuin toimialojenkin suhteen (esim. Jolkkonen 1998). Käytännössä tilastollisissa tutkimuksissa paikallisten työmarkkinoiden vaikutus on yleensä operationalisoitu juuri jollain tavoin määritellyn alueellisen työttömyysasteen kautta (esim. Ultee et al 1988, Smits & Ultee 1996 ja Payne 1987). Toisenlaista lähestymistapaa edustaa Halvorsenin (1999) tutkimus, jonka aineistona on tarkoitusta varten kerätty kyselyaineisto. Siinä paikallinen työmarkkinatilanne on määritelty subjektiivisesti kysymällä kohdejoukolta kuinka yleistä työttömyys on heidän ympäristössään (Halvorsen 1999, 12).

Kausaaliset selitykset olettavat, ettei työttömyyden kasautumisessa ole kyse ainakaan yksinomaan ominaisuuksien kasautumisesta. Kausaalisuudella viitataan siihen, että toisen puolison työttömyys itsessään ja muut ominaisuudet aiheuttavat kasvavaa työttömyysriskiä myös toiselle puolisolle. *Keskinäisen vaikutuksen (mutual influencing)* teoria olettaa toisen puolison yksilöllisten ominaisuuksien vaikuttavan kausaalisesti toisen puolison työmarkkina-asemaan (Halvorsen 1999). Keskinäisen vaikutuksen mekanismeista on monia erilaisia variaatioita. Usein mainittu esimerkki (esim. Henkens et al. 1993) mahdollisesta positiivisesti vaikuttavasta puolison ominaisuudesta on hyvien sosiaalisten verkostojen tuoma etu työmarkkinoilla. Kääntöpuoli on luonnollisesti se, ettei työttömällä puolisollla todennäköisesti ole sellaisia kontakteja työelämään, joista toinen puoliso voisi hyötyä. Toinen ilmeinen negatiivinen esimerkki puolison työttömyyden kausaalisesta vaikutuksesta on työttömyydestä kotona aiheutuva epäsuotuisa ilmapiiri. Ahdistus, hermostuneisuus ja sairastelu ovat etenkin pitkäkestoisen työttömyyden kohdatessa yleisiä oireita, jotka saattavat ulottaa vaikutuksensa myös muihin perheenjäseniin. Huonon ilmapiirin ja motivaation puutteen absorboitumista kotitalouteen on kuvattu myös köyhyyskulttuurin erään muunnoksen, työttömyyskulttuurin, kehityksenä (Gallie & Vogler, 1994). Tällaisten kulttuurien synty kuitenkin edellyttää, että kielteistä ilmapiiriä esiintyy laajemminkin välittömässä ympäristössä kuin pelkästään omassa kotitaloudessa, eikä tällaista slummiutumista ei kuitenkaan ole kiistattomasti osoitettu Suomessa esiintyvän.

Yleisimmin kausaalisuus työttömyyshomogamiassa, tai yleisemmin puolisoiden välisten työmarkkina-asemien yhteydessä, on käsitteellistetty lannistamis- tai lisätyöntekijäefektien kautta (*discouraged worker* tai *additonal worker*, esim. Davies et al. 1994). Nämä efektit ovat periaatteessa toistensa vastavoimia. Jos toisen puolison (yleensä miehen) työttömänä olon katsotaan ehkäisevän toisen puolison työllisyyttä, eli katalysoivan työttömyyttä, on kyseessä lannistaminen. Jos puolestaan ajatellaan, että puolison työttömyys aiheuttaa toiselle puolisolalle paineita mennä palkkatyöhön tai lisätä entisestään työntekoaan, on kyseessä lisätyöntekijäefekti. Molemmat efektit voidaan kontekstista riippuen selittää taloudellisella hyötyajattelulla. Lannistamiseksi taloudellinen lähtökohta liittyy tuloloukkuproblematiikkaan. Niissä tapauksissa, joissa työttömyysetuudet ovat riippuvaisia muiden perheenjäsenten tuloista, saattaa ilmetä tilanteita, joissa puolison pienipalkkainen työ ei lisää, tai jopa vähentää perheen käytettävissä olevia tuloja.

Suomessa ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha ei ole riippuvainen puolison tuloista, mutta pitkään työttömänä olleiden, työssäkäyntiehtoa täyttämättömiin tai työttömyyskassoihin kuulumattomien saamat peruspäiväraha ja työmarkkinatuki puolestaan ovat, joten on mahdollista että lannistamiseksi toimii taloudellisesti puolisojen työmarkkinakäyttäytymistä selittävänä tekijänä. Myös lisätyöntekijäefekti voi toimia selityksenä puolison työmarkkinakäyttäytymiselle, mutta tällöin ei ole kysymys työttömyyshomogamiasta. Lisätyöntekijäefektin toimivuudesta ei ole juurikaan näyttöä sellaisissa olosuhteissa, joissa työttömyys merkitsee huomattavaa ansioiden laskua, tai ainakin tilastollisesti tarkasteltuna lannistamiseksi on voimakkaampi (Davies et al. 1994, Halvorsen 1999). Lannistamiseksi voidaan ymmärtää paitsi edellä mainitun kaltaisena taloudelliseen valintaan pohjautuvana mekanismina, myös kulttuurillisempänä ilmiönä. Macho-efekti on usein mainittu variantti lannistamisesta. Siinä oletetaan vaimon mahdollisuuden työssäkäyntiin vähenevän miehen työttömyyden myötä siksi, että miehinen itsetunto ei kestä suistamista toimeentulon tuojan ja perheen pään roolista.

3.2 Tutkimustehtävä ja käsitteet

Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto mahdollistaa hyvin rakenteellisten työttömyysriskiä lisäävien tekijöiden (koulutus, ikä ja asuinkunnan työssäkäyntialueen työttömyysaste) vaikutuksen kontrolloinnin tarkasteltaessa puolisojen välistä työmarkkina-asemien yhtenevyyttä, mutta kausaalisten mekanismien todentaminen on hatarammalla pohjalla rekisteritietojen varassa. Työttömien henkilöiden puolisojen muita korkeampi työttömyysriski on viime vuosikymmeninä osoitettu lukuisissa tutkimuksissa (esim. Davies et al. 1994, Halvorsen 1999, Henkens et al. 1993, Payne 1987 ja Ultee et al. 1988). Ilmiön on havaittu vallitsevan myös Suomessa (Aalto 1996, Sutela 1999).

Työttömyydeksi on analyyseissä määritelty rekisterien perusteella ne, jotka ovat vuoden aikana olleet vähintään kaksi viikkoa työttömänä. Tähän jokseenkin väljään, eikä välttämättä kovin vakavaa työttömyyttä kuvaavaan määritelmään on päädytty, koska väestölaskenta-aineiston työttömyyskuukausia kuvaava muuttuja on kalenterivuosi-kohtainen, eikä näin ollen välttämättä kuvaa koko työttömyys-

jakson kestoa (jos jakso ajoittuu useille kalenterivuosille). Toisaalta, kuten Korpi (1988, 13) toteaa, on lyhytkestoinenkin työttömyys aina potentiaalinen sosiaalisen laskun indikaattori.

Pariskunniksi on määritelty samassa kotitaloudessa asuvat avo- ja avioparit. Kysymyksenasettelun vuoksi (ajatellaan suhteessa jo tapahtuneen jonkinlaista vuorovaikutusta) lisäehtona on vielä, että pariskunnat ovat asuneet yhdessä vähintään kahden vuoden ajan ennen kyseistä poiminta-ajankohtaa, ja että molemmat puoliset ovat olleet väestölaskennan poikkileikkausmäärittelyn perusteella kuuluneet työvoimaan poimintavuotena. Paikallinen työttömyysaste on Tilastokeskuksen käyttämä kuntakohtaisesti määritellyn työssäkäyntialueen työttömyysasteen vuosikeskiarvo jaettuna kolmeen luokkaan kunakin ajankohtana, niin että kaikissa luokissa on suurin piirtein yhtä paljon tapauksia. Ikä on jaettu kolmeen ryhmään: alle 30-vuotiaat, 30–45-vuotiaat ja yli 45-vuotiaat. Koulutustasomuuttuja on koodattu neljää ryhmään: ei-ammattillista koulutusta, alempi keskiaste, ylempi keskiaste ja korkea-aste.

Tämän osatutkimuksen pääongelma on *missä määrin työttömyys kasautuu parisuhteisiin*. Toisin kuin aiemmissa kotimaisissa selvityksissä, tässä tarkastellaan puolison valinnan ja paikallisten työmarkkinaolosuhteiden osuutta työttömyyshomogamian ilmenemisessä. Ideana on vakioida joitakin perustavanlaatuisia tekijöitä (ikä, koulutus ja paikallinen työttömyysaste), jotka usein kasautuvat parinvalinnassa ja toisaalta vaikuttavat voimakkaasti työttömyysriskiin.

Henkilön omaa ja hänen puolisonsa asemaa työmarkkinoilla kuvaavista muuttujista on muodostettu ensiksi kaksi logistista regressiomallia. Ensimmäinen malleista kuvaa ei-kausaalista hypoteesia. Siinä on vakioitu ennen puolison työmarkkina-aseman vaikutusta kohdehenkilön omia, puolisonvalinnan kautta parisuhteisiin kasautuvia, työmarkkina-asemaan vaikuttavia tekijöitä. Jos ei-kausaalinen malli toimii Suomessa, työttömyyshomogamia voidaan selittää tällä huonojen todennäköisyyksien kasautumisella, ja työttömyysriskin lisääntyminen puolison työttömyyden myötä selittyy pois kyseisillä vakioinneilla. Käytetyt muuttajat ovat ikä, koulutustaso ja paikallinen työttömyysaste. Ne kaikki ovat vahvoja työttömyyttä ennustavia muuttujia, kuten työttöminä olleiden prosenttiosuudet osoittavat (taulukko 6). Etenkin naisilla työttömyys on harvinaisempaa vanhemmissa ikäryhmissä, ja miehillä puolestaan korkeampi koulutus vähentää selvästi työttömyyttä. Naisilla paikallisen työttömyysasteen vaikutus näyttää olevan voimakkaampi kuin miehillä (taulukko 6). Näillä taustatekijöillä on myös voimakas homogaaminen taipumus. Poimintakriteereistä (samassa kotitaloudessa asuvat pariskunnat) johtuen paikallinen työttömyysaste on aina molemmille puolisoille sama. Iän korrelaatio puolisoitten välillä on hyvin voimakas, ja koulutustasoltaankin puoliset ovat useimmiten samankaltaisia (taulukko 7).

TAULUKKO 6 Työttöminä olleiden prosentuaaliset osuudet iän, koulutustason ja työssäkäyntialueen työttömyysasteen mukaan

	1990		1993		1996	
	Mies	Nainen	Mies	Nainen	Mies	Nainen
Ikä						
alle 30-vuotta	11	15	32	37	26	43
30–45 vuotta	7	8	21	23	17	24
yli 45 vuotta	7	8	21	18	19	21
Koulutus						
ei ammat. kolutusta	9	12	26	27	24	30
alempi keskiaste	10	12	26	27	21	25
ylempi keskiaste	4	7	17	22	14	23
korkea-aste	2	3	11	14	9	18
Työssäkäyntialueen työttömyysaste						
korkea	11	15	26	29	23	31
keski	8	9	22	25	17	26
matala	4	4	18	17	14	18
KAIKKI	8	10	22	24	18	25

TAULUKKO 7 Ei-kausaalisen mallin muuttujien korrelaatiot puolisoitten välillä

Korrelaatiokerroin sig.	1990	1993	1996
Ikä ¹	0.894 p < 0,000	0.892 p < 0,000	0.891 p < 0,000
Koulutustaso ²	0.531 p < 0,000	0.492 p < 0,000	0.455 p < 0,000
työssäkäyntialueen työttömyysaste ³	1	1	1
	(puolisoilla sama)		

¹ Ikä vuosina² Seitsemän luokkaa (1 = ei ammatillista koulutusta, 2 =alempi keskiaste ... .. 7 = ylin korkea-aste)³ Työssäkäyntialueen työttömyysasteen vuosikeskiarvo

Toiseen regressiomalliin on edellä mainittujen ei-kausaalisen mallin muuttujien lisäksi sisällytetty potentiaalista kausaalista prosessia kuvaavana puolison koulutustasomuuttuja. Tarkoitus on testata tuovatko puolison ominaisuudet malliin lisää selitysvoimaa. Sosioekonominen asema olisi ollut parempi lähtökohta puolison aseman vaikutuksen arvioinnille kuin koulutus, koska se kuvaa paremmin työmarkkinoilla saavutettua asemaa, mutta valitettavasti käytetyssä aineistossa työttöminä olleille ei ollut määritelty muuta asemaa, joten työttömyyden ja sosioekonominen aseman yhteisvaikutusta ei olisi kyetty arvioimaan.

Lopuksi tarkastellaan vielä yhden logit-mallin kautta, vaihtelee työttömyyden kasautumisen voimakkuus iän ja koulutuksen mukaan jaetuissa ryhmissä, vai onko puolison työttömyyden vaikutus samansuuruinen kaikissa pariskunnissa. Logit-malli itsessään on yksinkertaisin mahdollinen, eli siinä on laskettu kohdehenkilön työttömyysriskisuhde puolison työttömyyden mukaan, mutta malli on siis tehty kunkin ikäryhmän kaikille koulutustasoryhmille erikseen. Logit-mallien tavoite ei siis ole etsiä parasta mahdollista henkilön työttömyyttä ennustavaa mallia, vaan testata hypoteesien pohjalta tiettyjen tekijöiden vaikutusta työttömyyden kasautumiseen.

3.3 Työttömyyshomogamia Suomessa

Työttömyyden kasautuminen kotitalouksilla on osoitettu useissa aikaisemmissa kansainvälisissä (Davies et al. 1994, Halvorsen 1999, Henkens et al. 1993, Payne 1987, Ultee et al. 1988) ja suomalaisissa (Aalto 1996) tutkimuksissa. Taulukko 8 osoittaa työttömien henkilöiden puolisojen olevan huomattavasti useammin itsekin työttöminä kuin ne, joiden puoliset ovat olleet vakaasti työelämässä. Kokonaisuutta tarkastellen luvut tarkoittavat, että vuonna 1990 sellaisista pariskunnista, joissa molemmat puoliset kuuluivat työvoimaan, noin 2 %:ssa molemmat olivat olleet myös työttöminä. Vuonna 1993 tällaisia pariskuntia oli 8 % ja vuonna 1996 7 %. Absoluuttinen kasvu monityöttömien pariskuntien määrässä on kuitenkin jonkin verran pienempi kuin prosenttiluvut antavat ymmärtää, sillä vuosina 1993 ja -96 pienempi osuus väestöstä kuului työvoimaan.

TAULUKKO 8 Puolisoiden työttömyys Suomessa 1990, -93 ja -96

		Nainen (%)									
		vuosi	Työttömyyttä			Ei Työttömyyttä			rivi yhteensä (%)		
			-90	-93	-96	-90	-93	-96	-90	-93	-96
Mies (%)	Työttömyyttä	rivi	28	36	41	72	64	59	8	22	18
		sarake	23	33	29	6	18	14			
	Ei työttömyyttä	rivi	8	20	22	92	80	78	92	78	82
		sarake	78	67	71	94	82	86			
Sarake yhteensä (%)			10	24	25	90	76	75	100	100	100

Työttömyysriskisuhteet (logit)	Puolison työttömyys: kyllä / ei		
	1990	1993	1996
	4,4 / 1	2,2 / 1	2,5 / 1

Vuonna 1990 naisten, joiden puoliset olivat työttömiä, työttömyysriski oli 20 % suurempi muihin verrattuna (8 % vs. 28 %). Miesten, joiden puoliset olivat työttömiä, riski oli 17 % suurempi muihin verrattuna (6 % vs. 23 %) (Taulukko 8). Työttömyysriskisuhdeiden perusteella suhteellinen ero työttömien puolisojen ja muiden välillä on kaventunut selkeästi työttömyysasteen nousun myötä. Vaikka työttömyysaste oli vuosina 1993 ja -96 huomattavasti korkeampi kuin 1990, prosenttu-

aalinen ero työttömyysriskissä työttömien henkilöiden puolisoitten ja muiden välillä on jopa kaventunut. Matalan työttömyyden kauden aikana työttömyyden homogaaminen tendenssi Suomessa oli huomattavan voimakas kansainvälisestikin tarkasteltuna (vrt. esim. deGraaf & Ultee, 2000). Työmarkkina-asemien määrittely ja poimintakriteerit vaihtelevat eri tutkimuksissa, mutta yleisesti ottaen taulukon 8 luvut vastaavat varsin hyvin aiempia suomalaisia ja kansainvälisiä tuloksia (esim. Davies et al. 1994, Halvorsen 1999, Henkens et al. 1993, Payne 1987 ja Ultee et al. 1988, Aalto 1996, Sutela 1999).

Koska ei-kausaalisen hypoteesin mukaan työttömyyshomogamia johtuu kasautuneista ominaisuuksista, eikä niinkään vuorovaikutuksesta parisuhteessa, pitäisi puolison työttömyyden vaikutus pystyä eliminoimaan vakioimalla puolisonvalintaan ja yhteisiin rajoituksiin liittyvät tekijät. Seuraavassa logistisessa regressiomallissa (Taulukko 9) on ennen puolison työttömyyden vaikutusta kontrolloitu puolisonvalinnassa kasautuvia rakenteelliset tekijät, eli kohdehenkilön koulutus, ikä ja työssäkäyntialueen työttömyysaste.

Kaikki mukana olevat muuttajat vaikuttavat erittäin merkittävästi kohdehenkilön työttömyysriskiin. Koulutuksen vaikutus työllisyyteen on kohderyhmässä varsinkin miehillä todella voimakas. Koulutuksen suhteellinen vaikutus näyttäisi olevan voimakkaimmillaan silloin kun työttömyys on matala. Iän yhteys työttömyysriskiin on kohdejoukossa naisilla selkeämpi kuin miehillä. Paikallisen työttömyysasteen yhteys työttömyysriskiin on niin ikään voimakkaampi naisilla, mikä viitanee siihen, että miehillä paremmat mahdollisuudet tai valmiudet ammatilliseen tai maantieteelliseen liikkuvuuteen. (Taulukko 9.)

Olenneista regressiomallissa sisällöllisesti tutkimusongelman kannalta on se, ettei puolison työttömyyden vaikutus poistu vaikka ikä, koulutus ja paikallinen työttömyysaste onkin vakioitu. Mielenkiintoista on myös se, mistä jo taulukon 8 luvut antoivat viitteitä, että erot puolison aseman vaikutuksen voimassa vaihtelevat ajankohdittain varsin selkeästi. Vuonna 1990, kun työttömyysaste oli vielä kansainvälisestikin tarkasteltuna varsin matala, oli puolison työttömyyden vaikutus kohdehenkilön työttömyyteen huomattavasti suurempi kuin myöhemmissä otoksissa. Puolison työttömyyden vaikutus on toki varsin selkeä myös korkeamman työttömyyden aikana. Taustatekijöiden kontrollointi on pienentänyt selkeimmin puolison työttömyyden vaikutusta kuvaavaa työttömyysriskisuhdetta eniten vuoden 1990 otoksessa. Sen sijaan pahimman lamavuoden (1993) otoksessa taustamuuttujien kontrolloinneilla ei ole juuri vaikutusta riskisuhteisiin, eikä vaikutus ole kovin suuri myöskään vuoden 1996 otoksessa. (Taulukot 8 ja 9)

Toisessa regressiomallissa (Taulukko 10) on edellisen mallin muuttujien lisäksi selittäjänä puolison koulutustaso, joka on tässä käsitteellistetty kausaalista prosessia kuvaavaksi tekijäksi. Se kuvaa puolison ominaisuutta, josta voidaan ajatella olevan hyötyä/haittaa työmarkkinoilla. Tarkoitus on tarkastella kuinka paljon tämä muuttuja tuo mallille lisää selitysvoimaa. Keskinäisen vaikutuksen hypoteesin oletus hyvässä asemassa olevan puolison tuomasta edusta työmarkkinoilla ei näytä pätevän Suomessa, ainakaan tarkasteltaessa miehen koulutuksen vaikutusta naisten työttömyysriskiin.

TAULUKKO 9 Logistinen regressio – malli 1: Ei-kausaalinen. Työttömyysriskisuhteet.

	1990		1993		1996	
	mies	nainen	mies	nainen	mies	nainen
Koulutustaso						
ei ammatillista koulutusta	3,8	3,3	2,6	2,2	2,9	2,1
alempi keskiaste	3,7	2,6	2,5	1,9	2,5	1,7
ylempi keskiaste	1,7	1,7	1,5	1,5	1,7	1,3
korkea-aste (ref.)	1	1	1	1	1	1
Ikä						
alle 30 vuotta	0,8	0,4	0,6	0,4	0,7	0,3
30–45 vuotta	0,7	0,5	0,6	0,5	0,6	0,4
yli 45 vuotta (ref.)	1	1	1	1	1	1
Paikallinen työttömyysaste						
korkea	2,1	4	1,3	1,8	1,7	1,6
keski	1,6	2,3	1,1	1,5	1,3	1,3
matala (ref.)	1	1	1	1	1	1
Puolison työttömyys						
kyllä	3,4	3,2	2	1,9	2,2	2,2
ei (ref.)	1	1	1	1	1	1

Naiset eivät muiden tekijöiden vakioimisen ohella näytä hyötyvän lainkaan miehensä koulutuksesta ja sen mahdollisesti mukanaan tuomista eduista työmarkkinoilla. Miehillä työttömyysriskin yhteys puolison koulutukseen on selkeämpi ja odotetun suuntainen: miesten työttömyysriski on ollut kaikkina ajankohtina sitä pienempi, mitä korkeampi on puolison koulutus. Miesten työttömyysriskin ja puolison koulutuksen yhteyteen liittyy vielä sellainen mielenkiintoinen yksityiskohta, että se on voimakkaimmillaan korkeimman työttömyyden aikana vuonna 1993. Kaikkien muiden tekijöiden suhteellinen vaikutus työttömyysriskiin putoaa lähes poikkeuksetta kyseisenä ajankohtana. Tulosten perusteella todennäköisemmältä selitykseltä, kuin se että puoliset voisivat hyötyä toistensa koulutuksesta työmarkkinoilla, näyttää se, että paremmin koulutetut miehet menestyvät parinmuodotuksessa paremmin kuin matalammin koulutetut. (Taulukko 10.)

Itse tutkimusongelmaan, eli puolisojen työttömyyden yhteyteen, lisätty muuttuja ei tuo juurikaan lisävalaistusta. Puolison työttömyyden vaikutus on kummassakin mallissa ajankohdasta riippuen lähes tai täysin sama, eli toisin kuin esimerkiksi Henkens (1993) on esittänyt, puolison koulutuksella ei juuri ole työttömyyshomogamiaa selittävää vaikutusta. Työttömyyshomogamia ei siis selity pois, vaikka varsin huomattava määrä mahdollisia tekijöitä on vakioitu taustalta. Esitetyt regressiomallit kertovat kuitenkin vain sen, paljonko kukin tekijä vaikuttaa työttömyyteen, sekä sen, ettei kokonaisuutena tarkasteltuna puolison työttömyyden vaikutus katoa. Seuraavaksi tarkastellaan vielä logit-mallia, josta näkyy, kuinka paljon työttömyyshomogamian voimakkuus vaihtelee eri ryhmissä. Tarkasteltavana on voimakkaimmin työmarkkina-asemaan vaikuttavien henkilökohtaisten tekijöiden (oma koulutus ja ikä) vuorovaikutus (Taulukko 11).

TAULUKKO 10 Logistinen regressio – malli 2: Ei-kausaalinen + kausaalinen. Työttömyys-riskisuhteet.

	1990		1993		1996	
	miehet	naiset	miehet	naiset	miehet	naiset
Koulutustaso						
ei ammatillista koulutusta	3,1	2,9	2,1	2,3	2,4	2,1
alempi keskiaste	3,1	2,4	2,1	1,9	2,1	1,7
ylempi keskiaste	1,5	1,6	1,4	1,5	1,5	1,3
korkea-aste (ref.)	1	1	1	1	1	1
Puolison koulutustaso						
ei ammatillista koulutusta	1,6	1,3	1,7	–	1,6	–
alempi keskiaste	1,4	1,2	1,5	–	1,3	–
ylempi keskiaste	1,2	–	1,3	–	1,1	–
korkea-aste (ref.)	1	1	1	1	1	1
Ikä						
alle 30 vuotta	0,6	0,4	0,6	0,4	0,6	0,3
30–45 vuotta	0,7	0,6	0,6	0,5	0,6	0,4
yli 45 vuotta (ref.)	1	1	1	1	1	1
Paikallinen työttömyysaste						
korkea	2,1	3,9	1,3	1,8	1,7	1,6
keski	1,6	2,3	1,1	1,5	1,3	1,3
matala (ref.)	1	1	1	1	1	1
Puolison työttömyys						
kyllä	3,3	3,3	1,9	1,9	2,2	2,2
ei (ref.)	1	1	1	1	1	1

– tilastollisesti ei-merkitsevät (luottamusväli 95 %) arvot jätetty pois.

Mielenkiintoisin iän ja koulutuksen interaktio löytyy ydintyöikäisten (30–45-vuotiaat) ryhmästä. Tässä ryhmässä vuonna 1990 alemmaa keskiastetta korkeampi koulutus on lisännyt selvästi työttömyyden homogamisuutta, mutta korkeamman työttömyyden aikoina korkeampi koulutus lievästi ehkäissyt puolison työttömyyden vaikutusta. Näyttääkin siltä, että niissä tilanteissa, joissa työllistymisen edellytykset ovat muutoin suotuisat (vuonna 1990 korkeasti koulutetuista miehistä työttömyyttä n. 2 %:lla, naisista 3 %:lla), puolison suhteellinen vaikutus on suurempi. Poikkeuksena kuitenkin kaikkein huonoimmin koulutettujen ryhmä, jossa työttömyyshomogamia on suhdanteista riippumatta voimakasta. (Taulukko 11.)

Nuorimmassa ikäryhmässä matalimmin koulutetuilla työttömyyshomogamia ilmenee voimakkaana kaikkina ajankohtina. Muutoin koulutuksen ja puolison työttömyyden vuorovaikutuksella ei ole selkeitä trendejä alle 30-vuotiailla. Vanhimmassa ikäryhmässä koulutuksen ja puolison työttömyyden vuorovaikutus on vielä epämääräisempi. Yleisesti ottaen yli 45-vuotiailla korkeakoulutetuilla miehillä puolison työttömyys vaikuttaa vähemmän työttömyysriskiin kuin ikäluokalla keskimäärin, mutta korkeakoulutetuilla naisilla puolison vaikutus on

keskimäärin, mutta korkeakoulutetuilla naisilla puolison vaikutus on huomattava. Vuonna 1990 työttömien miesten puolisoitten työttömyysriskisuhde työssä käyviin verrattuna oli jopa 1:11,1. Kyseisessä ikä/koulutusryhmässä työttömiä on kokonaisuutena varsin vähän ja virhemarginaali varsin suuri (SE=0,51), mutta tulos on silti selvästi merkitsevä. (Taulukko 11.)

TAULUKKO 11 Logit-malli – puolison työttömyyden vaikutusta kuvaavat riskisuhteet iän ja koulutustason mukaan.

Ikä	Koulutustaso	sukup.	1990	1993	1996
alle 30	ei ammatillista koulutusta	M	5,2	2,3	3,1
		N	4,3	2,2	3,6
	alempi keskiaste	M	3,4	1,4	1,9
		N	3,6	1,6	2,1
	ylempi keskiaste	M	3,0	1,3	2,3
		N	3,5	1,5	2,2
	korkea-aste	M	2,5	2,0	1,6
		N	4,2	1,8	1,9
30–45	ei ammatillista koulutusta	M	4,3	2,2	2,5
		N	4,9	2,4	2,8
	alempi keskiaste	M	3,4	2,0	2,3
		N	3,2	1,9	2,1
	ylempi keskiaste	M	3,6	1,7	2,1
		N	3,6	1,6	1,9
	korkea-aste	M	4,4	1,8	1,9
		N	4,6	1,6	1,7
yli 45	ei ammatillista koulutusta	M	4,6	2,4	2,5
		N	4,4	2,8	2,9
	alempi keskiaste	M	4,2	2,5	2,6
		N	4,5	2,1	2,3
	ylempi keskiaste	M	5,3	3	2,3
		N	5,4	2,7	2,1
	korkea-aste	M	3,2	2,1	2,6
		N	11,1	3,2	2,8

Esitettyjen mallien perusteella voidaan siis todeta, ettei käytetyllä aineistolla testattavissa olevat kausaalisiksi tai ei-kausaalisiksi luokiteltavat tekijät pysty selittämään pois puolison työttömyyden vaikutusta omaan työttömyysriskiin. Etenkin puolison ominaisuuksien oletettu vaikutus jää varsin vaatimattomaksi. Eräs syy puolison aseman vaatimattomaan selitysvoimaan tosin löytyy käytetystä muuttujasta: koulutus ei kuvaa kovin hyvin työmarkkinoilla saavutettua asemaa ja sen mahdollisesti puolisollekin suomina etuja. Puolison paremman koulutuksen tai aseman tuoman edun oletuksen lisäksi on esitetty myös väittäjä, jonka mukaan työt-

työttömyyshomogamiaan vaikuttava tekijä ei olisi puolison koulutuksen taso, vaan puolisojen välinen koulutushomogamia, eli kasvanut työttömyysriski joltuisikin koulutuksen samanlaisuudesta (Ultee et al. 1988). Tämän oletuksen mukaan pariskunnat, joissa puolisoilla on samantasoinen koulutus, olisivat kaikkien alttiimpia työttömyyshomogamialle, koska tällaisissa pariskunnissa molemmat puoliset ovat todennäköisimmin työmarkkinoilla. Tätä hypoteesia ei voitu testata käytetyllä aineistolla, koska se on muodostettu sillä perusteella, että molemmat puoliset ovat työmarkkinoilla. Suomessa naisten työmarkkinoille osallistumisen aste on kuitenkin eurooppalaista huipputasoa, ja voidaankin pitää epätodennäköisenä koulutuksellisen homogamian vaikuttavan merkittävästi naisten työssäkäyntiin ja sitä kautta työttömyyshomogamiaan.

3.4 Työttömyys, parisuhde ja muuttuvat taloudelliset olot

Tulokset vahvistavat kiistatta kansainvälisten tutkimusten puolisojen välisestä työmarkkina-asemien riippuvuudesta/yhteydestä. Samansuuntaisia havaintoja on tehty ainakin Norjassa (Halvorsen 1999), Britanniassa (Davies et al. 1994, Payne 1987) ja Alankomaissa (Henkens et al. 1993, Ultee et al. 1988). Henkilön työttömyysriski siis kasvaa huomattavasti puolison työttömyyden myötä. Työttömyysriskin kohoamista ei pystytty eliminoimaan tärkeimpiä työllisyyteen vaikuttavia taustatekijöitä vakioimallakaan, mutta ajallinen vaihtelu työttömyyshomogamiassa suhteellisesti tarkasteltuna on huomattava.

Tässä käsitellyt kolme poikkileikkausajankohtaa (1990, 1993 ja 1996), joina työttömyyshomogamian ilmenemistä tarkasteltiin, tarjoavat suhteellisen lyhyestä ajallisesta erostaan huolimatta erittäin mielenkiintoisen näkökulman taloudellisten suhdanteiden muutosten ja työmarkkina-asemien puolisoitasen riippuvuuden suhteisiin. Vuosi 1990 on mielenkiintoinen pala mennyttä maailmaa, lähes täystyöllisyyden aikaa, jolloin työttömyys oli selvästi valikoidumpaa kuin lamavuosina, jolloin työttömyysuhka tuntui olevan läsnä joka paikassa. Valikoituminen näkyy tuloksissa henkilökohtaisten ja rakenteellisten tekijöiden suurempana merkityksenä työttömyyden taustalla.

Työttömyyden kohoaminen viisinkertaiseksi vain kolmen vuoden aikana (1990–93) nostaa puolestaan esiin mielenkiintoisen ja yhteiskunnallisesti merkityksellisen kysymyksen siitä, mikä kotitalouteen liittyvien tekijöiden rooli työttömäksi ajautumisessa massatyöttömyyden vallitessa. Tulosten mukaan puolisoitasolla työttömyyden kasautumistaipumus on suhteellisesti heikompi korkean työttömyyden aikana, eikä työttömyyden selittäminen erilaisilla taustatekijöillä muutoinkaan tuota niin selkeää tulosta kuin matalan työttömyyden oloissa.

Vuodesta 1993 vuoteen 1996 taloudessa oli jälleen tapahtunut selkeä käänne. Talouden indikaattorit osoittivat yleisesti voimakasta kasvua, mutta työllisyyden kehitys laahasi jäljessä. 1990-luvulla tapahtunut työmarkkinoiden luonteen muutos onkin ilmeinen. Perinteinen koulusta palkkatyöhön johtanut työuramalli pätkee pahasti monien työmarkkinoille pyrkivien kohdalla. Työmarkkinoilla jo aiemmin olleista erityisen huonossa asemassa ovat ne, joilla oli työttömyyttä jo ennen lama-aikaa. Vaikka työttömyyshomogamia hieman voimistuikin vuodesta 1993 vuo-

teen 1996, ei sillä näytä olevan erityisen suurta valikoivaa roolia marginalisoitumisen selittäjänä nousukaudella. Korkealla koulutuksella sen sijaan on merkittävä rooli alle 30-vuotiaiden työttömyyshomogamiaa pois selittävänä tekijänä.

Halvorsen (1999) osoitti Norjaa koskevassa tutkimuksessaan ja Davis et al. (1994) Britanniassa, että puolison työttömyyden aito vaikutus ei ole kovin dramaattinen kun taustatekijät vakioidaan. Suomessa asia kuitenkin näyttää olevan toisin: taustatekijöiden vakioiminen pienentää puolison työttömyyden vaikutusta ja ryhmien välillä on suuriakin eroja työmarkkina-asemien yhteydessä, mutta työttömien puolisoitten työttömyysriskisuhteet kertovat karua kieltään jostain perustavanlaatuisesta riippuvuudesta. Suomessa saattaakin olla erilainen työmarkkina-prosessien ja perhe-elämän välinen dynamiikka kuin esimerkiksi Norjassa ja Isossa-Britanniassa. Koska riippuvuuden syyksi ei voida vahvistaa ominaisuuksien kasautumista tai puolison niitä ominaisuuksia, joita tässä voitiin tarkastella, voidaan olettaa puolisonvalinnan, paikallisen työmarkkinatilanteen ja puolison ominaisuuksien lisäksi joidenkin perheen sisäisten prosessien aiheuttavan työttömyyshomogamiaa.

Lisätyöntekijä- tai lannistamiseksi vaikutusta ei kyetty suoraan arvioimaan käytetyillä malleilla ja aineistolla johtuen muun muassa siitä, että vuositasen tiedoista ei voida luotettavasti päätellä, kumpi puolisoista on ollut ajallisesti aikaisemmin työttömänä. On todennäköistä, että kummatkin prosessit vaikuttavat (puolison työttömyys voi joko lisätä tai vähentää työhalukkuutta), mutta ainakin aiemman kansainvälisen tutkimuksen perusteella lannistaminen on näistä efekteistä voimakkaampi (esim. Davies et al. 1994). Tästä todistaa jo työttömyyshomogamian ilmeneminen itsessään. On tosin myös esitetty, että pääasiallinen mekanismi työttömyyshomogamian taustalla olisi lisätyönhakijaefekti (Halvorsen 1999). Tällä lisätyöntekijäefektin variantilla tarkoitetaan sitä, että puolison työttömyyden myötä myös aiemmin työmarkkinoiden ulkopuolella olleet henkilöt rekisteröityvät työttömiksi hyötyäkseen taloudellisesti. Tilastot eivät kuitenkaan tue tätä olettaa Suomessa: naisten, joiden yleisesti voidaan olettaa edustavan miehiä paremmin potentiaalisia ”lisätyönhakijoita”, määrä työvoimassa ei lisääntynyt lammavuosina, kuten olisi tapahtunut jos lisätyönhakijaefekti olisi merkittävä selittäjä.

Käytetyllä aineistolla on ilmeisiä puutteita tämän kaltaisessa analyysissä. Lähinnä viranomaiskäyttöön suunniteltu rekisteripohjainen aineisto ei tarjoa parasta mahdollista tulkintakehystä jos halutaan pureutua *prosesseihin* työttömyyden kasautumisen taustalla. Näkyviin saadaan lähinnä prosessien tuotokset. Varsinaisen tutkimusongelman tematiikan ulkopuolelta voidaan myös todeta, ettei vuositasen aineiston ajallisen perspektiivin summittaisuus ei myöskään tarjoa mahdollisuutta luotettavasti analysoida parisuhteiden purkautumisen ja työttömyyden dynamiikkaa. Aiemman tutkimuksen valossa voidaan kuitenkin todeta työttömyyden toisaalta lisäävän eron riskiä, sekä toisaalta parisuhteen purkautumisen lisäävän työttömyyden riskiä (esim. Lampard 1994). Tämän tarkastelun ansio on siis se, että on saatu kohtuullisen hyvä kuva työttömyyshomogamian yleisyydestä Suomessa, mutta puutteeksi jää prosessin luonteen jääminen pimementoon.

DeGraaf ja Ultee ovat todenneet EU-maita vertailevassa tutkimuksessaan, että puolisoitten työmarkkina-asemien yhteys on eri maissa erilainen. Tutkimuksen tiedot ovat vuodelta 1994, joten Suomi ei ole mukana tarkastelussa. Tutkijat esittävät kaksi hypoteesia kansainvälisten erojen syyksi. *Rakenteellinen* hypoteesi olettaa

miehen työttömyyden vaikutuksen puolison työttömyysriskiin olevan suurempi niissä maissa, joissa naisten osallistuminen työmarkkinoille on yleisempää. Tällöin naisen on vaikeampaa löytää työtä, ja voidaan olettaa henkilökohtaisten ominaisuuksien korostuvan. *Institutionaalinen* hypoteesi puolestaan nojaa tukien myöntämisperusteiden ja verotuskäytäntöjen vaikutukseen, eli tapaan, jolla yhteiskunta tukee yksilöiden autonomiaa. (DeGraaf & Ultee 2000, 267.)

DeGraaf ja Ultee (2000, 274) ovat laskeneet työttömyysriskisuhteita tutkimuksessa mukana olleissa maissa puolison mahdollisen työttömyyden mukaan samalla tavalla kuin tässä tutkimuksessa. Tulosten perusteella Euroopan maiden välillä on todellakin eroja työttömyyshomogamiassa. Vertailtaessa Suomen riskisuhteita EU-maihin, voidaan todeta puolisoitten välisen työttömyyden yhteyden olleen nousukaudella Suomessa suhteellisesti keskitasoa ja laman aikana jopa huomattavan vähäisen⁷. Olennaisin havainto on kuitenkin se, että työttömyyden kasautumista parisuhteissa ei voida selittää täysin pois muilla tekijöillä. Sekä puolison että omalla koulutuksella on vaikutus työllisyyteen, paikallinen työmarkkinatilanne vaikuttaa työmahdollisuuksiin, ja institutionaaliset tekijät vaikuttavat työnteon houkuttelevuuteen, mutta nämä tekijät eivät kykene missään maassa selittämään pois puolison työmarkkina-aseman vaikutusta (DeGraaf & Ultee 2000, 277). Työttömyys siis tulee pareittain – se kotitalouteen kertyvää negatiivista sosiaalista pääomaa.

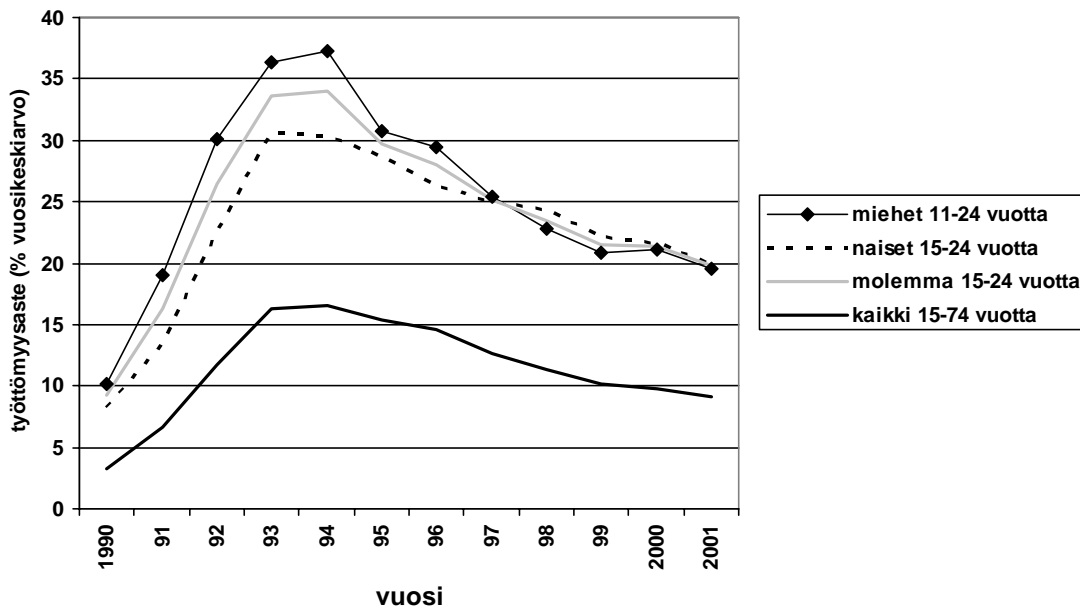
⁷ Työttömyysriskisuhteet EU-maissa 1994 (DeGraaf & Ultee 2000): Luxemburg 12,1, Tanska 5,7, Belgia 5,7, Irlanti 4,7, Iso-Britannia 4,3, Portugal 4,1, Saksa 3,5, Italia 3,2, Espanja 3,1, Kreikka 2,8, Ranska 2,4 ja Alankomaat 2,2. Suomen riskisuhteet ovat taulukossa 8.

4 PERIYTYVÄ TYÖTTÖMYYS? – VANHEMPIEN TYÖTTÖMYYDEN VAIKUTUS 1990-LUVULLA TYÖMARKKINOILLE TULLEIDEN NUORTEN TYÖTTÖMYYSRISKIIN

Nuorten epävarmuus ja syrjäytyminen työmarkkinoilta on Suomessa ollut 1990-luvulla kasvava ongelma: kohentuneesta yleisestä työmarkkinatilanteesta huolimatta tuhansien nuorten pelätään ajautuvan pitkäaikaistyöttömyyden ja tukityöllistämisen kierteeseen. Etenkin kouluttamattomien nuorten tulevaisuus on nykyisillä työmarkkinoilla epävarmalla pohjalla. Viime vuosina niin sanotulla keppi ja porkkana -politiikka onkin lisännyt nuorten hakeutumista ammatilliseen koulutukseen, mutta samalla monet nuoret tekevät koulutuspäätöksensä hätäisesti tai painostuksen alla, mistä johtuu koulutuksen keskeyttämisen lisääntyminen. On arvioitu, että suuri työelämästä syrjäytyneiden joukko olisi tulevaisuudessa huomattava taloudellinen rasite yhteiskunnalle. Potentiaalisesti syrjäytymässä olevasta 15000:sta alle 25-vuotiaista koituisi yhteiskunnalle 60 miljardin markan lasku (Viitanen 1998). Nuorten syrjäytyminen on myös sosiaalisen tasavertaisuuden koetinkivi. Toisaalta nuorisotyöttömyydestä on tullut niin arkipäiväinen asia, että työttömyys sinänsä ei ole nuorille itselleen välttämättä niin traumaattinen kokemus kuin se on ollut aiemmille sukupolville (esim. Nyysölä & Pajala 1999).

Työttömyyden vaikutuksesta perheenjäsenten hyvinvointiin, ja sitä kautta myös lasten asemaan työmarkkinoilla on runsaastikin tutkimustietoa jo pitkältä ajalta. Suoranaista työttömyyden periytymistä, eli työttömyyden esiintymisestä peräkkäisissä sukupolvissa, käsittelevää tutkimusta on kuitenkin asian yhteiskunnallisesta merkittävyydestä huolimatta tutkittu varsin vähän. Joissain psykologisissa tutkimuksissa on arvioitu lapsuudessa koetun vanhempien työttömyyden vaikutusta työuraan muiden tekijöiden ohella (esim. Caspi et al. 1998). Jos tarkastellaan asiaa työttömyysprosenttien valossa, lamavuodet koettelivat nuoria selvästi karummin kuin asemansa työmarkkinoilla vakiinnuttaneita vanhempia ikäluokkia. Vanhempien työntekijöiden ongelma puolestaan on se, että he vakiinnuttavat asemansa helposti myös työttömänä. Tilastokeskuksen vuosikeskiarvojen perusteella 1990-luvun laman synkimpinä työttömyysvuosina (1993–94) työmarkkinoilla

olleista alle 25-vuotiaista nuorista yli kolmannes oli työttömänä (Kuvio 5). Vuodesta 1994 nuorten työttömyysaste on kuitenkin laskenut enemmän kuin vanhempien ikäluokkien keskimäärin. Työministeriön tilastointitavan mukaan alle 25-vuotiaiden työttömien määrä oli lukumääräisesti laskenut vuoden 1993 joulukuun 98 000:sta vuoden 2000 joulukuun 39 000:een (Työministeriö: työttömät työnhakijat). Näin tarkasteltuna nuorten asema ei näyttäisi olevan aivan toivoton, mutta ongelmana pidetäänkin nuorten työmarkkinoiden kahtia jakautuneisuutta. Nykynuorison sosiaalinen todellisuus on ristiriitainen. Kuten 1980-luvun lopun nousuhuumassakin, etenkin media nostaa mielellään esille nuorten huikeita menestystarinoita, ja tietyillä aloilla nuoret työllistyvät jo ennen valmistumistaan. Toisaalta myös sosiaaliset riskit ovat kasvaneet, eli menestystarinoiden rinnalla kummittelee syrjäytymisen kurimuksessa rimpuilevien nuorten joukko, joka ei tunnu pääsevän mitenkään kiinni työelämään.

KUVIO 5 Nuorten työttömyysaste vuosina 1990–2001

Nuorten integroituminen työmarkkinoille on muuttunut entistä hankalammaksi. Kiristyneillä työmarkkinoilla työllisyyden ja koulutuksen välillä on yhä selkeämpi yhteys, mutta aloittaisesta ja paikallisesta työvoimapulasta huolimatta, edes koulutus ei nykyään takaa varmaa työpaikkaa. Kouluttamattomalle nuorelle vakituisen työn saaminen on jopa hyvin epätodennäköistä. Aiemmin koulutustason nousuun liittynyt sosiaalisen aseman turvallisuus ei ole säilynyt yleisen koulutustason noustessa, eikä aiempi sosiaalisen nousun automaatti enää toimi, etenkin naisilla (esim. Melin 2001). Alle 30-vuotiaiden köyhyys lisääntyikin 90-luvulla merkittävästi, mikä ei tosin johdu yksistään työmarkkinoiden muutoksesta, vaan myös esimerkiksi opintososiaalisten etujen karsimisesta (Sosiaali- ja terveysministeriö 1999). Huono-osaisuuden kuva on muuttunut 1990-luvulla entistä moniulotteisemmaksi. Työttömyyden lisäksi kasvava joukko nuoria yrittää aloitella itsenäistä elämäänsä epävarmoissa määräaikaissa työsuhteissa. Koulutuksen ja työelämän väliin on muodostunut harmaa vyöhyke, joka koostuu epävarmoista työsuhteista

tai sellaisista uusista instituutioista, kuten koulutuksen pakkohaku, oppisopimus-koulutus ja työpajat.

Britanniassa massatyöttömyys ja sen vaikutus etenkin työuransa alussa olevien nuorten koulutuksesta työhön siirtymään tunnistettiin työmarkkinoiden pysyväksi rakenteelliseksi tekijäksi jo 1970-luvulla. Nuorilla ei enää ollutkaan automaattista siirtymää koulusta työhön, koska massatyöttömyyden uudelleen muokkaamalla työmarkkinoilla sosiaalisen ja kulttuurillisen reproduktion prosessit ovat murtuneet (Wallace 1987, 1–4). Siirtymän olemus ei siis enää ole niin itsestään selvä ja yksivaiheinen (koulusta työhön). Muutokset ovat muuttuneet hämäämiksi ja monivaiheisiksi: esimerkiksi koulusta lisäkoulukseen, kursseille ja työvoimapolitiisiin ohjelmiin; tai osa-aikaisesta työstä kokoaikaiseen työhön. Muutosprosessi voi myös olla pitkäaikaistakin taiteilua epätyypillisissä ja -varmoissa työsuhteissa (Wallace 1987, 225).

Katkoksen työelämään siirryttäessä aiheuttaa hallitsematon rakennemuutos, jossa etenkin tuotannon työpaikkojen väheneminen on saanut aikaiseksi tilanteen, jonka seurauksena nuorten on etsiydyttävä sellaisiin töihin, joihin heillä ei ole sosiaalista perimää (Wallace 1987, 4). Iso-Britanniaa pidetään yleisesti Suomea selkeämpänä luokkayhteiskuntana, eivätkä sikäläiset havainnot välttämättä päde täällä, mutta ei ole vaikea yhtyä Wallacen tutkimuksen johtopäätökseen siitä, että sosiaalistumisessa työelämään on tapahtunut murros. Nuorten odotukset työelämältä eivät ole enää yhteneväisiä, mikä näkyy myös nuorisokulttuurin epäjatkuvuutena. Etenkin huonommat lähtökohdat omaavat nuoret saattavat omaksua jonkinasteisen anti-työetiikan (Wallace 1987, 224–228).

Nuorten työille antamasta merkityksestä, työmoraalista, on oltu huolissaan jo vuosikymmeniä. On arveltu, että itsestään selvänä pidetty hyvinvointi on johtanut länsimaisen palkkatyöyhteiskunnan perustana pidetyn protestanttisen etiikan syrjäytymiseen jälkimaterialististen, pehmeiden arvojen tieltä. Idea arvojen muuttumisesta sekä sukupolvesta, joka ei enää pidä työtä ja itseisarvoista materiaalin haalimista niin tärkeänä kuin aikaisemmat sukupolvet, on esitetty jo 1970-luvulla. Ingelhart (1977) kutsui tätä muutosta hiljaiseksi vallankumoukseksi. Koska muutos arvoissa perustuu hyvinvoinnin koettuun varmuuteen, on loogista olettaa, etteivät taloudelliset kriisit ainakaan edistä jälkimaterialistisia asenteita. Jo 1970-luvun öljykriisiä seuranneen laman jälkeen havaittiin materialististen arvojen korostuminen nuorison keskuudessa (Tuohinen & Vuorinen 1987, 120–121).

Työttömyyden on myös ajateltu olevan nuorille vahingollista siinä vaiheessa, jolloin yksilön tulisi sosiaalistua työhön ja sopeutua työelämään. Työn puuttuminen aiheuttaa työn arvostuksen vähenemistä ja tätä kautta vaarantaa koko yksilön sosiaalistumisen yhteiskuntaan. Jotkut ovat olleet myös sitä mieltä, että nuorten työttömyys olisi ainakin osittain vapaa-ehtoista. Näiden pohdintojen taustalla on yleensä ollut pelko siitä, että helppoon elämään tottuneet nuoret saattaisivat olla etäännyttäessä työelämästä ja sen piirissä vallitsevista arvoista. Pelko nuorten keskuudessa yleisesti vallitsevasta työn vieroksunnasta on kuitenkin yleensä havaittu aiheettomaksi (Kasvio 1994, 121; Tuohinen 1995, 128–129).

1990-luvun lama oli kuitenkin mittasuhteiltaan edeltäjänsä verrattuna huomattavasti totaalisempi, koska työmarkkinoille pyrkivistä nuorista suurin osa joutui tekemisiin työttömyyden kanssa. Jonkinlaista arvojen muutosta nuorten keskuudessa näyttääkin viimeisen laman jälkeisenä aikana tapahtuneen. Niiden nuor-

ten, joilla on työtä tai jotka uskovat työelämässä menestyvänsä, arvoja ei tosin kovin jälkimaterialistiseksi voi kutsua. Työn arvostus ja sitoutuminen työhön ovat erittäin korkealla tasolla niin nuorten miesten kuin naistenkin keskuudessa (Jalilinoja 2000, 119–128). Nuoret arvostavat työn ohella yhä enemmän erilaisia vapaa-ajan itsensä toteuttamisen muotoja: kavereita, harrastamista, matkustelua ym. rikastuttavaksi koettua toimintaa.

Työmarkkinoilla perhetaustalla on arvioitu olevan nuorille suurempi merkitys kuin vanhemmille työntekijöille. Esimerkiksi Whiten (1983) mukaan yleisesti ottaen työttömyyden syitä kannattaa etsiä ensisijaisesti työmarkkinoiden rakenteesta ja sen muutoksista. Henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten perhetausta, ovat heikompia selittäjiä. Kuitenkin nuorilla henkilöillä rakenteellisten tekijöiden vaikutuksen voi olettaa olevan vähemmän merkityksellisiä kuin vanhemmilla, jotka usein ovat kompetenssiensa ja työhistoriansa kautta enemmän kiinnittyneitä tiettyyn alaan tai jopa työnantajaan. Niinpä perhetaustan kaltaiset ominaisuudet ovat relevantimpia tekijöitä etsittäessä selityksiä nuorten työttömyyden esiintymiselle, tai ainakin muiden perheenjäsenten työmarkkina-aseman huomioon ottaminen lisää ymmärrystä nuorten työttömyyden luonteesta ja työttömyyden sosiaalisista seurauksista (Casson 1979, Hakim 1982 ja Payne 1987).

Isossa-Britanniassa nousi jo 1980-luvulla nuorisotyöttömyyden kasvaessa keskustelu siitä, millainen vastuu vanhemmilla on huolehtia aikuistuvasta jälkikasvustaan taloudellisesti. Työttömyyden aiheuttaman taloudellisen riippuvuuden sanotaan haittaavan nuoren itsenäistymistä vanhemmistaan (Hammer 1996). Kuitenkin, kuten kuvioista 3 (sivu 41) havaittiin, Suomessa yhä suurempi osuus alle 30-vuotiaista asui 1990-luvulla joko yksin tai kahdestaan avo/aviopuolisonsa kanssa. Vastaavasti vanhempiensa luona asuvien ja lapsiperheellisten osuus laski. Näin siitä huolimatta, että juuri nuorilla palkkatyöhön perustuva taloudellinen itsenäistyminen on muuttunut vaikeammaksi. Eli taloudellisesta epävarmuudesta huolimatta nuoret näyttävät entistä hanakammin siirtyvän yhteisön (perhe) huomasta yhteiskunnan vastuulle.

Syrjäytymisprosessin sanotaan olevan usein yksilön elämäntahtoa pidempi, mikä voidaan tulkita niin, että niiden nuorten, jotka ovat eniten vetoavun tarpeessa, vanhemmilla ei välttämättä ole tähän resursseja. Muutoinkin kotitaustan taloudelliset ja kulttuuriset resurssit heijastuvat vahvoina nuoriin sekä heidän kykyynsä ja haluunsa hankkia työmarkkinoilla menestymisen kannalta tarpeellisia valmiuksia (esim. Silvennoinen 1993, Laakso 1997). Nuoret suhtautuvat elämäntilanteeseensa monesti niiden mallien perusteella, joita ovat kotoaan omaksuneet.

Vanhempien työttömyydellä on etenkin pitkittyessään pelätty olevan taipumus periytyä, eli työttömien vanhempien lapset ovat muita useammin työttömiä. Tämän suuntaisia tuloksia on saatu ainakin Ruotsista (Soidre 1999a) ja Britanniasta (Payne 1987, Raffe 1983). Tässä luvussa selvitetään *liittyykö 1990-luvulla työmarkkinoille tulleiden nuorten työttömyys vanhempien edeltävään työttömyyteen*, ja onko tässä mahdollisessa ylisukupolvissa työttömyyden esiintymisessä kyse muiden työttömyydelle altistavien ominaisuuksien, kuten paikallisten työmarkkinoiden tai matalan koulutuksen, vaikutuksesta. Jos näiden tekijöiden vakiointi ei eliminoi vanhempien työttömyyden vaikutusta nuoren työttömyysriskiin, on syytä olettaa vanhempien työttömyydellä olevan jonkinlainen aidosti kausaalinen pidettävä yhteys nuoren työttömyyteen. Kausaalisen yhteyden taustalla puolestaan voi olla

monenlaisia tekijöitä kuten puolisoiden välisessä työmarkkina-aseman riippuvuudessaakin. Paynen (1987, 199–200) mukaan mahdollisia selityksiä voi löytyä esimerkiksi työttöminä olleiden vanhempien lasten huonommista kontakteista työmarkkinoille, työttömyyden kotitaloudessa synnyttämistä mielialoista, tai jopa työnantajien työttömien lapsiin kohdistuvasta diskriminaatiosta. Alaongelmina tarkastellaan onko vanhempien työttömyydellä ja sen kestolla vaikutusta nuoren työttömyyden keston, sekä sitä ovatko vaikutukset sukupuolittain eriytyneitä kuten ruotsalaistutkimuksessa (Soidre 1999a) on esitetty.

4.1 Työttömyyden esiintyminen, kesto ja periytyvyys Suomessa ja Ruotsissa

Seuraavaksi verrataan nuorten työttömyyskokemusten yleisyyttä Suomessa ja Ruotsissa. Ruotsia koskevat luvut ovat Tiiu Soidren (1999a) tutkimuksesta, jonka kohteena on 4 %:n otos Ruotsissa asuvien vuosien 1968–74 syntymäkohortista. Poiminta-ajankohta on 1990 ja nuorten työttömyystiedot koskevat vuosia 1992–97. Vanhempien työttömyystiedot koskevat vuosia 1985–90. Suomea koskevia lukuja varten käytettävissä olleista väestölaskenta- ja työssäkäyntitiedoista rakennettiin tietosisällöltään mahdollisimman samankaltainen tiedosto. Poiminta-ajankohta on molempien maiden tiedostoissa sama: Suomenkin perhetiedot on yhdistetty vuoden 1990 perusteella ja ikäryhmä on sama. Jotta nuorten tiedot saatiin yhdistettyä vanhempien tietoihin, oli Suomen tietojen poiminnan reunaehtona se, että nuoret asuivat vuonna 1990 samassa kotitaloudessa vähintään toisen vanhempansa kanssa. Nuorten työttömyystiedot ovat myös aineiston rajoitteista johtuen vuosilta 1991–96 (Ruotsista siis 1992–97) ja vanhempien työttömyystiedot lyhyemmältä ajanjaksolta (1987–90) kuin Ruotsissa (1985–90). Vanhempien työttömyyden kesto on määritelty Soidren asetelman mukaan siten, että lyhyt tarkoittaa kyseisellä vanhemmalla olleen tarkasteluajana yksi tai useampi työttömyysjakso yhden tai kahden vuoden aikana. Pitkä puolestaan merkitsee tässä työttömyyttä kolmen tai useamman vuoden aikana. Vanhempien työttömyys on Soidren tutkimuksessa määritelty työttömyysturvaan perustuvien etuuksien saamisen kautta. Suomessa työttömyys tarkoittaa vähintään kahden viikon työttömyyttä työssäkäyntitilaston mukaan.

Ruotsalaisen tutkimuksen otoksessa on noin 32 000 nuorta. Suomen otos on hieman pienempi (n=26 000) mutta varsin hyvin edustava. Suomen otoksessa nuorten isistä 12 %:lla oli ollut työttömyyttä vuosina 1987–90. Lukumääränä tämä tarkoittaa vajaata kolmea tuhatta, joista vajaalla kahdella tuhannella työttömyys oli edellä kuvatun määritelmän mukaan lyhytkestoista ja noin tuhannella pitkäkestoista. Äideillä työttömyys oli hieman yleisempää: 13 %:lla, eli lukumääräisesti yli 3000:lla oli, työttömyyttä. Lyhyeksi määriteltyä työttömyyttä oli 2400 äidillä ja pitkäksi määriteltyä noin tuhannella.

Suomessa vuonna 1990 vanhempiensa luona asuneista, vuosina 1968–74 syntyneistä nuorista 76 % oli vähintään kerran työttömänä vuosina 1991–96 (vähintään kahden viikon työttömyys työssäkäyntitilastossa). Sukupuolten välillä ei ole

juurikaan eroa työttömyyskokemuksien yleisyydessä, eli työttömyyttä oli sekä nuorista miehistä että naisista noin kolmella neljästä. Luvut ovat muutoin varsin samankaltaisia kun Ruotsissa (ruotsalaistutkimuksessa työttömyys oli määritelty rekisteröidyn avoimen työttömyyden lisäksi osallistumiseksi työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin), mutta Ruotsissa naisten työttömyys on ollut yleisempää kuin Suomessa. Vanhempien työttömyydellä on molemmissa maissa selvästi yhteys nuoren työttömyysriskiin. Suomessa yhteys on kuitenkin voimakkaampi. Etenkin vanhempien pitkäkestoisen työttömyyden yhteys nuorten työttömyyteen on Suomessa huomattavan voimakas. Ruotsalaisnuorten keskuudessa vanhempien työttömyyden keston merkitys on heikompi. (Taulukko 12.)

Työttömyyden periytyemisessä on kummassakin maassa havaittavissa jonkin verran sukupuoliin liittyviä eroja, mutta ne eivät ole yhteneviä. Soidre (1999a) esittää Ruotsissa olevan tyypillistä, että työttömyyden periytymiseen liittyy sukupuolista lineaarisuutta. Ruotsia koskevia prosenttilukuja tarkastellessa (taulukko 12) lineaarisuus (isältä pojalle, äidiltä tyttäreille) ei kuitenkaan tule kovin selkeästi ilmi. Oleellisempi tulos näyttäisi olevan poikien yleisesti ottaen suurempi alttius kärsiä vanhempien työttömyydestä kuin tyttärien.

Suomessa vanhempien työttömyyden vaikuttavuutta määrittävä tekijä ei näyttäisi olevan nuoren sukupuoli, kuten Ruotsissa, vaan ennemminkin työttömänä olleen vanhemman sukupuoli. Isän työttömyyden yhteys on Suomessa voimakkaampi sekä poikien että tyttärien työttömyyteen. Yhteistä molemmille maille on se, että vanhempien työttömyyden yhteys on hieman selkeämpi nuorten miesten kuin naisten työttömyyteen, tosin Ruotsissa ero on selkeämpi naisten hyväksi. Tässä tarkastelussa Suomessa sukupuolierot eivät kuitenkaan ole kuitenkaan ole järiseyttävän suuria suuntaan eikä toiseen, eli kovin voimakkaasta ”genderöitymisestä” ei voida tämän perusteella puhua.

Toisena työttömyyden ulottuvuutena taulukossa 12 tarkastellaan nuorten työttömyyden kestoa. Tarkasteluajankohdan työttömyysjaksojen yhteenlasketulla kestolla mitattuna maiden välillä on selvä ero, tai oikeammin suomalaiset nuoret miehet erottuvat aivan omaksi ryhmäkseen työttömyyden kestossa. Nuorten miesten tilanne on ollut Suomessa huomattavasti Ruotsia synkempi, suomalaisten naisten keskimääräinen työttömyyden kesto puolestaan on kaikista vertailuryhmistä lyhyin, siis jopa lyhyempi kuin ruotsalaisten miesten. Suomessa onkin huomattava ero nuorten miesten ja naisten työttömyysjaksojen kestossa naisten hyväksi. Ruotsissa puolestaan naisten työttömyys on keskimäärin pidempikestoisempaa kuin miehillä. Vanhempien työttömyys kääntää myös naisten kohdalla eron ruotsalaisten hyväksi. Ruotsissa vanhempien työttömyydellä on yleisesti ottaen melko vaatimaton vaikutus nuorten työttömyyden keston. Suomessa sen sijaan etenkin nuorten miesten työttömyyden kesto pitenee varsin voimakkaasti vanhempien työttömyyteen liittyen.

TAULUKKO 12 Työttömyyden esiintyminen (%) ja työttömänä olleiden yhteenlaskettu työttömyysjaksojen kesto keskimääräin (kuukautta) nuorilla aikuisilla. Ruotsista työttömyystiedot vuosilta 1992–97, Suomesta 1991–96

	kaikki (%)	miehet		naiset	
		Ruotsi	Suomi	Ruotsi	Suomi
isän työttömyys					
	ei	75	74	79	73
	lyhyt	84	84	83	83
	pitkä	85	90	84	88
äidin työttömyys					
	ei	75	75	79	74
	lyhyt	81	83	83	82
	pitkä	83	89	85	87
Työttömyysjaksojen yhteenlaskettu kesto keskimääräin (työttömänä olleet)					
	kaikki (kuukautta)	10,5	14,2	11,4	10
isän työttömyys					
	ei	10,0	12,7	11,2	9,1
	lyhyt	11,4	16,8	11,6	11,9
	pitkä	12,3	21,2	12,6	14,5
äidin työttömyys					
	ei	10,0	13,1	10,9	9,4
	lyhyt	11,4	17,5	12,3	12
	pitkä	11,6	22,1	13,5	15,2

Soidre (1999a) pyrkii analysoimaan havaittua vanhempien työttömyyden ylisukupolvellista vaikutusta regressiomallilla, jossa selittävinä muuttujina ovat vanhempien työttömyyskokemuksien lisäksi nuoren syntymävuosi, sukupuoli, vanhempien sosioekonominen asema, etninen tausta, koulutusala ja -taso sekä alueellinen työvoimaintensiteetti (työllisyysaste). Mallin perusteella todetaan, ettei nuorten miesten ja naisten työttömyyden periytymisessä ei ole merkittävää eroa Ruotsissa. Isän hyvän sosiaalisen aseman havaittiin ehkäisevän ruotsalaisnuorten, etenkin nuorten naisten, työttömyyttä. Äidin asemalla ei ollut merkittävää yhteyttä miesten työttömyysriskiin. Naisilla äidin aseman vaikutus on erittäin merkittävä, mutta tulosten mukaan äidin korkeampi asema ei aina tuo hyötyä työmarkkinoilla, sillä verrattuna ammattitaidottomien työntekijöiden tyttäriin, ammattitaitoisten työntekijöiden ja keskitason toimihenkilöiden tyttärillä oli merkittävästi korkeampi työttömyysriski. Etnisen taustan vaikutus nuorten miesten työttömyysriskiin on varsin voimakas. Ruotsissa syntyneisiin verrattuna Latalaisessa Amerikassa, Aasiassa tai Afrikassa syntyneiden työttömyysriski oli moninkertainen. Nuorten naisten etninen tausta ei sen sijaan ole Ruotsissa merkittävä työttömyysriskiä lisäävä tekijä. Myös koulutuksen vaikuttavuus on käytetyssä regressiomallissa sukupuolistunut. Koulutusalan merkitys työttömyysriskin ennustamisessa on naisilla merkittävämpi tekijä kuin miehillä. Alueellinen työmarkkinatilanne vaikuttaa naisten työttömyyteen voimakkaammin kuin miesten. Syntymävuosi vaikuttaa yhtä voimakkaasti kummallakin sukupuolella.

Seuraavassa on tehty samankaltainen malli Suomea koskevasta aineistosta. Logistisessa regressiossa selitettävänä muuttujana on työttömyyden esiintyminen nuorilla aikuisilla vuosina 1991–96. Selittävinä muuttujina ovat vanhempien työttömyyskokemusten lisäksi vanhempien sosiaalieconomiset asemat, nuoren syntymävuosi, nuoren koulutustaso, työssäkäyntialueen työttömyysaste (keskiarvo 1991–96) sekä sukupuoli. Muut muuttujat ovat mukana kategorisina (ryhmien eroa työttömyysriskissä verrataan ennalta määrättyyn referenssiryhmään, jonka työttömyysriskisuhde on vakioitu yhdeksi), mutta syntymävuosi ja paikallinen työttömyysaste ovat mukana jatkuvina muuttujina (riskisuhde ilmaisee työttömyysriskin muutoksen yksikköä kohden), kuten ruotsalaisessa vertailukohteessakin. Mallin perusteella voidaan todeta vanhempien työttömyyden yhteyden lasten työttömyysriskiin olevan joissain määrin sukupuolistunut kuten Ruotsissakin, sillä vanhempien työttömyys ei vaikuta yhtä voimakkaasti nuorten naisten työttömyyteen kuin nuorten miesten. Etenkin isän työttömyyden yhteys naisten työttömyyteen on huomattavasti vähemmän merkityksellinen kuin miesten työttömyyteen. (Taulukko 13.)

Äidin sosiaalieconomista asemaa ja työttömyysastetta lukuun ottamatta malliin valitut muuttujat näyttävät erittelevän paremmin nuorten miesten kuin naisten työttömyysriskiä. Mallissa, jossa molemmat sukupuolet ovat yhdessä, sukupuoli itsessään saavuttaa niukasti merkitsevän tason. Eniten nuorten työttömyysriskiä lisää mallin mukaan miehillä vanhempien työttömyys sekä molemmilla sukupuolilla samaa sukupuolta olevan vanhemman sosiaalieconomisen asema. Koulutuksen vaikutus työttömyysriskiin tässä asetelmassa on jokseenkin sattumanvarainen. Naisilla korkeimman koulutusluokituksen (mikä tässä tarkoittaa vähintään ylemmän keskiasteen tutkintoa) omaavilla työttömyysriski on suuri kuin ammatillisesti kouluttamattomilla. Miehilläkin merkitsevä ero oikeaan suuntaan syntyy vain matalimman koulutuksen (ei ammatillista koulutusta) ryhmään verrattuna. (Taulukko 13.)

Käytetty malli osoittaa siis sen, ettei rakenteellisista tekijöistä alueellisen työmarkkinatilanteen ja olennaisimpien henkilökohtaisten tekijöiden (ikä, koulutustaso, vanhempien sosiaalieconomiset asemat) vakioiminen poista vanhempien työttömyyden vaikutusta nuorten työttömyysriskiin. Nuorilla naisilla vaikutus muuttuu tosin selkeästi vähemmän merkitseväksi. Mallissa on kuitenkin mukana koko ikäluokka, ottamatta huomioon sitä olivatko nämä olleet työmarkkinoilla kyseisenä ajanjaksona lainkaan. Tällaisella tarkastelulla on sekä etunsa että haittansa. Toisaalta mukana on todellakin koko ikäluokka, ja näin ollen myös esimerkiksi opintojen jatkaminen mahdollisena työttömyyden välttelykeinona tulee huomioiduksi. Toisaalta malli ei ole kovin sensitiivinen tarkasteluajankohdan sisäiselle työttömyyden vaihtelulle, joka etenkin Suomessa oli todella suuri. (Taulukko 13.)

TAULUKKO 13 Logistinen regressio: Vanhempien työttömyyden ja sosioekonomisen luokituksen, iän, koulutuksen, alueellisen työttömyysasteen ja sukupuolen vaikutus nuorten työttömyysriskiin Suomessa.

	kaikki		mies		nainen	
	odds	sig.	odds	sig.	odds	sig.
Isän työttömyys		***		***		**
ei	1		1		1	
lyhyt	1,4	***	1,4	***	1,3	*
pitkä	1,7	***	1,8	***	1,5	*
Äidin työttömyys		***		***		***
ei	1		1		1	
lyhyt	1,3	***	1,3	***	1,3	**
pitkä	1,7	***	1,8	***	1,6	**
Isän sosioekonominen asema		***		***		***
ylempi toimihenkilö	1		1		1	
yrittäjä	1,1		1		1,1	
alempi toimihenkilö	1,5	***	1,7	***	1,3	**
työntekijä	1,6	***	1,7	***	1,5	***
muu/ei työmark.	1,4	***	1,5	***	1,3	**
Äidin sosioekonominen asema		***		***		***
ylempi toimihenkilö	1		1		1	
yrittäjä	1,3	***	1,2		1,4	***
alempi toimihenkilö	1,4	***	1,3	***	1,5	***
työntekijä	1,6	***	1,5	***	1,8	***
muu/ei työmark.	1,5	***	1,4	**	1,5	***
Syntymävuosi	1,2	***	1,2	***	1,2	***
Koulutustaso		***		***		***
korkea	1		1		1	
keski	0,8	***	1		0,7	***
matala	1,1		1,3	***	1	
Alueellinen työttömyysaste	1,1	***	1,1	***	1,1	***
sukupuoli		*				
mies	1					
nainen	0,9	*				

4.2 Työttömyyden periytyminen vuosina 1991–96 työmarkkinoille tulleiden nuorten keskuudessa

Seuraavassa näkökulma nuorten työttömyysriskin tarkasteluun muuttuu jonkin verran verrattuna edeltävään asetelmaan, jonka päätarkoitus oli saada mahdollisimman relevanttia vertailutietoa Ruotsista. Seuraavissa malleissa ovat mukana vain ne nuoret, jotka ovat tulleet työmarkkinoille tarkasteluajankohtana (1991–96). Työmarkkinoille tulolla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että nuori on kahtena peräkkäisenä vuonna ollut väestölaskentatiedoston pääasiallisen toiminnan perusteella joko työllinen tai työtön, ja että näitä edeltävänä vuonna hän ei ole pääasiallisen toiminnan perusteella kuulunut työvoimaan, eli on yleisimmin ollut opiskelijana. Kriteeriksi on valittu kaksi peräkkäistä työmarkkinoilla olovuotta, koska aineistossa on paljon varsin runsaasti todennäköisiä välivuoden viettäjiä, jotka esimerkiksi jatkavat opiskeluaan tai ovat menossa suorittamaan asevelvollisuuttaan/siviilipalvelusta, eivätkä ole vielä tulossa työmarkkinoille jäädäkseen. Selitettävänä muuttujana on nuorten ensimmäisen työmarkkinavuoden aikana esiintynyt työttömyys. Tämä määrittely, sen sijaan, että käytettäisiin koko ajanjakson kattavaa määrittelyä kuten edellä, on tehty sen vuoksi, että tarkasteltava ajanjakso olisi kaikilla nuorilla samanpituisen ja liittyisi nimenomaan työmarkkinoille tulemiseen. Näistä määrittelyistä johtuen työttöminä olleiden prosentuaaliset osuudet ovat pienempiä, vaikka mukana ei olekaan niitä nuoria, jotka eivät ole olleet työmarkkinoilla laisinkaan kuten edeltävässä tarkastelussa (Taulukot 12 ja 14).

TAULUKKO 14 Työttömyys ensimmäisen työssäolovuoden aikana 1990–96 (%)

	mies	nainen	kaikki
työttömyyttä	63	60	62
ei työttömyyttä	37	40	38
yhteensä	100	100	100

(n= 10370)

Aineistossa on kaikkiaan hieman yli 10 000 vuosina 1991–96 työmarkkinoille annettujen ehtojen puitteissa tullutta nuorta. Sukupuolijakauma on painottunut nuoriin miehiin suhteessa 57/43 %. Painottumiseen on ainakin kaksi ilmeistä selitystä. Ensinnäkin, yhdistäminen vanhempiin on tehty sillä perusteella, että nuori on asunut vanhempiensa luona tiettyä vuotta (1990), ja miehet asuvat keskimäärin pidempään vanhempiensa kanssa. Tutkimusajankohtana työmarkkinoille tulleista naisista oli näin ollen vuonna 1990 jo suurempi osa muuttanut pois kotoaan kuin miehistä. Toiseksi, naiset tulevat korkeamman koulutuksensa vuoksi keskimäärin miehiä myöhemmin työmarkkinoille, joten vuonna 1990 vanhempiensa luona asuneista nuorista naisille oli yleisempää kuin miehille, ettei kahden vuoden työmarkkinoilla olemisen kriteeri ole täyttynyt. Miehillä työttömyyskokemukset ensimmäisen vuoden aikana ovat olleet hieman yleisempiä kuin naisilla: miehistä 63

%:lla oli työttömyyttä, naisilla 60 %:lla, mutta naisia on siis tullut kohdejoukosta vähemmän työmarkkinoille kuin miehiä (Taulukko 14).

4.2.1 Sukupuoli ja työttömyyden periytyminen

Seuraavaksi tarkastellaan logistisilla regressiomalleilla, miten työttömyyden periytyminen vaihtelee taustatekijöiden mukaan (Taulukot 17-19). Taulukoissa on laskettu riskisuhteet (odds) työttömyyden perinnöllisyydelle, eli *niiden nuorten, joiden vanhemmat eivät ole olleet työttöminä, riskisuhde on vakioitu yhdeksi* (1). Vertailuluvut kertovat kuinka moninkertainen työttömyysriski on niillä nuorilla joiden vanhemmat ovat olleet työttöminä (lyhyt ja pitkä työttömyys, määritelty samoin kuin edeltävässä tarkastelussa). Riskisuhteet, jotka eivät poikkea referenssiryhmästä 0,1:n merkitsevyystasolla on jätetty pois. Taulukot eivät kuvaa yhtä regressiomallia, johon kaikki muuttujat on sisällytetty, kuten esimerkiksi taulukoissa 10 ja 13, vaan sama yksinkertainen regressiomalli, jossa selitettävänä muuttujana on nuoren työttömyys, selittäjinä isän ja äidin aiempi työttömyys, on tehty erikseen kunkin taustamuuttujan eri arvoille kuten puolisoille taulukossa 9. Tämä hieman monimutkaiselta vaikuttava lähestymistapa on valittu siksi, että pyrkimys ensisijaisesti tarkastella, miten eri tekijät vaikuttavat työttömyyden *periytyvyyteen*, eikä niinkään se, miten ne vaikuttavat työttömyysriskiin. Taulukoiden 15, 17, 18 ja 19 riskisuhteet ilmaisevat siis aina kunkin taustamuuttujan eri arvojen mukaan jaoteltuna sen, kuinka paljon vanhempien nuorten työmarkkinoille tuloa edeltänyt työttömyys lisää (tai vähentää) työttömyysriskiä suhteessa vakaasti työmarkkinoilla olleiden vanhempien lapsiin.

Taulukossa 15 on esitetty sukupuolen, vanhempien työttömyyden ja nuorten työttömyysriskin välinen yhteys riskisuhteina ilman, että muita taustamuuttujia on kontrolloitu. Luvut osoittavat, että myös tässä kohdejoukossa vanhempien työttömyyden yhteys nuorten työttömyysriskiin on merkittävä. Vanhempien työttömyyteen liittyvä nuorten työttömyysriskisuhde kasvu ei suhdelukuina näytä niin dramaattiselta kuin esimerkiksi puolison työttömyyden vaikutus (Taulukko 10), mutta kun ottaa huomioon, että yli 60 % kaikista kohderyhmän nuorista on ollut työttömänä, on vaikutus todella huomattava.

Kokonaisuutena isän ja äidin työttömyyden yhteydellä nuorten työttömyyteen ei ole juuri eroa. Äidin pitkän työttömyyden yhteys on hieman isän pitkää työttömyyttä voimakkaampi, mutta isien lyhyt työttömyys on puolestaan vaikuttanut enemmän kuin äitien. Työmarkkinoille tulleiden nuorten sukupuolen mukaan tarkasteltaessa vanhempien *pitkän* työttömyyden vaikutuksissa ei ole kuin marginaalista poikkeavuutta: vanhemman ja lapsen sukupuolesta riippumatta työttömyysriskisuhde verrattuna vakaasti työllisiin vanhempiin on lähes sama (riskisuhteet välillä 1,5–1,7). Sekä nuorilla miehillä että naisilla isän *lyhyemmän* työttömyyden vaikutus on hieman suurempi kuin äidin. Isän työttömyyden vaikutukseen liittyy myös sellainen mielenkiintoinen piirre, että pitkä työttömyys ei lisää työttömyysriskiä verrattuna lyhyeen työttömyyteen, vaan päinvastoin, eli pitkään työttömänä olleiden vanhempien lapset ovat olleet jopa hieman harvemmin työttömiä kuin lyhyemmän aikaan työttömänä olleiden. Vanhempien työttömyyden *kestolla* on kokonaisuutena tarkasteltuna melko vaatimaton merkitys nuorten

työttömyysriskiin. Jos referenssiryhmänä olisi pitkään työttömänä olleiden vanhempien lapset, eivät lyhyempään työttömänä olleiden lapset poikkeaisi tästä ryhmästä merkittävästi. (Taulukko 15.)

TAULUKKO 15 Nuorten työttömyysriskisuhteet (odds) sukupuolen ja vanhempien työttömyyden mukaan. Logistinen regressio

		nuoren sukupuoli		
		mies	nainen	molemmat
isän työttömyys	pitkä	1,6	1,5	1,5
	lyhyt	1,8	1,7	1,7
	ei (ref.)	1	1	1
äidin työttömyys	pitkä	1,7	1,7	1,7
	lyhyt	1,5	1,4	1,5
	ei (ref.)	1	1	1

4.2.2 Yleisen työllisyystilanteen vaikutus työttömyyden periytymiseen

Yleisesti nuorten työttömyys oli korkeimmillaan vuonna 1994 (Kuvio 5). Tämän tutkimuksen kohderyhmässä useimmin työttöminä ovat kuitenkin olleet jo vuonna 1992 työmarkkinoille tulleet. Syynä tähän poikkeamaan on paitsi kohdejoukon rakenne (mukana eivät ole kaikki työmarkkinoille tulleet, vaan kiinteä kohortti), myös se, että vaikeimpina lamavuosina nuorista pienempi osa hakeutui työmarkkinoille. Työvoimaan kuuluvien osuus 15–24-vuotiaiden ikäryhmästä laski voimakkaasti tarkasteluajanjaksona. Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 1991 53 % ikäryhmästä oli työvoimaan kuuluvia, mutta vuoteen 1996 mennessä osuus oli pudonnut 41 %:iin (Taulukko 16). Tarkastelujakson jälkeen työvoimaan kuuluvien osuus on jälleen lähtenyt nousuun (vuonna 2000 työvoimaan kuului jo yli puolet ikäluokasta). Lukumääräisesti nuoria työttömiä oli eniten vuonna 1993, ja vähiten työllisiä puolestaan 1994. Vuodesta 1993 vuoteen 1996 työttömien nuorten lukumäärä laski voimakkaasti, mutta sen jälkeen pudotus on ollut vaisumpaa, ja vielä vuonna 2000 oli vuosikeskiarvona 15 000 nuorta enemmän työttömänä kuin 1991.

TAULUKKO 16 15–24-vuotias väestö toiminnan laadun mukaan (tuhatta henkeä)

vuosi	91	92	93	94	95	96	97	98	99	2000
työvoiman ulkopuolella	303	331	347	365	370	372	355	352	334	326
työvoima	341	309	286	267	262	262	285	298	325	334
– työlliset	286	227	190	176	184	189	213	228	255	263
– työttömät	56	82	96	91	78	73	72	70	70	71
KAIKKI	645	640	634	631	631	634	640	650	658	660

Lähde: Tilastokeskus. Työvoimatutkimus

Vallitsevaa työmarkkinatilannetta on hyvin vaikeaa kuvata yhtenä muuttujana kattavasti tällaisessa aineistossa. Tarkasteltavana ajanjaksona työmarkkinat ovat

vaihdelleet suuressa määrin paitsi tietenkin alueellisesti, myös ajallisesti (Kuvio 5). Ottaen huomioon 1990-luvun taloudellisen turbulenssin Suomessa, esimerkiksi edeltävässä regressiomallissa (Taulukko 13) käytetty ajanjakson keskimääräinen työssäkäyntialueen työttömyysaste ei kuvaa kuin aivan kaikkein yleisimmällä tasolla juuri niitä olosuhteita, joissa nuori tulee työmarkkinoille. Lamavuosina nuorten työmarkkinoille tulo oli alueittain vaihtelevasta työmarkkinatilanteesta huolimatta erityisen vaikeaa. Toinen mahdollisuus on käyttää taustamuuttujana suoraan työmarkkinoille tulovuotta. Tässäkin on kuitenkin haittapuolensa. Ensinnäkin alueellinen työllisyystilanne jää luonnollisesti huomioimatta, ja toisaalta kohdejoukossa (tietty kohortti) työmarkkinoille tuloajankohtaan liittyy muita työllistymiseen vaikuttavia attribuutteja, kuten ikä (myöhemmin työmarkkinoille tulleet ovat keskimäärin vanhempia) ja sen myötä myös koulutus (korkeammin koulutetut ovat tulleet myöhemmin työmarkkinoille). Vallitsevaa työmarkkinatilannetta kuvaamaan on seuraavassa mallissa valittu kaksi muuttujaa: työmarkkinoille tuloajankohta, ja työmarkkinoille tulovuoden työttömyysasteen vuosikeskiarvo työssäkäyntialueelta (Taulukko 17).

Työmarkkinoille tuloajankohta on määritelty suhteessa Suomen 1990-luvun alun taloudelliseen lamaan: vuonna 1991 työmarkkinoille tulleet ovat ennen lamaa, vuosina 1992–94 laman aikana ja 1995–96 laman jälkeen työmarkkinoille tulleet. Työttöminä olleiden osuudet vaihtelevat suuresti em. ryhmissä. Ennen lamaa työmarkkinoille tulleista 58 % oli työttömänä ensimmäisen työmarkkinavuotensa aikana (nuorten työmarkkinoille tulon kitkassa ei siis ole kyse vain lamailmiöstä, joskin nimenomaan nuorten työmarkkinat alkoivat kangerrella selvästi jo vuonna 1990), laman aikana tulleista 70 % ja vasta laman jälkeen tulleista 49 %. Paikallinen työttömyysaste on työssäkäyntialueen työttömyysaste sinä vuonna, jona nuori on määritelmän mukaan tullut työmarkkinoille jaettuna kunakin vuonna kolmeen ryhmään niin että kaikissa ryhmissä on suurin piirtein yhtä paljon tapauksia. Tämän määrittelyn tarkoituksena on kuvata työssäkäyntialueen suhdetta muihin alueisiin yleinen työmarkkinatilanne huomioiden.

Työmarkkinoille tulemisen ajankohdalla ja työttömyyden periytymisellä on selkeitä, joskaan ei täysin yksiselitteisiä vuorovaikutuksia. Selkein havainto on se, että *laman jälkeen* työmarkkinoille tulleet nuoret ovat kärsineet vanhempiansa työttömyydestä selvästi vähemmän kuin aikaisemmin tulleet. Tähän vaikuttaa osaltaan edellä mainitut työmarkkinatilannetta kuvaavien muuttujien kohdejoukon rakennetta vääristävät ominaisuudet: laman jälkeen työmarkkinoille tulleet nuoret ovat keskimäärin vanhempia ja paremmin koulutettuja kuin muut. Pelkästään iästä ja koulutuksesta ajankohtien väliset erot eivät kuitenkaan johdu, sillä kokonaisuutena periytyminen oli voimakkainta juuri *laman aikana*, eikä ennen lamaa, jolloin kaikkein nuorimmat ja matalimmin koulutetut tulivat työmarkkinoille. (Taulukko 17.)

Se, että periytyvyys on suhteellisesti voimakkainta lamavuosina työmarkkinoille tulleilla nuorilla, on jopa hieman yllättävää. Yllättäväksi tämän tekee se, että esimerkiksi puolisoitten välinen työmarkkina-asemien riippuvuus oli huippukorkean työttömyyden aikaan heikompi kuin matalamman työttömyyden aikana (Taulukko 10, jossa vuosi 1993 edustaa lamakautta). Puolisotasolla havaittu suur-

työttömyyden aikainen työttömyyden demokratisoituminen ei siis näytä toteutuvan sukupolvien välisissä suhteissa.

TAULUKKO 17 Nuorten työttömyysriskisuhteet sukupuolen, vanhempien työttömyyden ja työmarkkinatilanteen mukaan

Työmarkkinoille tuloajankohta		mies		nainen		molemmat	
		isän työttömyys	äidin työttömyys	isän työttömyys	äidin työttömyys	isän työttömyys	äidin työttömyys
ennen lamaa	pitkä	2,5	2,5	1,7	1,8	2,1	2,3
	lyhyt	1,9	–	1,5	1,7	1,7	1,3
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
laman aikana	pitkä	2	2,2	2,2	2,8	2,1	2,3
	lyhyt	1,9	1,9	1,7	1,8	1,8	1,9
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
laman jälkeen	pitkä	1,6	1,4	–	–	1,5	1,4
	lyhyt	1,4	1,3	1,6	–	1,4	–
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
Paikallinen työttömyysaste							
korkea	pitkä	1,7	1,5	1,6	1,7	1,6	1,6
	lyhyt	1,6	1,5	1,8	1,7	1,7	1,6
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
keski	pitkä	–	1,5	2	–	1,4	1,4
	lyhyt	2,2	1,4	–	1,3	1,7	1,4
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
matala	pitkä	–	1,5	–	1,7	–	1,6
	lyhyt	1,5	1,5	1,9	–	1,6	1,3
	ei ref.	1	1	1	1	1	1

– ei-merkitseviä (90 % tasolla) ei esitetty

Taulukosta 17 kuitenkin voidaan havaita, etteivät lamavuodet nostaneet työttömyyden periytymisen tasoa kaikissa tapauksissa. Vanhempien pitkän työttömyyden yhteys nuorten miesten työttömyyteen oli voimakkaampi lamaa edeltävinä vuosina työmarkkinoille tulleilla. Ennen lamaa työmarkkinoille tulleiden nuorten vanhempien työttömyystiedot ovat vuosilta 1987–90, jolloin työttömyys Suomessa oli varsin alhainen. Voidaankin yleisesti ottaen olettaa niiden vanhempien, jotka tuona aikana kärsivät vakavammin työttömyydestä, olevan todennäköisesti työmarkkinoiden todellisia huono-osaisia. Nuorten naisten työuraan vanhempien heikko asema *ennen lamaa* ei ole vaikuttanut aivan yhtä voimakkaasti kuin nuorten miesten.

Laman aikana työmarkkinoille tulleiden nuorten *naisten* työttömyysriskiin vanhempien pitkä työttömyys on vaikuttanut erityisen voimakkaasti. Nuorilla miehillä vanhempien työttömyyden kestolla sen sijaan ei ole ollut merkitsevää yh-

teyttä työttömyysriskin suhteen lamavuosina. Laman aikaisessa työttömyyden periytyemisessä on sellainen nuorten sukupuoleen liittyvä trendi, että vanhempien pitkällä työttömyydellä on voimakkaampi yhteys nuorten naisten työttömyyteen, mutta lyhyellä työttömyydellä nuorten miesten.

Laman jälkeinen tilanne on taas aivan toisenlainen. Vuoden 1994 jälkeen työmarkkinoille tulleilla nuorilla, joiden vanhemmat ovat olleet työttöminä, työttömyysriskisuhteet ovat yleisesti ottaen varsin kohtuullisia, ja naisilla suurimmaksi osaksi ei-merkitseviä, verrattuna vakaasti työmarkkinoilla olleiden vanhempien lapsiin. Isän pitkällä työttömyydellä on kuitenkin melko voimakas yhteys nuorten miesten työttömyyteen, ja lyhyellä puolestaan nuorten naisten. Äidin työttömyyden vaikutus on ollut todella selvästi pienempi kuin ennen lamaa tai sen aikana työmarkkinoille tulleilla nuorilla. (Taulukko 17.)

Toinen aspekti vallitsevaan työmarkkinatilanteeseen on työttömyysalueen suhteellinen työttömyysaste työmarkkinoille tulovuonna. Työttömyysasteen voimakkaan ajallisen vaihtelun vuoksi tämä muuttuja on määritelty kullekin tapaukselle niin että kolmiportainen jako kuvaa sen työssäkäyntialueen työttömyysasteen suhdetta muihin alueisiin sinä vuonna kun nuori on tullut työmarkkinoille, eikä siis absoluuttista työttömyysastetta. Esimerkiksi jos nuori on tullut työmarkkinoille vuonna 1991 ja työssäkäyntialueen työttömyysaste on ollut 15 %, kuuluu hän korkean työttömyyden alueeseen (keski ja korkea luokkien raja kyseisenä vuonna 14,2 %), mutta kaikkina muina tarkasteluvuosina vastaava työttömyysaste olisi luokiteltu matalaksi (matala ja keski luokkien raja vuosina 1992–96 on välillä 16,9–19,6 %).

Paikalliseen työmarkkinatilanteeseen suhteutettuna työttömyyden periytyvyydessä on joitakin mielenkiintoisia trendejä. Nuoren sukupuolta erottelemattomassa analyysissä (taulukon 17 oikeanpuolimaiset sarakkeet) havaitaan etenkin isän pitkän työttömyyden yhteyden lasten työttömyyteen heikkenevän siirryttäessä korkeamman työttömyyden alueilta matalamman työttömyyden alueille. Matalan työttömyyden alueilla isän pitkän työttömyyden merkityksellinen yhteys lasten työttömyyteen häviää. Äidin työttömyyden yhteys on heikoimmillaan keskimääräisen työttömyyden alueilla.

Vaikka korkean työttömyyden alueilla vanhemman työttömyyden kestolla ei ole kovinkaan suurta merkitystä työttömyysriskisuhteelle, on näillä alueilla havaittavissa pitkään työttömyyteen liittyvää lievähköä sukupuolilineaarisuutta. Keskimääräisen työttömyyden alueilla pitkään työttömyyteen liittyvät sukupuolitrendit kääntyvät päinvastaisiksi. Erityisesti nuorilla naisilla isän pitkä työttömyys korreloi voimakkaammin oman työttömyyden kanssa kuin äidin. Matalan työttömyyden alueilla isän pitkällä työttömyydellä ei ole merkittävää yhteyttä lasten työttömyyteen. Äidin pitkä työttömyys liittyy näilläkin alueilla selvästi nuorten työttömyyteen. (Taulukko 17.)

Vanhempien lyhyiden työttömyyksien, työttömyysasteen, sukupuolen ja työttömyyden periytyamisen vuorovaikutukset ovat siis tulosten perusteella kaikkea muuta kuin selkeät. Isän lyhyen työttömyyden yhteys nuorten miesten työttömyyteen on selvästi voimakkaimmillaan keskimääräisen työttömyyden alueilla. Äidin lyhyen työttömyyden yhteys miesten työttömyyteen on jokseenkin vakio alueellisesta työmarkkinatilanteesta huolimatta. Isän ja tyttärien yhteys on, täysin

päinvastoin kuin isien ja poikien yhteys, heikoin keskimääräisen työttömyyden alueilla. Äidin ja tyttärien työttömyyksien yhteys laskee kutakuinkin lineaarisesti työttömyysasteen pudotessa. Yleisesti ottaen paikallisen työmarkkinatilanteen ja työttömyyden periytymisen suhteesta on vaikea vetää mitään selkeälinjaisia johtopäätöksiä, eli joistain trendeistä huolimatta, ei voida sanoa ainakaan tässä käytettyjen työmarkkinoita kuvaavien muuttujien kumoavan perhetekijöiden vaikutusta (Taulukko 17).

4.2.3 Koulutus, ikä ja työttömyyden periytyminen

Taulukossa 18 nuoren henkilökohtaisia ominaisuuksia työmarkkinoille tullessa kuvaavat heidän koulutustasonsa ja ikänsä. Koulutus on luokiteltu kolmeen tasoon kuten edellisessäkin analyysissä (Taulukko 13): alemman keskiasteen tai matalampi koulutaso *matalaksi*, ylemmän keskiasteen *keskitasoksi* ja korkea-asteen koulutus *korkeaksi*. Työmarkkinoille tuloikässä on myös komiportainen luokitus: alle 19 vuotta, 19–21 vuotta ja yli 21 vuotta.

Paitsi että koulutus vaikuttaa itsessään hyvin voimakkaasti työttömyysriskiin, on sillä myös selkeä interaktio vanhempien työttömyyden kanssa. Yleiskuva koulutustason yhteydestä työttömyyden periytymiseen on se, että mitä korkeampi nuoren koulutus on, sen vähäisempi on vanhempien työttömyyden vaikutus. Matalasti koulutetuilla nuorilla isän työttömyydellä on selvästi voimakkaampi yhteys työttömyysriskiin. Keskitasoisien ja korkean koulutuksen saaneilla nuorilla äidin vaikutus on hieman voimakkaampi. (Taulukko 18.)

Etenkin matalasti koulutetuilla miehillä on hyvin voimakas isän työttömyyteen liittyvä periytymistendenssi, mutta koska myös matalasti koulutetuilla naisilla isän työttömyys liittyy vahvasti kohonneeseen työttömyysriskisuhteeseen, ei voida puhua sukupuolilineaarisuudesta. Miehillä jo ylemmän keskiasteen koulutus (keskimäinen luokka) vähentää selvästi vanhempien työttömyyden vaikutusta työttömyysriskiin. Sukupuolesta riippumatta korkeasti koulutetuilla vanhempien *pitkä* työttömyys ei vaikuta merkittävästi työttömyysriskiin. Korkeasti koulutetuilla miehillä myöskään vanhempien lyhyet työttömyydet eivät ole merkittävästi yhteydessä nuorten työttömyyteen, mutta naisilla yhteys on melko voimakas. (Taulukko 18.)

Hieman alle puolet kohdejoukon nuorista on tullut työmarkkinoille 19–21-vuotiaina. Keskimäärin molempien sukupuolten edustajat kohdejoukossa ovat tulleet työmarkkinoille saman ikäisinä (21,2 vuotta), mutta siitä huolimatta, että useimmat miehet suorittavat asevelvollisuuden tai siviilipalveluksen, on yli 21-vuotiaina työmarkkinoille tulleissa enemmän naisissa. Naiset käyttävätkin enemmän aikaa koulutukseen: korkea-asteen tutkinnon suorittaneita on tutkittavista miehistä vain 15 % – naisista 26 %. Ikämuuttuja korreloi luonnollisesti voimakkaasti edeltävän koulutustasomuuttujan kanssa (alle 19-vuotiaana työmarkkinoille tulleista 78 %:lla on alimman tason koulutus, yli 21-vuotiaana tulleista 18 %:lla), mutta tähän problematiikkaan palataan tuonnempana.

TAULKKO 18 Nuorten työttömyysriskisuhteet sukupuolen, vanhempien työttömyyden ja nuorten henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan.

Koulutustaso		mies		nainen		molemmat	
		isän työttömyys	äidin työttömyys	isän työttömyys	äidin työttömyys	isän työttömyys	äidin työttömyys
matala	pitkä	2,5	2	2,4	1,7	2,4	1,9
	lyhyt	2,3	1,4	1,6	–	2	1,3
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
keski	pitkä	–	1,5	1,5	2	1,3	1,6
	lyhyt	1,6	1,4	1,6	1,4	1,6	1,4
	ei ref.	1	1	1	1	1	5
korkea	pitkä	–	–	–	–	–	–
	lyhyt	–	–	1,7	1,6	1,4	1,3
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
Työmarkkinoille tuloikä							
alle 19 vuotta	pitkä	3	3	–	5,1	1,9	3,8
	lyhyt	2,6	1,5	2,3	–	2,4	1,5
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
19–21 vuotta	pitkä	1,7	2,3	1,6	2,1	1,7	2,2
	lyhyt	1,9	1,5	1,6	1,6	1,8	1,5
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
yli 21 vuotta	pitkä	1,5	–	1,5	–	1,5	1,3
	lyhyt	1,4	1,3	1,5	–	1,4	1,3
	ei ref.	1	1	1	1	1	1

– ei-merkitseviä (90 % tasolla) ei esitetty

Selkein havainto on, että työttömyyden periytyminen heikkenee työmarkkinoille tuloian noustessa. Äidin lyhyen työttömyyden periytymiseen nuoren työmarkkinoille tuloialla ei ole kovin suurta merkitystä, mutta äidin pitkän työttömyyden yhteys laskee selvästi ja yksiselitteisesti, tarkasteltiinpa tilannetta kokonaisuutena tai suhteessa nuorten sukupuoleen. Työmarkkinoille tuloian ja työttömyyden periytymiseen suhteen ainoa kuviota sekoittava anomalia löytyy isän pitkän työttömyyden yhteydestä naisten työttömyyteen. Isän pitkällä työttömyydellä ei ole yhteyttä alle 19-vuotiaina työmarkkinoille tulleiden työttömyyteen. Tähän joukkoon (naiset, työmarkkinoille tuloikä alle 19 vuotta, isällä pitkä työttömyys) kuuluvia tapauksia on aineistossa kuitenkin niin vähän (n=25), ettei siitä voi juuri tehdä johtopäätöksiä. (Taulukko 18.)

Työmarkkinoille tuloian ja työttömyyden periytyvyyden trendi on varsin yksiselitteinen, etenkin tarkasteltaessa sukupuolilineaarisesti periytyvää työttömyyttä. Sekä miehillä että naisilla sukupuolilineaarisuus työttömyyden periytymisessä heikkenee iän myötä. Yli 21-vuotiaana työmarkkinoille tulleilla huomattavaa on vanhempien työttömyyden keston merkityksen häviäminen työttömyyden periy-

tyvyyttä ennakoivana tekijänä. Pitkään työttömänä olleiden äitien alle 19-vuotiaana työmarkkinoille tulleiden tyttären huikea työttömyysriskisuhde (1:5,1) liittyy pitkälti nuorten huonoon/puuttuvaan ammatilliseen koulutukseen, sillä kaikista alle 19-vuotiaana työmarkkinoille tulleista naisista 70 %:lla on matalimman tason koulutus, ja pitkään työttömänä olleiden tyttäristä lähes kaikilla on matala koulutus (24 tapausta, vain yhdellä keskitason koulutus) ja 83 %:lla työttömyyttä. (Taulukko 18.)

4.2.4 Sosiaalinen tausta ja työttömyyden periytyminen

Taulukossa 19 on esitetty työttömyyden periytyvyyden suhde sosiaaliseen taustaan (isän ja äidin sosioekonomiset asemat). Tässä tarkastelussa on joitakin ongelmakohtia. Ensinnäkin luokka muu/ei työmarkkinoilla, johon kuuluu noin 10 % vanhemmista, on varsin epäinformatiivinen. Toinen ongelma on joidenkin luokkien pienuus ja työttömyyden harvinaisuus luokan sisällä, mistä johtuen varsin selkeätkään riskisuhteet eivät ole merkitseviä. Yrittäjistä noin puolet on maatalousyrittäjiä, mutta maatalousyrittäjien lasten työttömyysriski ei kuitenkaan sanottavasti poikkea muista yrittäjistä. Vanhempien asema itsessään vaikuttaa suoraan tai välillisesti varsin voimakkaasti nuorten työttömyysriskiin. Isä ollessa ylempi toimihenkilö, lapsista 46 % oli työttömänä työmarkkinoille tulovuonaan. Työntekijäammateissa olevien isien lapsista työttömyyttä oli 68 %:lla. Äidin sosioekonomisen aseman vaikutus on samanlainen: ylempien toimihenkilöiden lapsista työttöminä oli 49 % ja työntekijöiden 70 %. Myös työttömyyden periytyvyyden suhteen erilaisista sosiaalisista taustoista tulevat nuoret poikkeavat toisistaan huomattavasti. (Taulukko 19.)

Työttömyyden sukupuolilineaarinen periytyminen on erityisen voimakasta silloin kun vanhemmat ovat statukseltaan yrittäjiä. Yleisesti ottaen yrittäjä-isien lapset eivät ole mitenkään erityisen työttömyysalttiita (vain ylempien toimihenkilöiden lapsilla on vähemmän työttömyyttä), mutta etenkin vanhempien pitkä työttömyys lisää suhteellisesti nuoren työttömyysriskiä todella selkeästi enemmän kuin muissa ryhmissä. (Taulukko 19.)

Vanhempien ollessa toimihenkilöitä, heidän työttömyydellään ei ole nuorten sukupuolen erittelevässä tarkastelussa tilastollista yhteyttä nuorten työttömyyteen tässä aineistossa, vaikka työttöminä olleiden ylempien toimihenkilöiden tyttärillä melko korkeita riskisuhteita löytyykin. Muissa taustatekijöissä työllisyyden kanalta muutoinkin huonot lähtökohdat (laman aikainen tai nuorena työmarkkinoille tulo, matala koulutus, korkea paikallinen työttömyys) liittyvät yleensä myös voimakkaaseen työttömyyden periytymiseen. Tätä vasten on hieman yllättävää, että työntekijöiksi luokiteltujen vanhempien lapsilla työttömyyden periytyvyys on keskimääräistä heikompaa. Etenkään työntekijävanhempien pitkällä työttömyydellä ei ole ollut merkitystä nuorten työttömyydelle.

TAULUKKO 19 Nuorten työttömyysriskisuhteet sukupuolen, vanhempien työttömyyden ja sosioekonomisen aseman mukaan

Vanhempien sosiaali- ekonominen asema		mies		nainen		molemmat	
		isän työttö- myys	äidin työttö- myys	isän työttö- myys	äidin työttö- myys	isän työttö- myys	äidin työttö- myys
ylempi toimihenkilö	pitkä	–	–	–	–	–	–
	lyhyt	–	–	–	–	1,5	–
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
alempi toimihenkilö	pitkä	–	–	–	–	–	1,3
	lyhyt	–	–	–	–	–	–
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
yrittäjä	pitkä	6,6	1,9	–	4,2	3	2,6
	lyhyt	2,2	2	–	2,4	1,9	2,2
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
työntekijä	pitkä	–	–	–	–	–	–
	lyhyt	1,6	–	1,6	1,4	1,6	1,3
	ei ref.	1	1	1	1	1	1
muu/ei työmarkkin	pitkä	2,7	1,9	1,8	1,8	2,3	1,9
	lyhyt	1,7	2,1	–	1,7	1,4	1,9
	ei ref.	1	1	1	1	1	1

– ei-merkitseviä (90 % tasolla) ei esitetty

4.3 Periytyvää työttömyyttä vai muutoin kasautuvaa huono-osaisuutta

Edeltävän regressiomallin tarkastelu toi esille monia mielenkiintoisia seikkoja vanhempien ja lasten työmarkkina-asemien yhteydestä, mutta nosti toisaalta esiin uusia kysymyksiä eri taustatekijöiden sekä aineiston luonteen ja taustatekijöiden suhteista, sekä siitä onko työttömyyden periytymisessä oikeasti kysymys vanhempien työttömyyden vaikutuksesta vai ennemminkin epäsuotuisten työmarkkinaominaisuuksien kasautumisesta. Seuraavassa on näiden kysymysten selvittämiseksi tehty joitakin regressiomalleja, joissa on mukana useiden muuttujien vaikutuksia samassa mallissa, eikä ainoastaan vanhempien työttömyyden vaikutus, kuten edellä.

Ensimmäinen monimuuttujamalli vuosina 1991–96 työmarkkinoille tulleille nuorille on logistinen regressiomalli, jossa selitettävänä muuttujana on nuorten työttömyyskokemukset ensimmäisen työmarkkinoilla olovuoden aikana. Malliin on ensivaiheessa lisätty *forward step*-metodilla selittäviksi muuttujiksi työttömyysaste, työmarkkinoille tuloikä, nuoren koulutustaso, vanhempien sosioekonomiset asemat, nuoren sukupuoli ja yksinhuoltajuus. Isän ja äidin työttömyyden vaikutus-

ta on tutkittu eri malleissa, jotta myös yksinhuoltajaperheet olisivat mukana (Taulukot 20 ja 21).

Nuoren sukupuolella ei kummassakaan mallissa ollut merkitystä työttömyysriskiin ja yksinhuoltajuus oli merkitsevä tekijä ainoastaan jos huoltaja oli nainen (Taulukko 21). Selkeästi voimakkain yhteys nuorten työttömyyteen (siis *ei* työttömyyden periytymiseen) yhtälöiden muuttujista on nuoren työmarkkinoille tuloiällä. Yleisintä työttömyys on 19–21-vuotiaana työuransa aloittaneiden keskuudessa. Sekä nuorempien että erityisesti vanhempien työttömyys on ollut vähäisempää. Työttömyyden periytyminen nuorimmissa ikäryhmässä onkin hämmentävän voimakasta kun otetaan, ettei työttömyysriski yleisesti ottaen ole suhteettoman suuri. Poikkeuksellisen nuorina työmarkkinoille tulevat ovat siis ensinnäkin melko harvinaisia (hieman yli 10 % kohdejoukosta), toiseksi he eivät ole ryhmänä mitenkään huonossa asemassa (työttömyyttä ei erityisen runsaasti), mutta työttömänä olleet ovat huomattavan usein perheistä, joissa on muitakin työttömiä. Vain harvat nuoret siis näyttävät edes yrittävän työmarkkinoille ennen kuin ovat hankineet jonkinlaisen koulutuksen, ellei perheestä löydy ”esimerkkiä” työttömänä olosta.

Myös työmarkkinoille tuloajankohta, paikallisen työttömyysaste ja koulutus-taso ovat luonnollisesti myös voimakkaita työttömyyden selittäjiä. Ajankohdan ja työttömyysasteen vaikutuksissa työttömyysriskiin ei ole mitään yllättävää tai selitettävää: työttömyysriski on suurempi silloin kun työttömyys on korkeampi. Koulutustason vaikutuksessa on huomattavaa, että keskitasoisien ja korkean koulutuksen saaneiden työttömyysriskin ero on näissä malleissa varsin vaatimaton (1:1,1), joskin merkitsevä. Matalasti koulutetut ovatkin sitten huomattavasti heikommassa asemassa. Vanhempien sosioekonomisen aseman yhteys nuorten työttömyyteen on myös ilmeinen. Ylempien toimihenkilöiden ja yrittäjien lapset eivät työttömyysriskiltään poikkea merkitsevästi toisistaan, mutta erottuvat kaikista muista ryhmistä varsin selkeästi. Etenkin työntekijöiden lasten työttömyysriski on näihin verrattuna melko korkea, vaikka henkilökohtaiset ja työmarkkinatilanteeseen liittyvät taustatekijät ovat mukana mallissa. Työntekijöiden lapset ovat siis huomattavan usein työttömiä, mutta toisaalta heidän työttömyytensä ei liity erityisen voimakkaasti vanhempien työttömyyteen. Toisaalta yrittäjien lapset ovat harvoin työttömiä, mutta heidän työttömyytensä liittyy varsin voimakkaasti vanhempien työttömyyteen. Yksinhuoltajuus lisää merkittävästi työttömyysriskiä, jos huoltaja on nainen. (Taulukot 15, 20 ja 21.)

Vanhempien työttömyys säilyy merkitsevänä nuorten työttömyyden ennakoijana, vaikka yllä esitetyt ympäristöön, perheeseen ja nuorten henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvät tekijät on huomioitu regressiomallissa. Työttömyysriskisuhteet ovat toki selvästi pienempiä kuin ennen taustatekijöiden vakioimista (taulukko 15). Kovin suurta lisäystä mallin selitysvoimaan ei isän eikä äidin työttömyyden lisääminen muiden muuttujien jälkeen tuo: χ^2 -arvon lisäys on sekä isän että äidin työttömyyttä kuvaavissa malleissa vaatimaton. Isän pitkän työttömyyden lyhyttä työttömyyttä pienempi vaikutus nuorten työttömyyteen säilyy myös näissä malleissa. (Taulukot 20 ja 21.)

TAULUKKO 20 Isän työttömyyden yhteys vuonna 1991–96 työmarkkinoille tulleiden nuorten työttömyyteen työmarkkinoille tuloajankohta, paikallinen työttömyysaste, koulutustaso, työmarkkinoille tuloikä ja isän sosioekonominen asema vakioituna.

Vaihe 1:	χ^2 Parannus	χ^2 Malli	sig.
Työmarkkinoille tuloikä	338,992	338,992	< 0,000
Työmarkkinoille tuloajankohta	187,931	526,923	< 0,000
Paikallinen työttömyysaste	181,341	708,265	< 0,000
koulutustaso	168,961	877,226	< 0,000
Isän sosioekonominen asema	124,754	1001,980	< 0,000
Yksinhuoltajuus			ei merkitsevä
Nuoren sukupuoli			ei merkitsevä
Vaihe 2:			
Isän työttömyys	25,363	1027,343	< 0,000

Variable	S.E.	Sig	R	Exp(B)
<i>Paikallinen työttömyysaste</i>				
matala		,0000	,1098	
keski	,0579	,0000	,0738	1,5774
korkea	,0581	,0000	,1094	1,9581
<i>Työmarkkinoille tuloajankohta</i>				
ennen lamaa		,0000	,1332	
laman aikana	,0581	,0000	,1227	2,1237
laman jälkeen	,0740	,0024	,0256	1,2522
<i>Koulutustaso</i>				
korkea		,0000	,1118	
keski	,0641	,0806	,0098	1,1185
matala	,0730	,0000	,0938	2,0668
<i>Työmarkkinoille tuloikä</i>				
yli 21 vuotta		,0000	,0990	
19–21 vuotta	,0597	,0000	,0963	1,8392
alle 19 vuotta	,0930	,0066	,0221	1,2876
<i>Isän sosioekonominen asema</i>				
yl. toimihenkil		,0000	,0935	
al. Toimihenkil	,0841	,0000	,0381	1,4288
yrittäjä	,0787	,6837	,0000	1,0326
työntekijä	,0744	,0000	,0695	1,7387
muu/ei työmarkk	,0921	,0000	,0511	1,6674
<i>Isän työttömyys</i>				
ei		,0000	,0435	
lyhyt	,0760	,0000	,0410	1,4112
pitkä	,0938	,0105	,0203	1,2714
Constant	,0969	,0000		

TAULUKKO 21 Äidin työttömyyden yhteys vuonna 1991–96 työmarkkinoille tulleiden nuorten työttömyyteen työmarkkinoille tuloajankohta, paikallinen työttömyysaste, koulutustaso, työmarkkinoille tuloikä ja äidin sosioekonominen asema vakioituna.

Vaihe 1:	χ^2 Parannus	χ^2 Malli	sig.
Työmarkkinoille tuloikä	365,618	365,618	< 0,000
Työmarkkinoille tuloajankohta	200,389	566,007	< 0,000
Koulutustaso	230,786	796,793	< 0,000
Paikallinen työttömyysaste	168,957	965,749	< 0,000
Äidin sosioekonominen asema	105,929	1071,678	< 0,000
Yksinhuoltajuus	17,181	1088,860	< 0,000
Nuoren sukupuoli			ei merkitsevä
Vaihe 2:			
Äidin työttömyys	21,987	1110,847	< 0,000

Variable	S.E.	Sig	R	Exp(B)
<i>Paikallinen työttömyysaste</i>				
matala		,0000	,1125	
keski	,0547	,0000	,0770	1,6042
korkea	,0545	,0000	,1113	1,9641
<i>Työmarkkinoille tuloajankohta</i>				
ennen lamaa		,0000	,1342	
laman aikana	,0550	,0000	,1247	2,1449
laman jälkeen	,0698	,0006	,0284	1,2720
<i>Koulutustaso</i>				
korkea		,0000	,1187	
keski	,0612	,0511	,0121	1,1267
matala	,0697	,0000	,0993	2,1628
<i>Työmarkkinoille tuloikä</i>				
yli 21 vuotta		,0000	,0960	
19–21 vuotta	,0565	,0000	,0945	1,8156
alle 19 vuotta	,0881	,0012	,0263	1,3300
<i>Äidin sosioekonominen asema</i>				
yl.toimihenkilö		,0000	,0783	
al. toimihenkilö	,0823	,0007	,0277	1,3205
yrittäjä	,0911	,4698	,0000	0,9363
työtekijä	,0880	,0000	,0482	1,6244
muu/ei työmarkk.	,0982	,0000	,0384	1,5532
<i>Yksinhuoltajuus</i>				
kyllä	,0654	,0001	,0342	1,3022
Äidin työttömyys				
ei		,0000	,0379	
lyhyt	,0659	,0013	,0261	1,2356
pitkä	,0905	,0002	,0309	1,3984
Constant	1,1033	,0000		

Seuraavissa regressiomalleissa tarkastellaan vielä työttömyyden periytymisen voimakkuutta nuorten henkilökohtaisten ominaisuuksien suhteen. Malleissa on laskettu, kuten myös taulukoissa 17, 18 ja 19, työttömyysriskisuhteet erikseen taustamuuttujien eri arvoille. Toisin kuin aiemmissa taulukoissa, seuraavissa malleissa myös muut taustatekijät on kuitenkin kontrolloitu. Näin on tarkoitus selvittää onko periytymistendenssin vaihteluilla iän ja koulutustason mukaan oikeasti niin suuri merkitys kuin taulukosta 18 voisi päätellä, vai selittävätkö muut taustatekijät eroja. Taulukkojen 22, 23 ja 24 malleja ei ole tehty erikseen sukupuolittain, koska nuoren sukupuoli on mukana regressiomallissa.

TAULUKKO 22 Logistinen regressio. Nuorten työttömyysriskisuhteet vanhempien työttömyyden ja nuoren työmarkkinoille tuloian mukaan paikallinen työttömyysaste, työmarkkinoille tuloajankohta, koulutustaso, vanhempien sosioekonominen asema, yksinhuoltajuus ja nuoren sukupuoli kontrolloituna

Vanhempien työttömyys	Työmarkkinoille tuloikä		
	alle 19 vuotta	19–21 vuotta	yli 21 vuotta
Isä			
pitkä	–	1,3	1,3
lyhyt	1,8	1,5	1,3
ei (ref)	1	1	1
Äiti			
pitkä	2,2	1,7	–
lyhyt	–	1,3	1,2
ei (ref)	1	1	1

– ei-merkitseviä (90 % tasolla) ei esitetty.

Taulukossa 22 on työttömyysriskisuhteet laskettu työmarkkinoille tuloian mukaan eroteltuna. Taulukon 18 perusteella kummankin vanhemman työttömyyden yhteys nuorten työttömyyteen laskee iän karttuessa yksiselitteisesti. Muiden taustatekijöiden kontrolloiminen laskee vanhempien työttömyydestä seuraavaa nuorten työttömyysriskin lisääntymistä kaikissa ikäryhmissä, mutta vaikutuksen voimakkuus vaihtelee ikäryhmittäin. Erityisen voimakkaasti muut tekijät ovat eliminoineet vanhempien pitkän työttömyyden vaikutusta nuorimmassa ikäryhmässä. Isän pitkän työttömyyden varsin voimakas yhteys nuorten työttömyyteen selittyy kokonaan muilla tekijöillä alle 19-vuotiaina työmarkkinoille tulleilla, ja äidin pitkän työttömyyden aiheuttamasta riskisuhteen kasvustakin häviää valtaosa. Myös 19–21-vuotiaiden ryhmässä vanhempien pitkän työttömyyden vaikutus putoaa huomattavasti. Vanhimmassa ikäryhmässä äidin työttömyyden jo aiemmassakin mallissa vaatimaton yhteys nuorten työttömyyteen katoaa lähes kokonaan. Tilastollisesti ei-merkitseväksi vanhempien ja nuorten työttömyyden yhteys muuttuu muiden taustatekijöiden kontrolloinnin jälkeen kun nuori on ollut alle 19-vuotias työmarkkinoille tullessaan ja isän työttömyys on ollut pitkä, tai silloin kun äidin työttömyys on ollut lyhyt, sekä tai silloin nuori on ollut yli 21-vuotias ja äidin työttö-

myys pitkä. Kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä on selkeä trendi siitä, että erityisen kohtalokasta nuoren työuralle on isän lyhyt ja äidin pitkä työttömyys, kun puolestaan päin vastaiset attribuutit (isä-pitkä, äiti-lyhyt) eivät vaikuta niin voimakkaasti. (Taulukot 18 ja 22.)

Vaikka aiemmin todettiin vanhempien työttömyyden keston ja nuorten työttömyyden periytymisriskin yhteyden kokonaistarkastelussa olevan melko heikko, osoittaa taulukon 22 riskisuhteiden trendit työttömyyden keston suhteen erottelun relevanssin. Sekä isän että äidin työttömyyden kestot erottelevat omalla tavallaan eri ikäryhmiin liittyvää ylisukupolvista työttömyyttä. Työmarkkinoille tuloian yhteydet *isän pitkän* ja *äidin lyhyen* työttömyyden periytyvyyteen osoittautuu muut taustatekijät vakioivassa mallissa varsin vaatimattomaksi. *Isän lyhyen* ja *äidin pitkän* työttömyyden periytyvyys vähenee selvästi työmarkkinoille tuloian noustessa.

Seuraava malli tarkastelee koulutustasoryhmiä erillisinä (Taulukko 23). Mallissa on tehty logistinen regressiomalli, jossa eri koulutustasoryhmille on laskettu työttömyysriskisuhteet vanhempien työttömyyden mukaan paikallisen työttömyysasteen, työmarkkinoille tuloajankohdan, iän, vanhempien sosioekonomisen aseman, yksinhuoltajuuden ja nuoren sukupuolen kontrolloimisen jälkeen. Kuten edellisessäkin mallissa (Taulukko 22), myös tässä mallissa muiden taustatekijöiden kontrolloimisella on suurin vaikutus riskisuhteisiin siinä ryhmässä, jossa työttömyyden periytyminen on voimakkainta, eli matalasti koulutetuilla etenkin isän työttömyyden vaikutus pienenee huomattavasti jäädessä kuitenkin edelleen varsin korkealle tasolle. Äidin työttömyyden vaikutus matalasti koulutetuilla vähenee niin, ettei lyhyt työttömyys enää merkittävästi lisää nuoren työttömyysriskiä. *Keskitason koulutuksen saaneilla taustatekijöiden kontrolloimisella ei ole juurikaan vaikutusta vanhempien ja nuorten työttömyyden yhteyteen.* Korkeasti koulutettujen muutoinkin vaatimattomat riskisuhteet laskivat sen verran, että muuttuivat poikkeuksetta merkityksettömiksi. Myös matalasti koulutetuilla äidin lyhyen työttömyyden yhteys nuorten työttömyyteen selittyi pois muilla tekijöillä. (Taulukot 18 ja 23.)

TAULUKKO 23 Logistinen regressio. Nuorten työttömyysriskisuhteet vanhempien työttömyyden ja nuoren koulutustason mukaan paikallinen työttömyysaste, työmarkkinoille tuloajankohta, ikä, vanhempien sosioekonominen asema, yksinhuoltajuus ja nuoren sukupuoli kontrolloituna

Vanhempien työttömyys	koulutustaso		
	matala	keski	korkea
Isä			
pitkä	1,9	1,3	–
lyhyt	1,6	1,4	–
ei (ref)	1	1	1
Äiti			
pitkä	1,5	1,5	–
lyhyt	–	1,4	–
ei (ref)	1	1	1

– ei-merkitseviä (90 % tasolla) ei esitetty.

Myös työmarkkinoille tulovuoden havaittiin erottelevan selvästi työttömyyden periytyminen voimakkuutta. Etenkin tarkastelun viimeisinä vuosina (1995–96) periytyminen ei ole ollut yhtä voimakasta kuin muina vuosina (Taulukko 17). Kohdejoukon määrittelyn vuoksi kyseinen muuttuja sisältää kuitenkin myös työttömyysriskiin vaikuttavia tekijöitä kuin ajankohdan: myöhempinä vuosina työmarkkinoille tulleet ovat vanhempia, paremmin koulutettuja ja omaavat jopa keskimäärin paremman sosiaalisen taustan kuin aikaisemmin työmarkkinoille tulleet. Nuorten, etenkin uraansa aloittelevien, työmarkkina-asema heikkeni kuitenkin laman aikana suhteellisesti enemmän kuin työmarkkinoilla asemansa jo vakauttaneiden (nuorten työttömyys kasvoi enemmän kuin vanhempien ikäryhmien), joten ajankohta sinänsä, puhdistettuna taustatekijöiden vaikutuksesta, saattaa tarjota oman perspektiivinsä nuorison työttömyyden rakenteistumiseen. Seuraavassa mallissa regressioanalyysi on tehty työmarkkinoille tuloajankohdan mukaan eroteltuna, muut taustatekijät kontrolloituna. (Taulukko 24.)

Taustatekijöiden vakiointi heikentää vanhempien pitkän työttömyyden periytyvyyttä erityisesti ennen lamaa ja laman aikana työmarkkinoille tulleilla nuorilla. Isän pitkän työttömyyden suhteellinen vaikutus ei ole laman aikana erityisen voimakas, vaan jopa heikompi kuin ennen lamaa. Tosin suhteellinen vaikutus ei voi kovin suuri ollakaan, kun *kaikista* laman aikana työmarkkinoille tulleista otoksen nuorista 69 % oli ensimmäisen työmarkkinavuotensa aikana työttömänä. Äidin työttömyyden perinnöllisyys on vakiointien jälkeenkin selkeästi voimakkaimmillaan lamavuosina. Laman jälkeen työuransa aloittaneilla on työttömyyden periytyvyyttä kuvaavat riskisuhteet vakiointien jälkeen varsin matalat ja isän lyhyttä työttömyyttä lukuun ottamatta tilastollisesti merkityksettömät. Eli tässä tarkastelussa näyttää siltä, että siinä missä laman aikana vanhempien työttömyys näyttää katalysoineen työmarkkinoille tulleiden nuorten työttömyyttä, noususuhdanteen aikana työmarkkinoille tulleet ovat saaneet aloittaa uransa suhteellisen puhtaalta pöydältä. (Taulukot 17 ja 24.)

TAULUKKO 24 Logistinen regressio. Nuorten työttömyysriskisuhteet vanhempien työttömyyden ja työmarkkinoille tulo ajankohdan mukaan paikallinen työttömyysaste, koulutustaso, ikä, vanhempien sosioekonominen asema, yksinhuoltajuus ja nuoren sukupuoli kontrolloituna.

Vanhempien työttömyys	Työmarkkinoille tuloajankohta		
	ennen lamaa	laman aikana	laman jälkeen
Isä			
pitkä	1,5	1,4	–
lyhyt	1,5	1,6	1,3
ei (ref)	1	1	1
Äiti			
pitkä	1,5	1,7	–
lyhyt	–	1,5	–
ei (ref)	1	1	1

– ei-merkitseviä (90 % tasolla) ei esitetty

Yhteenvedona monimuuttujamalleista voidaan sanoa rakenteellisten ja henkilökohtaisia ominaisuuksia kuvaavien taustatekijöiden kontrolloinnin heikentävän luonnollisesti työttömyyden periytyvyyden suhteellista voimakkuutta (pienemmät riskisuhteet), mutta useimmissa tapauksissa ei kuitenkaan poistavan sitä. Yleisesti ottaen periytyvyydessä ei ole kyse pelkästään työttömyydelle altistavien ominaisuuksien kasautumisesta. Työmarkkinatilanteella näyttää olevan merkittävä vaikutus työttömyyden periytymiseen: laman aikana periytyminen on ollut voimakkaampaa. On kuitenkin joitain ryhmiä, joissa periytyvyys ei ole merkittävää. Esimerkiksi korkeasti koulutetuilla nuorilla vanhempien työttömyys ei yleensä periydy merkittävästi. Eli toisaalta nuoret voivat selkeästi taistella työttömyyden periytymistä vastaan hankkimalla kelvolliset kvalifikaatiot työelämää varten, mutta toisaalta useissa tapauksissa nuorille kasautuvat epäsuotuisat ympäristötekijät yhdessä vanhempien työttömyyden kanssa luovat työttömyydelle altistavat olosuhteet.

4.4 Nuorten työttömyyden periytyvyys vaihtelevissa suhdanteissa

Työttömyyden periytyvyyttä on tässä tarkasteltu kahdelta kantilta. Ensin kohteena oli otos vuonna 1990 vanhempiensa luona asuneiden vuosina 1968–74 syntyneiden kohortista. Toisessa vastaava ryhmä sillä lisäoletuksella, että nuorelle pystyttiin määrittelemään työmarkkinoille tuloajankohta vuosilta 1991–96. Ensimmäisen tarkastelun rajaus perustui vertailtavuuteen ruotsalaisen aineiston kanssa, toisen siihen, että pystyttiin paremmin ottamaan huomioon vaihtelevat työmarkkinaolosuhteet ja suorittamaan vertailu akselilla työtön–työllinen. Kummankin tarkastelun perusteella voidaan sanoa vanhempien työttömyyden vaikuttavan nuorten työttömyyteen, eli työttömyyden periytyvän.

Ensimmäisen asetelma paljasti myös sen, ettei vanhempien työttömyys lisää vain työttömäksi joutumisen riskiä, vaan myös työttömyyden pitkittymisen riskiä. Vertailuasetelmassa Suomi–Ruotsi Suomessa työttömyyden periytymistendenssi näyttäisi olevan voimakkaampi kuin naapurimaassa. Vastaavalla asetelmalla tehtyjä selvityksiä ei tosin löydy kovin paljoa, mutta ainakin jo edellä mainitut Ruotsista (Soidre 1999a) ja Englannista (Payne 1987) saadut tulokset ovat samansuuntaisia kuin nyt Suomesta saadut. Vaikka tarkastelussa käytetyt selittäjät joissakin tapauksissa eliminoivatkin työttömyyden periytymistäipumuksen (lähinnä korkeasti koulutetut), ei siitä voi vielä juurikaan päätellä, millaiset mekanismit perheissä työttömyyden siirtymistä sukupolvelta toiselle aiheuttavat.

Soidren (1999) tutkimuksen pohdinnassa keskitytään lähinnä työttömyyden periytymisen sukupuolistuneisuuden arviointiin, ei niinkään työttömyyden periytymisen yleiseen problematiikkaan. Soidren johtopäätös empiirisistä tuloksistaan oli, että vanhempien työttömyyden vaikutukset eivät ole sukupuolisesti symmetrisiä: äidin työttömyyden yhteys on varsin samankaltainen nuoriin miehiin ja naisiin, mutta isän työttömyys on yhteydessä lähinnä nuoriin miehiin. Selitykseksi hän tarjoaa työnjaon sukupuolisuutta (*the gender division of labour*). Työnjaon suku-

puolisia ulottuvuuksia ovat mm. työmarkkinoiden rakennemuutoksen kautta vaikuttava ammatinvalintaan liittyvä asema työmarkkinoilla (tiettyjen alojen työpaikkoja on hävinnyt, ja toisaalta nuoret tekevät monesti ammatinvalintapäätöksiä vanhempiensa ammattien perusteella) sekä asymmetrinen vanhemmuus (Eli vaikka naisten työssäkäyntiaste on Pohjoismaissa varsin korkea, naisilla on edelleenkin suurempi vastuu perheestä, mikä tuottaa ja uusintaa sukupuolten eroja ja eriarvoisuutta sosialisatioprosessin ja perheen itsestään selvinä pidettyjen roolien kautta) (Soidre 1999a). Suomalaisen tutkimuksen mukaan kuitenkin etenkin nuoret naiset arvostavat työn yhtä korkealle kuin miehet (Malmberg-Heinonen & Julkunen 2001). Vastaavalla asetelmalla arvioituna Suomessa työttömyyden periytyvyys ei ole yhtä selkeästi sukupuolistunut ilmiö kuin Ruotsissa. Silmiinpistävin ero maiden välillä on kuitenkin työttömyyden voimakkaampi periytymistäipumus Suomessa. Etenkin vanhempien pitkittynyt työttömyys liittyy Suomessa usein nuorten työttömyyteen.

Toiseen tarkasteluun, jonka kohteina olivat vain työmarkkinoille tulleet nuoret (edellisessä koko ikäluokka), löytyy asetelman puolesta ruotsalaista tutkimusta parempi vertailukohta brittiläisistä tutkimuksista. Brittiläisten tutkimusten tulokset vastaavat vanhempien työttömyyden vaikutuksen osalta varsin hyvin Suomesta tehtyjä havaintoja. Lähestymistapa on samankaltainen kuin tässä käytetty. Kohteena olivat työssä tai työttömänä olevat nuoret ja siinä on vanhempien työmarkkina-aseman lisäksi kontrolloitu väliin tulevia tekijöitä, kuten alueellinen työttömyysaste, ikä ja koulutus. Myöskään brittitutkimuksissa ei ole pystytty työttömyyden periytymistä selittämään muilla tekijöillä. (Payne 1987)

Tämän tarkastelun perimmäinen ongelma on sama kuin sen kansainvälisten vertailukohtienkin: vaikka selkeä yhteys työttömyyden esiintymisessä peräkkäisissä sukupolvissa onkin havaittavissa, eikä sitä voida selittää vallitsevilla olosuhteilla, ei ilmiön kausaalista mekanismeista voida juurikaan tehdä päätelmiä käytettyjen aineistojen perusteella. Yksi todennäköisesti merkittävä työttömyyden periytyvyyteen vaikuttava tekijä on paikallisten työmarkkinoiden luonne. Tässä referoituissa tutkimuksissa paikalliset työmarkkinat on huomioitu ainoastaan työttömyysasteen muodossa. Paikallisilla työmarkkinoilla saattaa kuitenkin olla ominaisuuksia, jotka yhdessä perheeseen liittyvien tekijöiden kanssa vaikuttavat nuorten työllistymismahdollisuuksiin, mutta joita on vaikeaa tämän kaltaisissa aineistoissa mallintaa. Tarkastellulla ajanjaksolla työmarkkinoiden rajussa muutoksessa hävisi useilta paikkakunnilta merkittävä osa tiettyjen alojen työpaikoista. Alueellisesti merkittävien tuotantolaitosten lakkauttaminen tai toiminnan supistaminen suhteutettuna liikkuvuustutkimuksissa havaittuun ammatilliseen periytyvyyteen (esim. Ultee & Luijkx 1990) antaa aiheen olettaa, että on olemassa rakenteellisten tekijöiden ja perhetekijöiden vuorovaikutusta, joka saattaa jäädä huomioimatta vaikka työttömyysaste ja koulutustaso vakioidaankin.

Toinen mahdollinen piiloon jäävä alueellinen tekijä ovat niin sanotut ongelmalähiöt. Yhteiskuntatieteissä keskustelua on käyty pidempäänkin, mutta 1990-luvun lama loi kasvupohjan slummidiskurssille myös julkisessa keskustelussa (esim. Kortteinen 1982). Uhkakuvana nähtiin eurooppalaistyyppinen urbaanislummi, jossa työttömyys on sukupolvelta toiselle siirtyvä elämäntapa (Roivainen 1999). Siitä onko Suomessa tosiaan syntynyt tai syntymässä varsinaisesti slummik-

si katsottavia asuinalueita ei ole selvää näyttöä, mutta selvää on että etenkin pääkaupunkiseudulla on alueita, joille ongelmat kasautuvat ja joita varakkaammat kotitaloudet pyrkivät välttämään. Helsingin kaupunki onkin käynnistänyt lähiöprojektin (esim. Lehto 1997) aktivoimaan ihmisiä tietyissä ongelmallisiksi katsotuissa lähiöissä. Kokonaisuutena Suomelle tyypillinen kaupunkipoliittinen pyrkimys sosiaaliseen sekoittamiseen on kuitenkin ilmeisesti onnistunut siinä määrin, ettei kokonaisten kaupunginosien voi katsoa slummiutuneen. Tiettyjä alueita stigmatisoivassa huonomainaisuudessa on yleensä käytännössä kyse jostakin alueen sisällä olevasta pienemmästä yksiköstä, kuten kaupungin vuokratalosta (Kortteinen & Vaattovaara 1999 ja 2000).

Perhe työllistymismahdollisuuksia determinoivana ympäristönä ei kuitenkaan ole pelkästään mitallistettavien ulkoisten olosuhteiden kautta ennakoitava suure, vaan myös persoonallisuuksista ja rooleista koostuva suhteiden verkosto. Perheenjäsenen työttömyyden vaikutuksesta perheeseen on olemassa paljonkin tutkimusta. Aiemmin mainittiin sosiologian alan työttömyyden ja perheen suhteita käsittelevä klassikko, 1930-luvulla tehty tutkimus tehtaan lakkauttamisen vaikutuksesta pienen itävaltalaiskylän perheisiin (Jahoda 1975). Jo tässä tutkimuksessa havaittiin, etteivät samassa ympäristössä perheiden reagointitavat työttömyyteen ole yhtenäisiä. Myös sekä Payne (1987) että Soidre (1999a) pohtivat vanhempien työttömyyden kausaalisia vaikutuksia nuorten työttömyysriskiin. Paynen mukaan mahdollisia kausaalisia faktoreita ovat vanhempien työttömyyden lannistava vaikutus (*discouragement*), työlliset vanhemmat kohdistavat lapsiinsa suuremman paineen työn löytämiseksi kuin työttömät (sekä tämän kääntöpuolena se, että nuoren on helpompi sietää työttömyyttä, jos perheessä on muitakin työttömiä) ja se, että työttömien lapsilla on huonommat kontaktit työelämään.

Soidre (1999a) pohtii kausaalisia mekanismeja omasta sukupuolilähtöisestä näkökulmastaan. Äidin työttömyyden vaikutuksen mekanismi saattaa piillä stressin, ahdistuksen tai tyytymättömyyden vaikutuksesta tämän kykyyn tukea ja huolehtia perheestään ensisijaisena vanhempana, vaikka tällä objektiivisesti ottaen pitäisi olla enemmän aikaa. Isän rooli perhe-elämässä on yleisesti vanhempana toissijainen, mutta talouden kannalta miehet ovat naisten yleisestä työssäkäynnistä huolimatta edelleenkin perheen päitä. Tästä seuraa, että etenkin pitkäaikaisen työttömyyden koettelemat isät menettävät – ainakin kokemuksellisesti – asemansa miehisestä identifiointiensa kohteena. Edellä mainitut mekanismit ovat lähinnä spekulatioita, joita ei ole juurikaan pystytty tutkimuksella todentamaan. Niitä käytetään selittämään muiden selitysten jättämää residuaalia työttömyyden periytymisessä.

Oikealla isällä oikeaan työhön otsikoi sanomalehti Keski-suomalainen työttömyyden periytymistä käsittelevän artikkelinsa 1.2.1998. Artikkelissa kerrottiin, ettei yhteiskunnan huipulla olevissa perheissä työttömyys ollut nuorillekaan ongelma edes laman aikana. Pienellä taloudellisen ja poliittisen eliitin jälkikasvulla on taustansa ansiosta aina tulevaisuus edessään, mutta entäpä jatkumon toisesta päästä artikkeliin poimittu esimerkkiperhe – hieman yli parikymppinen avopari, jolle on toinen lapsi tulossa ja kumpikin vanhempi seilaa työttömyyden, kurssien ja työllistämisen kierteessä. Nuori pari on oppinut nauramaan arjen niukkuudelle ja 4-vuotias esikoinenkin ilmoittaa aikovansa isona kurseille – potentiaalista köyhyysskulttuuria? Onko perhe ongelma, aktiivinen sosiaalisten erojen kulttuurillinen uusintaja, joka eristää yksilöt laajemman yhteisön normeista (Muncie 1995). Jos

näin, niin minkälaisilla yhteiskunnallisilla interventioilla voidaan tukea perheitä, ettei ylisukupolvinen huono-osaisuus muodostuisi todella vakavaksi ongelmaksi. Ja edelleen, interventiota pohdittaessa törmätään kontrollin laajuuden problematiikkaan: milloin puututaan liiaksi yksityisyyteen?

5 YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut tarkastella kotitalouteen ja perheeseen liittyvien tekijöiden sekä työttömyyden keskinäistä riippuvuutta erilaisissa globalisoituvan maailman muuttuvissa taloudellisissa olosuhteissa. Kysymyksenasettelu jo perusmuodossaan sisältää kolme perustavanlaatuista yhteiskunnallista elementtiä. Ensinnäkin työttömyys: palkkatyö on tapahtuneista muutoksista (”työyhteiskunnan kriisi”) huolimatta nyky-yhteiskunnan perusta, yksilön asema yhteiskunnassa määrittyy pitkälti hänen sijoittautumisestaan työmarkkinoille. Palkkatyön merkitys ei ole vain se, että on työssä, josta saa rahallisen korvauksen, jolla puolestaan osallistutaan markkinoilla tapahtuvaan tarpeiden tyydytykseen. Palkkatyö on myös identiteetin perusta – äärimmilleen kärjistettynä olemisen oikeutus. Työttömyys ei vastaavasti ole ainoastaan taloudellinen vamma, se on myös olemista yhteiskunnan marginaalissa, tarkkailun ja kontrollin alla. Perhe on toinen merkittävä yksilön olemista määrittävä instituutio, vaikka työn organisaation muutokset tuottavatkin ristiriitaisuutta perheiden arkeen. Perhe on primaari sosialisointiympäristö, läheisimpien ihmissuhteiden viitekehys ja useimmiten hallinnollinen perusyksikkö, joka määrittelee myös yksilön suhdetta työelämään. Kolmas suuri tekijä on taloudelliset suhdanteet ajallisesti muuttuvana toiminnan reunaehtona. Tämän tutkimuksen peruskysymys on siis miten jälkimmäiset tekijät (perhe ja suhdanteet) liittyvät ensimmäiseen (työttömyys).

5.1 Työttömyysriski, perheasema ja sukupuoli

Ensimmäinen tutkimusongelma oli selvittää, miten perheasema ja työttömyys liittyvät toisiinsa ja onko tässä asetelmassa tapahtunut muutoksia tarkastelujakson (1980–1995) aikana. Perheinstituution muutoksista ja moninaistumisesta huolimatta rekisteriaineisto pakotti määrittelemään yksilön perheaseman jokseenkin konservatiivisin perustein, samaistaen se hallinnolliseen kotitalouden konseptiin. Tulosten perusteella perheasemalla ja työttömyysriskillä on jonkinlainen yhteys: työtöminä olleiden osuus vaihteli eri perheasemissa voimakkaasti. Ajallisen tarkaste-

lun ongelmana on pahimpien lamavuosien jääminen poikkileikkausajankohtien (1990 ja -95) väliin. Ajankohtien valinta oli aineiston sanelema käytännön pakko.

Miehillä työttömyysriski vaihtelee perheaseman mukaan enemmän kuin naisilla. Erityisesti ydintyöikäisten (30–45-vuotiaat) miesten, joiden työttömyysaste on kokonaisuutena varsin matala, työttömyyteen perheasemalla on suuri suhteellinen vaikutus. Lapsiperheiden isien työttömyysriskiin verrattuna muiden miesten työttömyysriskit ovat kaikkina ajankohtina poikkeuksetta merkittävästi korkeampia. Varsinkin perheettömien miesten (naimattomat, eronneet ja vanhempiensa luona asuvat) työttömyysriski on puolison ja lasten kanssa asuviin verrattuna todella selkeä.

Naisilla perheaseman ja työttömyyden yhteys on siis heikompi kuin miehillä. Kokonaisuutena huonoimmin työmarkkinoilla ovat lapsiperheiden äiteihin verrattuna pärjänneet eronneet ja yksinhuoltajanaiset. Naisilla työttömyysriskin suunnan vaihtelu perheasemien välillä on joissakin tapauksissa erilainen kuin miehillä. Huomattavin sukupuoliin liittyvä ero työttömyyden ja perheasemaan suhteessa on naimattomien kohdalla. Naimattomien miesten työttömyysriski on kaikissa ikäryhmissä ja kaikkina ajankohtina merkittävästi lapsiperheiden isiä korkeampi, mutta naisilla vastaava suhde on useimmiten käänteinen tai merkityksetön. Tarkastelun vanhimmassa ikäryhmässä (yli 45-vuotiaat) naimattomien naisten työttömyysriski on kaikkina ajankohtina selkeästi pienempi kuin referenssinä olevien lapsiperheiden äitien.

Saadut tulokset vastaavat yleisesti ottaen varsin hyvin muista teollisuusmaista saatuja tuloksia työttömyyden ja perheen yhteydestä, mutta joiltain osin löytyy myös omaleimaisia havaintoja. Perheasemaa koskevassa tarkastelussa havaittu perheellisten miesten matala työttömyysriski on todettu myös muualla (ks. esim. Cook & Beaujot 1996). Naisilla perheellisyyden, etenkin lapsien, oletetaan usein sen sijaan lisäävän työttömyysriskiä. Tämä pätee sikäli Suomessakin, että naimattomien naisten työttömyysriski on pieni verrattuna alaikäisten lasten äiteihin. Toisaalta tässä saatujen tulosten valossa näyttää siltä, ettei naisilla lapsettomissa parisuhteissa ole sen parempi työmarkkina-asema kuin lapsiperheissäkään. Ainoastaan yli 45-vuotiaiden naimattomien naisten työttömyysriski on merkittävästi pienempi kaikkina tarkasteluajankohtina verrattuna alaikäisten lasten äiteihin. Syytä tähän on vaikea päätellä aineistosta, mutta ainakaan koulutustasoltaan naimattomat naiset eivät kyseisessä ikäluokassa juurikaan poikkea referenssiryhmästä. Jonkinlaista sukupuolista epäsymmetrisyyttä perheen ja työmarkkinoiden suhteessa joka tapauksessa on. Karkeasti yleistettynä: siinä missä miehille perhe on syy rakentaa uraa, naisille ura ja perhe ovat edelleenkin vaihtoehtoja.

Perheettömien suomalaismiesten erityisen huono asema työmarkkinoilla, ja etenkin jyrkkä kontrasti naimattomiin naisiin, joiden työttömyysriski on huomasti pienempi kuin naimattomien miesten, on myös kansallinen ominaisuus. Yksinäisyys ja työttömyys on yleisesti ottaen huono yhtälö. Työttömyys itsessään ei yleensä johda aivan helposti sosiaaliseen syrjäytymiseen, mutta yksin asuminen lisää riskiä kärsiä työttömyyden haittavaikutuksista. Yksin asumisen on todettu lisäävän ainakin työttömyyden psyykkisiä ja taloudellisia vaikutuksia, joilla puolestaan on yhteys sosiaaliseen syrjäytymiseen ja mahdollisuuksiin palata työelämään (Gallie 1999).

5.2 Työttömyys kasautuu parisuhteisissa

Toisena tutkimuksen pääongelmana tarkasteltiin liittyvätkö puolisoitten työttömyysriskit toisiinsa, eli esiintyykö Suomessa työttömyyshomogamiaa ja mitkä tekijät sitä mahdollisesti selittävät. Tässä tarkastelussa olivat mukana aineistosta vain ne perheet/pariskunnat (avo- ja avioparit), joissa molemmat puolisoit olivat työmarkkinoilla tarkasteluajankohtina (1990, 1993 ja 1996). Useimmissa kansainvälisissä tutkimuksissa puolisoitten välistä työmarkkina-asemien yhteyttä on tarkasteltu epäsymmetrisenä suhteena miehestä naiseen päin (Miten miehen työttömyys vaikuttaa naisen asemaan?), mutta Suomessa on luontevampaa tarkastella naisten korkeasta työelämään osallistumisen asteesta johtuen suhdetta symmetrisenä.

Tarkasteltaessa puolisoitten työmarkkina-asemia ristiintaulukoituna on työttömyyden kasautuminen parisuhteisiin varsin voimakas ilmiö. Ajankohdasta ja sukupuolesta riippuen puolison työttömyys on lisännyt työttömyyskokemusten yleisyyttä 15–20 prosenttiyksikköä. Työttömyysriskisuhteina tämä tarkoittaa, että työttömänä olleiden puolisoitten riskisuhde oli verrattuna työllisten puolisoihin vuonna 1990 korkeimmillaan 4,4 : 1, ja 1993 matalimmillaan 2,2 : 1. Työttömyyden suhteellinen kasautuminen parisuhteisiin oli Suomessa kansainvälisesti tarkasteltuna erittäin voimakasta työttömyyden ollessa erittäin matalalla vuonna 1990. Esimerkiksi Alankomaissa vuosina 1981–86 puolison työttömyys noin kaksinkertaisti työmarkkinoilla olevan puolison työttömyysriskin (DeGraaf & Ultee 1991). Tosin Alankomaiden tilanne on kovin erilainen Suomeen verrattuna siinä mielessä, että työmarkkinoilla olevien naisten osuus on huomattavasti pienempi kuin Suomessa.

Vaikka taustatekijöitä (koulutustaso, ikä ja paikallinen työttömyysaste) kontrolloitiin, puolison työttömyyden suhteellinen vaikutus työttömyysriskiin oli varsin voimakas matalan työttömyyden aikana. Työttömien henkilöiden puolisoitten työttömyysriski on yli kolminkertainen verrattuna työllisten puolisoihin. Laman aikana ja jälkeenkin (vuosien 1993 ja -96 otokset) puolison työttömyyden suhteellinen vaikutus laski huomattavasti ollen vähemmän dramaattinen kuin esimerkiksi Norjassa vastaavana ajankohtana (Halvorsen 1999). Suomessa etenkin korkean työttömyyden aikana puolisonvalinnan kautta kasautuvien tekijöiden ja paikallisen työttömyysasteen puolisoitten välistä työmarkkina-asemien yhteyttä pois selittävä vaikutus on melko vaatimaton, eli toisin kuin joissain kansainvälisissä tutkimuksissa (esim. Davies et al. 1994, Halvorsen 1999 ja Nordenmark 1999b), aidon työttömyyshomogamian olemassaolo näyttää varsin todennäköiseltä. Kuten mm. Nordenmark (1999b, 132–133) toteaa, tietyssä osassa pariskuntia työttömyys ruokkii työttömyyttä. Nordenmark kuitenkin pitää ongelman ydintä rakenteellisena, siis riippuvaisena esim. työmarkkinatilanteesta ja muodollisista kvalifikaatioista, ja psykososiaalisia tekijöitä vain marginaalisina selittäjinä (Nordenmark 1999b, 133).

Lopullista totuutta työttömyyden kasautumisen syistä ei kuitenkaan käytössä olleen aineiston perusteella voida esittää. Se, onko työttömyyden syy pohjimmiltaan puolison työttömyys vai jokin mitä Halvorsen (1999) kutsuu parisuhteiden havaitsemattomaksi heterogeenisyydeksi (*unobserved heterogeneity*), jää rekistereiden tietosisällön ulottumattomiin. Daviesin (1994) mukaan tällaisia tilastoilta piiloon jääviä tekijöitä ovat mm. työntekoa koskevat motivaatiotekijät ja arvopreferenssit.

Myös monet muut mahdollisesti parisuhteisiin kasautuvat, työttömyysriskiä lisäävät tekijät, kuten päihteiden käyttötavat tai haluttomuus/kyvyttömyys alueelliseen liikkuvuuteen tai muutoin joustavaan suhtautumiseen työntekoon, jäävät tässä tarkastelussa piiloon.

Kaiken kaikkiaan tässä saadut tulokset puutteineen olivat varsin samansuuntaisia kuin aiemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa: työttömyyshomogamia on selvästi olemassa oleva ongelma, jota voidaan osin selittää rakenteellisilla ja puolisonvalintaan liittyvillä tekijöillä. Kaikissa tutkimuksissa erilaisten mallien residuaaliksi jää kuitenkin merkittävä osuus työttömyyden kasautumisesta, eikä kasautumisen prosessia ole missään kyetty selittämään edes tyydyttävästi (esim. Bingley & Walker 2001, 173; DeGraaf & Ultee 1991, 58; Halvorsen 1999, 16–20; Henkens et al. 1993, 77; Smits & Ultee 1996, 11–12 ja Ultee et al. 1988, 120–121), joten työttömyyshomogamiassa riittää tutkimussarkaa vielä jatkossakin – etenkin ilmiöön liittyvien *prosessien* osalta.

5.3 Työttömyys ylisukupolvisena ilmiönä

Kolmas tutkimusongelma koskee työttömyyden ilmenemistä peräkkäisissä sukupolvissa, eli työttömyyden periytymistä. Ilmeisen pysyväksi ilmiöksi muodostunut massatyöttömyys, työttömyyden lasku laman jälkeen on suhteellisen vaatimatonta verrattuna muihin talouden tunnuslukuihin, on aiheuttanut aiheellisen huolen pysyvästi työmarkkinoilta syrjäytyvistä nuorista. Erityisesti lamavuodet, jolloin ei juuri uusia työntekijöitä palkattu ja yleinen henkilöstön vähennyksissä käytetty strategia oli ”viimeksi sisään – ensiksi ulos”, koettelivat työuransa alkupuolella olevia tai vasta työmarkkinoille pyrkiviä nuoria. Suurin osa työmarkkinoille tulleista nuorista kärsi työttömyydestä ainakin jossain määrin. Työttömyyden voimakas periytyvyys olisi osoitus yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta.

Työttömyyden periytymistä tarkasteltiin kahdesta eri näkökulmasta. Aluksi tarkasteltiin vuonna 1990 vanhempiensa luona asuneiden, vuosina 1968–74 syntyneiden nuorten työttömyyskokemuksia vuosilta 1991–96. Tarkastelun motiivina oli pääasiassa saada mahdollisimman vertailukelpoinen asetelma vastaavaan Ruotsissa tehtyyn tutkimukseen (Soidre 1999a ja 1999b). On sanottu, että 1990-luvulla nuorten työttömyyskokemukset arkipäiväistyivät, eli ne ovat paitsi muuttuneet yleisemmiksi, myös vähemmän dramaattisiksi (esim. Nyssölä ja Pajala 1999). Koko kohortin käsittävä tarkastelun tuloksien perusteella tämä ei ole mikään ihme, sillä vuosina 1968–74 syntyneistä kolmella neljäsosalla oli *yksi tai useampia työttömyysjaksoja vuosina 1991–96*. Odotusten mukaisesti vanhempien työttömyys lisäsi nuorten työttömyysriskiä. Taustatekijöitä kontrolloivassa suhteellisessa tai prosentuaalisessa tarkasteluissa työttömyyden periytymisvaikutus ei ole niin voimakas kuin työttömyyden homogaminen kasautuminen, mutta eihän toki vanhempien työttömyys voi nuoren työttömyysriskiä kaksinkertaistaa, jos työllistenkin lapsista lähes kolme neljäsosaa on ollut työttöminä.

Vertailu osoitti työttömyyden periytyvän Suomessa jonkin verran yleisemmin kuin Ruotsissa, vaikka nuorten työttömyyskokemukset olivat kummassakin

maassa lähes yhtä yleisiä. Brittiläisen tutkimuksen (Payne 1987) mukaan kaikki nuoret kärsivät yhtä lailla vanhempien työttömyydestä, eivät pelkästään muutoinkin huonot lähtökohdat omaavat nuoret. Saatujen tulosten perusteella Paynen havainnot pitävät paikkansa myös Suomessa. Regressiomallissa, jossa on kontrolloitu vanhempien sosioekonomiset asemat, nuorten henkilökohtaisia ominaisuuksia (ikä, koulutus ja sukupuoli) sekä paikallinen työttömyysaste, vanhempien työttömyyden vaikutus säilyy erittäin voimakkaana. Tosin etenkin samaa sukupuolta olevan vanhemman sosioekonominen asema on aivan yhtä voimakas nuoren työttömyysriskin ennustaja kuin työttömyyskin.

Jälkimmäisessä tarkastelussa olivat mukana vain ne nuoret, jotka tulivat ensimmäistä kertaa työmarkkinoille vuosina 1991–96. Tämän asetelman tarkoitus oli luoda selkeämpi kuva vanhempien työttömyyden vaikutuksesta erityisesti työmarkkinoille tulleisiin nuoriin, sillä ensimmäisessä tarkastelussa oli mukana koko poiminta-ajankohtana vanhempiensa luona asunut kohortti, huolimatta siitä olivatko nämä laisinkaan työmarkkinoilla tarkasteltavina vuosina. Jälkimmäisessä asetelmassa työmarkkinoilla olon kriteeriä tiukennettiin vielä siten, että vuosia, jolloin nuori oli pääasiallisesti työssä tai työttömänä oli oltava vähintään kaksi peräkkäin, jotta ilmeisimmät välivuosien viettäjät, joista valtaosa oli työttöminä, saataisiin karsittua pois.

Toisessa tarkastelussa työmarkkinoille tulokriteerit täyttäneistä nuorista oli työttöminä yli 60 % *ensimmäisen työmarkkinavuotensa aikana*. Työttömyyden periytyminen on nuorten työttömyyden yleisyyden huomioon ottaen varsin voimakasta, mutta vaihtelee toisaalta taustatekijöiden mukaan paljonkin. Parhaiten työttömyyden periytymistä pystyvät vastustamaan hyvin koulutetut ja osin tähän liittyen vanhempana työmarkkinoille tulleet nuoret. Korkea-asteen koulutuksen saaneiden nuorten työttömyyden periytyvyys selittyy käytännössä kokonaan pois olennaisimmat taustatekijät kontrolloimalla. Myös vanhempien sosioekonomisella asemalla on selkeä yhteys työttömyyden periytymiseen: esimerkiksi yrittäjävanhempien lapset, jotka eivät kokonaisuutena ole suuren työttömyysriskin ryhmä, ovat hyvin alttiita työttömyyden ylisukupolvisuudelle. Muutoin hyvistä lähtökohdista työmarkkinoille ponnistavat hyvin koulutetut nuoret eivät siis näytä erityisesti kärsivät edes vanhempiensa työttömyydestä.

Suurimmalla osalla nuorista vanhempien työttömyys lisää muutoinkin hankaloituneen työmarkkinoille siirtymän vaikeusastetta. Syy tähän vuorovaikutukseen tai sen mekanismi ei selvinnyt tässä tarkastelussa, eikä sitä ole kovin hyvin pystytty muuallakaan tutkimaan, mutta monenlaisia spekulatioita aiheesta on esitetty. Paikallisten työmarkkinoiden rakenteen ja ammatillisen periytyvyyden yhteisvaikutus on varmasti yksi rakenteellinen osaselitys ilmiölle (esim. Soidre 1999a sekä Ultee ja Luijkx 1990). Pienemmän mittakaavan alueellinen eriarvoisuus, slummit tai ongelmalähiöt, on myös mahdollinen, joskaan ei nykytietämyksen valossa kovinkaan todennäköinen tai ainakaan voimakas, työttömyyden periytymistä edesauttava tekijä. Lähiöiden ongelmallisuus on usein ennemminkin julkisuudessa luotu diskurssi, joka kärjistää ja liioittelee mahdollisia ongelmia (esim. Kortteinen ja Vattovaara 2000, Roivainen 1999, Seppänen 2001). Kaikki työttömyyden periytyminen ei kuitenkaan varmasti selity yksistään mitallistettavilla ulkoisilla tekijöillä. Perhe itsessään on niin voimakas sosiaalistava ympäristö, ettei sen sisäisiä prosesseja voida sivuuttaa. Työttömyys perheessä vaikuttaa mitä todennäköi-

simmin nuorten työtä koskeviin asenteisiin, arvoihin ja motivaatioon (Payne 1987; Soidre 1999b, 88).

5.4 Perheen rooli laman aikaisen työttömyyden selittäjänä

Työttömyyden ja perheen yhteydessä on havaittavissa joitakin selkeitä lamailmiöitä, eli trendejä, jotka liittyvät työttömyyden huikeaan kasvuun. Perheaseman suhteen lama runteli suomalaisia melko demokraattisesti: työttömien joukon suhteellinen koostuminen erilaisissa perheasemassa olevista ihmisistä ei muuttunut merkittävästi. Miehistä kuitenkin lapsiperheiden isät näyttävät olleen muita suojatummassa asemassa laman aikana: heidän työttömyytensä kasvoi vuosien 1990 ja 1995 välillä ”vain” kymmenisen prosenttiyksikköä. Naisista puolestaan erottuvat yksinhuoltajat jonkin verran muita suuremmalla työttömyyden kasvulla. Suuremmat erot laman aikaisessa työttömyydessä liittyvät ikään (nuorten työllistymismahdollisuudet olivat laman aikana erityisen heikot) ja perherakenteen yleiseen lievään muutokseen, eli lapsiperheiden osuuden laskuun ja lapsettomien pariskuntien osuuden kasvuun.

Sekä työttömyyshomogamian että työttömyyden periytymisen suhteen eri ajankohdilla on selkeitä ominaispiirteitä. Mielenkiintoista on, että työttömyyden kasautumisessa parisuhteeseen ja työttömyyden esiintymisellä peräkkäisissä sukupolvissa trendit ovat lähes päinvastaisia. *Puolisoiden väliseen työmarkkina-asemien yhteyteen vaikuttavat prosessit eivät ilmeisestikään ole luonteeltaan sellaisia, että ne voimistuisivat tai aiheuttaisivat suuressa määrin työttömäksi valikoitumista huonomman taloudellisen tilanteen vallitessa.* Ei kuitenkaan kannata aliarvioida sitä seikkaa, että lähes 8 % otoksen kotitalouksista oli vuonna 1993 sellaisia, joissa molemmat puoliset olivat olleet työttömiä. Prosenttiosuus ei välttämättä äkkiseltään tunnu kovin suurelta, mutta se koskee siis vain talouksia, joissa molemmat puoliset olivat työmarkkinoilla. Kaiken kaikkiaan työttömyyttä oli kolmanneksessa näistä kotitalouksista.

Työttömyyden periytymisen todennäköisyyden suhde yleiseen työmarkkina-tilanteeseen näyttää olevan päinvastainen kuin työttömyyshomogamian: työttömyyden periytyminen oli voimakkainta laman aikana. Täysin yksiselitteisiä periytymisen trendit eivät tosin ole. Niissä näkyy esimerkiksi miesten ja naisten työmarkkinoiden eriaikaisuuden vaikutusta. Lisäksi nuorten henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat vanhempien työttömyyttä voimakkaammin työuran alkuvaiheen sujuvuuteen, eli iältään vanhempina työmarkkinoille tulleet, paremmin koulutetut nuoret ovat pystyneet laman aikanakin vastustamaan muita paremmin työttömyyttä ja sen periytymistä.

5.5 Perhe, työttömyys ja yhteiskunnalliset interventiot

Kun kerran on selvästi havaittu erilaisilla perheeseen liittyvillä tekijöillä olevan yhteys työttömyysriskiin, niin millaisia sosiaalipoliittisia toimia näiden ilmiöiden ehkäisemiseksi voitaisiin suunnata? Mikä on esimerkiksi työttömyyden kasautumistendenssien pohjimmainen luonne? Ylettyykö poliittiseen päätöksentekoon pohjautuvien interventioiden skaala laisinkaan niihin ulottuvuuksiin, joissa vaikkapa työttömyyshomogamian ja työttömyyden periytymisen prosessit tapahtuvat? Työttömyysongelman ja työttömyyteen liittyvien ongelmien ratkaisuun liittyvä julkinen keskustelu käydään käytännössä täysin tavalla tai toisella talouteen liittyen. Tässä keskustelussa on selkeä ideologinen rintamalinja suhteessa sosiaalipoliitiikan koettuihin implikaatioihin. Toisella puolen linjaa ovat ”sosiaalipoliitiikan epäsuotuisia kannustinvaikutuksia” perusteina tukien leikkausvaatimuksille esittävät tahot. Toinen näkökulma on skenaario uudenlaisen massatyöttömyyden aiheuttaman tilanteen muodostumisesta todelliseksi yhteiskunnalliseksi vedenjakaajaksi, eli pelko siitä, että syrjäytyneisyys muodostuu aidoksi ylisukupolviseksi osakulttuuriksi, jos työttömyyden vaikutuksia ei tukitoimin kompensoida (esim. Kortteinen ja Tuomikoski 1998).

Sosiaaliturvajärjestelmään on jo tehty joitain muutoksia, jotka vaikuttavat kotitalouksien tulonmuodostukseen ja pyrkivät vähentämään työttömyyden ”attraktiivisuutta”. Suomessa toteutettiin useita sosiaaliin etuuksiin ja verotukseen liittyviä uudistuksia vuosina 1996–98, ja jotkut näistä ovat relevantteja myös työttömyyden ja perheaseman suhteen. Erityisesti pienten lasten vanhempia koskettivat päivähoitomaksujen ja kotihoidontuen uudistukset. Päivähoitomaksujen uudistuksessa oli kyse epäoikeudenmukaisiksi katsottujen maksuluokkien poistamisesta. Portaittain kasvaneet maksuluokat aiheuttivat maksuluokkien rajatapauksissa tilanteita, joissa vähäinenkin tulojen kasvu johti huomattaviin korotuksiin päivähoitomaksuissa, ja näin ollen tulojen kasvusta huolimatta pienentyneisiin käytössä oleviin tuloihin. Vuoden 1997 alusta maksuluokat korvattiin perheen koon ja tulojen mukaisilla prosenttimääräisillä maksuilla. Kotihoidontuen uudistus koski tuen lisäosan määrittelyä. Vuonna 1997 tuen nimi muuttui hoitolisäksi ja määrittelyperusteet muuttuivat niin, että useimmissa tapauksissa (jos puolison tulot olivat yli 6000mk/kk) tuen määrä kasvoi, enimmillään jopa noin 800mk/kk. (kts. Laine ja Uusitalo 2001)

Edellä mainituilla muutoksilla on arvioitu olleen myönteinen vaikutus alle kouluikäisten lasten *isien* työllisyydelle. Verrattuna kouluikäisten lasten vanhempiin, päivähoitoikäisten lasten vanhempien työhön osallistumisen aste nousi vuosina 1996–98 kolme prosenttiyksikköä enemmän. Naisilla uudistusten työllisyysvaikutus oli päinvastainen: päivähoitoikäisten lasten äideillä työhön osallistumisen aste jopa laski tarkasteluajankohtana, eli uudistuksilla oli negatiivinen vaikutus pienten lasten äitien *työvoiman tarjontaan* (Laine ja Uusitalo 2001, 39–41). Selvityksessä mainitut muutokset työhön osallistumisen asteissa eivät siis kuvaa suoranaisesti uudistusten vaikutuksia työttömyysasteisiin. Etenkään naisten laskenut työhön osallistumisen aste ei merkitse noussutta työttömyyttä. Miesten vertailuryhmää enemmän kohonneessa työhön osallistumisessa sen sijaan saattaa olla kysymyksessä onnistunut työttömyysloukun purkaminen, etenkin kun uudistusten

eräs ominaisuus oli se, että joissain tapauksissa uudistukset jopa laskivat tukien määrää pienituloisissa kotitalouksissa.

Uudistuksista selkeämmin työttömyyden kasautumisen problematiikkaan liittyy työmarkkinatuen tarveharkinnan lieventäminen. Vuonna 1997 perheellisten työmarkkinatuen tulo rajaa laskettiin 5540 markasta 5040 markkaan kuukaudessa (alaikäiset lapset nostavat tulo rajaa), mutta tulo rajan ylittävien tulojen vähennysprosenttia laskettiin 75:stä 50:een (eli puolison kotitalouteen tuomat tulot eivät vaikuta enää niin voimakkaasti työttömän puolison työmarkkinatukeen). *Työttömyyspäivärahan* suuruuteen ei puolison tuloilla ole ollut merkitystä ennen eikä jälkeen uudistuksen, eli uudistus koski vain pitkäaikaistyöttömiä ja ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tulleita. Käytännössä tämäkin uudistus merkitsi joissain pienituloisissa kotitalouksissa tukien vähenemistä, mutta esimerkiksi kaksilapsisessa perheessä puolison tulojen ylittäessä 8000mk/kk, työttömän puolison työmarkkinatuen määrä kasvoi. (Laine ja Uusitalo 2001, 12–14)

Tehdyssä selvityksessä työmarkkinatuen uudistuksen vaikutusta työllisyyteen tutkittiin vertaamalla työhön osallistumisen asteen muutoksia niihin henkilöihin, joiden puoliset saivat *muuta, ei puolison tuloista riippuvaa, työttömyysturvaa*. Työmarkkinatukea saavien puoliset olivat vertailussa lähtökohtaisesti varsin erilaisessa asemassa kuin vertailuryhmä: työhön osallistumisen aste oli huomattavasti matalampi ja tulot pienemmät. Tulosten mukaan kuitenkin työmarkkinatukea saavien henkilöiden puolisojen työhön osallistumisen aste nousi vuosina 1996–98 huomattavasti enemmän kuin vertailuryhmän. Tulosta tarkemmin tarkasteltaessa havaittiin kuitenkin odotusten vastaisesti havaintojen työllisyyden parantumisesta olevan merkityksellisiä vain miehillä. Lisäksi työhön osallistumisen suhteellisesti suurempi kasvu näyttäisi liittyvän ennemminkin ryhmän (työmarkkinatukea saavien puoliset) ennen vuotta 1996 tapahtuneeseen työmarkkina-aseman heikkeneemiseen ja vuosina 1996–98 tapahtuneeseen tilanteen normalisoitumiseen, kuin varsinaisesti kannustinloukun purkaantumiseen. (Laine ja Uusitalo 2001, 44–47)

Mitä edellä esitetyt havainnot ja kannustinloukkujen purkaminen yleensä voisivat merkitä tämän tutkimuksen problematiikan kannalta? Perheasematarkastelussa suurimpana ongelmana näyttäytyi yksinäisten miesten huono työmarkkina-asema. Jotkin kannustinloukku-uudistukset koskivat myös tätä ryhmää. Työttömyysturvan osalta perheettömien henkilöiden *työmarkkinatuen* tarveharkintaa tiukennettiin huomattavasti. Vuonna 1996 täyden työmarkkinatuen tulo raja laski 3700 markasta kuukaudessa 1500 markkaan, rajan ylittävien tulojen vähennysprosentin pysyessä entisellään 75 %:ssa. Yksin asuvien enimmäismääräisen *asumistuen* tulo rajaa puolestaan nostettiin vuonna 1998. *Toimeentulotukijärjestelmää* muutettiin vuonna 1998 niin, että asumismenoihin tuli 7 % omavastuu. Tarkasteltaessa toimeentulotuen ja asumistuen uudistusten yhteisvaikutusta yksinasuvilla, suurin muutos on kynnyspalkan (ansiotulotaso, joka nostaa kokonaistuloa) lasku aiemmasta 3700 markasta vajaan 2900 markkaan kuukaudessa. Uudistukset nostivat 2 900–6 300mk/kk ansaitsevien nettotuloja, mutta toisaalta nostivat myös 4700–6300 ansaitsevien marginaaliveroastetta. (Laine ja Uusitalo 2001, 12–16.)

Periaatteessa siis pienipalkkainenkin työnteko tuli myös yksin asuville kannattavammaksi kannustinloukku-uudistusten myötä. Uudistusten arviointiraportissa (Laine ja Uusitalo 2001) ei kuitenkaan ole mitenkään estimoitu miten muutok-

set ovat vaikuttaneet yksinasujien työllisyyteen. Taulukossa 25 on tarkasteltu Tilastokeskuksen työvoimatutkimusten perusteella työikäisten miesten työttömyyden ja työllisyyden muutoksia siviilisäädyn mukaan vuosien 1995 ja 1998 välillä, eli ennen ja jälkeen uudistusten.

Häkellyttävien havainto taulukosta on se, että vaikka työttömien osuus työvoimasta (työttömät + työlliset) onkin laskenut, ei työllisten osuus naimattomien työikäisten miesten joukossa ole noussut lainkaan kyseisten vuosien välillä, vaikka kaikkien työikäisten miesten työllisyys lisääntyi neljällä prosenttiyksiköllä. Työttömien suhteellinen osuus työikäisistä on laskenut kaikissa ryhmissä suurin piirtein saman verran, mutta työvoimassa työttömien osuuden lasku on ollut suhteellisesti vähäisintä naimattomilla miehillä. Ainakaan tämän tuloksen perusteella uudistusten vaikutus työllisyyden suhteen kaikkein ongelmallisimmassa ryhmässä ei ole ollut toivottu. Toisaalta tämä ei ole kovinkaan suuri yllätys, sillä kuten työttömyyden ja perheaseman yhteyttä tarkastelevassa luvussa (luku 2) todettiin, miesten työttömyyden ja perheettömyyden välillä on sosiaalisiin suhteisiin ja rooleihin liittyvä vuorovaikutus, johon sosiaalipoliittisilla toimilla on ehkä jopa mahdoton vaikuttaa. (Taulukko 25.)

TAULUKKO 25 19–64-vuotiaiden miesten työttömyys ja työllisyys 1995 ja 1998 (%)

		siviilisäätty	1995	1998	suhteellinen muutos
Työllisten työikäisiä	osuus	naimaton	49	49	1,0
		naimisissa	73	78	1,1
		KAIKKI*	67	71	1,1
Työttömien työikäisistä	osuus	naimaton	22	18	0,8
		naimisissa	8	7	0,9
		KAIKKI*	12	10	0,8
Työttömien työvoimasta	Osuus	naimaton	31	27	0,9
		naimisissa	10	8	0,8
		KAIKKI*	16	12	0,8

* KAIKKI-rivi sisältää naimattomien ja naimisissa olevien lisäksi myös muut siviilisäättyluokat.

LÄHDE: Tilastokeskuksen työvoimatutkimukset 1995 ja 1998

Jordan et al. (1992, 300–320) toteavat pienituloisten työmarkkinoita koskevia päätöksiä käsittelevän tutkimuksensa johtopäätöksissä, että vaikka pienituloisissa kotitalouksissa todellinen liikkumavara on varsin marginaalinen ja päätökset niin muodoin vaatimattomia, on tämä aihe tuottanut varsin huomattavan määrän kirjallisuutta ja innostanut suurellisiin teorioihin. Tutkimustulokset eivät kuitenkaan yleensä tue juurikaan minkään suuntaisia päätelmiä köyhyysloukkujen suhteesta tehtyihin poliittisiin päätöksiin (Jordan et al. 1992, 316). Työttömyyshomogamian ja sosiaalipoliittisten toimien suhteesta ei voida myöskään tässä yhteydessä käytössä olevien aineistojen valossa esittää minkäänlaisia tuloksia tai päätelmiä. Tämän tutkimuksen tulokset kuitenkin viittaavat siihen suuntaan, ettei työttömyyden kasautumisessa parisuhteisiin ole välttämättä kysymys nykyisten työvoimatai sosiaalipoliittisten käytäntöjen avulla ratkaistavasta ongelmasta.

Myös työttömyyden periytymisen suhteen on vaikea kuvitella, millaiset sosiaalipoliittiset interventiot voisivat siihen olennaisesti vaikuttaa. 1990-luvulla toimeenpannuista sosiaalietuuksia koskevista muutoksista nuoriin vaikuttivat etenkin vuonna 1994 käyttöön otettu työmarkkinatukijärjestelmä, ja myöhemmin työmarkkinatuen saamista koskevat tiukentuneet säännökset. Vuodesta 1997 alkaen 17-vuotiaalta nuorelta on vaadittu ammatillinen koulutus saadakseen työmarkkinatukea. 18–24-vuotiailta edellytetään ammatillisen koulutuksen lisäksi, etteivät he ole kieltäytyneet osallistumasta työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen, tarjottuun työhön tai koulutukseen. Lisäksi nuorilta edellytetään ammatilliseen koulutukseen hakeutumista, eikä koulutusta voi keskeyttää menettämättä oikeuttaan työmarkkinatukeen.

Edellä kuvatut muutokset eivät ensinnäkään liity erityisesti mitenkään työttömyyden periytymisen problematiikkaan, ja toisaalta niillä ei ole käytännössä työllistävää vaikutusta. Työttömiä nuoria näillä muutoksilla saadaan toki siivottua tilastoista pois. Vuonna 1996, jolloin koulutus- ym. vaatimukset koskivat vain alle 20-vuotiaita, tehdyn tutkimuksen mukaan etenkin koulutukseen osallistuminen lisääntyi aiemmin koulutuksen ja työnhaun suhteen passiivisissa ryhmissä (Aho & Vehviläinen 1997, 247–249). Toisaalta lisääntyi myös niiden nuorten määrä, jotka yksinkertaisesti jättivät ilmoittautumatta työttömäksi, koska eivät olleet oikeutettuja työmarkkinatukeen (Aho & Vehviläinen 1997, 247–249). Eli ”koulupakko” on paitsi kannustanut nuoria opiskeluun, myös viivästyttänyt heidän taloudellista itsenäistymistään.

Kun otetaan huomioon työttömyyden periytymisen ja koulutustason yhteys, periaatteessa lisääntyneellä koulutusaktiivisuudella saattaa olla positiivinen vaikutus myös periytyvyyden vähenemiseen. Kohonnut koulutustaso on aina työllisyysnäköymien kannalta hyvä asia, eikä tulosten perusteella parempaakaan keinoa ylisukupolvisen työttömyyden välttämiseen ole kuin kouluttautumisen edistäminen. Suomessa koulutuksen vaikutus nuorten työllistymistodennäköisyyteen on voimakkaampi kuin muissa OECD-maissa (Nyyssölä & Pajala 1999, 23–25). Toinen asia on, kuinka hyvin ”kannettu vesi pysyy kaivossa”, eli sitoutuvatko koulutukseen pakotetut nuoret toimintaansa siinä määrin, että siitä on heille todellista hyötyä, vai koetaanko koulutus vain säiliöksi tai holhoavaksi päivähoidon jatkeeksi. Nyyssölän ja Pajalan (1999, 85–86) tutkimuksessa ainakin ne nuoret, jotka kannustusta opiskeluun tarvitsisivat, suhtautuivat yleensä varsin kielteisesti pakkohaakuun, ja nuoret korostavat mielellään itsenäisen päätöksenteon merkitystä. Eniten hyötyä lakiuudistuksesta onkin havaittu saavan niiden nuorten, joilla kouluttamismotivaatio on muutoinkin hyvä (Aho & Vehviläinen 1997, 39–40).

Huonoin mahdollinen skenaario turhaksi koetun koulutuksen yksilötason vaikutuksesta on motivaation katoaminen kaiken koulutuksen suhteen (Aho & Vehviläinen 1997, 244). Lisäksi on luonnollisesti otettava huomioon koulutustason kohottamisen olevan siinä mielessä validi ratkaisu työttömyysongelmaan lähinnä yksilötasolla, että yleinen koulutustason nosto johtaa lähinnä koulutusinflaatioon, paitsi jos koulutuksen suunnittelussa onnistutaan niin hyvin, että tuloksena on rakenteellisesti uusia työpaikkoja luova kansallisen tason osaamisen ja innovatiivisuuden kohoaminen. Nykyisellään ”hyviä hommia” ei riitä kaikille vaikka koulutustaso olisi kuinka korkea.

Johdannossa esiteltiin useita makrotason näkemyksiä siitä, miten työ ja perhe ovat muuttuneet instituutioina. Kaikille esitellyille teorioille oli yhteistä se, että ne näkivät työelämässä ja laajemmin yhteiskunnassa tapahtuneen merkittävää laadullista muutosta, ja että perhe on tavalla tai toisella muutoksen keskiössä. Selkeimmin kantaa asiain tilan parantamiseksi toivottavan muutoksen suuntaan ottavat Rifkin (kansalaispalkka, lisätyön mahdollisuus kolmannella sektorilla ja työn jakaminen) ja Esping-Andersen (paremmin toimiva institutionaalinen hoivajärjestelmä). Aivan suoraan tämän tutkimuksen ongelman ytimeen, eli työmarkkina-asemien polarisaatioon kotitaloudesta, ei ota kantaa yksikään teoreetikosta, mutta toisaalta ei tätä eriarvoisuutta voi yleisemmistä trendeistä tyystin erottaa.

Edellä esitellyt muutokset tukijärjestelmissä ovat kovin vaatimatonta hienosäätöä, jos ne suhteutetaan globalisaation ja teknologisen kehityksen mukanaan tuomiin muutoksiin. Toisaalta, eivät näiden suurten muutosten teoretisoijatkään aina kovin vallankumouksellisia ideoita esitä. Suikkanen ja Linnakangas (1998, 69) toteavat esimerkiksi Rifkinin lääkkeiden työyhteiskunnan kriisiin olevan osittain jo olemassa olevia ja ehdottomasti riittämättömiä – siis sellaisia, että ”ne voidaan ymmärtää yhteiskunnallisen vähimmäismoraalin ilmentyminä ja eriytymiskehityksen rakenteellisena suojana”, ja yleisemmin vastaavista yritelmistä etsiä ratkaisua työmarkkinoiden ongelmiin, että ”esitetyt ratkaisut kokoavat huolenilmaisuna aikaisempia ratkaisuja ja hyväksyvät ja voimistavat syntymässä olevaa eriarvoisuutta”. Suikkasen ja Linnakangas oma näkemys työmarkkinoiden ja hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta on se, että tarvitaan ”uusi yhteiskuntasopimus”, joka on sellainen, että se ei yritä vastustaa globaalin kilpailun aiheuttamaa eriytymistendenssiä (valikoituminen ja kilpailu työmarkkinoilla), mutta toisaalta on pysyttävä jotenkin kontrolloimaan tätä diversiteettiä (Suikkanen & Linnakangas 1998, 69-70). Käytännössä tämä tarkoittaisi ainakin nyky-yhteiskunnalle tyypillisten työelämän katkosten parempaa hallintaa (kompensaatiopolitiikasta mahdollisuuksien järjestämiseen) ja pelkän vähimmäistulon institutionaalisen turvaamisen sijasta syvempään tulojakosuhteiden muutokseen pyrkivää politiikkaa (Suikkanen & Linnakangas 1998, 71).

5.6 Perhe työmarkkinakelpoisuuden määrittelijänä

Nuoren menestystä työmarkkinoilla ei määritä pelkästään heidän koulutuksessa saamansa muodolliset kvalifikaatiot. Nuoren mahdollisuuksia integroitua palkkatyöhön voidaan tarkastella *työmarkkinakelpoisuuden* konseptin kautta. Juha Varila (1997) on määrittänyt työmarkkinakelpoisuuden *taidotiedon* ja *tahton* muodostamaksi kokonaisuudeksi. Perusmäärittely näille työmarkkinakelpoisuuden elementeille on: ”[t]aitotieto on tarpeen, jotta työsuoritus voidaan toteuttaa. Tahto on puolestaan suorituksen ehto, voimavara, jota tarvitaan taitotiedon käyttämiseen (Varila 1997, 3)”. Hyvilläkään kvalifikaatioilla (taitotiedoilla) ei siis ole merkitystä, jos yksilöllä ei ole tahtoa sen hyödyntämiseen. Tehtyään jaon taitotiedon ja tahton välille Varila ei tosin käy juurikaan eksplisiittistä rajankäyntiä siitä, miten yksilön eri ominaisuudet näihin ryhmiin jakautuvat. Hän keskittyy lähinnä pohtimaan, miten ”työmark-

kinakelpoisuuden luonnehahmo” kokonaisuutena kehittyä yksilön habituksen perustalle. Tällaisessa tarkastelussa näkyy voimakkaasti perinteinen kasvatustieteellinen ajattelutapa, joka korostaa primaarisosialisaation ja varhaisen iän herkkyykskausien merkitystä.

Jos työmarkkinakelpoisuuden kehitysmallia hyödyntää painottamalla enemmän sekundaarisosialisaation, valintahetkien ja lapsuutta myöhäisempien toimintatodellisuutta koskevien elämäntapahtumien merkitystä, voidaan sen avulla lähestyä myös tämän tutkimuksen problematiikkaa. Tästä näkökulmasta esimerkiksi rajoittavaksi ja vastemieliseksi koettu pakkohakumenettely ei tunnu kovinkaan toimivalta ratkaisulta. Ainakin tietosisällön lisäksi nuorten koulutuksessa pitäisi panostaa toiminnan motivoimiseen muullakin kuin taloudellisilla pakotteilla sekä sen piilo-opetussuunnitelmallisiin ulottuvuuksiin, eli nuoren ideologisten kvalifikaatioiden (tahto), kehittämiseen.

Vanhempien työttömyys on nuorelle voimakas oppimiskokemus, joka jäsentää hänen kuvaansa ympäröivän maailman tarjoamista toimintamahdollisuuksista. Tämän kokemuksen poisoppiminen ja nuoren itsetunnon nostaminen sellaiselle tasolle, että hän olisi edes samalla viivalla muiden kanssa, on vaativa tehtävä, johon ei varmasti ole koeteltuja patenttiratkaisuja. Varmaa on kuitenkin, etteivät vallinnanvapautta rajoittavaksi koettu pakottaminen ja taloudelliset sanktiot ole parhaita mahdollisia työelämään sosiaalistajia. Tosin eivät kaikki pakkohaunkaan piirissä olevat nuoret koe käytäntöä kielteisenä (Nyyssölä & Pajala 1999, 89). Joidenkin nuorten persoonallisuus tai elämäntilanne saattavat olla sellaisia, että institutionaalinen ”potku takamukselle” saattaa olla hyvinkin se tekijä, joka ohjaa nuoren työmarkkinakelpoisuuden ja sitä kautta työllistymisen kannalta paremmalle uralle.

Pakkohaun ohella nuoria on yritetty saada työuralle myös erilaisilla vähemmän muodollisilla projekteilla, kuten työpajojen ja harrastusluonteisen toiminnan kautta. Näistä menetelmistä onkin saatu hyviä kokemuksia (Laakso 1999, Vehviläinen 2000). Esimerkiksi vuonna 1998 alkanut Opetushallituksen koordinoima kokeiluprojekti ”Innovatiiviset työpajat ammatillisissa oppilaitoksissa” pyrki lähtökohtaisesti vähentämään opintojen keskeyttämistä ja saamaan jo keskeyttäneet opiskelijat takaisin opetuksen pariin. Esimerkiksi pajatoiminnassa nuoret yleensä hakeutuvat pajalle omasta kiinnostuksesta, eivätkä vain viranomaisten kehotuksesta, jolloin sen kokemuksellinen merkitys on myönteisempi, ja sitä myöten pedagoginen vaikutus mahdollisten aiempien negatiivisten asenteiden pois oppimiseen ongelmattomampi kuin sanktioiden välttämiseksi käydyssä koulutuksessa. Tahtotason kohottamisella on siis yhtäläillä merkitystä yksilötason työttömyyden katkaisustrategiana kuin kvalifikaatioiden hankkimisellakin.

Nuorten henkilökohtaiset ominaisuudet eivät olleet ainoita ylisukupolvisen työttömyyteen vaikuttavia tekijöitä. Myös ympäristötekijöiden, eli työmarkkinoille tuloajankohdan ja paikallisen työttömyysasteen havaittiin vaikuttavan työttömyyden periytyvyyteen. Työmarkkinoille tuloajankohaansa jokainen nuori voi ainakin joissain määrin vaikuttaa: opiskelun jatkaminen tai pitkittäminen on ollut lamavuosina käyttökelpoinen työttömyyden välttelystrategia. Myös sopivasti ajoitettua perheenisäystä voi käyttää työmarkkinoille tuloajankohdan säätelymekanismina, ja näin ilmeisesti tapahtuikin, koska syntyvyys Suomessa nousi lamavuosina (Kartovaara & Sauli 2000, 13). Paikallisen työmarkkinatilanteen vaikutukseen

voi nuori myös luonnollisesti itse vaikuttaa muuttamalla työn perässä matalamman työttömyyden alueelle. Tästä saavutettu hyöty kuitenkin yleensä edellyttää, että nuorella on kunnollinen koulutus. Hyvin koulutetut nuoret ovatkin yleisesti ottaen matalasti koulutettuja taipuvaisempia muuttamaan, mikä varmastikin selittää osin myös tämänkin tutkimuksen havainnon korkeasti koulutettujen pienemmästä riskistä kärsiä ylisukupolvisesta työttömyydestä. Nykyään osa nuorista on valmiita vaihtamaan paikkakuntaa, vaikkei työpaikkaa olisi välttämättä edes tiedossa. Näiden ”optiomuuttajien” motivaatiotaso on kuitenkin ilmeisen korkealla, sillä heidän on havaittu työllistyvän jopa helpommin kuin kasvukeskusten paikallisten työttömien (Kytö 1998).

Koska myöskään työttömyyden kasautumiselle parisuhteisiin – työttömyyshomogamialle – ei löytynyt tyhjentävää rakenteellista tai tilastoissa näkyviin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvää selitystä, eli suuri osa kasautuneesta työttömyydestä on ”residuaalista heterogeenisyyttä”, kuten Halvorsen (1999) asian ilmaisee, on paikallaan pohtia myös tätä ongelmaa työmarkkinakelpoisuuden näkökulmasta. Työttömyyshomogamian luonnehan oli sellainen, että sen suhteellinen voimakkuus, eli puolison työttömyyden suhteellinen vaikutus työttömyysriskiin, on suurimmillaan, kun työllistymisen edellytykset taustamuuttujien perusteella ovat hyvät. Osassa parisuhteista, riippumatta puolisojen koulutustasosta tai alueellisista työmarkkinoista, näyttäisi siis olevan taipumus muita korkeampaan työttömyysriskiin. Jokin vetää siis heikomman työmarkkinakelpoisuuden omaavia yksilöitä toistensa luo, tai vaihtoehtoisesti joissakin parisuhteissa tapahtuu puolisojen välillä korreloivaa työmarkkinakelpoisuuden heikkenemistä. Kumpaakaan prosessia ei voida käytettävissä olevilla aineistoilla todentaa, mutta muiden selitysmallien epäonnistuminen työttömyyshomogamian selittämisessä antaa syyn olettaa niiden olevan relevantteja.

Visio työttömyyshomogamiasta on parisuhteen tai sen muodostumisen dynamiikan tuloksena on sikäli synkeä, että on vaikea keksiä millainen yhteiskunnan interventio voisi auttaa asiaa. Etenkin jos kyse on puolisonvalinnassa kasaantuneista ”ongelmaominaisuuksista”, kuten esimerkiksi päihteiden käytön hallitsemattomuudesta, muutoin työmarkkinakelpoisuutta heikentävästä epäsosiaalisesta käytöksestä, sairauksista, vammaisuudesta tai jopa epämiellyttävästä persoonallisuudesta (Halvorsen 1999) ei ongelman ydin todennäköisesti ratkea ainakaan taloudellisten pakotteiden avulla. Ongelmaominaisuuskasautumat kotitalouksissa eivät kuitenkaan johdu ainoastaan puolisonvalinnasta. Työllistymisen kannalta kielteiset ominaisuudet, alhainen työmotivaatio ja jopa työttömyys- tai riippuvuuskuulttuuri, saattavat yhtä lailla kehittyä parisuhteen sisällä työttömyyden kohdatessa kotitalouden (Gallie et al. 1994, Halvorsen 1999). Tällöin voidaan katsoa olevan kyse toimintatodellisuutta muuttavan elämäntapahtuman aiheuttamasta työmarkkinakelpoisuuden kannalta kielteisestä, ”käänteisesti emansipatorisesta” oppimisesta (Varila 1997 285–286).

Työttömyys ja sen aiheuttamat taloudelliset seuraamukset kotitalouksissa saattavat myös levittää ahdistusta ja kireyttä perheessä muihinkin kuin työttömään itseensä, mistä puolestaan voi seurata psyykkistä ja fyysistä oireilua ja sitä myöten hankaluuksia työmarkkinoilla (Halvorsen 1999, 5). On esimerkiksi havaittu työttömyydellä olevan kielteisiä vaikutuksia, paitsi itse työttömän, myös muiden perheenjäsenten mielenterveyteen (Winefield ja Fryer 1996). Tässä tapauksessa

voidaan ajatella, että jos negatiivisten seurausten syy on todella pääasiassa talouden heikkeneminen, voitaisiin työttömyysturvan parantamisella ehkäistä haittoja. Työttömyysturvan nostaminen tasolle, jolla työttömyys ei enää olisi taloudellisesti haitallista, ei kuitenkaan ole realistinen vaihtoehto.

Työttömien sosiaalisesta eristymistä (Millar 1994) tai heidän sosiaalisten verkostojensa poikkeavuutta työssäkäyvien sosiaalisista verkostoista (Gallie 1999, Räsänen 1993), on myös pidetty mahdollisena syynä työttömyyden kasautumisen kotitaloudesta. Puutteelliset epämuodolliset kontaktit työelämässä oleviin saattavat haitata tiedonsaantia työtilaisuuksista, sekä vaikuttaa kotitalouden ilmapiiriin ja toimintamalleihin. Tässäkin tilanteessa *yhteiskunnan* on vaikea toimia työttömän hyväksi. *Yhteisöt* voivat sen sijaan tuellaan ja kontaktit säilyttämällä auttaa työttömiä kotitalouksia selviämään. Toimivat sosiaaliset suhteet voivat ehkäistä työmarkkinakelpoisuuden kannalta kielteisen toimintatodellisuuskuvan syntyminen viestittämällä, ettei työttömän tarvitse olla sosiaalisesti irrallaan muusta yhteiskunnasta, ja tietenkin käytännön apuna toimimalla tietoa välittävänä linkkinä työelämään.

”Miksi yhteiskunta paheksuu minua?”. Näin kysyy 21-vuotias työtön pienen lapsen äiti muutaman vuoden takaisessa ylisukupolvista työttömyyttä käsittelevässä sanomalehtijutussa (Keskisuomalainen 1.2.1998). Ensimmäisen lapsensa 17-vuotiaana saanut nainen ei saa työttömyyskorvausta, koska ei ole ehtinyt hankkimaan ammatillista koulutusta, ja joutuu nyt turvautumaan erilaisiin tukiin. Hän kokee, etteivät viranomaiset, joiden kanssa hän on tekemisissä, hyväksy hänen elintapaansa ja valintojaan. Hyvinvointivaltion tavoitteiden ja yksilön intimitietin yhteensovittaminen ei aina ongelmatonta. Etenkin nuoret kokevat usein viranomaisten toimet, joiden tarkoitus on kannustaa ja aktivoita nuoria, etteivät nämä ajautuisi syrjäytymisen poluille, puuttumiseksi heidän omiin valintoihinsa tai jopa persoonallisuuteensa. Onkin väitetty (Dean 1995), että sosiaaliturvan käytännöt, kuten tuloturvan takaaminen tai työmarkkinoille pääsemisen edistäminen, ovat ottaneet muodon, joka on suhteellisen riippumaton tavoitteista, ja että ne eivät aidosti palaudu huoleen kansalaisten yhtäläisistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Sen sijaan käytännöt voidaan ymmärtää koskevan minän ominaisuuksien muokkaamista ja uudistamista, eli ne *pyrkivät määrittelemään oikean ja kunnollisen orientatation ja käyttäytymisen mallin niille, jotka ovat tuista riippuvaisia*.

Deanin (1995) tutkimuksen kohde on australialainen tukijärjestelmä ja viranomaiskäytännöt, mutta periaatteet hyvinvointivaltion kehityksessä vaikuttavat olevan monilta osin samansuuntaisia kuin Suomessakin. Paitsi että työttömille pyritään takaamaan taloudellinen toimeentulo ja parantamaan heidän työllistymismahdollisuuksiaan, käytännöt pyrkivät muokkaamaan yksilöiden haluja, tarpeita, pyrkimyksiä, valmiuksia ja asenteita. Lisäksi instituutiot pyrkivät laajentamaan kontrollifunktiotaan, eli ne kytkyvät ”asiakkaansa” hallintaansa vaatimalla heidän osallistumisestaan erilaisiin identiteetin muodostuksen, kultivoinnin ja esittämisen käytäntöihin (Dean 1995, 567–572). Käytännöistä tulee paitsi hallinnollisia, myös eettisiä: askeettinen ja aktiivinen toiminta palkitaan hyväksynnällä. Yhteiskunnan ja sen vähäosaisten suhde on ongelmallinen: ”Moraaliset periaatteet, kuten sosiaalinen oikeudenmukaisuus, eivät olekaan koskaan oikein pystyneet vastustamaan poliittisen rationaalisuuden pyrkimyksiä (Dean 1997, 104)”

Työttömyyden ja syrjäytymisen suhde ei ole välttämättä niin yksiselitteinen kuin yleensä oletetaan. Yhteyttä pidetään monesti itsestään selvänä eikä oletuksen perusteita kyseenalaisteta. Gallie (1999) esittääkin aiheellisesti perustavan kysymyksen: ”Mitkä todisteet osoittavat työttömyyden olevan merkittävä sosiaalisen syrjäytymisen aiheuttaja”. Omana empiirisenä EU-maita koskevana (Suomi ei mukana) tuloksenaan hän toteaa työttömien olevan ainakin siinä mielessä eristyneitä, että he asuvat muita useammin yksin. Toisaalta hän ei löytänyt todisteita siitä, että työttömyys vähentäisi kodin ulkopuolista sosiaalista kanssakäymistä. Päin vastoin, työttömillä on jopa enemmän aikaa tavata tuttaviaan ja sukulaisiaan kuin työssä käyvillä. Työttömien kasvaneessa sosiaalisuudessa havaittiin kuitenkin sellainen negatiivinen piirre, että heidän sosiaalisen verkostonsa laatu poikkeaa työssäkäyvistä. Myös suomalaisessa tutkimuksessa havaittiin työttömien sosiaalisissa suhteissa korostuvan usein samankaltaisista yksilöistä koostuvien kaveripiirien osuus (Räsänen 1993).

Tässä saadut tulokset osoittavat perheellisyyden liittyvän etenkin miehillä voimakkaasti alhaiseen työttömyyteen, mutta toisaalta huono-osaisuuden työmarkkinoilla ainakin joissain määrin kasautuvan perheisiin. Näin ollen voidaan kärjistetysti sanoa perheen olevan *joillekin* ongelma. Työttömyyden kasautumisen problematiikan alkujuurta on hyvin vaikea osoittaa, mutta käytetty aineisto on varsin hyvin osoittanut sen, ettei kyse ole ainakaan yksinomaan ympäristökijöistä kuten paikalliset työmarkkinat. Perhe olennaisena sosialisointin ja identiteetin muotoutumisen viitekehyyksenä levittää tavalla tai toisella myös työttömyysriskiä. Kun kyse on puolisoitten välisestä työttömyyshomogamiasta, kaikki työttömyydelle altistavat prosessit eivät tapahdu parisuhteessa, vaan mahdollisesti jo aikaisemmin parinmuodostusvaiheessa.

”Kun köyhyys tulee ovesta sisään, lentää rakkaus ikkunasta ulos”, sanotaan. Työttömyyden ja köyhyyden oletetaan koettelevan ihmissuhteita ja työttömien onkin havaittu päätyvän useammin avioeroon kuin vakaasti työllisten. Avioerojen määrä ei kuitenkaan laman aikana selkeästi noussut. Suurimmillaan avioerojen määrä oli vuoden 1988 avioeroa helpottaneen lakiuudistuksen jälkeen ja nousukauden lopussa vuonna 1989, minkä jälkeen erojen määrä laski pahimpina lamavuosina jonkin verran (Kartovaara & Sauli 2000, 61). Myös toisen suuntaista tietoa suhdanteiden ja perhesuhteiden vaikutuksesta on saatu: esimerkiksi Yhdysvalloissa tehdyn selvityksen mukaan laskusuhdanteella on vaikutusta perheiden hajoamiseen ja toisaalta uusien avioliittojen solmimiseen (Boroughs ja Hage 1992). Tässäkin yhteydessä kiinnitettiin tosin huomiota siihen, että taloudelliset huolet rikkovat lähinnä suhteita, jotka ovat muutoinkin riskialttiita.

ENGLISH SUMMARY

The aim of this study is to examine the connection between the factors concerning family/household and unemployment in the context of changing economic circumstances. Despite the fact that numerous recent studies have argued that substantial alterations have occurred in the basis of labour markets, it cannot be denied that the social status of individuals still depends primarily on their participation in the systems of production and exchange – unemployment is a failure which is likely to lead to a loss of status. Unemployment is not merely an economic disadvantage – it means being in the margins of the society, as well as being under its surveillance and control.

Along with labour market status, family is another essential institution, which defines individual's identity. Although the changes in the organization of paid work have caused contradictions for the everyday life of families (for example the increasing demands for flexibility), family is ever the primal setting of socialisation, the framework of the most intense and intimate human relations, and in most cases also a basic administrative unit.

The first empirical analysis examined the relationship between family status and unemployment risk between years 1980 and 1995. Considering the changes in the family institution, the definition of the family status is fairly conservative in this study. It is not quite possible to take into consideration all the possible aspects of modern family life when using a census-based register data. These registers are created for administrative purposes and their usability for research purposes is therefore restricted. According to the findings, person's unemployment risk does have evident connection with his/her family status. Especially the prime-age (30–45 years) men's labour market status and family status had a strong association: having a spouse and/or children correlated strongly with *low* unemployment risk. The obvious shortcoming of this study is that it is incapable of pointing out the direction of this interaction. Changes in the economic situation and in the labour market (the annual unemployment rates in Finland skyrocketed from 3 percent in 1990 to 17 per cent in 1994) did not have any distinct influence on the distribution of unemployment according to person's family status. As a whole, these results correspond to previous research results from other countries, but the poor labour market situation of lonely men in Finland appears to be a national peculiarity.

The second research task was to explore the extent and nature of unemployment homogamy in Finland between years 1990 and 1996. The cumulative character of unfavourable labour market positions at the household level has been denoted in numerous studies, and this seems to be the case in Finland, too. Causal and non-causal models were formed to explain this unemployment homogamy. Controlling non-causal factors concerning *spouse selection* (age and educational homogamy) and *shared restrictions* (local unemployment rate) does not remove unemployment homogamy. This indicates that the predicting power of non-causal factors is insufficient and that some causal processes are supposedly taking place in the formation of unemployment homogamy. In the causal model one's own and one's spouse's education are standardized to examine if one's spouse's better

qualifications have a positive effect on other spouse's labour market situation. This *mutual influence* hypothesis does not get any support from the results. Compared to international findings, the concentration of unemployment within certain households appears to be quite strong in Finland. Interestingly, spouse's labour market positions were relatively less attached to each other when the unemployment rate was higher.

The last research task treats unemployment as an intergenerational problem. Despite the fact that most figures describing economic situation in Finland were indicating strong economic growth in the late 1990s, unemployment rate remained high. Mass-unemployment had established itself, and it hit hardest on those who had not had a chance to establish their position at the labour market – the young. The common principle for employers to handle personnel cut backs during recession was “last in – first out”. Because *most* young people faced joblessness during their entering phase to labour market, the experience of unemployment became an everyday experience – more common, less dramatic and stigmatizing than for the preceding generations. The results indicate that even if factors like education, spatial and temporal labour market situation, and age were controlled, the children whose parents were unemployed had higher unemployment risk and higher risk for suffering prolonged unemployment than others. It does, however, appear that the highly educated juveniles were relatively resistant to the consequences of their parents' unfavourable labour market positions. Unlike in the case of unemployment homogamy, the relative effect of parents' unemployment upon their children's labour market situation was at its highest during the recession.

These perceived trends concerning family/household and unemployment are symptoms of social inequality and polarization, and therefore raise a question about possible social interventions. During late 1990s some social security reforms were put into practise in Finland, but their primary goal was to eliminate the economical incentives to work, and they did not have any effects on the employment in those groups that were found problematic in this study. In the light of this study, however, the non-existent effect of some social security reforms upon perceived problems, like lonely men's unemployment and unemployment homogamy, was hardly a surprise. Especially lonely men's unemployment is a kind of phenomenon that cannot be explained through economic rationalities, and possible functional interventions would therefore require more imaginative methods than simple economic punishment or rewarding.

KIRJALLISUUS

- Aalto, Tiina 1996: Epävakaisten työmarkkina-asemien kasautuminen samaan parisuhteeseen. Teoksessa Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (toim.): Kuka on köyhä – Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Stakes. Tutkimuksia 65, 157–176.
- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka 1997: Keppi ja porkkana – tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. Helsinki: Työministeriö.
- Alm, Susanne 1998: Unemployment and psychological ill-health – a longitudinal perspective. Tukholma: Stockholm Institutet för social forskning.
- Anttiroiko, Ari-Veikko 1999: Identiteetin rakentuminen verkostoyhteiskunnassa – Näkökulmia Manuel Castellsin teoriaan informatiivisesta yhteiskunnasta. *Sociologia* 36 (2), 110–115.
- Atkinson, Thomas; Liem, Ramsay & Liem, Joan H. 1986: The Social Costs of Unemployment – Implications for Social Support. *Journal of Health and Social Behavior* 27 (4), 317–331.
- Bakke, E 1969: Citizens without work: A study of the effects of unemployment upon the workers' social relations and practices. Hamden: Conn.
- Baum, Martha; Shore, Barbara K & Fleissner, Kathy 1993: Women and Economic Crisis – The untold Story. *Affilia* 8 (1), 9–25.
- Becker, Rolf; Nietfeld, Markus 1999: Arbeitslosigkeit und Bildungschancen von Kindern im Transformationsprozess. Eine empirische Studie über die Auswirkungen sozio-ökonomischer Deprivation auf intergenerationale Bildungsvererbung. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 1999, 51,1, Mar, 55–79.
- Berger, Peter 1991: Invitation to Sociology – A humanistic perspective. Lontoo: Penquin books.
- Bingley, Paul & Walker, Ian 2001: Household Unemployment and the Labour Supply of Married Women. *Economica* 68, 157–185.
- Blomskog, Stig & Schröder, Lena 1999: Vilka undomar blir arbetslösa. Teoksessa Gullberg, A. & Börjeson, M. (eds.): *I Vuxenlivets väntrum*. Umeå: Boréa.
- Bohle, Hans 1994: Ehescheidung – Soziologische Perspektiven und Forschungsbefunde. *Diskurs*, 4 (2), 69–75.
- Boroughs, D & Hage, D. 1992: Love & Money. *U.S. News & World Report* 19.10.1992.
- Bradbury, Bruce; Garde, Pauline; Vipond, Joan 1986: Youth Unemployment and Intergenerational Immobility. *The Journal of Industrial Relations* 28 (2), 191–210.
- Broman, Clifford; Hamilton, Lee; Hoffman, William 1990: Unemployment and Its Effects on Families – Evidence from a Plant Closing Study. *American Journal of Community Psychology* 18 (5), 643–659.
- Bruijin, Tejo de; Homm, Marja & Talasterä, Sirkka 1994: Suomalaisen miehen selviytyminen avioerotilanteesta. Teoksessa Taskinen, S. (toim.): *En ole katkera mutta kuitenkin...* Helsinki: Stakes.

- Carnoy, Martin 1999: The Family, Flexible Work and Social Cohesion at Risk. *International Labour Review*, 138(4), 411–429.
- Caspi, Avshalom; Moffitt, Terrie; Wright, Bradley & Silva, Phil 1998: Early Failure in the Labor Market – Childhood and Adolescent Predictors of Unemployment in the Transition to Adulthood. *American Sociological Review*, 63 (3), 424–451.
- Casson, Mark 1979: Young people and work – Research into the attitudes and experiences of young people and employers. *Employment Gazette* 85, 1345–1347.
- Castells, Manuel 1996: *The Information Age – economy, society and culture*. Vol. I: The rise of the network society. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel 1997: *The Information Age: economy, society and culture*. Vol. II: The power of identity. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel 1998a: *The Information Age: economy, society and culture*. Vol. III: End of millennium. Oxford: Blackwell.
- Castells, Manuel 1998b: Interview met Manuel Castells, September 1998 Berkeley, USA. Alankomaalaisen VPRO-radioaseman haastattelu.
- Coltrane, Scott 1996: *Family Man – Fatherhood, housework and gender equity*. New York: Oxford University Press.
- Cook, Cynthia; Beaujot, Roderic 1996: Labour Force Interruptions – The Influence of Marital Status and Presence of Young Children. *Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie* 21 (1), 25–41.
- Coomes N. G., Green, A. E., Owen D. W. 1988: Substantive Issues in the Definition of 'Localities' – Evidence from Sub-Group Local Labour Market Areas in the West Midlands. *Regional Studies* 22 (4), 3–8.
- Christoffersen, Mogens 1994: A Follow-up Study of Long-term Effects of Unemployment on Children: Loss of Self-Esteem and Self-Destructive Behavior among Adolescents. *Childhood* 2 (4), 212–220.
- Dahrendorf, Ralf 1980: Im Entschwinden der Arbeitsgesellschaft – Wandlungen der sozialen Konstruktion des menschlichen Leben. *Merkur* 34, 747–760.
- Davies, Richard; Elias, Peter & Penn, Roger 1994: The relationship between a Husband's Unemployment and his Wife's Participation in the Labour Force. Teoksessa Gallie, Duncan; Marsh, Catherine & Vogler, Carolyn (eds.): *Social Change and the Experience of Unemployment*. Oxford: Oxford University Press.
- Dean, Mitchell 1995: Governing the unemployed self in an active society. *Economy and Society* 24 (4), 559–583.
- Dean, Mitchell 1997: Köyhyyden hallinnon genealogia. Teoksessa Hänninen & Karjalainen (toim.): *Biovallan kysymyksiä*. Tampere: Gaudeamus.
- DeGraaf, Paul & Ultee, Wout 1991: Labour market transitions of husbands and wives in The Netherlands between 1980 and 1986. *The Netherlands journal of social sciences* 27 (1), 43–59.
- DeGraaf, Paul & Ultee, Wout 2000: United in Employment, United in Unemployment? Employment and Unemployment of Couples in the European Union in 1994. Teoksessa Gallie, Duncan & Paugam, Serge (eds.): *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*. Oxford: Oxford University Press.

- Dex, Shirley; Gustafsson, Siv 1995: Cross-national comparisons of the labour force participation of women married to unemployed men. *Oxford Economic Papers* 47 (4), 611–636.
- Dronkers, Jaap 1994: Fathers' Unemployment and Children's Academic Achievement. *Education and Society* 12 (1), 3–21.
- Fagin, Leonard & Little, Martin 1984: *The Forsaken families*. Harmondsworth: Penquin.
- Esping-Andersen, Gøsta 1999: *Social foundations of Post-industrial economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta 2000: Interview on Postindustrialism and the future of the Welfare State. *Work, Employment and Society* 14 (4), 757–769.
- Etzioni, Amitai 1995: *The spirit of community – rights, responsibilities and the communitarian agenda*. Lontoo: Fontana Press.
- Gallie, Duncan: Unemployment and social exclusion in the European Union. *European Societies* 1999, 1, 2, 139–167.
- Gallie, Duncan; Gershuny, Jonathan & Vogler, Carolyn 1994: Unemployment, the household, and Social Networks. Teoksessa Gallie, D.; Marsh, C. & Vogler, C. (eds.): *Social Change and the Experience of Unemployment*. Oxford: Oxford University Press.
- Gallie, Duncan & Vogler, Carolyn 1994: Unemployment and Attitude to Work. Teoksessa Gallie, D.; Marsh, C. & Vogler, C. (eds.): *Social Change and the Experience of Unemployment*. Oxford: Oxford University Press.
- Gerris, Jan 1994: Perhearvot vanhempien silmin – Perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa Juha Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY.
- Giddens, Anthony 1990: *Sociology – A brief but critical introduction*. Hong Kong: Macmillan.
- Gorz, André 1980: *Adieux au prolétariat – Au delà du socialisme*. Paris: Galilée.
- Gorz, André 1982: *Eläköön työttömyys*. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto.
- Gould, Raija 1999: Varhaisen työmarkkinoilta poistumisen reitit. *Eläketurva-keskuksen monisteita* 1999:26
- Gullberg, Anders & Börjeson, Martin (toim.) 1999: *I Vuxenlivets väntrum*. Umeå: Boréa.
- Gyilling, Heta 1999: Yhdenlaista liberalismia ja monenlaista kommunitarismia. *Niin & Näin* 4 (2), 46–47.
- Haatanen, Kalle 1997: Kommunitarismi, identiteetti ja uusi yhteisöllisyys. *Tiede ja edistys* 22 (2), 97–110.
- Hakim, Catherine 1982: The social consequences of unemployment. *Journal of Social Policy* 11, 433–467.
- Hakim, Catherine: 1999 Models of the family, women's social role and social policy. *European Societies* 1 (1), 33–58.
- Halvorsen, Knut 1999: *Labour Force Status of married/cohabiting Couples in Norway: Associations and Explanations of (un)employment homogamy*. Aalborg: Centre for Comparative welfare state Studies.

- Hammer, Torild 1996: Consequences of Unemployment in the Transition from Youth to Adulthood in a Life Course Perspective. *Youth and Society* 27 (4), 450–468.
- Heikkilä, Matti 1990: Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa – tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa. Helsinki, Sosiaalhallituksen julkaisuja 8.
- Heiskala, Risto 1999: Sukupuolijärjestelmän murros – Castellsin patriarkalisimiteesi ja kulttuurillinen muuntelu. *Sosiologia* 26 (2), 122–129.
- Helander, Voitto 1998: Kolmas sektori käsitteistöstä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Helsinki: Gaudeamus.
- Helander, Voitto & Laaksonen, Harri 1999: Suomalainen kolmas sektori rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Hellsten, Sirkku 1999: Amerikkalainen kommunitarismi: yhteisöllinen oikeudenmukaisuus lain ja yksilön moraalin. *Oikeus* 28 (2), 97–107.
- Henkens, Kene; Kraaykamp, Gerbert & Siegers, Jaques 1993: Married Couples and their Labour Market Status. *European Sociological Review* 9 (1), 67–77.
- Hietala, Kari 1997: Kolmas sektori potentiaalisena työllistäjänä. Helsinki: Työministeriö.
- Hochschild, Arlie 1997: *The Time Bind – When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan books.
- Hokkanen, Liisa; Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.) 1999: Haastava kolmas sektori – pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Huang, Lingzhi; Perrucci, Carolyn 1994: Changes in Spousal Decision-Making among Displaced Workers. *Humboldt Journal of Social Relations*, 20 (1), 121–135.
- Huttunen, Jouko 1994: Isyys ja miehisuus – isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa Virkki, J. (toim.): *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Juva: WSOY.
- Hytti, Helka 1998: Varhainen eläkkeelle siirtyminen: Suomen malli. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Inglehart, Ronald 1977: *The silent revolution – changing values and political styles among western publics*. N.J.: Princeton.
- Illich, Ivan 1971: *Deschooling Society*. New York: Harper & Row.
- Illich, Ivan 1990: Oikeus hyödylliseen työttömyyteen ja sen asiantuntijaviiholliset. Porvoo: WSOY.
- Irwin, Sarah & Morris, Lydia 1993: Social Security or Economic Insecurity? The Concentration of Unemployment (and Research) Within Households. *Journal of Social Policy*, 22 (3), 340–372.
- Jahoda, Marie 1975: *Die Arbeitslosen von Marienthal : ein soziographischer – Versuch über die Wirkungen langandauern der Arbeitslosigkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1975.
- Jallinoja, Riitta 2000: *Perheen aika*. Keuruu: Otava.
- Janatuinen, Esa 2001: Miksi ennaikaiselle eläkkeelle? – tutkimus valtion työntekijöiden työkyvyttömyyseläkkeelle, yksilölliselle varhaiseläkkeelle tai työttömyyseläkkeelle siirtymisen taustoista. Helsinki: Valtiokonttori.

- Jarva, Vuokko 1998: Kolmas sektori : pelastus vai ansa? *Futura* 17 (2), 4–14.
- Jolkkonen, Arja 1998: Paikan vaihto. Tutkimus irtisanomisuhan alaisten naisten työmarkkinastrategioista ja paikallisista työmarkkinoista. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no. 29.
- Jordan, Bill; James, Simon; Kay, Helen & Redley, Marcus 1992: *Trapped in Poverty – Labour-market decisions in low-income households*. Lontoo: Routledge.
- Julkunen, Raija 1992: *Hyvinvointivaltio käännekohdassa*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko 1994: *Joustavaan työaikaan vai työajan uusjakoon*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko 1995: *Muuttuvat työajat ja työsuhteet*. Helsinki: Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 104.
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko 1997: *Työn jakaminen – Moraali, talous, politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti 1996: *Eri menetelmät – eri tulokset? – Köyhyyden monimuotoisuus*. Teoksessa Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (toim.): *Kuka on köyhä – Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa*. Stakes, tutkimuksia 65.
- Kannustinloukkutyöryhmä 1996: *Kannustinloukkutyöryhmän loppuraportti*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Karila, Antti 1996: *työttömyys psykologian näkökulmasta*. *Psykologia* 31 (2), 123–125.
- Karisto, Antti; Takala, Pentti & Haapola, Ilkka 1998: *Matkalla nykyaikaan – Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Juva: WSOY.
- Kartovaara Leena & Sauli, Hannele 2000: *Suomalainen lapsi*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kasvio, Antti 1994: *Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Katajamäki, Hannu 1988: *Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa*. Turku: Turun yliopisto.
- Keinänen, Päivi 2000: *Pitkäaikaistyöttömyyden piina – keitä se koskee?* *Hyvinvointikatsaus* 3, 7–14.
- Klaus, Vaclav 2000: *Communitarianism: A Medicine Worse than the Disease? The Responsive Community* 10 (2), 66-70.
- Koistinen, Pertti: *Työpolitiikan perusteet* 1999. Juva: WSOY.
- Korpi, Tomas 1998: *The Unemployment Process – Studies of Search, Selection and Social Mobility in the Labour Market*. Edsbruk: Akademitryck.
- Kortteinen, Matti 1982: *Lähiö : tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, Matti 1992: *Kunnian kenttä*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Kortteinen, Matti 1994: *Kun pohja pettää*. *Alkoholipolitiikka* 59 (5), 319–330.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1998: *Työtön – tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari 1999: *Pääkaupunkiseudun kehityssuunta on kääntynyt*. *Yhteiskuntapolitiikka* 64 (4), 342–351.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari 2000: *Onko osa Helsingistä alikehityksen kierteessä?* *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2), 115–124.

- Kotakari, Ulla & Rusanen, Timo 1996: Mihin kansalaiset turvautuvat? Teoksessa Matthies, A-L; Kotakari, U. & Nylund, M. (toim.): Välttävät verkostot. Jyväskylä: Vastapaino.
- Kurvinen, Arja 1999: Tilinteon aika – Tutkimus pankista työnsä menettävien naisten identiteetin uudelleen arvioinneista. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja No. 41.
- Kytö, Hannu 1998: Muuttajan muuttuvat motiivit eräissä suomalaisissa kaupungeissa 1980- ja 1990-luvuilla – muuttoaikeet hyvinvointiteoreettisesta näkökulmasta. Helsinki: Suomen kuntaliitto, Acta nro 100.
- Laakso, Kirsti 1997: Nuorten syrjäytyminen – yksilön ja yhteiskunnan tappio. *Sosiaaliturva* 85 (21), 8–9.
- Laakso, Kirsti 1999: Nuorten pajat ja pajojen nuoret. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 1.
- Laiho, Johanna 1998: Työttömien perhetausta ja tulonmuodostus Suomessa: poikittais- ja pitkittäistarkasteluja vuosina 1988, 1990, 1992 ja 1994 työttömyytensä päättäneistä henkilöistä ja heidän perheistään. Helsinki: Kansaneläkelaitos, tutkimus- ja kehitysyksikkö, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 27.
- Laine, Veli & Uusitalo, Roope 2001: Kannustinloukku-uudistuksen vaikutukset työvoiman tarjontaan. Helsinki: VATT.
- Laitte, Julian & Halfpenny, Peter 1987: Employment, unemployment and the domestic division of labour. Teoksessa Fryer, D. & Ullah, P. (eds.): Unemployed people – Social and psychological perspectives. Milton Keynes: Open university Press.
- Lampard, Richard 1994: An Examination of the Relationship between Marital Dissolution and Unemployment. Teoksessa Gallie, D.; Marsh, C. & Vogler, C. (eds.): Social Change and the Experience of Unemployment. Oxford: Oxford University Press.
- Lash, Scott 1995: Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rakenne, estetiikka, yhteisö. Teoksessa Beck, U.; Giddens, A. & Lash, S.: *Nykyajan jäljillä*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Lee, David & Newby, Howard 1989: *The Problem of Sociology*. Lontoo: Unwin Hyman.
- Lehtinen, Ville; Alanen, Yrjö; Anttinen, Erik; Eerola, Kaija; Lönnquist, Jouko; Pylkänen, Kari & Taipale, Vappu 1989: *Sosiaalipsykiatria*. Helsinki: Tammi.
- Lehto, Elina 1997. Näkökohtia kaupunkipolitiikasta. Teoksessa Viertola, V., Fabricius, R. & Saastamoinen, U. (toim.): *Suomalaista kaupunkipolitiikkaa etsimässä*. Helsinki: Helsingin kaupunki, tietokeskus.
- Lester, David 1995: The Social Meaning of Female Participation in the Labor Force. *Quality and Quantity* 29 (4), 429–432.
- Lobo, Francis & Watkins, Glen 1995: Late Career Unemployment in the 1990s – Its Impact on the Family. *Journal of Family Studies* 1 (2), 103–113.
- Lye, Diane 1996: Balancing acts. *Women's Review of Books* 14 (2), 5–7.
- Malmberg, Ira 1997: Ung, modern och arbetslös – en undersökning om unga mäns och kvinnors erfarenheter av arbetslöshet. Helsingfors universitet: SSKH meddelanden 45.

- Malmberg-Heinonen, Ira & Julkunen, Ilse 2001: Equal opportunities, true options or hidden unemployment. *International Journal of Social Welfare*. Ilmestyy 2001.
- Martin, Roderick & Wallace, Judith 1985: *Working Women in Recession – Employment, Redundancy, and Unemployment*. New York: Oxford University Press.
- Matthies, Aila-Leena 1996: Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa Matthies, A-L; Kotakari, U. & Nylund, M. (toim.): *Välittävät verkostot*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Matthies, Aila-Leena; Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.) 1996: *Välittävät verkostot*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Mauno, Saija 2000: Työn epävarmuus työn stressitekijänä työn ja perheen vuorovaikutuksen viitekehysessä. *Psykologia* 35 (2), 163–169.
- McVeigh, Frank 2000: Today's Changing Values in Marriage and the Family: A Communitarian Perspective. *Sociological Viewpoints* 16 (fall), 10–31.
- Melin, Harri 2001: Koulutus, ura ja tietoyhteiskunnan Työmarkkinat. Teoksessa : Blom R., Melin H., Pyöriä P.: *Tietotyö ja työelämän muutos*. Helsinki: Gaudeamus.
- Millar, Jane 1994: Understanding labour supply in the context: households and incomes. Teoksessa Bryson, A. & McKay, S. (eds.): *Is it Worth Working?* Lontoo: Policy Studies Institute, 1994.
- Morris, Lydia 1987: The No-Longer Working Class. *New Society* 80 (3), 16–18.
- Morris, Lydia; Irwin, Sarah 1992: Unemployment and Informal Support: Dependency, Exclusion, or Participation? *Work, Employment and Society* 6 (2), 185–207.
- Muncie, John 1995: *Understanding the family*. London: Sage.
- Nietfeld, Markus & Becker, Rolf 1999: Harte Zeiten für Familien. Theoretische Überlegungen und empirische Analysen zu Auswirkungen von Arbeitslosigkeit und sozio-ökonomischer Deprivation auf die Qualität familialer Beziehungen Dresdner Familien. *Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation* 19 (4), 369–387.
- Nordberg, Leif 1996: Subjekttiivinen köyhyysraja ja konsensuaalinen köyhyys. Teoksessa Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (toim.): *Kuka on köyhä – Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa*. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 65, 69–83.
- Nordenmark, Mikael 1995: Kvinnlig och manlig arbetslöshet. *Arbetsmarknad och arbetsliv* (1), 31–45.
- Nordenmark, Mikael 1999a: The Concentration of Unemployment within Families and Social Networks: A Question of Attitudes or Structural Factors? *European Sociological Review* 15 (1), 49–59.
- Nordenmark, Mikael 1999b: Arbetslös inom familjer och sociala nätverk. Gullberg, A. & Börjeson, M. (eds.): *I Vuxenlivets väntrum*. Umeå: Boréa.
- Nyyssölä, Kari 1997: Kadotettu sukupolvi ennen ja nyt. *Sosiaaliturva* 85 (8), 20–23.
- Nyyssölä, Kari & Pajala, Sasu 1999: Nuorten työura – Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Helsinki: Gaudeamus.

- Näätsaari, Sinikka 1994: Laman kosketus : työttömyyden vaikutuksesta nuortenelinolosuhteisiin ja tulevaisuudensuunnitelmiin. Helsinki: Hakapaino.
- OECD 1998: Employment outlook 1998. Paris: OECD.
- Offe, Claus 1983: Arbeit als soziologische Schlüsselkategorie? Teoksessa Matthes, J.: Kreise der Arbeitsgesellschaft? Verhandlungen des 21. Deutschen Soziologentages in Bamberg 1982. Frankfurt am Main: Campus.
- Pahl, R. E. 1984: Divisions of labour. Oxford: Blackwell.
- Parcel, Toby 1999: Work and Family in the 21st century – It's about time. *Work and Occupations* 26 (2), 264–274.
- Payne, Joan 1987: Does Unemployment run in Families? Some Findings from the General Household Survey. *Sociology* 21 (2), 199–222.
- Penttilä, Irmeli 1993: Kotitaloudet ja lama tietojä laman taloudellisista seurauksista 1991 ja 1992. Helsinki: Tilastokeskus.
- Perrucci, Carolyn 1994: Economic Strain, Family Structure and Problems with Children among Displaced Workers. *Journal of Sociology and Social Welfare* 21 (3), Sept, 79–91.
- Raffe, David 1983: Employment and instability among less qualified young workers . *British journal of guidance and counselling* 11, 21–34.
- Rahkonen, Keijo 1996: Utopiat ja anti-utopiat. Tampere: Gaudeamus.
- Rifkin, Jeremy 1997: Työn loppu. Juva: WSOY.
- Reuna, Veera 1997: Perhebarometri 1997. Helsinki: Väestöliitto.
- Robinson, John & Godbey Geoffrey 1997: Time For Life – The surprising ways Americans use their tones. University Park State: The Pennsylvania University Press.
- Roivainen, Irene 1999: Sokeripala metsän keskellä : lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2.
- Roos, Jeja-Pekka 1996: Yhteisöllisyys ja kommunitarismi. *Tiede ja Edistys* 21 (1), 45–49.
- Räsänen, Mikko 1993: Regressiivinen maskuliinisuus – tutkielma 60-luvulla syntyneiden, yksinäisten toimeentulotukiasiakasmiesten yhteiskunnallisesta sukupuolesta ja syrjäytymisestä. Jyväskylän Yliopisto: Yhteiskuntapolitiikan Pro Gradu -tutkielma.
- Salmi, Minna; Huttunen, Jouko & Yli-Pietilä, Päivi 1996: Lapset ja lama. Helsinki: Stakes.
- Santamäki-Vuori, Tuire 1996: Pitkäaikaistyöttömien työmarkkinakokemukset lammavuosina 1993–1994. Helsinki: Työministeriö, työpoliittinen tutkimus 131.
- Schor, Juliet 1991: The Overworked American: Th unexpected decline of leisure. New York: Basic books.
- Scott , Jaqueline 1997: Changing Households in Britain: Do Families Still Matter? *The Sociological Review* 45 (4), 591–620.
- Seitchik, Adam 1991: When Married Men Lose Jobs – Income Replacement within the Family. *Industrial and Labor Relations Review* 44 (4), 692–707.
- Seppänen, Marjaana 2001: Liipolan onni – Asuinalueen sosiaalinen erilaistuminen ja merkitys asukkaille. Helsinki: Palmenia.
- Sihvo, Tuire 1996: Kansalaisvastuu ja hyvinvointipalvelut. Teoksessa Matthies, A-L; Kotakari, U. & Nylund, M.(toim.): Välittävät verkostot. Jyväskylä: Vastapaino.

- Silvennoinen, Heikki 1993: Nuorten kouluttamattomuuden ja työttömyyden rakenteelliset yhteydet. *Nuorisotutkimus* 11 (2), 3–17.
- Sinkkonen, Merja & Kinnunen, Ulla 1996: Vapaa-aika ja tyytyväisyys elämään. Teoksessa Pulkkinen, L. (toim.): *Lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä: Atena.
- Siurala, Lasse 1994: Nuoriso-ongelmat modernisaatioperspektiivissä. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Smits, Joroen & Ultee, Wout 1996: Effects of Occupational Status Differences between Spouses on the Wife's Labour Force Participation and Occupational Achievement: Findings from 12 European Countries. *Journal of Marriage and the Family*. 58 (1), 101–116.
- Soidre-Brink, Tiiu 1998. Föräldrars arbetslöshet och barns utbildningschanser. Teoksessa Palme, J. & Stenberg, S-Å. (eds.) *Arbetslöshet och välfärd*. Stockholm: Välfärdsprojektets skriftserie Nr 11.
- Soidre, Tiiu 1999a: Arbetslöshet och generation – unga kvinnor och män och deras föräldrar. *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 5 (2), 127–144.
- Soidre, Tiiu 1999b: Kön, generation och arbetslöshet. Teoksessa Gullberg, A. & Börjeson, M. (eds.): *I Vuxenlivets väntrum*. Umeå/Boréa.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 1999: *Sosiaaliturvan suunta 1999–2000*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, julkaisuja 27.
- Steinkamp, Gunther & Meier, Brigitte 1985: Auswirkungen elterlicher Erwerbslosigkeit auf Lebensperspektiven und soziale Karrieren von Kindern und Jugendlichen. *Schweizerische Zeitschrift für Soziologie/Revue Suisse de sociologie* 11 (2), 265–279.
- Suikkanen, Asko; Kauppinen, Petri & Viinamäki, Leena 1996: Suomalaisten hyvinvointimuutokset selviytymisen ja syrjäytymisen pelinä. Helsinki: Edita.
- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva 1998: *Uusi työmarkkinajärjestys?* Helsinki: Hakapaino.
- Sutela, Hanna 1999: Työ ja perhe. Teoksessa Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna: *Tasa-arvo työoloissa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suomela, Kalevi 1998: Kommunitarismin isä. *Ydin* 32 (5), 48.
- Teachman, Jay 1994: Marital status and the duration of joblessness among white men. *Journal of Marriage & the family* 56 (2), 415–429.
- Tennilä, Liisa 1996: Työttömän kohtalo – niukkaa kulutusta, rakoilevaa elämän hallintaa. *Hyvinvointikatsaus* 3, 31–33.
- Tervo, Hannu & Korhonen, Riitta 1994: Paikalliset työmarkkinat ja niiden tyypit Suomessa. Jyväskylän yliopiston työelämän tutkimusyksikön julkaisuja 12. Tilastokeskus: 1994 Suomalainen perhe. Helsinki: Tilastokeskus.
- Torp, Hege 2000: Strengths and weaknesses of register based research – Some experiences from labour market analyses. Invited paper for "Nordic Workshop on Labour Market Research with Register Data – Experiences and Opportunities". Work Research Centre, University of Tampere, 10.–11. 4.
- Torvinen, Ritva 1998: Lapsiperheet ja työttömyys – lapsiperheiden kokemuksia työttömyydestä ja työttömyydestä selviytymiskeinoja. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B.
- Tuohinen, Riitta & Vuorinen, Pentti 1987: *Nuoret työn yhteiskunnassa*. Helsinki: Otava.

- Tuohinen, Titta 1995: Työhaluinen nuoriso – katoavaa kansallisvarallisuutta? Teoksessa Paakkunainen, K. (toim.): Nuori työtön – itkijä, katsoja vai ratkaisija? Helsinki: Nuorisotutkimusseuran tutkimuksia 1. 129–139.
- Ultee, Wout; Dessens, Jos & Jansen, Wim 1988: Why Does Unemployment Come in Couples? An Analysis of (Un)Employment and (Non)Employment Homogamy Tables for Canada, the Netherlands and the United States in the 1980s. *European Sociological Review* 4 (2), 111–122.
- Ultee, Wout & Lujixk, Ruud 1990: Educational heterogamy and father to son occupational mobility in 23 industrial nations: General societal openness or compensatory strategies of reproduction. *European sociological review* 6 (2), 125–149.
- Valkonen, Tapani; Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija (toim.) 1998: Rekisteriaineistot yhteiskunta- ja terveystutkimuksissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Varila, Juha 1992: Työmarkkinakelpoisuus ja työssä oppiminen. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Varila, Juha 1997: Tuuliko tuo työmarkkinakelpoisuuden? Joensuu: Yliopistopaino.
- Vartiainen, Perttu 1995: Kaupunkiverkko. Kuvausjärjestelmän kehittäminen kansallisiin ja kansainvälisiin tarpeisiin. Helsinki: Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto, Tutkimusraportti 3.
- Vehviläinen, Jukka 2000: Ammattipajan kautta tutkintoon? – ammatillistenoppilaitosten innovatiiviset työpajat. Helsinki: Opetushallitus.
- Vesalainen, Janne & Vuori, Jukka 1998: Työhön – ryhmämenetelmän vaikutus työllistymiseen ja työllistymisen laatuun. Helsinki: Työministeriö.
- Viitanen, Reijo 1998: Nuorten koulutus- ja työmotivaatio parani. *Hyvinvointikatsaus* 4.
- Virmasalo, Ilkka 1998: Puolisoiden työmarkkina-asemien välisestä yhteydestä. *Janus* (3), 313–323.
- Virmasalo, Ilkka 2000: Työttömyys ja perheasema Suomessa 1980–1995. *Yhteiskuntapolitiikka* 64 (4), 303–414.
- Vähätalo, Kari 1992: Pitkäaikaistyöttömyys. Helsinki: Työministeriö, työpoliittinen tutkimus 30.
- Vähätalo, Kari 1998: Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Tampere: Gaudeamus.
- Wallace, Claire 1987: For Richer for Poorer – Growing up in and out of work. London: Tavistock.
- Walsh, Susan & Jackson, Paul 1995: Partner Support and Gender. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 68, 253–268.
- White, Michael 1983: Long term unemployment and labour markets. London: Policy Studies institute no. 622.
- Winefield, Anthony & Fryer, David 1996: Some Emerging Threats to the Validity of Research on Unemployment and Mental Health. *The Australian Journal of Social research* 1, 115–128.

10.11.1998

(tyväskylän yliopisto)

H6124

LIITE 1

22-23

2

PIKA90

IKÄ 31.12.1990

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

Otossaineisto 1970 - 1996: tietuekavaus

PIKA95

IKÄ 31.12.1995

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

TUNNISTE NIMI

SIJAINTI

PITUUS

PSP

SUKUPUOLI

Arvoalue

JNRO

HENKILÖNUMERO

1-12

12

1 = mies

2 = nainen

PALKU

OTOSVAIHE (katso erillinen selvitys)

Arvoalue

1 = 1% satunnaisotos 1970 -1990

2 = uudet 1970

3 = uudet 1975

4 = uudet 1980

5 = uudet 1985

6 = uudet 1990

7 = 1% satunnaisotos 1995 perusjoukon kokonaan uusista henkilöistä

8 = samassa asutokunnassa 1995 kun otoksessa olevat henkilöt

PASKO70

ASUNTOKUNTAKOODI 31.12.1970

Kaikilla henkilöillä, jotka asuvat samassa huoneistossa, on sama PASKO-koodi.

0000000 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön

PASKO75

ASUNTOKUNTAKOODI 31.12.1975

Kaikilla henkilöillä, jotka asuvat samassa huoneistossa, on sama PASKO-koodi.

0000000 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön

PIKA70

IKÄ 31.12.1970

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

14-15

2

PASKO80

ASUNTOKUNTAKOODI 11.11.1980

Kaikilla henkilöillä, jotka asuvat samassa huoneistossa, on sama PASKO-koodi.

PIKA75

IKÄ 31.12.1975

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

16-17

2

PIKA80

IKÄ 11.11.1980

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

18-19

2

PASKO85

ASUNTOKUNTAKOODI 17.11.1985

Kaikilla henkilöillä, jotka asuvat samassa huoneistossa, on sama PASKO-koodi.

0000000 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön

PIKA85

IKÄ 17.11.1985

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

20-21

2

PASKO90

ASUNTOKUNTAKOODI 31.12.1990

0000000 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön

55-61

7

Tietoja väestölaskentojen pitkäaikaistiedostosta 1970 - 1995

34-40

7

41-47

7

48-54

7

55-61

7

PSIV90	SIVILISÄÄTY 31.12.1990 Arvoalue ks. PSIV70	75	1		
PSIV95	SIVILISÄÄTY 31.12.1995 Arvoalue ks. PSIV70	76	1		
PKIE70	KIELI 31.12.1970 Arvoalue 1 = suomi 2 = ruotsi 3 = muu, tuntematon	77	1		
PKIE75	KIELI 31.12.1975 Arvoalue ks. PKIE70	78	1		
PKIE80	KIELI 1.1.1981 Arvoalue ks. PKIE70	79	1		
PKIE85	KIELI 17.11.1985 Arvoalue ks. PKIE70	80	1		
PKIE90	KIELI 31.12.1990 Arvoalue ks. PKIE70	81	1		
PKIE95	KIELI 31.12.1995 Arvoalue ks. PKIE70	82	1		
AAKUN70	ASUINKUNTA 1970 (rajat 1.1.1996) Muoto: LLMXXXXTJAP LL = lääni, M = Maakunta, XXXX = Asukkaita kumassa/1000, T=kunnan taajama-aste (%/10), AJP = kunnan elinkeinorakenne (alkutuot., jalostus, palvelut %/10) 0 = 0 - 9,99%, 1 = 10 - 19,99% ... , 9 = 90 - 100,0%	83 -93	11		
AAKUN75	ASUINKUNTA 1.1.1976 Katso AAKUN70	94 -104	11		
AAKUN80	ASUINKUNTA 1.1.1980 Katso AAKUN70	105 -115	11		
PASKO95	ASUNTOKUNTAKOODI 31.12.1995 Kaikilla henkilöillä, jotka asuvat samassa huoneistossa, on sama PASKO-koodi.	62-68	7		
PRUNO70	RUOKAKUNTAKOODI 31.12.1970 Arvoalue 0, A - Z 0 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön A = huoneiston haltijan ruokakuntakoodi Z = huoneistossa yli 24 ruokakuntaa	69	1		
PRUNO75	RUOKAKUNTAKOODI 31.12.1975 Arvoalue ks. PRUNO70	70	1		
PSIV70	SIVILISÄÄTY 31.12.1970 Arvoalue 1 = naimaton 2 = avioliitossa 3 = asumerossa 4 = eronnut 5 = leski	71	1		
PSIV75	SIVILISÄÄTY 31.12.1975 Arvoalue ks. PSIV70	72	1		
PSIV80	SIVILISÄÄTY 1.1.1980 Arvoalue ks. PSIV70	73	1		
PSIV85	SIVILISÄÄTY 17.11.1985 Arvoalue ks. PSIV70	74	1		

Kaikilla henkilöillä, jotka asuvat samassa huoneistossa, on sama PASKO-koodi.

0000000 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön

ASUNTOKUNTAKOODI 31.12.1995
Kaikilla henkilöillä, jotka asuvat samassa huoneistossa, on sama PASKO-koodi.

0000000 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön

RUOKAKUNTAKOODI 31.12.1970
Arvoalue 0, A - Z
0 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön
A = huoneiston haltijan ruokakuntakoodi
Z = huoneistossa yli 24 ruokakuntaa

PASKO- ja PRUNO -koodien avulla voidaan yksilöidä henkilön ruokakunta.

RUOKAKUNTAKOODI 31.12.1975
Arvoalue ks. PRUNO70

SIVILISÄÄTY 31.12.1970
Arvoalue
1 = naimaton
2 = avioliitossa
3 = asumerossa
4 = eronnut
5 = leski

SIVILISÄÄTY 31.12.1975
Arvoalue ks. PSIV70

SIVILISÄÄTY 1.1.1980
Arvoalue ks. PSIV70

SIVILISÄÄTY 17.11.1985
Arvoalue ks. PSIV70

AAKUN85	ASUINKUNTA 17.11.1985 Katso AAKUN70	116 -126	11	PATV85	TOIMINTA 18.11.1984 - 17.11.1985 Arvoalue (suluissa luokkiin liittyvät ikäraajat) 0 = työlliset ammatissa toimivat (15+ v.) 1 = työttömät ammatissa toimivat (15+ v.) 2 = 0 - 14 -vuotiaat 3 = opiskelijat, koululaiset (15-74 v.) 4 = kotitaloustyötä tekevät (15-64 v.) 5 = eläkeläiset (15+ v.) 6 = laitoshoidossa olevat (15+ v.) 7 = muut ammatissa toimimattomat (15-64 v.) 9 = toiminta tuntematon (15- 64 v.)	152	1
AAKUN90	ASUINKUNTA 31.12.1990 Katso AAKUN70	127 -137	11				
AAKUN95	ASUINKUNTA 31.12.1995 Katso AAKUN70	138 -148	11				
PATV70	TOIMINTA 31.12.1970 Arvoalue (suluissa luokkiin liittyvät ikäraajat) 0 = ammatissa toimivat (15+ v.) 2 = 0 - 14 -vuotiaat 3 = opiskelijat, koululaiset (15+ v.) 4 = kotitaloustyötä tekevät (16-64 v.) 5 = eläkeläiset (16+ v.) 6 = laitoshoidokki (15+ v.)	149	1	PPTOIM70	TOIMINTA 6.12. - 12.12.1970 Arvoalue (suluissa luokkiin liittyvät ikäraajat) 0 = työllinen työvoima (15-74 v.) 1 = työtön työvoima (15-74 v.) 2 = 0 - 14 -vuotiaat 3 = opiskelijat, koululaiset (15-74 v.) 4 = kotitaloustyötä tekevät (15-64 v.) 5 = varusmiehet (18-31 v.) 6 = vanhuuseläkkeellä olevat (15+ v.) 7 = työkyvyttömät (15-64 v.) 8 = muut työvoiman ulkopuolella olevat (15-64 v.) 9 = toiminta tuntematon (15-64 v.)	153	1
PATV75	TOIMINTA 31.12.1975 Arvoalue (suluissa luokkiin liittyvät ikäraajat) 0 = ammatissa toimivat (15+ v.) 2 = 0 - 14 -vuotiaat 3 = opiskelijat, koululaiset (15+ v.) 4 = kotitaloustyötä tekevät (15-64 v.) 5 = eläkeläiset (15+ v.) 6 = laitoshoidokki (15+ v.) 9 = muut ei ammatissa toimivat, toiminta tuntematon (15-64 v.)	150	1	PPTOIM80	TOIMINTA 26.10. - 1.11.1980 Arvoalue (suluissa luokkiin liittyvät ikäraajat) 0 = työllinen työvoima (15-74 v.) 1 = työtön työvoima (15 - 74 v.) 2 = 0 - 14 -vuotiaat 3 = opiskelijat, koululaiset (15+ v.) 4 = kotitaloustyötä tekevät (15-64 v.) 5 = varusmiehet (19-24 v.) 6 = eläkeläiset (15+ v.) 9 = muut työvoiman ulkopuolella olevat, toiminta tuntematon (15-64+v.)	154	1
PATV80	TOIMINTA 1.11.1979 - 31.10.1980 Arvoalue (suluissa luokkiin liittyvät ikäraajat) 0 = työlliset ammatissa toimivat (15+ v.) 1 = työttömät ammatissa toimivat (15+ v.) 2 = 0 - 14 -vuotiaat 3 = opiskelijat, koululaiset (15-64 v.) 4 = kotitaloustyötä tekevät (15- 64 v.) 5 = eläkeläiset (15+ v.) 6 = laitoshoidokki (15+ v.) 7 = muut ei ammatissa toimivat (15-64 v.) 9 = toiminta tuntematon (15-64 v.)	151	1	PPTOIM85	TOIMINTA 11.11. - 17.11.1985 Arvoalue (suluissa luokkiin liittyvät ikäraajat)	155	1

PAMKO75	AMMATTI 1975	168 - 171	4	5 Työntekijät 51 Maa- ja metsätaloustyöntekijät, kalastusalan työntekijät 52 Muut ammattitaitoiset tai erikoistuneet työntekijät	
PAMKO80	AMMATTI 1980	172 - 175	4	6 Ammattitaidottomat tai erikoistumattomat työntekijät 7 Eläkeläiset, joiden entinen ammatti tiedossa 71 Maatalousyrittäjät 72 Ylemmät toimihenkilöt ja heihin verrattavat yrittäjät 73 Muut toimihenkilöt ja heihin verrattavat yrittäjät 74 Ammattitaitoiset työntekijät 75 Ammattitaidottomat työntekijät	
PAMKO85	AMMATTI 11.11. - 17.11.1985	179	4	8 Muut 81 Eläkeläiset, joiden entisestä ammatista ei ole tietoja 82 Opiskelijat, joiden huoltajan ammatista ei ole tietoja 83 Laitoshoidot 9 Sosioekonominen asema tuntematon	
PAMKO90	AMMATTI 1990	183	4		
PAMKO95	AMMATTI 1995	187	4		
PVOSE70	SOSIOEKONOMINEN ASEMA 1970 (VANHA LUOKITUS)	188 - 189	2	PVOSE75 SOSIOEKONOMINEN ASEMA 1975 (VANHA LUOKITUS) Arvoalue Ks. PVOSE70	190 - 191 2
	1 Työnantajat 11 Maataloustyönantajat 12 Muut työnantajat			PPOSE70 SOSIOEKONOMINEN ASEMA 1970 (UUSI LUOKITUS) Arvoalue	192 - 194 3
	2 Yksinäisyrittäjät 21 Maatalousyksinäisyrittäjät 22 Muut yksinäisyrittäjät			1 Työnantajat 11 Maataloustyönantajat 12 Muut työnantajat	
	3 Johtajat (palkatut) ja ylemmät toimihenkilöt 31 Julkisen hallinnon johtajat ja ylemmät toimihenkilöt 32 Liikeryitysten johtajat 33 Muut ylemmät toimihenkilöt			2 Yksinäisyrittäjät 21 Maatalousyksinäisyrittäjät 22 Muut yksinäisyrittäjät	
	4 Alemmat toimihenkilöt 41 Julkisen hallinnon muut toimihenkilöt 42 Tämän ryhmän muut toimihenkilöt			3 Ylemmät toimihenkilöt 31 Johtotehtävissä toimivat ylemmät toimihenkilöt 311 Julkisyhteisöissä toimivat 312 Muissa yhteisöissä toimivat 32 Valmistelu-, esittely-, tutkimus- ja suunnitteletehäivissä toimivat ylemmät toimihenkilöt	

321 Julkisyhteisöissä toimivat			
322 Muissa yhteisöissä toimivat			
33 Opetustehtävissä toimivat ylemmät toimihenkilöt			
331 Julkisyhteisöissä toimivat			
332 Muissa yhteisöissä toimivat			
34 Muut ylemmät toimihenkilöt			
341 Julkisyhteisöissä toimivat			
342 Muissa yhteisöissä toimivat			
4 Alemmat toimihenkilöt			
41 Esimiestehtävissä toimivat alemmat toimihenkilöt			
411 Julkisyhteisöissä toimivat			
412 Muissa yhteisöissä toimivat			
42 Isenäistä tai monipuolista toimisto- tai myyntityötä tekevät alemmat toimihenkilöt			
421 Julkisyhteisöissä toimivat			
422 Muissa yhteisöissä toimivat			
43 Epäitseenäistä tai rutiniinomaista toimisto- tai myyntityötä tekevät alemmat toimihenkilöt			
431 Julkisyhteisöissä toimivat			
432 Muissa yhteisöissä toimivat			
44 Muut alemmat toimihenkilöt			
441 Julkisyhteisöissä toimivat			
442 Muissa yhteisöissä toimivat			
5 Työntekijät			
51 Maa- ja metsätalous- sekä kalatalousalan työntekijät			
52 Teollisuustyöntekijät			
53 Muut tuotantotyöntekijät			
54 Jakelu- ja palvelutyöntekijät			
6 Eläkeläiset			
7 Opiskelijat ja koululaiset (16 v. täytt.)			
9 Muut			
92 Ammatissa toimivat, joiden ammatti tuntematon			
99 Sosioekonominen asema tuntematon			
PSOSE75 SOSIOEKONOMINEN ASEMA 1975 (UUSILUOKITUS)		195 - 197	3
Arvoalue			
Ks. PPOSE70			
PSOSE80 SOSIOEKONOMINEN ASEMA 1980		198 - 200	3
Arvoalue ks. PPOSE70. Lisäksi:			
121 Muut työnantajat, 1- 4 työntekijää			
122 Muut työnantajat, vähintään 5 työntekijää			
9-alkuiset koodit:			
9 Muut			
91 Työttömät, joiden ammatti tuntematon			
92 Muut ammatissa toimivat, joiden ammatti tuntematon			
93 Muut ammatissa toimimattomat			
99 Sosioekonominen asema tuntematon			
PSOSE85 SOSIOEKONOMINEN ASEMA 1985		201 -203	3
Arvoalue ks. PPOSE70.			
9-alkuiset koodit:			
9 Muut			
91 Työttömät			
92 Muut työlliset, joiden ammatti tuntematon			
93 Muut työvoiman ulkopuolella olevat			
99 Sosioekonominen asema tuntematon			
PSOSE90 SOSIOEKONOMINEN ASEMA 1990		204 -206	3
Arvoalue			
1 Yrittäjät ja työnantajat			
10 Maatalousyrittäjät			
20 Muut yrittäjät			
3 Ylemmät toimihenkilöt			
31 Johtotehtävissä toimivat ylemmät toimihenkilöt			
311 Julkisyhteisöissä toimivat			
312 Muissa yhteisöissä toimivat			
32 Valmistelu-, esittely-, tutkimus- ja suunnittelutehtävissä toimivat ylemmät toimihenkilöt			
321 Julkisyhteisöissä toimivat			

PTYOSA85	TYÖKUUKAUDET (OSA-AIKATYÖ) 1985 Arvoalue 00 - 12 00 = ei osai- tai työttömyyskautta tai tuntematon 01 = yksi kuukausi jne.	224-225	2	267-277	11	ATKUN85	TYÖPAIKAN SIJAINTIKUNTA 1985 Katso PTKUN70
PTYOT80	TYÖTTÖMYYSKUUKAUDET 1980 Arvoalue 00 - 12 00 = ei työttömyyskautta tai tuntematon. 01 = yksi kuukausi jne.	226-227	2	278-288	11	ATKUN90	TYÖPAIKAN SIJAINTIKUNTA 1990 Katso PTKUN70
PTYOT85	TYÖTTÖMYYSKUUKAUDET 1985 Arvoalue 00 - 12 00 = ei työttömyyskautta tai tuntematon. 01 = yksi kuukausi jne.	228-229	2	289-299	11	ATKUN95	TYÖPAIKAN SIJAINTIKUNTA 1995 Katso PTKUN70
PTYOT90	TYÖTTÖMYYSKUUKAUDET 1990 Arvoalue 00 - 12 00 = ei työttömyyskautta tai tuntematon 01 = 2 - 6 työttömyysviikkoa 02 = 2 työttömyyskuukautta jne.	230-231	2	300-304	5	PTOLA70	TOIMIALA 1970 TK:n toimialaluokituksen (1980) mukainen koodi. Noin 200 toimialaryhmää kuitenkin karkeammalla tasolla kuin em. luokituksessa.
PTYOT95	TYÖTTÖMYYSKUUKAUDET 1995 Arvoalue 00 - 12 00 = ei työttömyyskautta tai tuntematon 01 = 2 - 6 työttömyysviikkoa 02 = 2 työttömyyskuukautta jne.	232-233	2	305-309	5	PTOLA75	TOIMIALA 1975 Ks. PTOLA70
ATKUN70	TYÖPAIKAN SIJAINTIKUNTA 1.1.1971 Katso AAKUN70 200 = ulkomaat 998 = useissa kunnissa liikkuva 999 = tuntematon tai ei työpaikkaa	234-244	11	310-314	5	PTOLA80	TOIMIALA 1980 TK:n toimialaluokituksen (1980) mukainen koodi
ATKUN75	TYÖPAIKAN SIJAINTIKUNTA 1.1.1976 Katso PTKUN70	245-255	11	315-319	5	PTOLA85	TOIMIALA VIIKOLLA 1.1.11.-17.11.1985 TK:n toimialaluokituksen (1980) mukainen koodi. Ainoastaan 2-numerotasolla ovat 11 maatalous 12 metsätalous 12 kalatalous
ATKUN80	TYÖPAIKAN SIJAINTIKUNTA 1980 Katso PTKUN70	256-266	11	320-324	5	PVOLA90	TOIMIALA 1990 (1980 LUOKITUS) TK:n toimialaluokituksen (1980) mukainen koodi. Monet toimialat vain verraten karkealla tasolla!
				325-328	4	PTOLA90	TOIMIALA 1990 (1988 LUOKITUS) TK:n toimialaluokituksen (1988) mukainen koodi.
				329-333	5	PTOLA9590	TYÖPAIKAN TOIMIALA 1990 Työpaikan toimiala 1990 vuoden 1995 luokituksella

TK:n toimialaluokituksen (1995) mukainen koodi.

Lisäksi seuraavat koodit käytössä:

Y1 = työtön vuonna 1995, opiskelija 1994

Y2 = työtön vuonna 1995, eläkeläinen 1994

Y3 = työtön vuonna 1995, varusmies 1994

Y4 = työtön vuonna 1995, muu työv. ulkop. 1994

PJUR70 JURIDINEN MUOTO 1970

Arvoalue

1 = valtio

2 = kunta

3 = valtioenemmistöinen osakeyhtiö

4 = muu osakeyhtiö (myös asunto-osakeyhtiö)

5 = muu yksityinen sektori

9 = muu, tuntematon, työpaikka ulkomailla

339

1

PTUTK70 TUTKINTO 31.12.1970

Ks. "Koulutusluokitus 31.12.1994",

Tilastokeskus, Käsi kirjoja nro 1, 8. uusittu laitos

Tutkinto 2-numerotasolla (ala ja aste)

345-346

2

PJUR75 JURIDINEN MUOTO 1975

Arvoalue ks. PJUR70

340

1

PJUR80 JURIDINEN MUOTO 1980

Arvoalue

1 = valtio

2 = kunta

3 = valtioenemmistöinen osakeyhtiö

4 = muu osakeyhtiö (paitsi asunto-osakeyhtiö)

5 = muu yksityinen sektori

9 = muu, tuntematon, työpaikka ulkomailla

341

1

PJUR85 JURIDINEN MUOTO 11.11. - 17.11.1985

Arvoalue

Ks. PJUR80

342

1

PJUR90 JURIDINEN MUOTO 1990

Arvoalue

1 = valtio

2 = kunta

3 = valtioenemmistöinen osakeyhtiö

4 = yksityinen sektori

9 = muu, tuntematon, työpaikka ulkomailla

343

1

PJUR95

JURIDINEN MUOTO 1995

Arvoalue

0 = tuntematon, ei työllinen

1 = valtio

2 = kunta

3 = valtioenemmistöinen osakeyhtiö

4 = osakeyhtiö, pl asunto-osakeyhtiö

5 = luonnollinen henkilö

6 = avoin yhtiö

7 = kommandiittiyhtiö

8 = osuuskunta

9 = muu, tuntematon, työpaikka ulkomailla

344

1

PTUTK75

TUTKINTO 31.12.1975

Ks. PTUTK70

347-348

2

PTUTK80

TUTKINTO 31.12.1980

Ks. PTUTK70

349-350

2

PTUTK85

TUTKINTO 31.12.1985

Ks. PTUTK70

351-352

2

PTUTK90

TUTKINTO 31.12.1990

Ks. PTUTK70

353-354

2

PTUTK95

TUTKINTO 31.12.1995

Ks. PTUTK70

355-356

2

PAIKA70

1970 TUTKINNON SUORITTAMISVUOSI

Korkeimman tutkinnon suorittamisvuosi

Arvoalue 01 - 71,

99 = tieto puuttuu tai ei tutkintoa

357-358

2

PAIKA75

1975 TUTKINNON SUORITTAMISVUOSI

Anmatillisesti korkeimman tutkinnon suorittamisvuosi

359-360

2

35-44 = 45
45-54 = 46
55-64 = 47
65-74 = 48
75+ = 49

Vain yksi ruokakunta, yksi perhe, tyyppi tuntematon
(päämiehen ikä)

-19 = 51
20-24 = 52
25-29 = 53
30-34 = 54
35-44 = 55
45-54 = 56
55-64 = 57
65-74 = 58
75+ = 59

Vain yksi ruokakunta, vähintään kaksi perhettä
(päämiehen ikä)

-19 = 61
20-24 = 62
25-29 = 63
30-34 = 64
35-44 = 65
45-54 = 66
55-64 = 67
65-74 = 68
75+ = 69

Kaksi ruokakuntaa

(oman ruokakunnan päämiehen ikä)

-19 = 71
20-24 = 72
25-29 = 73
30-34 = 74
35-44 = 75
45-54 = 76
55-64 = 77
65-74 = 78

75+ = 79

Vähintään kolme ruokakuntaa
(oman ruokakunnan päämiehen ikä)

-19 = 81
20-24 = 82
25-29 = 83
30-34 = 84
35-44 = 85
45-54 = 86
55-64 = 87
65-74 = 88
75+ = 89

Elinvaihe tuntematon
(oman ruokakunnan päämiehen ikä)

-19 = 91
20-24 = 92
25-29 = 93
30-34 = 94
35-44 = 95
45-54 = 96
55-64 = 97
65-74 = 98
75+ = 99

PELIN75 ASUNTOKUNNAN ELINVAIHE 1975 535 - 536 2

Arvoalue ks. PELIN70

PELIN80 ASUNTOKUNNAN ELINVAIHE 1980 537 - 538 2

00 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön tai tieto puuttuu.

Vain yksi henkilö, (ikä)

-19 = 01
20-24 = 02
25-29 = 03
30-34 = 04
35-44 = 05
45-54 = 06

55-64 = 07
65-74 = 08
75+ = 09

Vähintään kaksi henkilöä, ei perhe (viiteh. ikä)

-19 = 11
20-24 = 12
25-29 = 13
30-34 = 14
35-44 = 15
45-54 = 16
55-64 = 17
65-74 = 18
75+ = 19

Vain lapseton aviopari (viitehenkilön ikä)

-19 = 21
20-24 = 22
25-29 = 23
30-34 = 24
35-44 = 25
45-54 = 26
55-64 = 27
65-74 = 28
75+ = 29

Vain äiti / isä ja lapsia -perhe (viitehenkilön ikä)

-19 = 31
20-24 = 32
25-29 = 33
30-34 = 34
35-44 = 35
45-54 = 36
55-64 = 37
65-74 = 38
75+ = 39

Vain aviopari-lapsiperhe (viitehenkilön ikä)

-19 = 41
20-24 = 42

25-29 = 43
30-34 = 44
35-44 = 45
45-54 = 46
55-64 = 47
65-74 = 48
75+ = 49

Lapseton aviopari ja muita (viitehenkilön ikä)

-19 = 51
20-24 = 52
25-29 = 53
30-34 = 54
35-44 = 55
45-54 = 56
55-64 = 57
65-74 = 58
75+ = 59

Aviopari-lapsi- tai äiti / isä ja lapsia - perhe ja muita (viitehenkilön ikä)

-19 = 61
20-24 = 62
25-29 = 63
30-34 = 64
35-44 = 65
45-54 = 66
55-64 = 67
65-74 = 68
75+ = 69

Vähintään kaksi perhettä (+ mahd. muita), ei lapsia (viitehenkilön ikä)

-19 = 71
20-24 = 72
25-29 = 73
30-34 = 74
35-44 = 75
45-54 = 76
55-64 = 77

65-74 = 78

75+ => PELIN80 = 79

Vähintään kaksi perheitä (+ mahd. muita)
(viitehenkilön ikä), ainakin yksi lapsi

-19 = 81

20-24 = 82

25-29 = 83

30-34 = 84

35-44 = 85

45-54 = 86

55-64 = 87

65-74 = 88

75+ = 89

PELIN80-muuttuja ei erottele lapsiperheitä lapsen iän mukaan, kuten
PELIN85 - 95. Ryhmillä "äiti / isä ja lapsia -perhe ja muita" sekä
"avioparilapsiperhe ja muita" on sama PELIN80-koodi (= 61 - 69).

PELIN85

ELINVAIHE 1985

Arvoalue 00 - 89

539 - 540

2

00 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön, tieto puuttuu

Vain yksi henkilö, (ikä)

-19 = 01

20-24 = 02

25-29 = 03

30-34 = 04

35-44 = 05

45-54 = 06

55-64 = 07

65-74 = 08

75+ = 09

Vähintään kaksi henkilöä, ei perhe (viiteh. ikä)

-19 = 11

20-24 = 12

25-29 = 13

30-34 = 14

35-44 = 15

45-54 = 16

55-64 = 17

65-74 = 18

75+ = 19

Vain lapseton aviopari (viitehenkilön ikä)

-19 = 21

20-24 = 22

25-29 = 23

30-34 = 24

35-44 = 25

45-54 = 26

55-64 = 27

65-74 = 28

75+ = 29

Vain äiti / isä ja lapsia -perhe

31 = Kaikki lapset alle 3 vuotta

32 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta

33 = Kaikki lapset alle 7 vuotta

34 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias

35 = Nuorin lapsi 7 - 12-vuotias

36 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias

37 = Nuorin lapsi 18 - 24-vuotias

38 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita

Vain avioparilapsiperhe

41 = Kaikki lapset alle 3 vuotta

42 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta

43 = Kaikki lapset alle 7 vuotta

44 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias

45 = Nuorin lapsi 7 - 12-vuotias

46 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias

47 = Nuorin lapsi 18 - 24-vuotias

48 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita

Lapseton aviopari ja muita (viitehenkilön ikä)

-19 = 51

20-24 = 52

25-29 = 53
30-34 = 54
35-44 = 55
45-54 = 56
55-64 = 57
65+ = 58

Äiti / isä ja lapsia -perhe ja muita
61 = Kaikki lapset alle 3 vuotta
62 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta
63 = Kaikki lapset alle 7 vuotta
64 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias
65 = Nuorin lapsi 7 - 12 -vuotias
66 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias
67 = Nuorin lapsi 18 - 24 -vuotias
68 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita

Avioparilapsiperhe ja muita

71 = Kaikki lapset alle 3 vuotta
72 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta
73 = Kaikki lapset alle 7 vuotta
74 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias
75 = Nuorin lapsi 7 - 12-vuotias
76 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias
77 = Nuorin lapsi 18 - 24-vuotias
78 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita

Vähintään kaksi perhettä

81 = Kaikki lapset alle 3 vuotta
82 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta
83 = Kaikki lapset alle 7 vuotta
84 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias
85 = Nuorin lapsi 7 - 12-vuotias
86 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias
87 = Nuorin lapsi 18 - 24-vuotias
88 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita
89 = Ei lapsia

PELIN90

ASUNTOKUNNAN ELINVAIHE 1990

Arvoalue ks. PELIN85

Arvoalue 00 - 89

00 = henkilö ei kuulu asuntoväestöön, tieto puuttuu

Vain yksi henkilö, (ikä)

-19 = 01
20-24 = 02
25-29 = 03
30-34 = 04
35-44 = 05
45-54 = 06
55-64 = 07
65-74 = 08
75+ = 09

Vähintään kaksi henkilöä, ei perhe (viiteh. ikä)

-19 = 11
20-24 = 12
25-29 = 13
30-34 = 14
35-44 = 15
45-54 = 16
55-64 = 17
65-74 = 18
75+ = 19

Vain lapseton avio- tai avopari (viitehenkilön ikä)

-19 = 21
20-24 = 22
25-29 = 23
30-34 = 24
35-44 = 25
45-54 = 26
55-64 = 27
65-74 = 28
75+ = 29

Vain äiti / isä ja lapsia -perhe

- 31 = Kaikki lapset alle 3 vuotta
- 32 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta
- 33 = Kaikki lapset alle 7 vuotta
- 34 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias
- 35 = Nuorin lapsi 7 - 12-vuotias
- 36 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias
- 37 = Nuorin lapsi 18 - 24-vuotias
- 38 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita

Vain avioparilapsiperhe

- 41 = Kaikki lapset alle 3 vuotta
- 42 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta
- 43 = Kaikki lapset alle 7 vuotta
- 44 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias
- 45 = Nuorin lapsi 7 - 12-vuotias
- 46 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias
- 47 = Nuorin lapsi 18 - 24-vuotias
- 48 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita

Lapseton avio tai avopari ja muita (viitehenkilön ikä)

- 19 = 51
- 20-24 = 52
- 25-29 = 53
- 30-34 = 54
- 35-44 = 55
- 45-54 = 56
- 55-64 = 57
- 65+ = 58

Äiti / isä ja lapsia -perhe ja muita

- 61 = Kaikki lapset alle 3 vuotta
- 62 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta
- 63 = Kaikki lapset alle 7 vuotta
- 64 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias
- 65 = Nuorin lapsi 7 - 12 -vuotias
- 66 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias
- 67 = Nuorin lapsi 18 - 24 -vuotias
- 68 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita

Avio- tai avoparilapsiperhe ja muita

- 71 = Kaikki lapset alle 3 vuotta
- 72 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta
- 73 = Kaikki lapset alle 7 vuotta
- 74 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias
- 75 = Nuorin lapsi 7 - 12-vuotias
- 76 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias
- 77 = Nuorin lapsi 18 - 24-vuotias
- 78 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita

Vähintään kaksi perhettä

- 81 = Kaikki lapset alle 3 vuotta
- 82 = Nuorin lapsi alle 3 vuotta
- 83 = Kaikki lapset alle 7 vuotta
- 84 = Nuorin lapsi 3 - 6-vuotias
- 85 = Nuorin lapsi 7 - 12-vuotias
- 86 = Nuorin lapsi 13 - 17-vuotias
- 87 = Nuorin lapsi 18 - 24-vuotias
- 88 = Kaikki lapset vähintään 25-vuotiaita
- 89 = Ei lapsia

PELIN95 ASUNTOKUNNAN ELINVAIHE 1995 543 -544 2

Arvoalue ks. PELIN85

Pitkittäistiedoston perhemuuttajat 1970, 1975, 1980, 1985, 1990 ja 1995

PPENO70 PERHENUMERO 1970 545 1

Arvoalue 0-7

Asuntokuntakoodi+ruokakuntakoodi + perhenumero
yksilöi perheen

0 = henkilö ei kuulu perheväestöön

PPENO75 PERHENUMERO 1975 546 1

Asuntokuntakoodi+ruokakuntakoodi + perhenumero
yksilöi perheen

0 = henkilö ei kuulu perheväestöön
5 = avoperhe ilman lapsia (päätätely eri kuin 1985- 1995)

PPEN080 PERHENUMERO 1980 547 1

Arvoalue 0-6
Asuntokuntakoodi+ perhenumero yksilöi perheen. Vuoden
1980 perhetiedoissa joitakin ristiriitaisuuksia.

0 = henkilö ei kuulu perheväestöön

PPEN085 PERHENUMERO 1985 548 1

Arvoalue 0-5
Asuntokuntakoodi+ perhenumero yksilöi perheen

PPEN090 PERHENUMERO 1990 549 1

Arvoalue 0-6
Asuntokuntakoodi+ perhenumero yksilöi perheen

0 = henkilö ei kuulu perheväestöön

PPEN095 PERHENUMERO 1995 550 1

Arvoalue 0-5
Asuntokuntakoodi+ perhenumero yksilöi perheen

0 = henkilö ei kuulu perheväestöön

PPETY70 PERHETYYPPI 1970 551 1

0 = perheeseen kuulumaton
1 = aviopari ilman lapsia
2 = aviopari ja lapsia
3 = äiti ja lapsia
4 = isä ja lapsia
5 = avopari ja lapsia
9 = tuntematon

PPETY75 PERHETYYPPI 1975

Arvoalue

0 = perheeseen kuulumaton
1 = aviopari ilman lapsia
2 = aviopari ja lapsia
3 = äiti ja lapsia
4 = isä ja lapsia
5 = avopari ja lapsia
7 = avopari ilman lapsia (näillä PEN075 = 5)
9 = tuntematon

PPETY80 PERHETYYPPI 1980 553 1

0 = perheeseen kuulumaton
1 = aviopari ilman lapsia
2 = aviopari ja lapsia
3 = äiti ja lapsia
4 = isä ja lapsia
5 = avopari ja lapsia

PPETY85 PERHETYYPPI 1985 554 1

Arvoalue
0 = perheeseen kuulumaton
1 = aviopari ilman lapsia
2 = aviopari ja lapsia
3 = äiti ja lapsia
4 = isä ja lapsia
5 = avopari ja ei yhteisiä lapsia
6 = avopari ja yhteisiä lapsia
7 = avopari ilman lapsia
9 = perhetyyppi tuntematon

PPETY90 PERHETYYPPI 1990 555 1

Arvoalue ks. PPETY85

PPETY95 PERHETYYPPI 1995 556 1

Arvoalue ks. PPETY85

PPEAS70 PERHEASEMA 1970 557 1

0 = perheeseen kuulumaton
1 = päämiehes

P18LA85	ALLE 18-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1985 Arvoalue ks. P18LA70	578	1	Arvoalue ks. P7LA70	
P18LA90	ALLE 18-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1990 Arvoalue ks. P18LA70	579	1		AAKUN87 ASUINKUNTA 1987
P18LA95	ALLE 18-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1995 Arvoalue ks. P18LA70	580	1		Katso AAKUN70 (1990 toimiala- yms tiedot) AAKUN88 ASUINKUNTA 1988 Katso AAKUN70 (1990 toimiala- yms tiedot) AAKUN89 ASUINKUNTA 1989 Katso AAKUN70 (1990 toimiala- yms tiedot) AAKUN91 ASUINKUNTA 1991 Katso AAKUN70 (1990 toimiala- yms tiedot)00 AAKUN92 ASUINKUNTA 1992 Katso AAKUN70 (1990 toimiala- yms tiedot) AAKUN93 ASUINKUNTA 1993 Katso AAKUN70 (1995 toimiala- yms tiedot) AAKUN94 ASUINKUNTA 1994 Katso AAKUN70 (1995 toimiala- yms tiedot) AAKUN96 ASUINKUNTA 1996 Katso AAKUN70 (1995 toimiala- yms tiedot) ASKU87 ASUNTOKUNTAKOODI 1987 Katso PASKO70 ASKU88 ASUNTOKUNTAKOODI 1988 Katso PASKO70 ASKU89 ASUNTOKUNTAKOODI 1989 Katso PASKO70 ASKU91 ASUNTOKUNTAKOODI 1991 Katso PASKO70 ASKU92 ASUNTOKUNTAKOODI 1992 Katso PASKO70
P7LA70	ALLE 7-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1975 Arvoalue 0 = ei kuulu perheväestöön tai perheessä ei alle 7-vuotiaita lapsia 1 = perheessä 1 alle 7-vuotias 2 = perheessä 2 alle 7-vuotiaista jne 9 = perheessä vähintään 9 alle 7-vuotiaista	581	1		609 -619 620-630 631 -641 642 -652 653 -663 664 -674 675 -681 682 -688 689 -695 696 -702 703 -709
P7LA75	ALLE 7-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1980 Arvoalue ks. P7LA70	582	1		
P7LA80	ALLE 7-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1970 Arvoalue ks. P7LA70	583	1		
P7LA85	ALLE 7-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1985 Arvoalue ks. P7LA70	584	1		
P7LA90	ALLE 7-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1990 Arvoalue ks. P7LA70	585	1		
P7LA95	ALLE 7-VUOTIAIDEN LASTEN LUKUMÄÄRÄ PERHEESSÄ 1995	586	1		

Työssäkäynnin pitkäaikaistiedoston tiedot 1987-96

PEAS87[-96] PERHEASEMA 1987-96 1209-1216 1

Katso PPEAS90

AUTO90[-95] AUTON HALLINTA 1990-95 1217-1222 1

Arvoalue:

- 1 = Henkilö on auton haltija
- 0 = Henkilö ei auton haltija

AMKO93 AMMATTI 1993 1223-1226 4

Katso PAMKO90

SOSE93 SOSIOEKONOMINEN ASEMA 1993 1227-1229 3

Katso PPOSE90

SYMAK SYNTYMÄMAAKUNTA 1230-1231 2

Katso maakuntakoodit. Lisäksi

- 97 = luovutettut alueet
- 98 = ulkomaat
- 99 = tuntematon

Kuolemansyrekisterin tiedot

KV KUOLINVUOSI 1232 1233 2

KSYY KUOLINSYY 1234 -1235 2

- 01 = 01-03 I Tartunta- ja loistauteja
- 02 = 04-22 II Kasvaimet
- 03 = 23-24 IV Umpieritys- ja ain.vaihtumataudit
- 04 = 25 Dementia, Alzheimerin tauti ym
- 04 = 26 Muut hermoston ja aistimien taudit
- 05 = 27-30 IX Verenkiertoelinten sairaudet
- 06 = 31-35 X Hengityselinten sairaudet
- 07 = 36 Ruoansulatuselinten sairaudet pl. alkoholiiper.
- 08 = 37 XIV Virsa- ja sukuelinten sairaudet
- 09 = 38 XVII Synnytykselliset epämuodostumat
- 10 = 39 Muut sairaudet
- 10 = 40 Tuntemattomat ja määrittämättömät tapaukset
- 11 = 41 Alkoholiaperiset taudit ja tapaturmainen alkoholinmyrkytys
- 12 = 42-53 XX Tapaturmat ja väkivalta

Työimapolittisten toimenpiteiden vaikuttavuus aineisto

AKR95 ASUINKUNNAN TILASTOLL. RYHMITYS 1995 1236 1

- 1 = kaupunkimainen kunta
- 2 = taajaan asuttu kunta
- 3 = maaseutumainen kunta

AKR96 ASUINKUNNAN TILASTOLL. RYHMITYS 1996 1237 1

- 1 = kaupunkimainen kunta
- 2 = taajaan asuttu kunta
- 3 = maaseutumainen kunta

EAK87[-96] EDELLINEN ASUINKUNTA SAMAJERI m1987-96 1238-1247 1

Arvoalue:

- 1 = Eri kuin edellisenä vuonna (muuttaneet)
- 0 = Sama kuin edellisenä vuonna

VTY87[-95] VOIMASSA OLEVAN TYÖSUHTEEN TYYPPI 1248-1256 1

Arvoalue:

- 1 = TEL
- 2 = YEL
- 3 = MYEL
- 4 = LEL
- 5 = TAEEL
- 6 = Kirjko
- 7 = Merimieseläkekassa
- 8 = Kunta
- 9 = Valtio
- 0 = Valtionapulaistos
- A = Muu

VTY96 VOIMASSA OLEVAN TYÖSUHTEEN TYYPPI 1257 1

Arvoalue vuonna 1996:

- 0 = Yksityinen
- 1 = Kunta
- 3 = Valtio
- 4 = Kirjko
- 5 = Muu

PEND187[-95] PENDELÖINTI (KUNTA) 1987-96 1258-1267 1

Arvoalue:

- 1 = Työpaikka asuinkunnassa
- 2 = Työpaikka asuinkunnan ulkopuolella

TASTE87[-96] TYÖSSÄKÄYNTIALUEEN TYÖTTÖMYYSASTE 1268 -1307 4

Työttömyysaste (%) työssäkäyntialueella, jolla henkilö asuu.

TSLKM87[-95] PÄÄTTYNEIDEN TYÖSUHTEIDEN LKM 1987 1308 - 1334 3

000 = ei päättäneitä ko. vuoden aikana

001 = yksi päättynyt työsuhde

002 = kaksi päättynyttä työsuhdetta, jne

TJLKM87[-96] PÄÄTTYNEIDEN TYÖTTÖMYYSJAKS. LKM 1987 1335 - 1354 2

00 = ei päättäneitä työttömyysjaksoja ko. vuonna
01 = yksi päättynyt työttömyysjakso jne

TYOK187[-96] TYÖLLISYYSKOODI VUODEN LOPUSSA 1987 1355-1364 1

Arvoalue:

- 0 = Työssä oleva, toimenpitein sijoitettu
- 1 = Työssä oleva, yleisillä työmarkkinoilla
- 2 = Työtön
- 3 = Lomautettu
- 4 = Lyhennetyllä työviikolla
- 5 = Työvoiman ulkopuolella oleva
- 6 = Työttömyyseläkkeellä oleva

TYOK287[-96] TYÖTTÖMYYSJAKSON TYÖLLISYYSKOODI 1988 1365-1374 1

Viimeisin vuoden aikana päättynyt työttömyysjakso (VPT)

Katso TYOK187 (arvot 2 tai 3)

TJPÄSYV87[-96] TYÖTTÖMYYSJAKSON PÄÄTTYMISEN SYY (VPT) 1375-1384 1

Arvoalue:

- 0 = sijoituksen päättymisen
- 1 = välitetty työhön
- 2 = lomautus tai lyhennetty työviikko päättynyt
- 3 = saanut työtä omatoimisesti
- 4 = aloittanut työllisyyskursin
- 5 = siirtynyt työvoiman ulkopuolelle
- 6 = muu syy tai ei tietoa

SUKD887[-96] TOIMENPIDEKOODI (VPS) 1385-1404 2

Viimeisin vuoden aikana päättynyt sijoitusjakso (VPS)

Arvoalue:

- 01-67, vuosittain voimassa olleet koodit vaihtelevat
- 99 = tuntematon

SIPKD87[-96] SIOITUKSEN PÄÄTTYMISEN SYY 1405-1414 1

Arvoalue:

- 1 = Määräaika päättynyt
- 2 = Saanut sijoituspaikasta työtä
- 3 = Saanut muuta työtä
- 4 = Aloittanut koulutuksen
- 5 = Irtisanottu
- 6 = Muu syy tai ei tietoa
- 7 = Keskeyttänyt ja jäänyt työttömäksi
- 9 = Tuntematon

SIKK87[-96] SJOITUSKUKAUSIEN LKM VUODEN AIKANA 1415 - 1434 2

00 = ei sijoituskausia ko. vuonna

01 = yksi sijoituskausi (2 viikkoa - 1,5 kk) jne

KTYYPV88[-96] KOULUTUSTYYPPI (VPK) 1988-96 1435-1443 1

Viimeisin vuoden aikana päättynyt koulutusjakso (VPK)

Arvoalue:

- 1 = Kurssi (yleishaussa)
- 2 = Yksittäinen koulutuspaikka
- 3 = Lomautuskoulutus
- 4 = Rekrytointi koulutus
- 5 = Muu yrityskoulutus
- 6 = Muu koulutus
- 9 = Tuntematon

KKKLM88[-96] KOULUTUSKUKAUSIEN LKM VUODEN AIKANA 1444- 1461 2

00 = ei koulutuskausia ko. vuoden aikana

01 = yksi kuukausi (2 viikkoa - 1,5 kk) jne

Puolisoa koskevat tiedot

PUIKÄ90 PUOLISON IKÄ 31.12.1990 1462 - 1463 2

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

PUIKÄ92 PUOLISON IKÄ 31.12.1992 1464 -1465 2

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

PUIKÄ93 PUOLISON IKÄ 31.12.1993 1466 -1467 2

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

PUIKÄ94 PUOLISON IKÄ 31.12.1994 1468 -1469 2

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

PUIKÄ95 PUOLISON IKÄ 31.12.1995 1470 -1471 2

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

PUIKÄ96 PUOLISON IKÄ 31.12.1996 1472 -1473 2

Arvoalue 00-99

99 = vähintään 99-vuotias

PUPTOIM90PUOLISON TOIMINTA 1990 1474 1

Arvoalue katso PPTOIM90

PUPTOIM92PUOLISON TOIMINTA 1992 1475 1

Arvoalue katso PUPTOIM90

PUPTOIM93PUOLISON TOIMINTA 1993 1476 1

Arvoalue katsot PUPTOI90									
PUPTOIM94PUOLISON TOIMINTA 1994	1477	1	1477	1	1500-1501	2	Arvoalue katsot PTYOT90		
Arvoalue katsot PUPTOI90									
PUPTOIM95PUOLISON TOIMINTA 1995	1478	1	1478	1	1502-1503	2	Arvoalue katsot PTYOT90		
Arvoalue katsot PUPTOI90									
PUPTOIM96PUOLISON TOIMINTA 1996	1479	1	1479	1	1504-1505	2	Arvoalue katsot PTYOT90		
Arvoalue katsot PUPTOI90									
PUPUTK90 PUOLISON TUTKINTO 1990	1480-1481	2	1480-1481	2	1506-1511	6	Arvoalue katsot PPUTU70		
Arvoalue katsot PPUTU70									
PUPUTK92 PUOLISON TUTKINTO 1992	1482-1483	2	1482-1483	2	1512-1517	6	Arvoalue katsot PPUTU70		
Arvoalue katsot PPUTU70									
PUPUTK93 PUOLISON TUTKINTO 1993	1484-1485	2	1484-1485	2	1518-1523	6	Arvoalue katsot PPUTU70		
Arvoalue katsot PPUTU70									
PUPUTK94 PUOLISON TUTKINTO 1994	1486-1487	2	1486-1487	2	1524-1529	6	Arvoalue katsot PPUTU70		
Arvoalue katsot PPUTU70									
PUPUTK95 PUOLISON TUTKINTO 1995	1488-1489	2	1488-1489	2	1530-535	6	Arvoalue katsot PPUTU70		
Arvoalue katsot PPUTU70									
PUPUTK96 PUOLISON TUTKINTO 1996	1490-1491	2	1490-1491	2					
Arvoalue katsot PPUTU70									
PPTYOK93 PUOLISON TYÖSSÄOLOKK. 1993	1492-1493	2	1492-1493	2					
Arvoalue katsot PTYOK90									
PPTYOK94 PUOLISON TYÖSSÄOLOKK. 1994	1494-1495	2	1494-1495	2					
Arvoalue katsot PTYOK90									
PPTYOK95 PUOLISON TYÖSSÄOLOKK. 1995	1496-1497	2	1496-1497	2					
Arvoalue katsot PTYOK90									
PPTYKE93PUOLISON TYÖTTÖMYYSKK. 1993	1498-1499	2	1498-1499	2					

- 1 KYÖSTIÖ, O. K., Oppilaiden terveydentilan riippuvuus koulutyypistä. – Health status of pupils according to type of school. 78 p. Summary 6 p. 1962.
- 2 HEINONEN, VEIKKO, Differentiation of primary mental abilities. 136 p. 1963.
- 3 ELONEN, ANNA S., TAKALA, MARTTI & RUOPPILA ISTO, A study of intellectual functions in children by means of the KTK performance scales. 181 p. 1963.
- 4 JUURMAA, JYRKI, On the ability structure of the deaf. 114 p. 1963.
- 5 HEINONEN, VEIKKO, Lyhennetty faktori-analyysi. – A short method for factor analysis. 76 p. Summary 5 p. 1963.
- 6 PITKÄNEN, PENTTI, Fyysisen kunnon rakenne ja kehittyminen. – The structure and development of physical fitness. 163 p. Summary 10 p. 1964.
- 7 NURMI, VELI, Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla I. – Die Entehung und Entwicklung der praktischen Lehrer-bildung unserer Lehrerseminare im vorigen Jahrhundert I. 270 p. Zusammenfassung 15 p. 1964.
- 8 NURMI, VELI, Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla II. – Die Entstehung und Entwicklung der praktischen Lehrer-bildung unserer Lehrerseminare im vorigen Jahrhundert II. 123 p. Zusammenfassung 10 p. 1964.
- 9 NUMMENMAA, TAPIO, The language of the face. 66 p. 1964.
- 10 ISOSAARI, JUSSI, Bruno Boxström ja Sortavalan seminaarin kasvatusaineiden opetus 1882-1917. – Bruno Boxström und der Unterricht in den pädagogischen Fächern am Seminar von Sortavala 1882-1917. 167 p. Zusammenfassung II p. 1964.
- 11 NUMMENMAA, TAPIO & TAKALA, MARTTI, Parental behavior and sources of information in different social groups. 53 p. 1965.
- 12 WECKROTH, JOHAN, Studies in brain pathology and human performance I. – On the relationship between severity of brain injury and the level and structure of intellectual performance. 105 p. 1965.
- 13 PITKÄNEN, PENTTI, Ärsyke- ja reaktioanalyttisten faktorointitulosten vastaavuudesta. – On the congruence and coincidence between stimulus analytical and response analytical factor results. 223 p. Summary 14 p. 1967.
- 14 TENKKU, JUSSI, Are single moral rules absolute in Kant's ethics? 31 p. 1967.
- 15 RUOPPILA, ISTO, Nuorten ja varttuneiden opiskelijoiden väliset asenne-erot eräissä ylioppilaspohjaisissa oppilaitoksissa. – Attitude differences between young and advanced university and college students. 182 p. Summary 14 p. 1967.
- 16 KARVONEN, JUHANI, The structure, arousal and change of the attitudes of teacher education students. 118 p. 1967.
- 17 ELONEN, ANNA S., Performance scale patterns in various diagnostic groups. 53 p. 1968.
- 18 TUOMOLA, UUNO, Kansakouluntarkastajaan kohdistuvista rooli-odotuksista. – On role-expectations applied to school inspectors. 173 p. Summary 8 p. 1968.
- 19 PITKÄNEN, LEA, A descriptive model of aggression and nonaggression with applications to childrens behaviour. 208 p. 1969.
- 20 KOSKIAHO, BRIITTA, Level of living and industrialisation. 102 p. 1970.
- 21 KUUSINEN, JORMA, The meaning of another person's personality. 28 p. 1970.
- 22 VIILANEN, ERKKI, Pohjakoulutustaso ja kansakoulunopettajan kehitysympäristöjen muodostuminen. – The level of basic education in relation to the formation of the development milieu of primary school teachers. 280 s. Summary 13 p. 1970.
- 23 HAGFORS, CARL, The galvanic skin response and its application to the group registration of psychophysiological processes. 128 p. 1970.
- 24 KARVONEN, JUHANI, The enrichment of vocabulary and the basic skills of verbal communication. 47 p. 1971.
- 25 SEPPO, SIMO, Abiturienttien asenteet uskonnonopetukseen. – The attitudes of students toward religious education in secondary school. 137 p. Summary 5 p. 1971.
- 26 RENKO MANU, Opettajan tehokkuus oppilaiden koulusaavutusten ja persoonallisuuden kehittämisessä. – Teacher's effectiveness in improving pupils' school achievements and developing their personality. 144 p. Summary 4 p. 1971.
- 27 VAHERVA, TAPIO, Koulutustulokset peruskoulun ala-asteella yhteisömuuttujien selittäminä. – Educational outcomes at the lower level of the comprehensive school in the light of ecological variables. 158 p. Summary 3 p. 1974.
- 28 OLKINUORA, ERKKI, Norm socialization. The formation of personal norms. 186 p. Tiivistelmä 4 p. 1974.
- 29 LIIKANEN, PIRKKO, Increasing creativity through art education among pre-school children. 44 p. Tiivistelmä 4 p. 1975.
- 30 ELONEN, ANNA S., & GUYER, MELVIN, Comparison of qualitative characteristics of human figure drawings of Finnish children in various diagnostic categories. 46 p. Tiivistelmä 3 p. 1975.
- 31 KÄÄRIÄINEN, RISTO, Physical, intellectual, and personal characteristics of Down's syndrome. 114 p. Tiivistelmä 4 p. 1975.
- 32 MÄÄTTÄ, PAULA, Images of a young drug user. 112 p. Tiivistelmä 11 p. 1976.
- 33 ALANEN, PENTTI, Tieto ja demokratia. – Epistemology and democracy. 140 p. Summary 4 p. 1976.
- 34 NUPPONEN, RIITTA, Vahvistajaroolit aikuisten ja lapsen vuorovaikutuksessa. – The experimental roles of reinforcing agent in adult-child interaction. 209 p. Summary 11 p. 1977.

- 35 TEIKARI, VEIKKO, Vigilanssi-ilmiön mittaamisesta ja selitysmahdollisuuksista. – On measuring and explanation of vigilance. 163 p. Summary 2 p. 1977.
- 36 VOLANEN, RISTO, On conditions of decision making. A study of the conceptual foundations of administration. – Päätöksenteon edellytyksistä. Tutkimus hallinnon käsitteellisistä perusteista. 171 p. Tiivistelmä 7 p. 1977.
- 37 LYYTINEN, PAULA, The acquisition of Finnish morphology in early childhood. – Suomen kielen morfologisten säännönmukaisuuksien omaksuminen varhaislapsuudessa. 143 p. Tiivistelmä 6 p. 1978.
- 38 HAKAMÄKI, SIMO, Maaseudulle muutto muutto-liikkeen osana. – Migration on rural areas as one element of migration as a whole. 175 p. Summary 5 p. 1978.
- 39 MOBERG, SAKARI, Leimautuminen erityispedagogiikassa. Nimikkeisiin apukoululainen ja tarkkailuluokkalainen liittyvät käsitykset ja niiden vaikutus hypoteettista oppilasta koskeviin havaintoihin. – Labelling in special education. 177 p. Summary 10 p. 1979.
- 40 AHVENAINEN, OSSU, Lukemis- ja kirjoittamis-häiriöinen erityisopetuksessa. – The child with reading and writing disabilities in special education. 246 p. Summary 14 p. 1980.
- 41 HURME, HELENA, Life changes during childhood. – Lasten elämänmuutokset. 229 p. Tiivistelmä 3 p. 1981.
- 42 TUTKIMUS YHTEISKUNTAPOLITIIKAN VIITOITAJANA. Professori Leo Paukkuselle omistettu juhla-kirja. 175 p. 1981.
- 43 HIRSIÄRVI, SIRKKA, Aspects of consciousness in child rearing. – Tietoisuuden ongelma kotikasvatuksessa. 259 p. 1981.
- 44 LASONEN, KARI, Siirtolaisoppilas Ruotsin koulu-yhteisössä. Sosiometrinen tutkimus. – A socio-metric study of immigrant pupils in the Swedish comprehensive school. 269 p. Summary 7 p. 1981.
- 45 AJATUKSEN JA TOIMINNAN TIET. Matti Juntusen muistokirja. 274 p. 1982.
- 46 MÄKINEN, RAIMO, Teachers' work, wellbeing, and health. – Opettajan työ, hyvinvointi ja terveys. 232 p. Tiivistelmä 2 p. 1982.
- 47 KANKAINEN, MIKKO, Suomalaisen peruskoulun eriyttämiskäytännön yhteiskunnallisen taustan ja siirtymävaiheen toteutuksen arviointi. 257 p. Summary 11 p. 1982.
- 48 WALLS, GEORG, Health care and social welfare in, cooperation. 99 p. Tiivistelmä 9 p. 1982.
- 49 KOIVUKARI, MIRJAMI, Rote learning comprehension and participation by the learners in Zairian classrooms. – Mekaaninen oppiminen, ymmärtäminen ja oppilaiden osallistuminen opetukseen zairelaisissa koululuokissa. 286 p. Tiivistelmä 11 p. 1982.
- 50 KOPONEN, RITVA, An item analysis of tests in mathematics applying logistic test models. – Matematiikan kokeiden osioanalyysi logistisia testimalleja käyttäen. 187 p. Tiivistelmä 2 p. 1983.
- 51 PEKONEN, KYÖSTI, Byrokratia politiikan näkökulmasta. Poliitiikan ja byrokratian keskinäinen yhteys valtio- ja yhteiskuntaprosessin kehityksen valossa. – Bureaucracy from the viewpoint of politics. 253 p. 1983.
- 52 LYYTINEN, HEIKKI, Psychophysiology of anticipation and arousal. – Antisipaation ja viriämisen psykofysiologia. 190 p. Tiivistelmä 4 p. 1984.
- 53 KORAKIANGAS, MIKKO, Lastenneuvolan terveydenhoitajan arvioinnit viisivuotiaiden lasten psyykkisestä kehityksestä. – The psychological assessment of five-year-old children by public health centres. 227 p. Summary 14 p. 1984.
- 54 HUMAN ACTION AND PERSONALITY. Essays in honour of Martti Takala. 272 p. 1984.
- 55 MATILAINEN, JOUKO, Maanpuolustus ja eduskunta. Eduskuntaryhmien kannanotot ja koheesio maanpuolustuskysymyksissä Paasikiven-Kekkosen kaudella 1945-1978. – Defence and Parliament. 264 p. Summary 7 p. 1984.
- 56 PUOLUE, VALTIO JA EDUSTUKSELLINEN DEMOKRATIA. Pekka Nyholmille omistettu juhla-kirja. – Party, state and representational democracy. 145 p. Summary 2 p. 1986.
- 57 SIISIÄINEN, MARTTI, Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus. – Interests, voluntary associations and the stability of the political system. 367 p. Summary 6 p. 1986.
- 58 MATTLAR, CARL-ERIK, Finnish Rorschach responses in cross-cultural context: A normative study. 166 p. Tiivistelmä 2 p. 1986.
- 59 ÄYSTÖ, SEIJA, Neuropsychological aspects of simultaneous and successive cognitive processes. – Rinnakkaisen ja peräkkäisen informaation prosessoinnin neuropsykologiasta. 205 p. Tiivistelmä 10 p. 1987.
- 60 LINDH, RAIMO, Suggestiiviset mielikuvamallit käyttäytymisen muokkaajina tarkkailuluokkalaisilla. – Suggestive covert modeling as a method with disturbed pupils. 194 p. Summary 8 p. 1987.
- 61 KORHONEN, TAPANI, Behavioral and neural short-latency and long-latency conditioned responses in the cat. – Välittömät ja viivästetyt hermostolliset ja käyttäytymisvasteet klassisen ehdollistamisen aikana kissalla. 198 p. Tiivistelmä 4 p. 1987.
- 62 PAHKINEN, TUULA, Psykoterapian vaikutus minäkäsitykseen. Psykoterapian käynnistämisen muutosprosessin vaikutus korkeakouluopiskelijoiden minäkäsitykseen. – Change in self-concept as a result of psychotherapy. 172 p. Summary 6 p. 1987.
- 63 KANGAS, ANITA, Keski-Suomen kulttuuri-toimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana. – The action research on cultural- activities in the Province of Central Finland. 301 p. Summary 8 p. 1988.
- 64 HURME, HELENA, Child, mother and grandmother. Intergenerational interaction in Finnish families. 187 p. 1988.

- 65 RASKU-PUTTONEN, HELENA, Communication between parents and children in experimental situations. – Vanhempien ja lasten kommunikointi strukturoiduissa tilanteissa. 71 p. Tiivistelmä 5 p. 1988.
- 66 TOSKALA, ANTERO, Kahvikuppineurootikkojen ja paniikkiagorafaobikkojen minäkuvat minäsystemin rakenteina ja kognitiivisen oppimis-terapian perustana. – The self-images of coffee cup neurotics and panic agoraphobics as structures of a selfsystem and a basis for learning therapy. 261 p. Summary 6 p. 1988.
- 67 HÄKKARAINEN, LIISA, Kuurojen yläasteen oppilaiden kirjoitetun kielen hallinta. - Mastery of written language by deaf pupils at the upper level of Comprehensive school. 281 p. Summary 11 p. 1988.
- 68 NÄTTI, JOUKO, Työmarkkinoiden lohkoutuminen. Segmentaatioteoriat, Suomen työmarkkinat ja yritysten työvoimastrategiat. - Segmentation theories, Finnish labour markets and the use of labour in retail trade. 189 p. Summary 10 p. 1989.
- 69 AALTOLA, JUHANI, Merkitys opettamisen ja oppimisen näkökulmasta Wittgensteinin myöhäisfilo-sofian ja pragmatismien valossa. - Meaning from the point of view of teaching and learning in the light of Wittgenstein's later philosophy and pragmatism. 249 p. Summary 6 p. 1989.
- 70 KINNUNEN, ÜLLA, Teacher stress over a school year. - Opettajan työstressi lukuvuoden aikana. 61 p. Tiivistelmä 3 p. 1989.
- 71 BREUER, HELMUT & RUOHO, KARI (Hrsg.), Pädagogisch-psychologische Prophylaxe bei 4-8 jährigen Kindern. - Pedagogis-psykologinen ennaltaehkäisy neljästä kahdeksaan vuoden iässä. 185 S. Tiivistelmä 1 S. 1989.
- 72 LUMMELAHTI, LEENA, Kuusivuotiaiden sopeutuminen päiväkotiin. Yksilöllistetty mallioppimis-ohjelma päiväkotiiin heikosti sopeutuvien kuusivuotiaiden ohjauksessa sekä vanhempien kasvatuskäytännön yhteydet lapsen sopeutumiseen ja minäkäsitykseen. - The adjustment of six-year-old children to day-care-centres. 224 p. Summary 9 p. 1990.
- 73 SALOVIITA, TIMO, Adaptive behaviour of institutionalized mentally retarded persons. - Laitoksessa asuvien kehitysvammaisten adaptiivinen käyttäytyminen. 167 p. Tiivistelmä 4 p. 1990.
- 74 PALONEN, KARI et SUBRA, LEENA (Eds.), Jean-Paul Sartre - un philosophe du politique. - Jean-Paul Sartre - poliittisuuden filosofi. 107 p. Tiivistelmä 2 p. 1990.
- 75 SINIVUO, JUHANI, Kuormitus ja voimavarat upseerin uralla. - Work load and resources in the career of officers. 373 p. Summary 4 p. 1990.
- 76 PÖLKKI, PIRJO, Self-concept and social skills of school beginners. Summary and discussion. - Koulutulokkaiden minäkäsitys ja sosiaaliset taidot. 100 p. Tiivistelmä 6 p. 1990.
- 77 HUTTUNEN, JOUKO, Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. - Father's impact on son's gender role identity. 246 p. Summary 9 p. 1990.
- 78 AHONEN, TIMO, Lasten motoriset koordinaatiohäiriöt. Kehitysneuropsykologinen seuranta-tutkimus. - Developmental coordination disorders in children. A developmental neuropsychological follow-up study. 188 p. Summary 9 p. 1990.
- 79 MURTO, KARI, Towards the well functioning community. The development of Anton Makarenko and Maxwell Jones' communities. - Kohti toimivaa yhteisöä. Anton Makarenkon ja Maxwell Jonesin yhteisöjen kehitys. 270 p. Tiivistelmä 5 p. Cp2` <, 5 c. 1991.
- 80 SEIKKULA, JAAKKO, Perheen ja sairaalan rajasyteemi potilaan sosiaalisessa verkostossa. - The family-hospital boundary system in the social network. 285 p. Summary 6 p. 1991.
- 81 ALANEN, ILKKA, Miten teoretisoida maa-talouden pientuotantoa. - On the conceptualization of petty production in agriculture. 360 p. Summary 9 p. 1991.
- 82 NIEMELÄ, EINO, Harjaantumisoppilas peruskoulun liikuntakasvatuksessa. - The trainable mentally retarded pupil in comprehensive school physical education. 210 p. Summary 7 p. 1991.
- 83 KARILA, IRMA, Lapsivuodeajan psyykkisten vaikeuksien ennakointi. Kognitiivinen malli. - Prediction of mental distress during puerperium. A cognitive model. 248 p. Summary 8 p. 1991.
- 84 HAAPASALO, JAANA, Psychopathy as a descriptive construct of personality among offenders. - Psykopatia rikoksentekijöiden persoonallisuutta kuvaavana konstruktiona. 73 p. Tiivistelmä 3 p. 1992.
- 85 ARNKIL, ERIK, Sosiaalityön rajasyteemit ja kehitysvyöhyke. - The systems of boundary and the developmental zone of social work. 65 p. Summary 4 p. 1992.
- 86 NIKKI, MAIIJA-LIISA, Suomalaisen koulutusjärjestelmän kielikoulutus ja sen relevanssi. Osa II. - Foreign language education in the Finnish educational system and its relevance. Part 2. 204 p. Summary 5 p. 1992.
- 87 NIKKI, MAIIJA-LIISA, The implementation of the Finnish national plan for foreign language teaching. - Valtakunnallisen kielenopetuksen yleissuunnitelman toimeenpano. 52 p. Yhteenveto 2 p. 1992.
- 88 VASKILAMPI, TUULA, Vaihtoehtoinen terveydenhuolto hyvinvointivaltion terveismarkkinoilla. - Alternative medicine on the health market of welfare state. 120 p. Summary 8 p. 1992.
- 89 LAAKSO, KIRSTI, Kouluvaikeuksien ennustaminen. Käyttäytymishäiriöt ja kielelliset vaikeudet peruskoulun alku- ja päättövaiheessa. - Prediction of difficulties in school. 145 p. Summary 4 p. 1992.

- 90 SUUTARINEN, SAKARI, Herbartilainen pedagoginen uudistus Suomen kansakoulussa vuosisadan alussa (1900-1935). - Die Herbart'sche pädagogische Reform in den finnischen Volksschulen zu Beginn dieses Jahrhunderts (1900-1935). 273 p. Zusammenfassung 5 S. 1992.
- 91 AITTOLA, TAPIO, Uuden opiskelijatyypin synty. Opiskelijoiden elämänvaiheet ja tieteenalaspesifien habitusten muovautuminen 1980-luvun yliopistossa. - Origins of the new student type. 162 p. Summary 4 p. 1992
- 92 KORHONEN, PEKKA, The origin of the idea of the Pacific free trade area. - Tyynenmeren vapaakauppa-alueen idean muotoutuminen. - Taiheiyoo jiyuu booeiki chi-iki koosoo no seisei. 220 p. Yhteenveto 3 p. Yooyaku 2 p. 1992.
- 93 KERÄNEN, JYRKI, Avohoitoon ja sairaalahoitoon valikoituminen perhekeskeisessä psykiatrisessa hoitojärjestelmässä. - The choice between outpatient and inpatient treatment in a family centred psychiatric treatment system. 194 p. Summary 6 p. 1992.
- 94 WAHLSTRÖM, JARL, Merkitysten muodostuminen ja muuttuminen perheterapeutisessa keskustelussa. Diskursianalyttinen tutkimus. - Semantic change in family therapy. 195 p. Summary 5 p. 1992.
- 95 RAHEEM, KOLAWOLE, Problems of social security and development in a developing country. A study of the indigenous systems and the colonial influence on the conventional schemes in Nigeria. - Sosiaaliturvan ja kehityksen ongelmia kehitysmaassa. 272 p. Yhteenveto 3 p. 1993.
- 96 LAINE, TIMO, Aistisuus, kehollisuus ja dialogisuus. Ludwig Feuerbachin filosofian lähtökohtia ja niiden kehitysnäkymiä 1900-luvun antropologisesti suuntautuneessa fenomenologiassa. - Sensuousness, bodilyness and dialogue. Basic principles in Ludwig Feuerbach's philosophy and their development in the anthropologically oriented phenomenology of the 1900's. 151 p. Zusammenfassung 5 S. 1993.
- 97 PENTTONEN, MARKKU, Classically conditioned lateralized head movements and bilaterally recorded cingulate cortex responses in cats. - Klassisesti ehdollistetut sivuttaiset päänliikkeet ja molemminpuoliset aivojen pihtipoimuvasteet kissalla. 74 p. Yhteenveto 3 p. 1993.
- 98 KORO, JUKKA, Aikuinen oman oppimisensa ohjaajana. Itseohjautuvuus, sen kehittyminen ja yhteys opetustuloksiin kasvatustieteen avoimen korkeakouluopetuksen monimuotokokeilussa. - Adults as managers of their own learning. Self-directiveness, its development and connection with the cognitive learning results of an experiment on distance education for the teaching of educational science. 238 p. Summary 7 p. 1993.
- 99 LAIHALA-KANKAINEN, SIRKKA, Formaalin ja funktionaalinen traditio kieltenopetuksessa. Kieltenopetuksen oppihistoriallinen tausta antiikista valistukseen. - Formal and functional traditions in language teaching. The theory-historical background of language teaching from the classical period to the age of reason. 288 p. Summary 6 p. 1993.
- 100 MÄKINEN, TERTTU, Yksilön varhaiskehitys koulunkäynnin perustana. - Early development as a foundation for school achievement. 273 p. Summary 16 p. 1993.
- 101 KOTKAVIRTA, JUSSI, Practical philosophy and modernity. A study on the formation of Hegel's thought. - Käytännöllinen filosofia ja modernisuus. Tutkielma Hegelin ajattelun muotoutumisesta. 238 p. Zusammenfassung 3 S. Yhteenveto 3 p. 1993.
- 102 EISENHARDT, PETER L., PALONEN, KARI, SUBRA, LEENA, ZIMMERMANN RAINER E. (Eds.), Modern concepts of existentialism. Essays on Sartrean problems in philosophy, political theory and aesthetics. 168 p. Tiivistelmä 2 p. 1993.
- 103 KERÄNEN, MARJA, Modern political science and gender. A debate between the deaf and the mute. - Moderni valtio-oppi ja nainen. Mykkien ja kuurojen välinen keskustelu. 252 p. Tiivistelmä 4 p. 1993.
- 104 MATIKAINEN, TUULA, Työtaitojen kehittyminen erityisammattikouluvaiheen aikana. - Development of working skills in special vocational school. 205 p. Summary 4 p. 1994.
- 105 PIHLAJARINNE, MARIA-LEENA, Nuoren sairastuminen skitsofreeniseen häiriöön. Perheterapeutinen tarkastelutapa. - The onset of schizophrenic disorder at young age. Family therapeutic study. 174 p. Summary 5 p. 1994.
- 106 KUUSINEN, KIRSTI-LIISA, Psykykinen itsesäätely itsehoiton perustana. Itsehoito I-tyyppin diabetesta sairastavilla aikuisilla. - Self-care based on self-regulation. Self-care in adult type I diabetics. 260 p. Summary 17 p. 1994.
- 107 MENGISTU, LEGESSE GEBRESELLASSIE, Psychological classification of students with and without handicaps. A tests of Holland's theory in Ethiopia. 209 p. 1994.
- 108 LESKINEN, MARKKU (ED.), Family in focus. New perspectives on early childhood special education. 158 p. 1994.
- 109 LESKINEN, MARKKU, Parents' causal attributions and adjustment to their child's disability. - Vanhempien syytulkinnat ja sopeutuminen lapsensa vammaisuuteen. 104 p. Tiivistelmä 1 p. 1994.
- 110 MATTHIES, AILA-LEENA, Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden modernisoituminen. - The informal sector and the welfare state. Contemporary relationships. 63 p. Summary 12 p. 1994.
- 111 AITTOLA, HELENA, Tutkimustyön ohjaus ja ohjaussuhteet tieteellisessä jatkokoulutuksessa. - Mentoring in postgraduate education. 285 p. Summary 5 p. 1995.
- 112 LINDÉN, MIRJA, Muuttuva syövän kuva ja kokeminen. Potilaiden ja ammattilaisten tulkintoja. - The changing image and experience of cancer. Accounts given by patients and professionals. 234 p. Summary 5 p. 1995.

- 113 VÄLIMAA, JUSSI, Higher education cultural approach. - Korkeakoulututkimuksen kulttuurinäkökulma. 94 p. Yhteenveto 5 p. 1995.
- 114 KAIPIO, KALEVI, Yhteisöllisyys kasvatuksessa. yhteisökasvatuksen teoreettinen analyysi ja käytäntöön soveltaminen. - The community as an educator. Theoretical analysis and practice of community education. 250 p. Summary 3 p. 1995.
- 115 HÄNNIKÄINEN, MARITTA, Nukesta vauvaksi ja lapsesta lääkäriksi. Roolileikkiin siirtymisen tarkastelua piagetilaisesta ja kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian näkökulmasta. 73 p. Summary 6 p. 1995.
- 116 IKONEN, OIVA, Adaptiivinen opetus. Oppimistutkimus harjaantumiskoulun opetussuunnitelma- ja seuranta järjestelmän kehittämisen tukena. - The adaptive teaching. 90 p. Summary 5 p. 1995.
- 117 SUUTAMA, TIMO, Coping with life events in old age. - Elämän muutos- ja ongelmatilanteiden käsittely iäkkäillä ihmisillä. 110 p. Yhteenveto 3 p. 1995.
- 118 DERSEH, TIBEBU BOGALE, Meanings Attached to Disability, Attitudes towards Disabled People, and Attitudes towards Integration. 150 p. 1995.
- 119 SAHLBERG, PASI, Kuka auttaisi opettajaa. Post-moderni näkökulma opetuksen muu-tokseen yhden kehittämisprojektin valossa. - Who would help a teacher. A post-modern perspective on change in teaching in light of a school improvement project. 255 p. Summary 4 p. 1996.
- 120 UHINKI, AILO, Distress of unemployed job-seekers described by the Zulliger Test using the Comprehensive System. - Työttömien työntekijöiden ahdinko kuvattuna Comprehensive Systemin mukaisesti käytetyillä Zulligerin testillä. 61 p. Yhteenveto 3p. 1996.
- 121 ANTIKAINEN, RISTO, Clinical course, outcome and follow-up of inpatients with borderline level disorders. - Rajatilapotilaiden osastohoidon tuloksellisuus kolmen vuoden seuranta tutkimuksessa Kys:n psykiatrian klinikassa. 102 p. Yhteenveto 4 p. 1996.
- 122 RUUSUVIRTA, TIMO, Brain responses to pitch changes in an acoustic environment in cats and rabbits. - Aivovasteet kuuloärsykemuu-toksiin kissoilla ja kaneilla. 45 p. Yhteenveto 2 p. 1996.
- 123 VISTI, ANNALISA, Työyhteisön ja työn tuottavuuden kehitys organisaation transformaatiossa. - Development of the work community and changes in the productivity of work during an organizational transformation process. 201 p. Summary 12 p. 1996.
- 124 SALLINEN, MIKAEL, Event-related brain potentials to changes in the acoustic environment during sleep and sleepiness. - Aivojen herätevasteet muutoksiin kuuloärsykesarjassa unen ja uneliaisuuden aikana. 104 p. Yhteenveto 3 p. 1997.
- 125 LAMMINMÄKI, TUIJA, Efficacy of a multi-faceted treatment for children with learning difficulties. - Oppimisvaikeuksien neuro-kognitiivisen ryhmäkuntoutuksen tuloksellisuus ja siihen vaikuttavia tekijöitä. 56 p. Yhteenveto 2 p. 1997.
- 126 LUTTINEN, JAANA, Fragmentoituva kulttuuripoliittikka. Paikallisen kulttuuripolitiikan tulkinta-kehukset Ylä-Savossa. - Fragmenting-cultural policy. The interpretative frames of local cultural politics in Ylä-Savo. 178 p. Summary 9 p. 1997.
- 127 MARTTUNEN, MIIKA, Studying argumentation in higher education by electronic mail. - Argumentointia yliopisto-opinnoissa sähköpostilla. 60 p. (164 p.) Yhteenveto 3 p. 1997.
- 128 JAAKKOLA, HANNA, Kielitieto kielitaitoon pyrittäessä. Vieraiden kielten opettajien käsityksiä kieliopin oppimisesta ja opetta-misesta. - Language knowledge and language ability. Teachers' conceptions of the role of grammar in foreign language learning and teaching. 227 p. Summary 7 p. 1997.
- 129 SUBRA, LEENA, A portrait of the political agent in Jean-Paul Sartre. Views on playing, acting, temporality and subjectivity. - Poliittisen toimijan muotokuva Jean-Paul Sartrella. Näkymiä pelaamiseen, toimintaan, ajallisuuteen ja subjektiivisuuteen. 248 p. Yhteenveto 2 p. 1997.
- 130 HAARAKANGAS, KAUKO, Hoitokokouksen äänet. Dialoginen analyysi perhekeskeisen psykiatrisen hoitoprosessin hoitokokous-keskusteluita työryhmän toiminnan näkökulmasta. - The voices in treatment meeting. A dialogical analysis of the treatment meeting conversations in family-centred psychiatric treatment process in regard to the team activity. 136 p. Summary 8 p. 1997.
- 131 MATINHEIKKI-KOKKO, KAIJA, Challenges of working in a cross-cultural environment. Principles and practice of refugee settlement in Finland. - Kulttuurienvälisen työn haasteet. Periaatteet ja käytäntö maahanmuuttajien hyvinvoinnin turvaamiseksi Suomessa. 130 p. Yhteenveto 3 p. 1997.
- 132 KIVINIEMI, KARI, Opettajuuden oppimisesta harjoittelun harhautuksiin. Aikuisopiskelijoiden kokemuksia opetusharjoittelusta ja sen ohjauksesta luokanopettajakoulutuksessa. - From the learning of teacherhood to the fabrications of practice. Adult students' experiences of teaching practice and its supervision in class teacher education. 267 p. Summary 8 p. 1997.
- 133 KANTOLA, JOUKO, Cygnaeuksen jäljillä käsityön-opetuksesta teknologiseen kasvatukseen. - In the footsteps of Cygnaeus. From handicraft teaching to technological education. 211 p. Summary 7 p. 1997.
- 134 KAARTINEN, JUKKA, Nocturnal body movements and sleep quality. - Yölliset kehon liikkeet ja unen laatu. 85 p. Yhteenveto 3 p. 1997.

- 135 MUSTONEN, ANU, Media violence and its audience. - Mediaväkivalta ja sen yleisö. 44 p. (131 p.). Yhteenveto 2 p. 1997.
- 136 PERTTULA, JUHA, The experienced life-fabrics of young men. - Nuorten miesten koettu elämänkudelman. 218 p. Yhteenveto 3 p. 1998.
- 137 TIKKANEN, TARJA, Learning and education of older workers. Lifelong learning at the margin. - Ikääntyvän työväestön oppiminen ja kouluutus. Elinikäisen oppimisen marginaalissa. 83 p. (154 p.). Yhteenveto 6 p. 1998.
- 138 LEINONEN, MARKKU, Johannes Gezelius vanhempi luonnonmukaisen pedagogiikan soveltajana. Comeniuslainen tulkinta. - Johannes Gezelius the elder as implementer of natural pedagogy. A Comenian interpretation. 237 p. Summary 7 p. 1998.
- 139 KALLIO, EEVA, Training of students' scientific reasoning skills. - Korkeakouluopiskelijoiden tieteellisen ajattelun kehittäminen. 90 p. Yhteenveto 1 p. 1998.
- 140 NIEMI-VÄKEVÄINEN, LEENA, Koulutusjaksot ja elämänpolitiikka. Kouluttautuminen yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden risteysasemana. - Sequences of vocational education as life politics. Perspectives of individualization and communality. 210 p. Summary 6 p. 1998.
- 141 PARIKKA, MATTI, Teknologiaкомпетенси. Teknologiakasvatuksen uudistamishaasteita peruskoulussa ja lukiossa. - Technological competence. Challenges of reforming technology education in the Finnish comprehensive and upper secondary school. 207 p. Summary 13 p. 1998.
- 142 TA OPETTAJAN APUNA - EDUCATIONAL TA FOR TEACHER. Professori Pirkko Liikaselle omistettu juhla-kirja. 207 p. Tiivistelmä - Abstract 14 p. 1998.
- 143 YLÖNEN, HILKKA, Taikahattu ja hopeakengät - sadun maailmaa. Lapsi päiväkodissa sadun kuulijana, näkijänä ja kokijana. - The world of the colden cap and silver shoes. How kindergarten children listen to, view, and experience fairy tales. 189 p. Summary 8 p. 1998.
- 144 MOILANEN, PENNTE, Opettajan toiminnan perusteiden tulkinta ja tulkinnan totuudellisuuden arviointi. - Interpreting reasons for teachers' action and the verifying the interpretations. 226 p. Summary 3p. 1998.
- 145 VAURIO, LEENA, Lexical inferencing in reading in english on the secondary level. - Sanapäätö englanninkielistä tekstiä luettaessa lukioasteella. 147 p. Yhteenveto 3 p. 1998.
- 146 ETELÄPELTO, ANNELI, The development of expertise in information systems design. - Asiantuntijuuden kehittyminen tietojärjestelmien suunnittelussa. 132 p. (221p.). Yhteenveto 12 p. 1998.
- 147 PIRHONEN, ANTTI, Redundancy as a criterion for multimodal user-interfaces. - Käsitteistö luo näkökulman käyttöliittymäanalyyysiin. 141 p. Yhteenveto 3 p. 1998.
- 148 RÖNKÄ, ANNA, The accumulation of problems of social functioning: outer, inner, and behavioral strands. - Sosiaalinen selviytyminen lapsuudesta aikuisuuteen: ongelmien kasautumisen kolme väylää. 44 p. (129 p.) Yhteenveto 3 p. 1999.
- 149 NAUKKARINEN, AIMO, Tasapainoilua kurinalaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden välillä. Oppilaiden ei-toivottuun käyttäytymiseen liittyvän ongelmanratkaisun kehittäminen yhden peruskoulun yläasteen tarkastelun pohjalta. - Balancing rigor and relevance. Developing problem-solving associated with students' challenging behavior in the light of a study of an upper comprehensive school. 296 p. Summary 5 p. 1999.
- 150 HOLMA, JUHA, The search for a narrative. Investigating acute psychosis and the need-adapted treatment model from the narrative viewpoint. - Narratiivinen lähestymistapa akuuttiin psykoosiin ja tarpeenmukaisen hoidon malliin. 52 p. (105 p.) Yhteenveto 3 p. 1999.
- 151 LEPPÄNEN, PAAVO H.T., Brain responses to changes in tone and speech stimuli in infants with and without a risk for familial dyslexia. - Aivovasteet ääni- ja puheärsykkeiden muutoksiin vauvoilla, joilla on riski suvussa esiintyvään dysleksiaan ja vauvoilla ilman tätä riskiä. 100 p. (197 p.) Yhteenveto 4 p. 1999.
- 152 SUOMALA, JYRKI, Students' problem solving in the LEGO/Logo learning environment. - Oppilaiden ongelmanratkaisu LEGO/Logo oppimisympäristössä. 146 p. Yhteenveto 3 p. 1999.
- 153 HUTTUNEN, RAUNO, Opettämisen filosofia ja kritiikki. - Philosophy, teaching, and critique. Towards a critical theory of the philosophy of education. 201 p. Summary 3p. 1999.
- 154 KAREKIVI, LEENA, Ehkä en kokeilisikaan, jos .... Tutkimus ylivieskalaisten nuorten tupakoinnista ja päihteidenkäytöstä ja niihin liittyvästä terveystieteestä vuosina 1989-1998. - Maybe I wouldn't even experiment if .... A study on youth smoking and use of intoxicants in Ylivieska and related health education in 1989-1998. 256 p. Summary 4 p. 1999.
- 155 LAAKSO, MARJA-LEENA, Prelinguistic skills and early interactional context as predictors of children's language development. - Esi-kielellinen kommunikaatio ja sen vuorovaikutuksellinen konteksti lapsen kielen kehityksen ennustajana. 127 p. Yhteenveto 2 p. 1999.
- 156 MAUNO, SAIJA, Job insecurity as a psycho-social job stressor in the context of the work-family interface. - Työn epävarmuus työn psykososiaalisena stressitekijänä työn ja perheen vuorovaikutuksen kontekstissa. 59 p. (147 p.) Yhteenveto 3 p. 1999.
- 157 MÄENSIVU KIRSTI, Opettaja määrittelijänä, oppilas määriteltävänä. Sanallisen oppilaan arvioinnin sisällön analyysi. - The teacher as a determiner - the pupil to be determined - content analysis of the written school reports. 215 p. Summary 5 p. 1999.

- 158 FELDT, TARU, Sense of coherence. Structure, stability and health promoting role in working life. - Koherenssin rakenne, pysyvyys ja terveyttä edistävä merkitys työelämässä. 60 p. (150 p.) Yhteenveto 5 p. 2000.
- 159 MÄNTY, TARJA, Ammatillisista erityisoppilaitok-
sista elämään. - Life after vocational special
education. 235 p. Summary 3 p. 2000.
- 160 SARJA, ANNELI, Dialogioppiminen pienryhmäs-
sä. Opettajaksi opiskelevien harjoitteluprosesi
terveydenhuollon opettajankoulutuksessa. -
Dialogic learning in a small group. The
process of student teachers' teaching practice
during health care education. 165 p. Summary
7 p. 2000.
- 161 JÄRVINEN, ANITTA, Taitajat iänikuiset. - Kotkan
ammattilukiosta valmiuksia elämään, työelä-
mään ja jatko-opintoihin. - Age-old
craftmasters -Kotka vocational senior
secondary school - giving skills for life, work
and further studies. 224 p. Summary 2 p. 2000.
- 162 KONTIO, MARIA-LIISA, Laitoksessa asuvan
kehitysvammaisen vanhuksen haastava
käyttäytyminen ja hoitajan käyttämiä vaiku-
tuskeinoja. - Challenging behaviour of
institutionalized mentally retarded elderly
people and measures taken by nurses to
control it. 175 p. Summary 3 p. 2000.
- 163 KILPELÄINEN, ARIJA, Naiset paikkaansa etsimäs-
sä. Aikuiskoulutus naisen elämänkulun
rakentajana. - Adult education as determinant
of woman's life-course. 155 p. Summary 6 p.
2000.
- 164 RIITESUO, ANNIKKI, A preterm child grows.
Focus on speech and language during the
first two years. - Keskonen kasvaa: puheen
ja kielen kehitys kahtena ensimmäisenä elin-
vuotena. 119 p. Tiivistelmä 2 p. 2000.
- 165 TAURIAINEN, LEENA, Kohti yhteistä laatua. -
Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatu-
käsitykset päiväkodin integroidussa erityis-
ryhmässä. - Towards common quality: staff's,
parents' and children's conceptions of quality
in an integration group at a daycare center.
256 p. Summary 6 p. 2000.
- 166 RAUDASKOSKI, LEENA, Ammattikorkeakoulun
toimintaperustaa etsimässä. Toimilupahake-
musten sisällönanalyttinen tarkastelu. - In
search for the founding principles of the
Finnish polytechnic institutes. A content
analysis of the licence applications. 193 p.
Summary 4 p. 2000.
- 167 TAKKINEN, SANNA, Meaning in life and its
relation to functioning in old age. - Elämän
tarkoituksellisuus ja sen yhteydet toiminta-
kykyyn vanhuudessa. 51 p. (130 p.)
Yhteenveto 2 p. 2000.
- 168 LAUNONEN, LEEVI, Eettinen kasvatustajattelu
suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä
1860-luvulta 1990-luvulle. - Ethical thinking
in Finnish school's pedagogical texts from the
1860s to the 1990s. 366 p. Summary 3 p. 2000.
- 169 KUORELAHTI, MATTI, Sopeutumattomien luokka-
muotoisen erityisopetuksen tuloksellisuus. -
The educational outcomes of special classes
for emotionally/ behaviorally disordered
children and youth. 176 p. Summary 2p.
2000.
- 170 KURUNMÄKI, JUSSI, Representation, nation and
time. The political rhetoric of the 1866
parliamentary reform in Sweden. - Edustus,
kansakunta ja aika. Poliittinen retoriikka
Ruotsin vuoden 1866 valtiopäiväreformissa.
253 p. Tiivistelmä 4 p. 2000.
- 171 RASINEN, AKI, Developing technology
education. In search of curriculum elements
for Finnish general education schools. 158 p.
Yhteenveto 2 p. 2000.
- 172 SUNDHOLM, LARS, Itseohjautuvuus organisaatio-
muutoksessa. - Self-determination in
organisational change. 180 p. Summary 15 p.
2000.
- 173 AHONNISKI-ASSA, JAANA, Analyzing change in
repeated neuropsychological assessment. 68
p. (124 p.) Yhteenveto 2 p. 2000.
- 174 HOFFRÉN, JARI, Demokraattinen eetos - rajoista
mahdollisuuksiin. - The democratic ethos.
From limits to possibilities? 217 p. Summary
2 p. 2000.
- 175 HEIKKINEN, HANNU L. T., Toimintatutkimus,
tarinat ja opettajaksi tuleminen taito.
Narratiivisen identiteettityön kehittäminen
opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen
avulla. - Action research, narratives and the
art of becoming a teacher. Developing
narrative identity work in teacher education
through action research. 237 p. Summary 4 p.
2001.
- 176 VUORENMAA, MARITTA, Ikkunoita arvioin-
nin tuolle puolen. Uusia avauksia suoma-
laiseen koulutusta koskevaan evaluaatio-
keskusteluun. - Views across assessment:
New openings into the evaluation
discussion on Finnish education. 266 p.
Summary 4 p. 2001.
- 177 LITMANEN, TAPIO, The struggle over risk. The
spatial, temporal, and cultural dimensions of
protest against nuclear technology. - Kamp-
pailu riskistä. Ydinteknologian vastaisen
protestin tilalliset, ajalliset ja kulttuuriset
ulottuvuudet. 72 p. (153 p.) Yhteenveto 9 p.
2001.
- 178 AUNOLA, KAISA, Children's and adolescents'
achievement strategies, school adjustment,
and family environment. - Lasten ja nuorten
suoritusstrategiat koulu- ja perheympäristöis-
sä. 51 p. (153 p.) Yhteenveto 2 p. 2001.
- 179 OKSANEN, ELINA, Arvioinnin kehittäminen
erityisopetuksessa. Diagnosoinnista oppimi-
sen ohjaukseen laadullisena tapaustutkimuk-
sena. - Developing assessment practices in
special education. From a static approach to
dynamic approach applying qualitative case.
182 p. Summary 5 p. 2001.

- 180 VIITTALA, KAISU, "Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka". Sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. - "It's harder for that kind of child to get along". The life situation of the children exposed to alcohol in utero and taken care of by society, their risk and protective processes. 316 p. Summary 4 p. 2001.
- 181 HANSSON, LEENI, Networks matter. The role of informal social networks in the period of socio-economic reforms of the 1990s in Estonia. - Verkostoilla on merkitystä: infor-maalisten sosiaalisten verkostojen asema Virossa 1990-luvun sosio-ekonomisten muutosten aikana. 194 p. Yhteenveto 3 p. 2001.
- 182 BÖÖK, MARJA LEENA, Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa. - Parenthood and parenting discourses in a situation of unemployment. 157 p. Summary 5 p. 2001.
- 183 KOKKO, KATJA, Antecedents and consequences of long-term unemployment. - Pitkäaikaistyöttömyyden ennakoijia ja seurauksia. 53 p. (115 p.) Tiivistelmä 3 p. 2001.
- 184 KOKKONEN, MARJA, Emotion regulation and physical health in adulthood: A longitudinal, personality-oriented approach. - Aikuisiän tunteiden säätely ja fyysinen terveys: pitkittäistutkimuksellinen ja persoonallisuuskeskeinen lähestymistapa. 52 p. (137 p.) Tiivistelmä 3 p. 2001.
- 185 MÄNNIKKÖ, KAISA, Adult attachment styles: A Person-oriented approach. - Aikuisten kiintymystyyli. 142 p. Yhteenveto 5 p. 2001.
- 186 KATVALA, SATU, Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. - Where's the mother? Mothers and maternal beliefs over generations. 126 p. Summary 3 p. 2001.
- 187 KIISKINEN, ANNA-LIISA, Ympäristöhallinto vastuullisen elämäntavan edistäjänä. - Environmental administration as promoter of responsible living. 229 p. Summary 8 p. 2001.
- 188 SIMOLA, AHTI, Työterveyshuolto-organisaation toiminta, sen henkilöstön henkinen hyvinvointi ja toiminnan tuloksellisuus. - Functioning of an occupational health service organization and its relationship to the mental well-being of its personnel, client satisfaction, and economic profitability. 192 p. Summary 12 p. 2001.
- 189 VESTERINEN, PIIRKKO, Projektiopiskelu- ja oppiminen ammattikorkeakoulussa. - Project-based studying and learning in the polytechnic. 257 p. Summary 5 p. 2001.
- 190 KEMPPAINEN, JAANA, Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. - Childrearing in three generations. 183 p. Summary 3 p. 2001.
- 191 HOHENTHAL-ANTIN LEONIE, Luvan ottaminen - Ikäihmiset teatterin tekijöinä. - Taking permission- Elderly people as theatre makers. 183 p. Summary 5 p. 2001.
- 192 KAKKORI, LEENA, Heideggerin aukeama. Tutkimuksia totuudesta ja taiteesta Martin Heideggerin avaamassa horisontissa. - Heidegger's clearing. Studies on truth and art in the horizon opened by Martin Heidegger. 156 p. Summary 2 p. 2001.
- 193 NÄRHI, VESA, The use of clinical neuropsychological data in learning disability research. - Asiakastyön yhteydessä kerätyn neuropsykologisen aineiston käyttö oppimisvaikeustutkimuksessa. 103 p. Yhteenveto 2 p. 2002.
- 194 SUOMI, ASTA, Ammattia etsimässä. Aikuisopiskelijat kertovat sosiaaliohjaajakoulutuksesta ja narratiivisen pätevyyden kehittymisestä. - Searching for professional identity. Adult students' narratives on the education of a social welfare supervisor and the development of narrative competence. 183 p. Summary 2 p. 2002.
- 195 PERKKILÄ, PÄIVI, Opettajien matematiikkauskomukset ja matematiikan oppikirjan merkitys alkuopetuksessa. 212 p. - Teacher's mathematics beliefs and meaning of mathematics textbooks in the first and the second grade in primary school. Summary 2 p. 2002.
- 196 VESTERINEN, MARJA-LIISA, Ammatillinen harjoittelu osana asiantuntijuuden kehittymistä ammattikorkeakoulussa. - Promoting professional expertise by developing practical learning at the polytechnic. 261 p. Summary 5 p. 2002.
- 197 POHJANEN, JORMA, Mitä kello on? Kello modernissa yhteiskunnassa ja sen sosiologisessa teoriassa. - What's the time. Clock on modern society and in it's sociological theory. 226 p. Summary 3 p. 2002.
- 198 RANTALA, ANJA, Perhekeskeisyys - puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. - Family-centeredness rhetoric or reality? Summary 3 p. 2002.
- 199 VALANNE, EIJA, "Meidän lapsi on arvokas" Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) kunnallisessa erityiskoulussa. - "Our child is precious" - The individual educational plan in the context of the special school. 219 p. Yhteenveto 2 p. 2002.
- 200 HOLOPAINEN, LEENA, Development in reading and reading related skills; a follow-up study from pre-school to the fourth grade. 57 p. (138 p.) Yhteenveto 3 p. 2002.
- 201 HEIKKINEN, HANNU, Draaman maailmat oppimisalueina. Draamakasvatuksen vakava leikkillisuus. - Drama worlds as learning areas - the serious playfulness os drama education. 164 p. Summary 5 p. 2002.
- 202 HYTÖNEN, TUUJA, Exploring the practice of human resource development as a field of professional expertise. - Henkilöstön kehittämistyön asiantuntijuuden rakentuminen. 137 p. (300 p.) Yhteenveto 10 p. 2002.

- 203 RIIPIÄTTI, MIKKO, Arvid Järnefeldt kasvatus-
ajattelijana. 246 p. Summary 4 p. 2002.
- 204 VIRMASALO, ILKKA, Perhe, työttömyys ja lama. -
Families, unemployment and the economic
depression. 120 p. Summary 2 p. 2002.